T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KARAR ALMA YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ASKERİ MÜDAHALELERİ

HAZIRLAYAN

EMİRHAN KAYA

1158229206

DANIŞMAN

PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2020

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

21.07.2020

Emirhan KAYA

Tezin Adı: Karar Alma Yaklaşımı Çerçevesinde ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Müdahaleleri

Hazırlayan: Emirhan KAYA

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uluslararası siyasette tek süper güç olarak kaldığı Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri müdahale imkânlarını nasıl kullanacağı, söz konusu dönemin başlangıcından itibaren akademik açıdan ilgi uyandıran bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu doğrultuda; Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen Amerikan askeri müdahalelerinin karar alma süreçlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada; 1991 Irak, 1995 Bosna ve 2001 Afganistan müdahaleleri karşılaştırmaya tabi tutulmaktadır. Söz konusu örnek olaylar, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında Başkanlık görevini yürüten ilk üç liderinin kararlarıyla yaklaşık on yıllık zaman diliminde üç farklı bölgeye yönelik gerçekleştirilen askeri müdahaleleri temsil etmektedir. Böylece, Amerikan dış politikasında karar alıcı konumunda bulunanların askeri müdahale kararlarını nasıl, hangi koşullarda ve hangi faktörlerin etkisi altında aldıkları ortaya çıkarılmış olacaktır. Kuramsal olarak Graham Allison'un dış politikada karar alma sürecine ilişkin ortaya koyduğu üç modele dayanan bu çalışma, ABD'nin üç askeri müdahalesinin yanı sıra söz konusu üç modeli de karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasında rasyonel aktör modelinin bürokratik siyaset ve örgütsel süreç modellerine kıyasla örnek askeri müdahale kararlarına dair açıklayıcı gücünün daha yüksek olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karar Alma Yaklaşımı, Amerika Birleşik Devletleri, Dış Politika, Askeri Müdahale.

Thesis Title: United States Military Interventions in the Post-Cold War Era in the Framework of Decision Making Approach

Prepared By: Emirhan KAYA

ABSTRACT

Since the beginning of the post-Cold War era, it has become an academically interesting research topic that how the United States of America (USA), remaining the only superpower in international politics, would use its military intervention capability. Accordingly; the 1991 Iraq, 1995 Bosnia and 2001 Afghanistan interventions are compared in this study, which aims to examine the decision making processes of the American military interventions in the post-Cold War era. The case studies in question represent military interventions with the decisions of the first three Presidents of the post-Cold War United States in three different regions in about ten-year time frame. Thus, it will be revealed how, under what circumstances, and under what influence the military intervention decision-makers in American foreign policy make decisions. Theoretically based on Graham Allison's three models of foreign policy decision making, this study offers the opportunity to compare these three models besides the three military interventions. In this context, it is claimed that the rational actor model has higher explanatory power over exemplary military intervention decisions in post-Cold War American foreign policy compared to bureaucratic politics and organizational process models.

Key Words: Decision Making Approach, The United States of America, Foreign Policy, Military Intervention

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen Amerikan askeri müdahalelerini inceleme imkânı bulduğum bu tezi yazmamda bana rehberlik eden başta tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sibel TURAN olmak üzere, Dr. Öğr. Üyesi Deniz UTKU EROĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY'a içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte benden desteğini esirgemeyen sevgili anne ve babama ve her durumda beni koşulsuz destekleyen değerli eşim Merve KAYA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
TABLOLAR vi
ŞEKİLLER vii
GRAFİKLER vii
KISALTMALAR viii
1. GİRİŞ 1
1.1. Analitik Yapı 2
1.2. Yazın 5
1.3. Yöntem 9
2.KURAMSAL ÇERÇEVE 11
2.1. Dış Politika Kavramı 11
2.2. Realizm ve Dış Politika 13
2.3. Liberalizm ve Dış Politika 17
2.4. İnşacılık ve Dış Politika 21
2.5. Dış Politika Analizi 25
2.5.1. Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi 38
2.5.2. Karar Alma Yaklaşımı 41
2.5.2.1. Rasyonel Aktör Modeli 43
2.5.2.1.1. Rasyonellik Varsayımı ve Sınırlı Rasyonalite 46
2.5.2.2. Örgütsel Süreç Modeli 52
2.5.2.3. Bürokratik Siyaset Modeli 54
2.5.2.3.1. Karar Birimi Yaklaşımı 57
2.5.2.3.2. Bürokratik Politika Yaklaşımına Dair Eleştiriler 64
3. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA 68
3.1. Genel Hatlarıyla ABD'nin Siyasi Yapısı 68
3.2. Amerikan Dış Politika Geleneği 78
3.3. Amerikan Dış Politikasında Resmi Karar Alıcılar 85
3.3.1. Başkan 85
3.3.1.1. Başkomutanlık Yetkisi 87
3.3.1.2. Uluslararası Antlaşmalar 90
3.3.1.3. Atama Yetkisi 92
3.3.2. Kongre 93
3.4. Karar Almayı Etkileyen İçsel Faktörler 97

3.4.1. Kamuoyu 97
3.4.2. Baskı ve Çıkar Grupları 107
3.4.2.1. ABD'de Lobicilik 111
3.4.3. Medya 115
3.4.3.1. ABD Basınında Savaş Sansürü 119
3.4.4. Din 123
3.4.4.1. Yeni Muhafazakârlık 126
3.4.4.2. Evanjelizm 129
4. AMERİKAN ASKERİ MÜDAHALELERİ 135
4. 1. Müdahale Kavramı 136
4.1.2. İnsani Müdahale 140
4.2. Amerikan Askeri Müdahalelerinin Tarihsel Arka Planı 141
4.3. 1991 Irak Müdahalesi 145
4.3.1. Tarihsel Arka Plan 148
4.3.2. Müdahale Kararı 153
4.3.3. Rasyonel Aktör Modeli 155
4.3.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri 160
4.4. 1995 Bosna Müdahalesi 163
4.4.1. Tarihsel Arka Plan 164
4.4.2. Müdahale Kararı 173
4.4.3. Rasyonel Aktör Modeli 176
4.4.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri 184
4.5. 2001 Afganistan Müdahalesi 189
4.5.1. Tarihsel Arka Plan 191
4.5.2. Müdahale Kararı 194
4.5.3. Rasyonel Aktör Modeli 197
4.5.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri 201
5. SONUÇ 208
KAYNAKÇA 212
Kitaplar 212
Makaleler ve Kitap Bölümleri 225
BMGK Kararları 250
Kanunlar 251
Tezler 252
İnternet Kaynakları 254

TABLOLAR

Tablo 1: Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Askeri Müdahaleleri.....5
Tablo 2: Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm Karşılaştırması.....16
Tablo 3: DPA'da Başlıca Analiz Düzeyleri.....29
Tablo 4: Rasyonel Karar Alma Modeli.....47
Tablo 5: Karar Birimleri ve Kontrol Değişkenleri.....59
Tablo 6: Bürokratik Politikanın Dereceleri.....64
Tablo 7: Veto Hakkını En Çok Kullanan ABD Başkanları.....74
Tablo 8: Amerikan Seçkinleri ve Halk Kitlesinin Farklılaşan Dış Politika Tercihleri (2004-2005) 102
Tablo 9: Soğuk Savaş Uzlaşısından Vietnam Travmasına Amerikan Kamuoyu.....105
Tablo 10: 2017-2018 Seçim Döneminde Federal Adaylara En Fazla Yardım Yapan Siyasi Hareket Komiteleri.....110
Tablo 11: Amerikan Askeri Müdahalelerini İzleyen ve Hayatını Kaybeden Savaş Muhabirleri.....122
Tablo 12: Örnek Müdahale Kararlarını Alan Dış Politika Yapıcılar.....136
Tablo 13: Soğuk Savaş Dönemi Amerikan Askeri Müdahaleleri.....142
Tablo 14: ABD'nin Irak Müdahalesine Yönelik Karar Şeması.....155
Tablo 15: Bosna-Hersek Hakkındaki BMGK Kararları.....168
Tablo 16: Krizin İlk ve Son Safhalarında Askeri Müdahaleyi Destekleyen Faktörler.....177
Tablo 17: ABD'nin Bosna Krizine Yönelik Hedefleri ve Hamle Seçenekleri.....181
Tablo 18: Örnek Askeri Müdahale Kararlarında Öne Çıkan Etkenler.....209

ŞEKİLLER

Şekil 1: Dış Politikada Karar Alma Aşamaları.....61
Şekil 2: ABD Yönetim Yapısı.....70

GRAFİKLER

Grafik 1: Amerikan Kamuoyunun ABD'nin Dünya Siyasetindeki Rolü Hakkındaki Görüşleri.....99
Grafik 2: Kamuoyunun Savaş Kararına Desteği ve Asker Kayıpları Arasındaki İlişki.....102
Grafik 3: ABD'de Toplam Lobici Sayısı ve Lobicilik Harcaması (1998-2019).....112

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABM: Anti-Balistik Füze

AFL-CIO: Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Kongresi

AIPAC: Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi

AT: Avrupa Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CANF: Kübalı Amerikalılar Ulusal Derneği

CENTCOM: Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı

CIA: Merkezi Haberalma Teşkilatı

CNN: Cable News Network

DPA: Dış Politika Analizi

ETA: Bask Yurdu ve Özgürlük (Euskadi Ta Askatasuna)

FARA: Yabancı Ajanların Tescil Yasası

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

HDB: Hırvat Demokratik Birliği

ICTY: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

IFOR: Uygulama Gücü

IICK: Kosova'ya İlişkin Bağımsız Uluslararası Komisyon

IMI: Uluslararası Askeri Müdahale Veri Kümesi

ISAF: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü

IRA: İrlanda Cumhuriyet Ordusu

JNA: Yugoslav Halk Ordusu

KDP: Karşılaştırmalı Dış Politika

MC: Milletler Cemiyeti

NAM: Ulusal İmalatçılar Birliği

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NEC: Ulusal Ekonomik Konsey

NRA: Amerikan Tüfek Derneği

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

RDJTF: Ortak Acil Müdahale Gücü

RRF: Acil Müdahale Birliği

UNPROFOR: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

1. GİRİŞ

Bir ülkenin yabancı topraklara asker göndermesini gerektirebilen ve tarafların şiddetli çatışmaya hatta savaşa girmesine yol açabilen müdahale kararları, neden olabileceği sonuçlar itibarıyla gündelik dış politika kararlarından önemli ölçüde ayrılmaktadır. Söz konusu kararlar, kimi zaman müdaheleci ülkeler açısından müdahale edilen bölgelere yönelik uzun süreli yükümlülükler doğururken, bunun da ötesinde, bölgesel ve küresel dengeleri etkileyebilmektedir. Böylesine önemli kararlar alınırken hangi aşamalardan geçildiğinin çeşitli boyutlarıyla gözler önüne serilmesi, bir devletin dış politikaya dair niyet ve kapasitesinin yanı sıra dış politika kararlarını etkileyen faktörleri açığa çıkarabilmek adına oldukça önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında dünyanın çeşitli bölgelerine yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahaleler, bu konudaki akademik yazının önemli örnek olayları olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin uluslararası siyasette tek süper güç olarak kaldığı Soğuk Savaş sonrası dönem ise bu ülkenin askeri müdahale imkanlarını nasıl kullanacağının merak konusu olması dolayısıyla ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen Amerikan askeri müdahalelerinin karar alma süreçlerini birtakım örnek olaylar çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Böylece, Amerikan dış politikasında karar alıcı konumunda bulunanların askeri müdahale kararlarını nasıl, hangi koşullarda ve hangi faktörlerin etkisi altında aldıkları ortaya çıkarılmış olacaktır. Bunların yanı sıra, karar alıcıların askeri müdahale ile sonuçlanan olayları nasıl algıladıkları ve karar alma sürecinde ellerinde ne tür bilgilerin mevcut olduğu araştırılacaktır. Bu bağlamda, her bir dış politika kararının kendine has özellikler taşıdığına yönelik varsayımdan yola çıkarak, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirdiği 1991 Irak, 1995 Bosna ve 2001 Afganistan müdahaleleri örnek olaylar olarak karşılaştırmaya tabi tutulacaktır. Söz konusu örnek olaylar, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında Başkanlık görevini yürüten ilk üç liderinin kararlarıyla yaklaşık on yıllık zaman diliminde üç farklı bölgeye yönelik gerçekleştirilen askeri müdahaleleri temsil etmeleri dolayısıyla

seçilmiştir. Bu şekilde, ayrıntılı olarak ele alınacak olan Amerikan askeri müdahalelerinin ortak özellikleri ve birbirinden ayrılan yönleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

1.1. Analitik Yapı

Bu çalışmada, "Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikasında askeri müdahale kararları nasıl alınmaktadır?" sorusu cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Böylece, askeri müdahale kararlarında rasyonel bir sürecin ne ölçüde izlendiği açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. George Herbert Walker Bush, Bill Clinton ve George Walker Bush Başkanlıklarında gerçekleştirilen üç askeri müdahalenin incelenmesi ile Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk üç liderine ait kararlar dönemsel bir bütünlük arz edecek şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede; askeri müdahale kararlarının neden alındığı, askeri müdahalenin doğru karar olup olmadığı ya da başarıyla sonuçlanıp sonuçlanmadığı gibi soruların cevaplandırılması doğrudan bu çalışmanın amaçları arasında yer almamaktadır. Yalnızca müdahalenin ekonomik ve siyasi maliyeti, süresi, sınırlılıkları ve askeri kayıplara dair değerlendirmelere yer verilmektedir. Bu çalışma, karar alma yaklaşımı çerçevesinde, neden ya da sonuçtan ziyade sürece odaklanmaktadır.

Graham Allison'un dış politikada karar alma sürecine ilişkin ortaya koyduğu üç model, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Böylelikle bu çalışma, ABD'nin üç askeri müdahalesinin yanı sıra söz konusu üç modeli de karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Çalışmanın temel hipotezi, Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasında rasyonel aktör modelinin bürokratik siyaset ve örgütsel süreç modellerine kıyasla örnek askeri müdahale kararlarına dair açıklayıcı gücünün daha yüksek olduğudur. Bu bağlamda, ABD'nin askeri müdahalelere dayanak oluşturan çıkarlarının ve fayda/maliyet analizlerinin bürokratik ve örgütsel değişkenlere göre daha net bir biçimde ortaya konması mümkün olmaktadır.

Bu çalışmanın Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler açısından önemi, Amerikan askeri müdahalelerini karar alma yaklaşımı çerçevesinde incelemesinden kaynaklanmaktadır. Yazın bölümünde ele alınacak eserlerden anlaşılacağı üzere, Türkçe doktora tezleri ya da bilimsel kitaplar arasında Amerikan askeri müdahalelerini bu şekilde çözümleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Söz konusu kuramsal yaklaşımı ABD örneğine uygulayan doktora tezlerinde, lobilerin karar alma sürecindeki rolü[1] ve ABD İstihbarat Topluluğu'nun dış politika karar alma sürecine etkisi[2] gibi konular ele alınmıştır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmada, ilk olarak, kuramsal çerçeveyi oluşturan karar alma yaklaşımı ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda, öncelikle, dış politika kavramının ne anlama geldiği ve Uluslararası İlişkiler kuramlarının dış politikaya nasıl yaklaştığı sorgulanacaktır. Ardından, Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olan ve karar alma sürecini merkeze alan Dış Politika Analizi (DPA) yaklaşımının ayırt edici özellikleri mercek altına alınacaktır. Kuramsal çerçeveyi oluşturan bu bölümün son kısmında ise Allison'un dış politika yazınına kazandırdığı üç karar alma modeli ele alınacaktır. Rasyonel aktör modeli çerçevesinde rasyonalite ve sınırlı rasyonalite kavramlarının anlamları tartışılırken, örgütsel süreç modelinde standart çalışma prosedürleri ve bürokratik siyaset modeli çerçevesinde ise karar birimi yaklaşımı incelenecektir. Bürokratik siyaset modeline getirilen eleştirilere de bu bölümün sonunda yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde "Amerikan Dış Politikasında Karar Alma" başlığı altında sırasıyla ABD'nin dış politika geleneği, dış politikada yetkili resmi karar alıcılar ve dış politikayı etkileyen içsel faktörler incelenecektir. Amerikan dış politika geleneğini inceleyen birinci kısımda, öncelikle ABD siyaseti genel hatlarıyla ele alındıktan sonra yalnızcılık (*isolationism*) ve uluslararasıcılık (*internationalism*)

[1] Ekrem Erdinç Gülbaş, *İstihbarat Kurumlarının Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi: ABD İstihbarat Topluluğu (IC) Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Inkilap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2013.

[2] Taylan Doğan, *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü: ABD Örneği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetini Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

ilkelerinin dış politikayı nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Bu şekilde, ABD dış politikasının genel çerçevesinin çizilmesinin ardından, Başkan ve Kongre'nin dış politikaya ilişkin görev ve yetkileri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, Vietnam Savaşı öncesi ve sonrasında yurt dışına asker gönderme ve savaş ilan etme kararlarında Başkan ve Kongre'nin rekabeti gözler önüne serilecektir.

İkinci bölümün son kısmında ise Amerikan dış politikasını etkileyen içsel faktörler olarak kamuoyu, baskı ve çıkar grupları, medya ve din ele alınacaktır. Söz konusu faktörler, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan karar alma yaklaşımı tarafından doğrudan öne çıkarılmamakla birlikte, karar alıcılar tarafından nasıl algılandıkları hususu özellikle önem arz etmektedir. Zira rasyonel aktörler, bürokratik çıkarlar ya da örgütsel rutinlerin şekillendirdiği askeri müdahale kararlarının arka planında söz konusu içsel faktörlerin etkisi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, rasyonel aktör modeli çerçevesinde askeri müdahalede fazla zayiat vermekten kaçınan bir Amerikan yönetiminin, esasında askeri güç ya da motivasyon kaybı yaşamaktan ziyade medya ve kamuoyunun baskısından çekinebileceği hesaba katılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, örnek olay olarak seçilen Soğuk Savaş sonrası Amerikan askeri müdahaleleri, karar alma modelleri bağlamında çözümlemeye tabi tutulacaktır. Söz konusu askeri müdahaleler, yukarıda ifade edildiği üzere; 1991 yılında Irak'a, 1995 yılında Bosna'ya ve 2001 yılında Afganistan'a yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Her biri farklı bir ABD Başkanı liderliğinde gerçekleştirilen bu müdahaleler, aynı zamanda ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasını şekillendiren önemli olaylar olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu müdahale kararları incelenirken; ABD'nin temel hedefleri ve çıkarları, Başkanların karar alma tarzları ve dış politika ekibinde yer alan aktörlerin oynadıkları roller ile örgütsel değişkenlerin söz konusu kararlara etkisi ele alınacaktır.

Tablo 1: Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Askeri Müdahaleleri

Müdahele Edilen Ülke	**Müdahale Eden Başkan**	**Yıl**
Panama	G. H. W. Bush	1990
Irak	G. H. W. Bush	1990-1991
Somali	G. H. W. Bush	1993
Haiti	Clinton	1994
Bosna	Clinton	1995
Kosova	Clinton	1999
Afganistan	G. W. Bush	2001-2014
Irak	G. W. Bush	2003-2011
Libya	Obama	2011
Suriye	Obama	2014
Yemen	Obama	2015

1.2. Yazın

Bu çalışmanın dâhil olduğu yazın, Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen Amerikan askeri müdahalelerine ait karar alma süreçlerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alan eserlerden oluşmaktadır. Bunlara ek olarak, tek bir Amerikan askeri müdahalesini farklı karar alma yaklaşımlarını kullanarak çözümleyen çalışmalar da ilgili yazına dâhildir. Diğer taraftan, karar alma yaklaşımlarını kullanarak herhangi bir dış politika olayını ele alan Türkçe çalışmalara da bu bölümde yer verilecektir. Böylelikle, kuramsal çerçeve olarak karar alma yaklaşımlarını tercih eden az sayıda Türkçe çalışmanın hangi konulara odaklandığı gözler önüne serilecektir.

Soğuk Savaş sonrası Amerikan askeri müdahalelerini karar alma yaklaşımı çerçevesinde ele alan mevcut yazın kapsamında, ilk olarak, Dennis N. Ricci tarafından kaleme alınan ve 2019 yılında yayınlanan "Presidential Decision Making and Military Intervention in the Post-Cold War Era: Go or No-Go"[3] isimli kitap dikkat çekmektedir. Ricci, söz konusu çalışmasında; dördü müdahale ve dördü de müdahaleden/savaştan kaçınma kararı olmak üzere G. H. W. Bush, Clinton, G. W. Bush ve Barack Obama dönemlerinde alınan toplam sekiz dış politika kararını incelemektedir. Bu çerçevede, ABD yönetimlerinin Irak (1991 ve 2013), Kosova (1999) ve Libya'ya (2011) yönelik askeri müdahale kararları ile Bosna (1992-1993), Ruanda (1994), İran (2004-2008) ve Suriye'ye (2006) yönelik müdahaleden kaçınma kararları incelenmiştir. Böylece, her bir Başkan dönemine ait birer olumlu ve olumsuz karar incelenmiş ve bir yönetimin neden belirli durumlarda müdahale kararı alırken belirli durumlarda bu karardan kaçındığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen Amerikan askeri müdahalelerine dair karar alma sürecini inceleyen bir diğer eser de Steve Yetiv tarafından kaleme alınan "Explaining Foreign Policy: U.S. Decision Making in the Gulf Wars"[4] isimli kitaptır. Birinci ve İkinci Körfez Savaşlarını beş farklı karar alma modeli çerçevesinde ele alan bu çalışma, nihayetinde "bütünsel yaklaşım" (*the integrated approach*) adı altında kendi kuramsal katkısını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Birinci ve İkinci Körfez Savaşlarını ele alan Alex Roberto Hybel ve Justin Matthew Kaufman, "The Bush Administrations and Saddam Hussein: Deciding on Conflict"[5] isimli çalışmalarında söz konusu örnek olaylara dair karar alma süreçlerinde rasyonelliğin dışına nasıl çıkıldığını göstermeye çalışmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Amerikan askeri müdahalelerini konu alan bir diğer çalışma, Shannon Peterson'a ait "Stories and Past Lessons: Understanding U.S.

---

[3] Dennis N. Ricci, *Presidential Decision Making and Military Intervention in the Post-Cold War Era: Go or No-Go*, Lexington Books, Lanham 2019.
[4] Steve Yetiv, *Explaining Foreign Policy: U.S. Decision Making in the Gulf Wars*, İkinci Baskı, The John Hopkins University Press, Baltimore 2011.
[5] Alex Roberto Hybel ve Justin Matthew Kaufman, *The Bush Administrations and Saddam Hussein: Deciding on Conflict*, Palgrave Macmillan, New York 2006.

Decisions of Armed Humanitarian Intervention and Nonintervention in the Post-Cold War Era"[6] başlıklı yayınlanmamış doktora tezidir. Söz konusu çalışmada, Somali müdahalesi ve Ruanda'ya müdahale etmeme kararının yanı sıra Bosna müdahalesi - 1992-1993 yıllarındaki eylemsizliğe ve ardından 1993-1995 yıllarındaki müdahale sürecine ayrı başlıklar altında yer verilerek- incelenmiştir. Problem temsili (*problem representation*) çalışmalarına ait "hikâye modelini"[7] kullanan Peterson, ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlere üye olmasının getirdiği baskı ve çıkarların yanı sıra müdahalenin kolaylığı ve faydası gibi etkenlerin örnek olay olarak ele alınan kararlarda önemli ölçüde etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Amerikan yönetiminin zirvesinde dış politika kararlarının nasıl alındığını inceleyen David Patrick Houghton, "The Decision Point: Six Cases in U.S. Foreign Policy Decision Making"[8] başlıklı çalışmasında bürokratik siyaset, grupdüşün/grup düşüncesi (*groupthink*) ve bilişsel yaklaşım gibi karar alma modellerini kullanarak Domuzlar Körfezi Çıkarması (1961), Küba füze krizi (1962), Vietnam Savaşı'nın tırmanışı (1965), İran rehine krizi (1979-1981) ve Kosova krizini (1999) çözümlemeye tabi tutmuştur. Soğuk Savaş ve sonrasına ait askeri müdahale kararlarını bir arada ele alan bir başka eser ise Gary R. Hess tarafından kaleme alınan "Presidential Decisions for War: Korea, Vietnam, the Persian Gulf and Iraq"[9] isimli çalışmadır. Bu çalışmada; Harry S. Truman, Lyndon B. Johnson, G. H. W. Bush ve G. W. Bush yönetimlerinin sırasıyla Kore, Vietnam, Basra Körfezi ve Irak krizleri neticesinde verdikleri müdahale kararları incelenmiştir.

---

[6] Shannon Peterson, *Stories and Past Lessons: Understanding U.S. Decisions of Armed Humanitarian Intervention and Nonintervention in the Post-Cold War Era*, Doktora Tezi, The Graduate School of the Ohio State University, Political Science, Columbus 2003.

[7] Bkz. Tanya Charlick-Paley ve Donald A. Sylvan, "The Use and Evolution of Stories as a Mode of Problem Representation: Soviet and French Military Officers Face the Loss of Empire", *Political Psychology*, Cilt 21, Sayı 4, 2000, ss. 697-728.

[8] David Patrick Houghton, *The Decision Point: Six Cases in U.S. Foreign Policy Decision Making*, Oxford University Press, Oxford 2013.

[9] Gary R. Hess, *Presidential Decisions for War: Korea, Vietnam, The Persian Gulf and Iraq*, İkinci Baskı, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009.

Amerikan askeri müdahalelerine dair Türkçe yazın incelendiğinde ise Haydar Çakmak tarafından derlenen ve ilk baskısı 2013 yılında yayımlanan "ABD'nin Askeri Müdahaleleri: 1801'den Günümüze"[10] isimli çalışmanın bu konudaki tek kitap olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu kitap, 19. yüzyılın başındaki Trablusgarp müdahalesinden 2001 Afganistan müdahalesine kadar çok sayıda olayı ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Amerikan askeri müdahalelerini ele alan Türkçe makaleler incelendiğinde ise bu konuda yayınlanmış sınırlı sayıda çalışma olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Kerem Batır, Soğuk Savaş sonrası dönemin Amerikan müdahaleciliğini uluslararası hukuk boyutu ile ele alırken,[11] Gamze Güngörmüş Kona ve Ömer Arvasi, 2003 Irak müdahalesini "ABD müdahalelerinin mantığı" çerçevesinde incelemiştir.[12] Bunların yanı sıra, Gül Tuğba Dağcı ve Hilal Zorba'nın Bosna-Hersek ve Kosova müdahalelerini konu alan çalışmaları[13] ile yine Dağcı'nın Osman Diler ile birlikte kaleme aldığı Kosova müdahalesine odaklanan makalesi[14] ve son olarak da Özdemir Akbal'ın ABD'nin askeri güç kullanımının nasıl değiştiğini gözler önüne seren çalışması mevcut yazına dâhildir.[15]

Son olarak, Amerikan askeri müdahaleleri haricindeki konuları karar alma yaklaşımını kullanarak çözümlemeye tabi tutan Türkçe yazını ele almak, bu alandaki kuramsal çalışmaları ortaya koyabilmek adına önemli görülmektedir. Öncelikle, Türkçe yazında karar alma yaklaşımlarını kullanan çalışmaların çoğunlukla Türk dış politikasına odaklandığı belirtilmelidir. Ertan Efegil tarafından kaleme alınarak 2002

[10] Haydar Çakmak (ed.), ABD'nin Askeri Müdahaleleri: 1801'den Günümüze", 2. Basım, Kaynak Yayınları, Ankara 2016.
[11] Kerem Batır, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2011, ss. 115-134.
[12] Gamze Güngörmüş Kona ve Ömer Arvasi, "ABD'nin Müdahale Mantığı ve Irak Özelinde Yarattığı Güvenlik Sorunsalı", *Stratejik Öngörü*, Sayı 7, 2006, ss. 61-75.
[13] Gül Tuğba Dağcı ve Hilal Zorba, "ABD'nin Askeri ve İnsani Müdahale Siyasetini Etkileyen Dinamikler: Bosna-Hersek ve Kosova Örneği", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2016, ss. 46-69.
[14] Gül Tuğba Dağcı ve Osman Diler, "ABD İnsani Askeri Müdahalelerini Belirleyen Faktörler", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2017, ss. 71-95.
[15] Özdemir Akbal, "ABD'nin Askeri Güç Uygulamasının Dönüşümü", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Ocak 2019, ss. 32-41.

yılında yayımlanan "Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli"[16] başlıklı çalışma bu kapsamdaki kitapların ilk örneğini oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmada, Türk dış politikası karar alma sürecinin normal şartlarda ve kriz zamanlarında nasıl işlediği Körfez krizi örnek olayı üzerinden ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, Fatma Anıl Öztop tarafından kaleme alınan "Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri"[17] başlıklı çalışma, bu alandaki Türkçe yazına katkı sunan bir diğer kitaptır. Öztop, bu çalışmasında; baskın lider, baskın grup ve özerk aktörler koalisyonu olarak sınıflandırılan karar birimlerinin karar alma sürecine etkisini Türk dış politikası ile ilgili üç örnek olay üzerinden ortaya koymaktadır. Bu kapsamdaki yazına dâhil olan üçüncü çalışma ise "Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi"[18] başlığıyla Fuat Aksu önderliğindeki proje grubu tarafından TÜBİTAK desteği ile hazırlanarak 2017 yılında yayımlanmıştır. Son olarak, Merve İrem Yapıcı, "Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler"[19] başlıklı çalışmasında, 1991-2008 dönemindeki Rus dış politikasını Michael Brecher[20] tarafından geliştirilen dış politika modeli çerçevesinde Rusya'nın ekonomik ve siyasi sistemine odaklanarak açıklamaya çalışmıştır.

1.3. Yöntem

Soğuk Savaş dönemi sonrası Amerikan askeri müdahalelerinin karar alma süreçlerini örnek olaylar çerçevesinde inceleyen bu çalışmada, öncelikle söz konusu olaylarda resmi karar alıcı konumunda bulunan Başkan ve Bakanların kendi görüşlerinin yansıtılabilmesi için otobiyografi niteliğindeki eserlerden faydanılmaya çalışılmıştır. Zira askeri müdahale kararlarını alan yetkililerin neden bu yönde hareket ettiklerini esasında yalnızca kendilerinin bildikleri düşünülmektedir. Bu nedenle, karar alma süreçlerini ilk ağızdan aktaran eserler kesin olarak güvenilirlikleri garanti edilmese

[16] Ertan Efegil, *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
[17] Fatma Anıl Öztop, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2016.
[18] Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları, İstanbul 2017.
[19] Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları, Ankara 2010.
[20] Bkz. Michael Brecher, *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*, Oxford University Press, Londra 1972.

dahi birincil kaynak olarak önemli görülmektedir. Bunların yanı sıra, dış politika konusunda karar alıcı konumunda bulunan aktörlerin yaşamlarını ele alan biyografilerden de yararlanılmıştır. Söz konusu çalışmalar arasında Clinton'ın "*My Life*"[21] ve G. W. Bush'un "*Decision Points*"[22] isimli otobiyografilerinin yanı sıra G. H. W. Bush ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft'un ortaklaşa kaleme aldıkları "*A World Transformed*"[23] isimli çalışma, Christopher D. O'Sullivan'ın "*Colin Powell: A Political Biography*"[24] başlıklı Colin Powell biyografisi ve Amerikalı araştırmacı gazeteci Bob Woodward'un Afganistan müdahalesini ele alan "Bush Savaşta"[25] (*Bush at War*) isimli çalışması yer almaktadır. Bu çalışmada ayrıca; Beyaz Saray, Temsilciler Meclisi, Senato ve Ulusal Güvenlik Konseyi ile Dışişleri, Savunma, İçişleri ve İç Güvenlik Bakanlıklarına ait çevrimiçi sitelerde yer alan bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Böylelikle, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk üç Amerikan Başkanı'nın verdiği askeri müdahale kararları çeşitli açılardan karşılaştırılarak ortak ve ayrışan yanları mercek altına alınacaktır. Bu bağlamda, örnek olaylara dair karar alma süreçlerinde öne çıkan etkenler Allison'ın modelleri ile ilişkilendirilerek sınıflandırılaraktır.

[21] Bill Clinton, *My Life*, Arrow Books, Londra 2005.
[22] George W. Bush, *Decision Points*, Crown Publishers, New York 2010. Bu kitabın Türkçe çevirisi için bkz. George W. Bush, *Karar Anları*, Çeviren: Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul 2014.
[23] George Bush ve Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Vintage eBooks, 2011.
[24] Christopher D. O'Sullivan, *Colin Powell: A Political Biography*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 2010.
[25] Bob Woodward, *Bush Savaşta*, Çeviren: Şefika Kamcez, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2005.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dış Politika Kavramı

Dış politika, uzmanlar tarafından üzerinde anlaşılan kesin bir tanımı olmayan bir kavramı ifade etmektedir. Özellikle gelişmiş ve ticari anlamda faal ülkelerde günlük hayatın giderek uluslararasılaşması dış politikanın tanımlanmasında zorluklara yol açmaktadır.[26] Diğer taraftan, dış politika kavramının çeşitli çağrışımlara neden olması farklı anlamlar içerdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kavram kimi zaman bir sürece işaret ederken kimi zaman da beklentiler, yönelimler, stratejiler ya da eylemler "dış politika" olarak anlaşılabilmektedir.[27] Bu doğrultuda, James Rosenau dış politikayı üç farklı şekilde tanımlamaktadır. Bu tanımlara göre dış politika; devlet davranışlarına yön veren ilkeler ve genel eğilimlerin karşılığı olarak "yönelimler", belirlenen hedeflere yönelik strateji ve kararları içerdiğinde "planlar ve taahhütler", devletlerin uluslararası ortamda gelişen olaylara yönelik uygulamaya konulan davranışlarına işaret ettiğinde ise "eylemler" olarak ele alınmaktadır.[28]

Bunların yanı sıra, dış politikaya dair farklılaşan yaklaşımlar ve uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerin söz konusu kavramın tanımlanmasında çeşitliliğe yol açtığını ifade etmek gerekmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar dış politikanın tanımlanmasında belirleyici olan realist bakış açısına göre iç ve dış politika arasında belirgin bir ayrım söz konusu olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda, dış politikanın ülke/egemenlik sınırları dışında uygulanmak üzere oluşturulduğu kabul edilmiştir.[29] K. J. Holsti'nin dış politikayı "devletlerin dış dünyaya yönelik

[26] Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York 2003, s. 3.
[27] Ertan Efegil, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2012, s. 13.
[28] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 16; M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Derleyen: Atila Eralp, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss. 76-77.
[29] Ertan Efegil, *a.g.e*, s. 13.

davranışları"[30] olarak tanımlaması iç-dış ayrımını açıkça ifade ederek söz konusu anlayışı ortaya koymaktadır.

İç-dış politika ayrımına göre başka bir ülkeye savaş açmak, uluslararası ticaret anlaşması imzalamak ya da yabancı bir ülkedeki isyancılara destek vermek dış politikanın örneklerini oluştururken; vergi, eğitim standartları ya da medeni haklar ise iç politika konuları olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan; günümüzde bir iç politika meselesinin medya ve sosyal ağlar aracılığıyla hızlı bir şekilde dış politika konusu haline gelmesi, modern siyaset ve küreselleşmenin etkisiyle iç-dış ayrımının bulanıklaştığını ortaya koymaktadır.[31] Christopher Hill, bu doğrultuda, muz fiyatları ya da yasadışı göçün önemli uluslararası anlaşmazlıklara yol açtığı bir dünyada dış politikayı analiz ederken ulusal diplomatik kurumlar arasındaki ilişkilere yoğunlaşmanın mantıklı olmadığını ifade etmektedir.[32] Ayrıca, iç ve dış kelimelerinin İngilizce karşılıklarının bir araya gelmesinden oluşan "*intermestic*" kavramının siyaset bilimi yazınına dâhil olması da bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bayless Manning tarafından ortaya atılan bu kavram;[33] uluslararası ticaret, petrol ithalatı, göç ve hava kirliği gibi bir ülkenin iç ekonomisini yakından ilgilendiren uluslararası ilişkiler meselelerini ifade etmektedir.[34] Böylece, iç politikadaki gelişmelerin ve toplumsal grupların taleplerinin dış politikada oynadığı role dikkat çekilerek iç ve dış politikanın kesin bir şekilde birbirinden ayrılamayacağı vurgulanmaktadır.

Dış politikanın liberal/çoğulcu anlayışa uygun olarak tanımlanması, iç-dış politika ayrımının belirsizleşmesinin yanı sıra devletin dış politikadaki rolünün azalmasına da işaret etmektedir. Çoğulculara göre devlet-dışı aktörler dış politikada

---

[30] Ertan Efegil, *a.g.e,* s. 14.
[31] Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis ve Ryan K. Beasley, "The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective", *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior*, Derleyenler: Rean K. Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis ve Michael T. Snarr, İkinci Baskı, CQ Press, 2012, s. 2.
[32] Christopher Hill, *a.g.e.*, s. 4.
[33] Bkz. Bayless Manning, "The Congress, the Executive and Intermestic Affairs: Three Proposals", *Foreign Affairs*, Cilt 55, Sayı 2, Ocak 1977.
[34] Ryan J. Barilleaux, "The President, 'Intermestic' Issues, and the Risks of Political Leadership", *Presidential Studies Quarterly*, Cilt 15, Sayı 4, Güz 1985, s. 754.

devletin hegemonyasını tehdit etmektedir.[35] Örneğin, Christopher Farrands'a göre dış politika, karmaşık sosyal gruplar ve örgütlü sosyal sınıflar arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Gert Krell'in dış politikayı "iç toplumsal aktörlerin öncelik ve tercihlerinin devlet aygıtı tarafından dış dünyaya yansıtılması" olarak tanımlaması da devletlerin dış politikada temel aktör olmadıklarına işaret etmektedir. Bu düşünceye göre, devletler "toplumsal gruplardan en etkin olanlarının önceliklerinin ve beklentilerinin uluslararası sisteme yansıtılması" işlevini yerine getirmektedirler.[36]

2.2. Realizm ve Dış Politika

Anaakım Uluslararası İlişkiler kuramlarından birini oluşturan realizm, dış politika kavramının ayrıntılı olarak ele alındığı ilk kısımda ifade edildiği üzere, Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar söz konusu kavramın nasıl tanımlanacağı hususunda belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında realist yaklaşımların Uluslararası İlişkiler çalışmaları ve hatta devlet adamlarının dış politikaya bakışı üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, realizmin farklı dönemlerde ve birbirinden ayrı coğrafyalarda meydana gelen farklı nitelikteki sorunları çözümlemeye yönelik "evrensel bir açıklama çerçevesi" geliştirme arayışı etkili olmuştur. Zira bu arayış, devletlerin dış politika davranış ve stratejileri ile güç, kapasite ve beklentilerini tahmin etme amacı taşıyan dış politika analizleri ile doğrudan bağlantılıdır.[37] Buna bağlı olarak, söz konusu döneme ait dış politika analizlerinde ulus-devlet temel aktör olarak ele alınırken, devletlerin dış politikalarının "ulusal çıkar" kavramı etrafında incelendiği görülmektedir.[38] Bu bağlamda, dış politika çalışmalarının tarihsel seyrini ve DPA'nın

[35] Nilüfer Karacasulu, "Dış Politika Nedir?", *Türk Dış Politikası (1919-2008),* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin, Ankara 2008, s. 12.
[36] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 17.
[37] Nurcan Özgür Baklacıoğlu, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi", *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu ve Özgün Erler Bayır, Der Yayınları, İstanbul 2014, s. 51.
[38] Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 77.

ortaya çıkışını ele almadan önce realizmin dış politikaya bakışı üzerinde durmak gerekmektedir.

William C. Wohlforth, realizmin dünyanın işleyişine dair üç ana varsayımının bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki olan "*groupism*", insanların birbirleriyle grup üyeleri olarak karşı karşıya geldiklerini ve hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları grup içi uyumun diğer gruplarla çatışma riski doğurduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, ulus devletlerin bu bakımdan günümüzün en önemli grubunu oluşturduğu belirtilmektedir. Devletlerin uluslararası siyasetin temel aktörleri olduğu düşüncesi de bu ilk varsayımın bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir. "Egoizm" olarak adlandırılan ikinci varsayım ise insan doğasında yerleşmiş bulunan bencilliğin siyasal davranışı yönlendirdiği düşüncesine dayanmaktadır. Son olarak, realizmin üçüncü varsayımı olan "güç-merkezcilik" ise siyasetin temel özelliğinin güç olduğu anlayışını yansıtmaktadır.[39] Bu çerçevede; dış politika realist bakış açısına uygun olarak analiz edildiğinde; gücün nerede bulunduğu, grup çıkarları ve çatışan çıkarları uzlaştırmada güç ilişkilerinin rolüne odaklanılmaktadır.[40]

Devleti bütüncül ve rasyonel bir aktör olarak ele alan realizm, dış politikayı değerlendirmek için devletin yasama, yürütme ya da yargı gibi farklı bileşenlerinin rolünü incelemeyi gerekli görmemektedir. Devlet eylemlerini yorumlamada "ulusal çıkarı" dayanak noktası olarak gören realistler, devletin başarılı bir dış politika yürütmesinde temel belirleyicinin güç olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda; bütün devletlerin dış politikalarının güvenlik, maddi refah ve askeri güç gibi parametreler etrafında şekillendiğine inanılmaktadır. Dış politika kararlarının sonuçlarını anlamak için ise uluslararası sistemin yapısı ve devletlerin nispi güçlerine odaklanılmaktadır.[41] Realizm; "basit, kolay uygulanabilen, köşeli, rasyonel ve

[39] William C. Wohlforth, "Realism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, s. 36.
[40] William C. Wohlforth, *a.g.m.*, s. 37.
[41] Chris Alden ve Amnon Aran, *Foreing Policy Analysis New Approaches*, İkinci Baskı, Routledge, Oxon 2017, ss. 5-6.

karşılaştırmaya müsait" analiz modelleri önermesi dolayısıyla dış politika çalışmalarında belirleyiciliğini sürdürmesi rağmen, diğer taraftan, "indirgemeci, ulusal çıkara endeksli, devlet merkezli ve genelleştirici" çözümlemeleri nedeniyle eleştiri konusu olmaktadır.[42]

Realist dış politika analizinde iç politik faktörlerin ihmal edilmesi, dış politikanın içsel faktörlerden bağımsız olarak ele alınamayacağını savunarak neorealizme karşı çıkan neoklasik realizmi ön plana çıkarmaktadır. Neoklasik realizm, realizmin diğer türlerine benzer şekilde, (uluslararası) siyaseti "kaynakların kıt ve belirsizliğin yaygın olduğu bir dünyada maddi güç ve güvenlik için farklı devletler arasında süregelen bir mücadele" olarak ele alırken, anarşiyi -bağımsız değişken olarak kabul etmemekle birlikte- uluslararası çatışmaya muvafakat eden neden **(***permissive cause***)** olarak görmektedir.[43] Buna paralel olarak, 1998 yılında yaptığı bir çalışmada "neoklasik realizm" kavramını ortaya atan Gideon Rose, bu kuramın takipçilerinin, bir ülkenin dış politikasının kapsam ve hedefinin önde gelen belirleyicisinin uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle göreli maddi kapasitesi olduğunu savunmaları dolayısıyla realist olduklarının altını çizmektedir.

Neoklasik realistleri farklı kılan ise devletlerin uluslararası sistemdeki yerleri ve göreli maddi kapasitelerinin dış politikaya etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu ve sistemik baskıların birim seviyesindeki ara değişkenler vasıtasıyla ortaya konması gerektiğini öne sürmeleridir.[44] Bu doğrultuda; devlet yapısı, liderlerin algıları ve görece güce dair hesaplamalar gibi unsurlar neoklasik realistlerin kullanabileceği ara değişkenler olarak öne çıkarılmaktadır.[45] Neoklasik realistler, tablo 2'de görüldüğü üzere, bağımsız değişken olarak kabul ettikleri uluslararası

[42] Nurcan Özgür Baklacıoğlu, *a.g.m.*, s. 52.
[43] Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy", *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Derleyenler: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 4; ayrıca bkz. Anders Wivel, "Explaining Why State X Made a Certain Move Last Tuesday: the Promise and Limitations of Realist Foreign Policy Analysis", *Journal of International Relations and Development*, Cilt 8, Sayı 4, 2005, s. 357.
[44] Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Cilt 51, Sayı 1, Ekim 1998, s. 152.
[45] Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, *a.g.m.*, s. 7.

sistemdeki göreli güç dağılımı ile bağımsız değişken olarak ele alınan devletlerin dış politikaları arasında iç politik süreçlerle ilgili ara değişkenler vasıtasıyla bağlantı kurmaktadır.[46] Ayrıca, neoklasik realizmin; devletlerin sistemik zorunluluklara karşı gösterdikleri diplomatik, ekonomik ve askeri tepkileri açıklamasına rağmen bu tepkilerin doğurduğu sistemik sonuçlara açıklama getiremeyeceğini belirtmek gerekmektedir.[47]

Tablo 2: Klasik realizm, neorealizm ve neoklasik realizm karşılaştırması[48]

	Bağımlı Değişken	**Temel nedensel mantık**
Klasik realizm	Devletlerin dış politikaları	Güç dağılımları ya da (revizyonist vs. statükocu) çıkar dağılımının (bağımsız değişken) dış politikaya etkisi
Neorealizm	Uluslararası siyasal çıktılar	Göreli güç dağılımlarının (bağımsız değişken) uluslararası çıktılara etkisi
Neoklasik realizm	Devletlerin dış politikaları	Göreli güç dağılımlarının (bağımsız değişken) iç kısıtlılıklar ve elit algıları vasıtasıyla (ara değişkenler) dış politikaya etkisi

Neoklasik realizme göre, devletlerin benzer dış politika sorunlarında içsel kaynaklarını harekete geçirme yetenekleri iç politika farklılıklarına bağlanmaktadır. Dolayısıyla devletlerin dış politikalarının yalnızca sistemik faktörlerle açıklanamayacağı vurgulanmaktadır.[49] Bu bakımdan dış politika analizinde liberal yaklaşımlara alternatif oluşturan neoklasik realizm, onların aksine, uluslararası sistemin etkisini belli ölçüde dikkate alırken demokratik ülkeleri ya da ticari

[46] Bu hususta ayrıca bkz. Samet Yılmaz, "Neoklasik Realizm: İlerletici mi Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2015, s. 10.
[47] Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, *a.g.m.*, s. 21.
[48] Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, *a.g.m.*, s. 20.
[49] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 8. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa 2013, ss. 174-175.

ortaklarını "stratejik rakip" olarak görmektedir.[50] Diğer taraftan, neoklasik realizmin uygulanabilirliği; liderlerin inançlarının davranışlarını nasıl etkilediği, bunların nasıl ölçülebileceği ve hangi iç etkenlerin liderlerin dış politika değerlendirmelerini etkilediği gibi sorulara ayrıntılı yanıt vermemesi dolayısıyla eleştiri konusu olmuştur.[51]

2.3. Liberalizm ve Dış Politika

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından realizmin Uluslararası İlişkiler disiplininde hâkim bir konuma sahip olduğu kabul edilse de 1960'lı ve 1970'li yıllarda yaşanan bazı gelişmeler realizmin sorgulanmaya başlamasına yol açmıştır. Bu çerçevede; Küba füze krizi sonrasında dış politikada karar verme sürecinde birçok faktörün etkili olduğunun ortaya çıkması, ABD'nin güçlü görünen taraf olmasına rağmen Vietnam Savaşı'nda başarısız olması ve 1970'li yıllarda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (OPEC- *Organisation of Petroleum Exporting Countries*) üye ülkelerin İsrail ve müttefiklerine yaptırım uygulayarak ciddi bir petrol krizine yol açmaları realist akımın hızını kesen gelişmeler olarak değerlendirilmiştir.[52]

Söz konusu gelişmeler; devletlerin üniter yapısının sorgulanması, ekonomik konuların ve aktörlerin önem kazanması, iç politika/dış politika ayrımının ortadan kalkması, sadece askeri güce odaklanan analizlerin yetersizliğinin anlaşılması ve dış politikada devlet-dışı aktörlerin varlığının kabul edilmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Ordu-devlet yerine ticaret devleti anlayışı öne çıkarken, toprak kazanımlarının önemini yitirdiği gözlenmiştir. Bu doğrultuda, ticaret ve yabancı yatırıma dayalı ekonomik kalkınmanın toprak işgalinden daha faydalı bir strateji olduğu ortaya

[50] Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 175.
[51] Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", *Rethinking Realism in International Relations Between Tradition and Innovation*, Derleyenler: Annette Freyberg-Inan, Ewan Harrison ve Patrick James, The John Hopkins University Press, Baltimore 2009, ss. 137-138.
[52] Evren Çelik Wiltse, "Neoliberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, ss. 138-139.

çıkmıştır.[53] Bunlara ek olarak, iletişim ve ulaşım olanaklarındaki artışla birlikte uluslararası sermaye ve ticaretin de artmasıyla küreselleşme olgusunun ve dolayısıyla neoliberal akımın güçlenmesi söz konusu olmuştur.

Yukarıda sözü edilen gelişmeler ışığında -ağırlıklı olarak askeri ve stratejik alanlara yoğunlaşan realizmden farklı olarak- çatışma yerine barış ve işbirliğine odaklanan neoliberalizm, uluslararası ilişkilerin tek gündemini güvenlik konularının oluşturmadığını ve ayrıca devletler dışında pek çok aktörün dünya siyasetinde etkili olmaya başladığını savunmuştur.[54] Neoliberaller, bu çerçevede, devleti temel aktör olarak görmeleri ve uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul etmeleri dolayısıyla neorealizmle ortak varsayımlara sahip olsalar da devletler arasında işbirliğinin mümkün olduğunu savunmaktadır.[55]

Ayrıca savaşları uluslararası sistemdeki güç dağılımının bir sonucu olarak görmek yerine devlet düzeyindeki değişkenlere bağlayan ve iç toplumsal güçlerin çatışmasıyla açıklayan neoliberaller,[56] karşılıklı bağımlılık olgusunu ve uluslararası örgütleri de barış ve güvenliği sağlayıcı unsurlar olarak görmüşlerdir. Bu çerçevede, iki savaş arası dönemden farklı olarak birçok uluslararası örgütün ve sivil toplum kuruluşunun dünya siyasetinde etkili olduğu vurgulanarak kurumsallaşmanın önemine dikkat çekilmektedir. Böylece realistler uluslararası işbirliğinin devamı için hegemonun varlığına vurgu yaparken, neoliberaller karşılıklı bağımlılığın ve uluslararası örgütlerin işbirliğinde oynadıkları role odaklanmışlardır.

Neoliberalizm, uluslararası sistemin anarşik doğasının devletleri güç politikaları uygulamaya ittiği iddiasının aksine, liberal demokrasilerin yaygınlaşması ve demokratik normların kurumsallaşması ile barışçıl bir dünya düzeninin ortaya çıkacağı düşüncesini savunmaktadır. Neoliberalizmin demokrasi vurgusuna bağlı

[53] Scott Burchill, "Liberalism", *Theories of International Relations*, Üçüncü Baskı, Derleyenler: Scott Burchill vd., Palgrave Macmillan, New York 2005, s. 66.
[54] Emirhan Kaya, "Liberalism and International Security", *Security in Comtemporary World: Theories and Issues*, Derleyenler: Sibel Turan ve Latif Pınar, Siyasal Kitabevi, Ankara 2019, s. 37.
[55] Tarık Oğuzlu, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 6. Baskı, Derleyenler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 150.
[56] Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 307.

olarak, ülkelerin "meşru" iç siyasal düzenlerinin onlara uluslararası arenada da meşruiyet kazandıracağı inancı benimsenmiştir. İç siyasal düzenin meşruiyeti ise hukukun üstünlüğü ve insan haklarına duyulan saygıya bağlanmaktadır.[57]

Demokrasi, yukarıda ifade edildiği üzere, liberallerin barışçıl bir dünya düzenine dair öngörülerinin önemli bir unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Savaşın yükünü taşıyan vatandaşların kendilerini yönetenleri seçtikleri zaman savaşların imkânsız hale geleceği düşüncesi demokrasinin dış politikada ve uluslararası siyasette barışı tetikleyeceği inancını pekiştirmektedir.[58] Bu bağlamda; savaşı doğal olmayan ve irrasyonel bir durum olarak gören liberaller, demokratik olmayan ve militarist devletlerin savaşa zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Savaşlar, söz konusu devletler ve halkı temsil etmeyen elitlerin; vergileri yükseltmek, bürokratik aygıtı genişletmek ve vatandaşlar üzerindeki kontrolü artırmak için kullandıkları bir "bahane" olarak kabul edilmektedir. Savaş hastalığının ilacının ise demokrasi ve serbest ticaret olduğu öne sürülmektedir.[59]

Liberalizmin liberal devletlerin dış politikaları üzerindeki en önemli etkisi aralarında barışçıl ilişkiler kurması olarak değerlendirilmektedir.[60] Bu çerçevede, liberalizmin demokrasi ile ilgili varsayımlarının bir diğer ürünü, kökenleri Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış" adlı eserine dayanan demokratik barış kuramıdır. Demokratik devletlerin birbirleri ile savaşmayacakları tezi üzerine kurulu olan bu kuram; kurumsal-yapısal, normatif-kültürel ve rasyonalist olarak ifade edilen üç etken ile açıklanmaktadır.[61] Bu çerçevede, ilk olarak, demokratik devletlerin kurumsal yapıları ve denge mekanizmaları dolayısıyla liderlerin savaş kararı almasının zorlaştığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, demokratik ülkelerin iç politikalarında hâkim olan hoşgörü ve uzlaşı kültürünün dış politikaya da yansıması söz konusu olmaktadır. Son

[57] Scott Burchill, *a.g.m.*, s. 66.
[58] Michael W. Doyle, "Liberalism and World Politics", *American Political Science Review*, Cilt 80, Sayı 4, Aralık 1986, s. 1151.
[59] Scott Burchill, *a.g.m.*, ss. 58-59.
[60] Michael W. Doyle, "Liberalism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, s. 56.
[61] Can Kakışım, "Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 50, Temmuz-Aralık 2017, ss. 37-38.

olarak da demokratik bir devletin başka bir demokratik devletle savaşmasının kendi kamuoyu tarafından desteklenmeyecek olması, demokrasiler arasında barışçıl bir alanın meydana gelmesine zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan, demokratik devletlerin özellikle Ortadoğu ve Orta Asya'da örnekleri görülen otoriter devletlerle savaşmak konusunda istekli oldukları belirtilmektedir.[62] John Rawls ise liberal toplumların liberal olmayan devletlerle meşru müdafaa ya da insan haklarının korunması amacıyla savaştıklarını ifade etmiştir.[63] Bunlara ek olarak, liberallerin ulus-devletlerin bölünmesi ya da ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan iç savaşlara devletler arası savaşlar kadar önem vermediği göze çarpmaktadır.[64]

Neoliberal dış politika anlayışını farklı kılan bir diğer unsur ise mutlak kazanç (*absolute gains*) anlayışının benimsenmiş olmasıdır. Neorealistler devletlerin nisbi kazanç (*relative gains*) peşinde olduklarını ileri sürerken, neoliberaller ise devletlerin mutlak kazançlarını en üst düzeye çıkarmaya çalıştıklarını savunmaktadır. Kimin daha fazla kazandığıyla ilgilenen nisbi kazanç anlayışı karşılaştırmalı bir değerlendirmeyi gerekli kılarken, hangi durumda/nasıl en yüksek kazancın sağlandığını dikkate alan mutlak kazanç düşüncesi ise diğer aktörlerin elde ettiklerinden bağımsız olarak ele alınmaktadır.[65] Örneğin, Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşmesinden kimi devletlerin belirgin biçimde daha çok kazanç elde etmesi ve neticede ortaya çıkan "mutlak kazançların asimetrik dağılımına" rağmen üyeler arasında barışçıl ilişkilerin sürdürülmesi neorealistlerin açıklayamadığı bir durum olarak değerlendirilmektedir.[66]

Liberalizmin devlet-içi birimleri ya da aktörleri temel analiz düzeyi olarak kabul etmesi dış politikaya yaklaşımını realizmden farklı kılan unsurlardan birini oluşturmaktadır. Liberalizm, bu yaklaşım doğrultusunda, ulusal çıkarların nasıl elde edilmeye çalışıldığına odaklanan realizmin aksine, toplumsal aktörler arasındaki

[62] Scott Burchill, *a.g.m.*, s. 60.
[63] John Rawls, *The Law of Peoples with "The Idea of Public Reason Revisited*", İkinci Baskı, Harvard University Press, Cambridge, 2000, s. 49.
[64] Scott Burchill, *a.g.m.*, s. 61.
[65] Scott Burchill, *a.g.m.*, s. 65.
[66] Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, Beşinci Baskı, Longman, Boston 2012, s. 148.

mücadelenin neticesinde ortaya çıkan ulusal çıkarların oluşum süreciyle ilgilenmektedir.[67] Bu noktada, liberalizm ile DPA'nın realizme benzer şekilde karşı çıktığı anlaşılmaktadır.

2.4. İnşacılık ve Dış Politika

İnşacılık, Soğuk Savaş'ın sona ermesini tahmin edemeyen ve bu değişimi açıklamakta zorlanan anaakım Uluslararası İlişkiler kuramlarının aksine sosyal inşa süreçlerine odaklanarak değişimi mümkün gören anlayışı dolayısıyla dış politikaya bakışı irdelenmesi gereken bir kuramsal yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Neorealizm ile karşılaştırılacak olursa, inşacı yaklaşımın varsayımlarına uygun bir şekilde; neorealizmin maddi kapasitelere dayanan açıklaması sosyal ilişkilere, merkezi otorite yokluğu olarak tanımlanan uluslararası siyasal yapı ise toplumsal olarak inşa edilen bir yapıya dönüşmektedir.[68] Sosyal süreçlere atfedilen bu rol, söz konusu yaklaşımın genellikle "sosyal inşacılık" olarak adlandırılmasının nedenleri hakkında ipuçları sunmaktadır.

İnşacılık, Uluslararası İlişkiler disiplinine özgü bir yaklaşım olmamakla birlikte, konuları ele alış biçimi ve temel kavramları bakımından sosyolojiye ve sosyal teoriye dayanmaktadır.[69] Yapı ve yapanın/edenin (*agent*) birbirini karşılıklı olarak inşa etmesi, kimliğin rolü ile uygunluk mantığı (*logic of appropriateness*), gerçekliğin sosyal inşası ve son olarak da maddi yapıların yanı sıra düşünsel (*ideational*) yapılar ile norm ve kuralların öne çıkarılması inşacı yaklaşımın temel önermelerini ve kavramlarını özetleyen dört ana başlık olarak değerlendirilmektedir.[70] Bu çerçevede; kimlik, fikir ve değerlerin dış politika geliştirilmesindeki rolü, uluslararası rejimlerde normların önemi ve temel

---

[67] Tarık Oğuzlu, *a.g.m.*, s. 151.
[68] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiker Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 8. Baskı, MKM Yayınları, Bursa 2013, s. 499.
[69] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 152.
[70] Trine Flockhart, "Constructivism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, s. 84.

prensiplerin normatif incelemesi gibi konuların ele alınması inşacı yaklaşımın Uluslararası İlişkiler disiplinine katkılarını ortaya koymaktadır.[71]

İnşacı yaklaşım çerçevesinde, öncelikle, yapı ve yapanın birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği varsayımına dayalı olarak yapı ve yapanın ontolojik eşitliği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, Anthony Giddens'ın yapı ve yapanın karşılıklı bağımlılığına dikkat çeken yapılanma (*structuration*) kuramına dayanmaktadır.[72] İnşacılık, bu noktada, yapana öncelik veren bireyci ontolojilerden ve yapıyı öne çıkaran bütüncü ontolojilerden ayrılmaktadır.[73] İnşacı yaklaşımın uluslararası ilişkiler ve dış politikaya bakışı da yapı ve yapan hakkındaki ontolojik varsayımlarına dayanmaktadır. Nicholas Onuf, insanların kurdukları uluslararası ilişkiler dünyasında yapanların verili devletler değil, sosyal olarak inşa edilmiş "sosyal topluluklar" olduğunu vurgulamaktadır. İlişki olarak nitelendirilen kalıpların ise kurallar olduğu düşünüldüğünde, insanların söz edimiyle oluşan kuralların değiştirilmesinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.[74] Bu noktadan anlaşılacağı üzere, inşacı yaklaşımın yapı-yapan ilişkisi hakkındaki varsayımları değişim konusuna bakışını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda; kurallar, fikirler ve normların devlet politikalarının değişmesine yol açan unsurlar olduğu belirtilmektedir. Örneğin, uluslararası normların değişim konusunda oynadığı role dikkat çeken Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, yerel aktörler aracılığıyla gelişen ulusal normların uluslararasılaşması ya da uluslararası normların –diğer devletlerin ve uluslararası örgütlerin de baskısıyla- devletleri değişime zorlamak için öne çıkarılması yoluyla değişimin gerçekleşebileceğini ifade etmiştir.[75]

---

[71] Knud Erik Jorgensen, *International Relations Theory: A New Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2010, ss. 163-164.

[72] Bkz. Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, Macmillan, Londra 1979.

[73] Fulya Ereker, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36, Kış 2013, s. 58.

[74] Fulya Ereker, *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 42.

[75] Bu konuda bkz. Margaret E. Keck-Kathryn Sikkink, *Activists Beyond Borders*, Cornell University Press, New York 1998, ss. 12-13.

İnşacı yaklaşımın yapı ve yapanın birbirini karşılıklı olarak inşa ettiğini öne sürmesine rağmen deneysel çalışmalarda yapı-merkezli yaklaşımların ağır bastığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, inşacıların güçlü yapıların nereden geldiği, yapanların kimliklerini nasıl oluşturdukları ve bu kimliklerin zamanla neden ve nasıl değiştikleri sorularına cevap vermekte güçlük yaşadığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, inşacılığın dış politika çalışmalarında yararlı bir analitik çerçeve olarak kullanılabilmesi için yapana daha fazla ağırlık verilmesi ve karar alıcılar üzerindeki psikolojik ve bilişsel etkenler gibi aktör-odaklı unsurların analize dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[76] Bu eleştiri, dış politika çalışmalarında DPA ve inşacı yaklaşımın bir arada kullanımının olumlu sonuçlar doğurabileceğine işaret etmesi bakımından önemli görülmektedir.

İnşacı analizlerde odaklanılan en önemli kavramlardan bir diğeri de kimliktir. İnşacı yaklaşım çerçevesinde sosyal aktörler olarak kurgulanan devletlerin kimlikleri, hem ulusal düzeyde hem de devletler arasında var olan ortak anlayışlarla şekillenmektedir. Böylece söz konusu kimliklerin verili ve sabit olmadığını, aksine sosyal olarak inşa edildiğini ortaya koyan inşacılar; devletlerin çıkar tanımlarını, tehdit algılarını ve tercihlerini şekillendiren unsur olarak kimliği öne çıkarırlar. Bu bağlamda, devletlerin kimliklerini onaylatmak için hareket ettikleri savunulmaktadır. Fakat bu noktada kimlik ve çıkarların birbirine rakip açıklamalar olmadıkları savunulurken; kimliklerin çıkarları şekillendirdiği göz önüne alındığında, devletlerin kimlikleri uğruna çıkarlarına aykırı hareket etmelerinin söz konusu olamayacağının altı çizilmektedir.[77]

Devletlerin kimlik ve çıkarlarının nasıl iç içe geçtiğini ve kimliklerin devletler arasındaki etkileşimler sonucu şekillendiğini gözler önüne seren en temel örneklerden biri, İngiltere'nin nükleer silah edinmesinin ABD tarafından endişeyle karşılanmazken –askeri kapasitesi İngiltere'den düşük olan- Kuzey Kore'nin benzeri bir girişimde bulunmasının tehdit olarak algılanmasıdır. Bu noktada; ortak tarih, ittifaklar ve normlar; aktörlerin birbirlerine karşı olan tehdit algılamalarını

[76] Trine Flockhart, *a.g.m.*, ss. 88-89.
[77] Bahar Rumelili, *a.g.m.*, s. 159.

şekillendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, muhatapların kimliği de askeri kapasite ya çıkarlar gibi dış politikada belirleyici olabilmektedir.[78]

İnşacı yaklaşımın kimlik ve çıkar ilişkisine dair varsayımları, eylemlerde sonuç odaklı mantığın (*logic of consequences*) yanı sıra uygunluk mantığının da arandığı iddiasına zemin hazırlamaktadır. Eylemlerin olası sonuçlarına dair beklentilerin davranışları yönlendirdiği düşüncesi sonuç odaklı mantığa yol açarken; davranışlarda toplumsal değerlere ve normlara uygunluk aranması uygunluk mantığına işaret etmektedir.[79] Bu bağlamda, realist ve liberal bakış açısının aksine aktörlerin yalnızca rasyonel fayda-maliyet hesaplamalarına dayanan çıkarları doğrultusunda hareket etmediği ve eylemlerinin kimliklerine uygun düşüp düşmediğini dikkate aldıkları savunulmaktadır.[80] İnşacılara göre kimlik ve çıkarları dönüştüren normlara araçsal ya da düzenleyici değil kurucu bir rol atfedilmektedir. Bu noktada, araçsal rasyonaliteden ziyade normatif rasyonalitenin öne çıkarıldığı göze çarpmaktadır.

Alexander Wendt, inşacılığın uluslararası ilişkilerin genel dinamiklerini açıklayan sistemik bir kuram olduğunu ve devletlerin dış politika tercihlerine odaklanmadığını ifade etse de inşacı yaklaşım dış politika analizlerinde kullanılmaktadır. İnşacı dış politika analizleri; devlet kimliklerinin, ulusal çıkar tanımlarının ve tehdit algılarının sosyal inşa süreçlerini ele almaktadır. Böylece, karar alıcılar yerine karar alıcıların algılarını etkileyen sosyal-kültürel yapılara odaklanılmaktadır.[81] Örneğin, Jutta Weldes, Küba füze krizi örneği üzerinden belirli silahlara yüklenen anlamların ve bu silahların ulusal çıkarlara etkilerinin yalnızca "fiziksel gerçeklerle" açıklanamayacağını inşacı bir bakış açısıyla ortaya koymuştur.[82] Bunun yanı sıra, inşacılığın özellikle Avrupa güvenliği ile çalışmalarda

[78] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *a.g.e.*, s. 94.
[79] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak", *Ege Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 2, 2009, s. 783.
[80] Trine Flockhart, *a.g.m.*, s. 87.
[81] Bahar Rumelili, *a.g.m.*, ss. 170-171.
[82] Jutta Weldes, *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1999, s. 2.

esaslı bir kuramsal çerçeve oluşturabileceği vurgulanmaktadır. İnşacılık bu bağlamda kurumsallaşmanın kimlik, çıkar ve pratiklerde değişime yol açması ile Avrupa'da rekabet ve savaşa dayalı pratiklerin nasıl değişebileceği sorusu üzerine "güvenlik topluluğu" kavramına odaklanmıştır.[83]

2.5. Dış Politika Analizi

DPA'nın bir çalışma alanı olarak hangi konuları nasıl bir yaklaşımla ele aldığı irdelenirken öncelikle realist bakış açısından farkını ortaya koymak faydalı görülmektedir. Bu bağlamda, devletin DPA çerçevesinde önemli bir konuma sahip olmasına rağmen realizmin devleti "açık ulusal çıkarlarını rasyonel bir biçimde takip eden yekpare ve tutarlı bir aktör" olarak ele alan yaklaşımının DPA tarafından reddedildiği vurgulanmalıdır. Bu doğrultuda, dış politika analizinin "devlet-merkezli" niteliği dolayısıyla realist olarak görülmesi açık bir çelişki oluşturmaktadır.[84] DPA çerçevesinde, "metafiziksel bir soyutlama" olarak devletin gerçekçi bir kavramsallaştırmayı yansıtmadığı ifade edilmektedir.

DPA'nın bakış açısına göre, Uluslararası İlişkiler, insanların onları kuşatan dünyaya karşı algılarını ve tepkilerini araştırma odağı haline getirmesi dolayısıyla sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla aynı temeli (*ground*) paylaşmaktadır. Böylece, "Uluslararası İlişkilerin temelini devletlerin ya da yekpare rasyonel aktörler olarak ele alınan grupların oluşturduğu" düşüncesine karşı çıkılırken, bu düşüncenin dış politika yapımının Uluslararası İlişkilerin çalışma alanına girmediği iddiasına dahi dayanak sağlayabileceği vurgulanmaktadır. DPA, bu düşüncenin aksine, Uluslararası İlişkilerin temelini tek başına ya da gruplar halinde hareket eden karar alıcıların oluşturduğunu savunmaktadır.[85] DPA'nın anlamaya ve açıklamaya çalıştığı

[83] Trine Flockhart, *a.g.m.*, s. 82.
[84] Christopher Hill, *a.g.e.*, s. 6.
[85] Valerie M. Hudson, *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, İkinci Baskı, Rowman & Littlefield, Lanham 2014, ss. 3-4.

explanandum karar alıcıların aldığı kararlar, açıklayıcı nitelikteki *explanan* ise dış politikada karar almayı ve karar alıcıları etkileyen faktörlerdir.[86]

Aktörler ve çevreleri arasındaki sürekli etkileşime odaklanan DPA, farklı analiz düzeylerinin bir arada kullanılmasına imkân sağlaması bakımından araştırmacılara benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda, DPA çalışmalarında dış politika bağımlı değişken olarak ele alınırken, bağımsız ve ara değişkenler toplumsal yapıdan liderlerin kişiliğine kadar uzanan geniş bir yelpazede belirlenmektedir. Çıkar grupları, kurumsal yapı, medya etkisi ve bürokratik politika bu yelpaze içerisinde yer almaktadır. DPA; söz konusu değişkenlerin uygun bir şekilde belirlenebilmesi için sosyoloji, iktisat, kamu yönetimi, psikoloji ve tarihten yararlanan çok disiplinli bir yaklaşım benimsemiştir. DPA'nın disiplinlerarası niteliği dolayısıyla bu bakımdan sosyal bilimlerde bir "lider" olarak öne çıktığı dahi vurgulanmaktadır.[87] DPA'nın uluslararası ilişkilere ve dış politikaya yaklaşımında çoğulculuğu benimsediğine işaret eden bu durum, söz konusu çalışma alanında birçok farklı kuramsal yaklaşım ve metodolojinin kullanımına zemin hazırlamaktadır. Nitekim, Hill, çoğulcu yaklaşımın bir gereği olarak; dış politikanın birçok aktörü içerdiğine işaret edecek şekilde olabildiğince geniş bir ontoloji, dış politikada bilgiye erişmenin birçok yolu olduğunu vurgulayan açık uçlu bir epistemoloji ve orta-ölçekli kuramlar, tarih ve söylem analizi gibi yöntemlerin kullanımına olanak sağlayan çeşitli bir metodoloji benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[88]

DPA, liderlerin kararlarını ele alan mikropolitik ve aktör merkezli yaklaşımı dolayısıyla bölgesel ya da küresel uluslararası sistem(ler)deki etkileşimlere makropolitik düzeyde ve yapı-odaklı yaklaşan Uluslararası İlişkiler karşısında genellikle ikinci plana atılmaktadır. Bu çerçevede; devletlerin dünya siyasetindeki etkileşimlerinde büyük ölçekli, uzun vadeli ve tarihi trend ve kaymaların analizine

[86] Valerie M. Hudson, *a.g.e.*, ss. 4-8.
[87] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *Foreign Policy Analysis A Toolbox*, Palgrave Macmillan, Quebec 2018, s. 7.
[88] Christopher Hill, *Foreign Policy in the Twenty-First Century*, İkinci Baskı, Palgrave, Londra 2016, s. 30.

odaklanılması yönünde bir eğilim olmasına rağmen; devlet içindeki bireylerin ve üye sayısı az olan grupların küçük ölçekli ve kısa vadeli davranışlarının daha büyük siyasi sistemlerde ortaya çıkardığı devamlılık ve değişim kalıpları analiz edilmektedir.[89] Devletlerin uluslararası sistemi kendi kültürel, örgütsel ya da bilişsel filtrelerinden geçirerek dış politika oluşturdukları düşüncesine bağlı olarak, devletin iç dinamiklerinin ve karar alma sürecinin incelenmesinin dış politikayı anlamak ve açıklamak için gerekli olduğu vurgulanmaktadır.[90]

DPA çerçevesinde, çoğunlukla, belirli şartlar altında neden –araştırmaya konu edilen- belli bir dış politikanın izlendiği sorusuna cevap aranmaktadır.[91] Örneğin; neden bazı devletlerin dış politika emellerini genişleterek "büyük güç dış politikası" izledikleri,[92] Norveç'in Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılıp Avrupa Birliği'ne (AB) katılmayı reddederken neden İsveç'in tam tersi bir politika izlediği[93] ya da Fransa'nın Birleşik Krallık'a kıyasla neden resmi kalkınma

[89] Stephen G. Walker, "Foreign Policy Analysis and Behavioral International Relations", *Rethinking Foreign Policy Analysis States, Leaders, and the Microfoundations of Behavioral International Relations*, Derleyenler: Stephen G. Walker, Akan Malici ve Mark Schafer, Routledge, New York 2011, s. 6.

[90] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 2.

[91] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 2.

[92] Söz konusu çalışmada, çıkarların acil güvenliğin ötesine geçecek şekilde daha geniş bir çerçevede belirlenmesini ifade eden "büyük güç dış politikasının" tercih edilmesine dair üç açıklama ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, potansiyel gücün bu noktada başlı başına bir motivasyon kaynağı olduğunu, diğerleri ise bu seçimin artan bir uluslararası tehdide ya da genişleyen uluslararası ekonomik çıkarlara karşı geliştiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, büyük güç dış politikası benimsemek için önemli ekonomik potansiyele sahip olmak gerekse de bu potansiyele sahip ülkelerin büyük güç dış politikası izleyeceğini iddia etmenin sağlıklı olmayacağı öne sürülmüştür. Ayrıca; uluslararası tehditlerle karşılaşan potansiyel olarak güçlü devletler askeri kapasitelerini artırma yoluna giderken, uluslararası ekonomik çıkarların ise söz konusu devletleri askeri güç yerine güç projeksiyonu kapasitesi oluşturmaya ittiği sonucuna varılmıştır. Bkz. Benjamin O. Fordham, "Who Wants to Be A Major Power? Explaining the Expansion of Foreign Policy Ambition", *Journal of Peace Research*, Cilt 48, Sayı 5, ss. 587-603.

[93] Tarihin siyasi liderlerin düşüncelerine etkisini ve dolayısıyla tarihten çıkarılan derslerin dış politikaya etkisini ele alan söz konusu çalışmada esas olarak karar alıcıların dış politika yapımında geçmiş tecrübeleri rehber edindikleri ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, sosyal psikoloji ve örgüt kuramından faydalanılarak ortaya konulan öğrenme kuramı (*learning theory*) uluslararası ittifaklar ile ilişkilendirilmektedir. Realizmin uluslararası tehditlerdeki artışa bağlı olarak bir devletin ittifaka girme ihtimalinin artacağına yönelik savının tarihsel kayıtlarla uyuşmadığı vurgulanmaktadır. 20. yüzyılda küçük devletlerin ittifak seçeneklerini inceleyen yazar, söz konusu devletlerin ittifak ya da tarafsızlık ile ilgili dersleri dünya savaşlarında edindiklerini ve bu derslerin onların barış zamanındaki tercihlerini etkilediğini savunmaktadır. Bkz. Dan Reiter, *Crucible of Beliefs Learning, Alliances, and World Wars*, Cornell University Press, Ithaca 1996.

yardımlarını daha çok eski kolonilerine yoğunlaştırdığı[94] gibi sorular yanıtlanmaya çalışılmaktadır.

DPA'nın bireyleri ve küçük grupları temel alan yaklaşımı Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde farklı bir yer edinmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda, John Lewis Gaddis, anaakım Uluslararası İlişkiler kuramının basite indirgeyen yaklaşımına molekül benzetmesiyle eleştiri getirmiştir. Moleküllerin bilinçli hareket etmeleri halinde kimyacıların onların davranışlarını tahmin etmekte zorlanacaklarını ifade eden Gaddis, benzeri bir "moleküler yaklaşımın" siyasete uygulanamayacağının altını çizmiştir.[95] Valerie M. Hudson ve Christopher S. Vore, buna paralel olarak, Uluslararası İlişkiler disiplininin ulus-devletleri oluşturan insan topluluklarının davranışlarını açıklamak ve tahmin etmek üzere bir siyasal seçim kuramına ihtiyaç duyduğunu ve bu boşluğu DPA'nın doldurabileceğini savunmaktadır. Bu noktada, DPA'nın dış politika kararlarının nasıl alındığını incelerken bireysel olarak ya da gruplar halinde hareket eden insanlara odaklanan yaklaşımı işlevsel görülmektedir.[96]

Başlangıçta devletler arası ilişkilerin yürütülmesine odaklanması ve -daha iyi sonuçlar alınmasını hatta barışçıl ilişkileri mümkün kılacak şekilde karar almayı geliştirmeye yönelik- normatif eğilimi dolayısıyla Uluslararası İlişkiler disiplini içinde ayrı bir çalışma alanı olarak gelişen DPA, dış politika çıktılarına karşı dış politika sürecini öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda; Uluslararası İlişkiler araştırmacıları uluslararası sistemin özelliklerini yorumlamaya yönelirken, DPA uzmanları devlet idaresi ve kararların kaynaklarını incelemeyi tercih etmektedir. DPA'nın bakış açısı çerçevesinde; aktörler, onların motivasyonları, karar alma yapısı

[94] Söz konusu çalışmada; dış yardımların ekonomik ihtiyaçlar ya da alıcıların performanslarından ziyade sömürge geçmişi ve siyasal ittifaklar gibi siyasi ve stratejik etkenler göz önünde bulundurularak dağıtıldığı öne sürülürken, diğer taraftan, doğrudan ekonomik yatırımların ise alıcı ülkelerdeki (politika yönetimi, ticari serbestleşme ve mülkiyet haklarındaki ilerleme gibi) ekonomik şartlara daha duyarlı olduğu savunulmaktadır. Bkz. Alberto Alesina ve David Dollar, *Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?*, National Bureau of Economic Research (NBR) Working Paper No. 6612, Haziran 1998.

[95] John Lewis Gaddis, "International Relations Theory and the End of the Cold War", *International Security*, Cilt 17, Sayı 3, Kış 1992-1993, s. 55.

[96] Valerie M. Hudson ve Christopher S. Vore, "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow", *Mershon International Studies Review*, Cilt 39, Sayı 2, Ekim 1995, s. 210.

ve seçeneklerin formüle edildiği daha geniş bağlamın incelenmesinin analitik açıdan önemli bir fayda sağlayacağı düşünülmektedir.[97] DPA'yı Uluslararası İlişkiler'den ayıran bir diğer unsur ise "yapı-yapan" (*structure-agency*) tartışmasında yapanı yani bireysel seçimin rolünü daha güçlü bir biçimde vurgulamasıdır. Chris Alden ve Amnon Aran, bu doğrultuda, DPA'nın yorumsamacı ya da inşacı gelenekle ilişkilendirilen temel anlayış ve endişeleri öngördüğünü savunmaktadır.[98]

DPA'yı Uluslararası İlişkiler'den ayıran bir diğer unsur ise analiz düzeyidir. Kenneth Waltz'un birey, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç analiz düzeyi (imge/tasvir) ortaya koyduğu göz önüne alındığında,[99] DPA'nın aktör odaklı ve karar alma sürecini merkeze alan yaklaşımı dolayısıyla birinci ve ikinci düzeyde yer aldığı dikkat çekmektedir. DPA, buna bağlı olarak; devlet liderlerinin kişilikleri, toplumsal gruplar ve bürokrasi gibi ulus-altı etkenlere yoğunlaşmaktadır. Uluslararası İlişkiler ise yapı odaklı yaklaşımı dolayısıyla uluslararası sistem düzeyinde analizlere odaklanırken, "devletin içine" bakmak yerine uluslararası olguları açıklamaya çalışmaktadır.[100]

Tablo 3: DPA'da Başlıca Analiz Düzeyleri[101]

Bilişsel Süreçler	Biliş, öğrenme, duygu, hastalık, höristik yanılgılar, bellek, problem temsilinin etkileri
Lider Kişiliği ve Yönelimi	Operasyonel kod analizi, motivasyon çalışmaları, psikobiyografi, lider dış politika yönelimini içeren yaklaşımlar
Küçük Grup Dinamikleri	Küçük grup yapıları ve süreçleri, koalisyon teorisi, grupdüşün ve yeni grup analizi
Örgütsel Süreç	Artımsal öğrenme, standart çalışma prosedürleri, uygulama

[97] Chris Alden ve Amnon Aran, *Foreing Policy Analysis New Approaches*, İkinci Baskı, Routledge, Oxon 2017, s. 3.
[98] Chris Alden ve Amnon Aran, *a.g.e.*, s. 4.
[99] Bkz. Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 2001.
[100] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 2.
[101] Valerie M. Hudson, *a.g.e*, s. 34.

	sorunları, örgüt kültürünün incelenmesi
Bürokratik Politika	Turf, moral, bütçe, nüfuz, kurumlararası grup siyasetini içeren başlıca kavramlar
Kültür ve Kimlik	Rol kuramı, milliyetçilik ve kimlik politikası, tarih ve söylem aracılığıyla kimliğin incelenmesi, değer tercihleri, eylem şablonlarını içeren yaklaşımlar
İç Politik Çekişme	Rejim türü, siyasi çıkar grupları, iki düzeyli oyun, seçim politikası, kamuoyu, medya çalışmalarının incelenmesi
Ulusal Nitelikler	Coğrafya, milli kaynaklar, kalkınma düzeyi ve ticaret akışı modelleri gibi ekonomik değişkenleri içeren etkenler
Bölgesel ve Uluslararası Sistemler	Bölgesel ve uluslararası güç dağılımı, anarşi ve anarşinin uluslararası rejimler tarafından yatıştırılması, müzmin düşmanlık ve dostluklar

DPA'nın anaakım Uluslararası İlişkiler kuramından nasıl farklılaştığını ortaya koyabilmek için genel-aktör/spesifik-aktör (*actor-general/actor-specific*) kuram ayrımı üzerinde de durmak gerekmektedir. DPA, karar almaya odaklanan yaklaşımı aracılığıyla devleti yekpare bir bütün olarak gören genel-aktör kuramların "kara kutusunu" açmayı hedeflemektedir. Bu noktada, Alexander George'un aktör odaklı (spesifik-aktör) kuramlarla ortaya koyduğu iç politik açıklamalardan faydalanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, aktör odaklı detaylara yoğunlaşarak genel-aktör kuramların soyut kavramsallaştırmalarına karşılık somut kavramsallaştırma tercih edildiği belirtilmektedir. Böylelikle; siyasal elitler, dar ekonomik rasyonalite düşüncelerinden sıyrılmış stratejik karar alma süreçleri ve seçeneklerin meydana geldiği ortam ve kurumlar öne çıkarılmaktadır.[102] Buna paralel olarak; Hudson, DPA'nın aktör odaklı bakışının "uluslar arasında ve ötesinde gerçekleşen her şeyin karar vericiler olarak tek başına ya da gruplar halinde hareket eden insanlara bağlı olduğu" argümanına dayandığını belirtmektedir.[103] Diğer

[102] Ruth Lane, "Concrete Theory: An Emerging Political Method", *The American Political Science Review*, Cilt 84, No 3, Eylül 1990, s. 927.
[103] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 1, Sayı 1, Mart 2005, s. 1.

taraftan, genel-aktör kuramlar ise devleti yekpare rasyonel aktör olarak ele alan kuramlar olarak ifade edilmektedir.[104]

DPA'nın bakış açısıyla uluslararası ilişkilerin nasıl göründüğünü açıklamaya çalışan Hudson ve Vore, öncelikle karar alma yaklaşımının ulus-devletleri bütüncül/yekpare aktörler olarak ele alan görüşten ayrılarak devleti oluşturan insanlara ve birimlere odaklandığının altını çizmektedir. Bunun yanı sıra, realist Uluslararası İlişkiler analizinin merkezinde yer alan "ulusal çıkar" kavramının DPA araştırmacıları için çeşitli oyuncuların birbirleriyle örtüşmeyebilen çıkarlarını ifade ettiği savunulmaktadır. Üçüncü olarak ise DPA'nın insan rasyonelitesinin sınırlı olduğuna dair varsayımı benimsediğini ortaya konmaktadır. Buna bağlı olarak; karar alıcıların kişilik ve deneyimleri ile sosyal ve kültürel eğilimlerinin yanı sıra stres altında bulunma ya da karara müdahil olan kişilerin sayısı gibi etkenlerin karar almayı etkilediği vurgulanmaktadır.[105]

Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt dalı olarak kabul gören DPA'nın geçmişi 1950'li yılların sonu ve 1960'ların başına kadar uzanmaktadır. Hudson, bu dönemde yayımlanan üç eser ile birlikte DPA'nın temellerinin atıldığını ileri sürmektedir.[106] Bunlardan ilki; 1954 yılında Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin tarafından kaleme alınan "Uluslararası Politika Öğretisine Yönelik Bir Yaklaşım Olarak Karar Verme" (*Decision Making as an Approach to the Study of International Politics*) isimli kitaptır. Snyder ve arkadaşları bu çalışmalarında ulus-devleti temel analiz düzeyi olarak kabul etmelerine rağmen -siyasal toplum adına hareket eden yetkilileri belirleyici görmeleri dolayısıyla- karar almaya odaklanmışlardır. Bu durum, devletin "metafizik bir soyutlama" olarak ele alınmadığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, karar alma sürecinin açıklayıcı bir

[104] Valerie M. Hudson, *a.g.m.*, s. 2.
[105] Valerie M. Hudson ve Christopher S. Vore, *a.g.m.*, ss. 210-211.
[106] Valerie M. Hudson, "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, ss. 13-17.

unsur olarak öne çıkarılmasıyla alışılmışın dışına çıkılarak "sadece dış politika çıktılarına odaklanmaktan" kaçınıldığı özellikle vurgulanmaktadır.[107]

Araştırmacılar ulus-devlet analiz düzeyinin altına bakmaya teşvik edilirken, dış politika çıktılarına karşı karar almanın vurgulanmasıyla dış politika analizine temel niteliklerinden biri kazandırılmıştır.[108] Böylece, karar alıcıların durumları nasıl algılandıklarının bilinmesi ile birlikte devlet davranışlarının nedenlerine ilişkin "aktörlerin akılcı olarak davrandığı varsayımından daha gerçekçi açıklamalar" elde etmenin mümkün olabileceği savunulmuştur.[109] Nihayetinde, devletin resmi karar alıcılarla özdeşleştirilmesi söz konusu olmuştur. Buna paralel olarak, karar verme yaklaşımına göre dış politikanın "resmi karar alıcılar tarafından alınan bir dizi karardan" ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır.[110]

Snyder ve arkadaşlarının yukarıda sözü edilen eserinde; karar verici birey ve grupların kararlarını etkileyen psikolojik faktörler incelenirken, aktörlerden bağımsız iç etkenler göz ardı edilmiştir. Harold ve Margaret Sprout'un 1956 yılında yayımlanan "Uluslararası Politika Bağlamında İnsan-Çevre İlişkisi Hipotezleri" (*Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*) başlıklı çalışmalarında ise karar vericilerin içinde bulundukları ortam da analize dâhil edilmiştir. Böylece ülke içi ortam ile ekonomik, toplumsal ve siyasi faktörlerin karar vericiler ve karar alma süreçleri üzerindeki etkisi vurgulanmaya başlamıştır.[111] Sproutlar, ortaya attıkları "çevre" (*milieu*) kavramıyla karar vericilerin algılarından bağımsız bir şekilde var olan gerçek çevreyi fiili çevre (*operational milieu*) olarak adlandırırken, karar alıcılar tarafından algılanan çevreyi ise psikolojik çevre (*psychomilieu/psychological milieu*) olarak tanımlamışlardır. Bu noktada, karar alıcıların psikolojik çevresi, gerçek çevresel uyaranlar ile dış politika kararları

[107] Valerie M. Hudson, *a.g.m.*, ss. 14-15.
[108] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis", s. 6.
[109] Oktay F. Tanrısever, "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 104.
[110] M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, s. 81.
[111] Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 8.

arasında önemli bir ara değişken rolü oynamaktadır.[112] Fiili çevrede hareket eden ve psikolojik çevreye sahip olan –bir birey, grup ya da toplumun tümünü ifade eden- karar alıcı (*entity*) bir soyutlamadan ziyade "çevrelenmiş bir organizma" olarak ele alınmaktadır.[113] Michael Brecher'in 1972 yılında yayınmlanan "İsrail'in Dış Politika Sistemi" (*The Foreign Policy System of Israel*)[114] isimli çalışması ise İsrail milletinin psiko-kültürel çevresini ve bu çevrenin dış politikasına etkisini ele alması itibarıyla -Sproutların izinden giden diğer birçok çalışmanın aksine- bütünlükçü yaklaşımıyla ön plana çıkmaktadır.

Benzer şekilde fiili çevre ve psikolojik çevre ayrımı yapan Joseph Frankel'in çalışmasında karar alıcıların üzerindeki kurumsal kısıtlamalara odaklanılırken uluslararası sistemin devlet davranışlarına etkisinin göz ardı edilmesi, fiili çevre kavramının nispeten iyi yapılandırılmamış olduğu eleştirisine neden olmuştur. Ayrıca söz konusu iki çevrenin Frankel'in analizinde bir arada ele alınmamış olması bir eksiklik olarak nitelenmektedir.[115] Snyder ve arkadaşlarının çalışmasında ise söz konusu ayrımın kabul edilmesine rağmen fiili çevrenin göz ardı edildiği vurgulanmaktadır.[116]

James Rosenau'nun "Dış Politika Ön-Teorileri ve Teorileri" (*Pre-theories and Theories of Foreign Policy*) adlı çalışması ise ulus-devlet davranışları hakkında ülkeler arası uygulanabilir genellemelere bilimsel ve sistematik bir şekilde ulaşmanın önünü açmıştır. DPA'nın test edilebilir genellemelere ulaşmakta sorun yaşadığını ve genel bir kuramdan yoksun olduğunu ifade eden Rosenau, orta ölçekli/orta erimli bir kuram[117] geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca liderlerden uluslararası sisteme kadar çeşitli düzeylerde elde edilen bilginin bir araya getirilmesi gerektiğini

---

[112] Hyam Gold, "Foreign Policy Decision-Making and the Environment: The Claims of Snyder, Brecher and the Sprouts", *International Studies Quarterly*, Cilt 22, Sayı 4, Aralık 1978, s. 571.
[113] James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, J. B. Lippincott, 1971, s. 59.
[114] Michael Brecher, *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*, Oxford University Press, Londra 1972.
[115] Michael Brecher, Blema Steinberg ve Janice Stein, "A Framework for Research on Foreign Policy Behavior", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 13, Sayı 1, Mart 1969, s. 77.
[116] Michael Brecher, Blema Steinberg ve Janice Stein, *a.g.m.*, s. 77.
[117] Orta ölçekli kuramlar, yalnızca açık bir şekilde tanımlanmış durumlarda geçerli olan ve dış politikaları kısmen açıklayabilen kuramlardır.

ileri sürmüştür. Böylelikle, çok düzeyli (*multilevel*) ve çok nedenli (*multicausal*) açıklamalara erişmek mümkün olacaktır.[118] Hudson'a göre de çok düzeyli ve çok faktörlü bir çalışma alanı olması DPA'nın ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır. En mikrodan en makroya kadar bütün düzeylerdeki açıklayıcı değişkenler karar alma sürecini etkilediği müddetçe DPA araştırmacısının ilgi alanına girmektedir. Buna bağlı olarak; psikoloji, sosyoloji, örgütsel davranış, antropoloji ve ekonomi gibi alanlardan yararlanabilmesi DPA'yı bir başka karakteristik özelliği olan çok disiplinli niteliğine kavuşturmaktadır.[119] Rosenau ayrıca daha büyük bir genelleme derecesine ulaşabilmek için basit vaka analizleri ile diplomasi tarihinde geleneksel olarak kullanılan tanımlayıcı ve yorumlayıcı yaklaşımların ötesine geçilmesi gerektiğinin altı çizmiştir.[120]

Hudson'ın ele aldığı üç eserin dışında DPA yazınında önemli bir yere sahip olan bir diğer çalışma Robert Jervis'in 1976 tarihli "Uluslararası Siyasette Algı ve Yanılgı" (*Perception and Misperception in International Politics*) isimli kitabıdır. Karar alıcıların bilişsel yapılarına odaklanan bu çalışma ile birlikte psikoloji ve bilişsel yaklaşımlar DPA çalışmalarını doğrudan etkilemiştir.[121]

1954-1973 yılları arasındaki DPA çalışmalarını birinci nesil olarak nitelendiren Hudson, bu dönemde kavramsallaştırmada büyük adımlar atılmasının yanı sıra veri toplama ve yöntemsel denemeler bakımından da katkı sağlandığını belirtmiştir. İkinci nesil çalışmalar olarak nitelendirilen ve 1974-1993 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda ise küçük gruplarda karar verme, örgütsel süreç ve bürokratik politika, karar verme süreci üzerindeki psikolojik etkiler ve toplumsal çevre gibi konular ele alınmıştır. Söz konusu iki dönemi kapsayan klasik DPA yazınında Irving Jenis, Charles F. Hermann, G. R. Boynton, Yuen Foong Khong,

---

[118] Valerie M. Hudson, "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", s. 16.
[119] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis", s. 2.
[120] James N. Rosenau, "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", *International Studies Quarterly*, Cilt 12, Sayı 3, Eylül 1968, ss. 296-329.
[121] Cengiz Erişen, "Dış Politika Analizi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyenler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, 6. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 370.

Graham Allison ve Morton H. Halperin gibi yazarların çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Klasik DPA yazınında ağırlıklı olarak ele alınan konulardan ilki küçük grup dinamikleridir. Irving L. Janis, küçük gruplarda dış politika kararlarının alınmasına odaklandığı "Grup Düşüncesinin Mağdurları" (*Victims of Groupthink*)[122] adlı kitabında gruptaki görüş birliğini koruma motivasyonu ve grup tarafından kabul görme isteğinin karar vermenin kalitesini düşürdüğünü ileri sürmüştür. Hermann ise grupları büyüklük, liderin rolü, karar verme kuralları ve katılımcıların özerkliği bakımından türlere ayırarak gruplarda yaşanan tartışmaların olası sonuçları hakkında tahminlerde bulunmuştur.[123]

Küçük grup dinamikleri üzerine yapılan çalışmaların ikinci dalgasında ise grup düşüncesinin ötesine geçilerek yeni araştırma konuları ortaya atılmıştır. 1991 yılındaki çalışmasında Kongre komitesinin tutanaklarını inceleyen Boynton,[124] Kongre üyelerinin mevcut olayları ve politikaları nasıl anladıklarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Boynton, bu çerçevede yorumlayıcı üçlü (*interpretive triple*) kavramını üretmiştir.[125] Khong ise 1992 yılında yayımlanan "Savaştaki Benzerlikler" (*Analogies at War*)[126] isimli kitabında benzerliklerin dış politika yapıcıları tarafından sorunları biçimlendirmede (*problem framing*) kullanılmasına odaklanmıştır. Khong, Vietnam sorununun biçimlendirilmesinde -iki durum için geçerli olan şartların uyuşmamasına rağmen- Kore benzerliğinin/benzetmesinin ağırlık kazandığına dikkat çekmektedir. Böylece, çatışan benzerliklerinin kullanımının makul politika

[122] Irving Lester Janis, *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin, Boston 1972.
[123] Charles F. Hermann, "Decision Structure and Process Influences on Foreign Policy", *Why Nations Act*, Derleyenler: Maurice A. East, Stephen A. Salmore ve Charles F. Hermann, Sage Publications, Beverly Hills 1978, ss. 69-102.
[124] G. R. Boynton, "The Expertise of the Senate Foreign Relations Committee", *Artificial Intelligence and International Politics*, Derleyen: Valerie M. Hudson, Westview Press, Boulder 1991, ss. 291-309.
[125] Valerie M. Hudson, "The History…", s. 20.
[126] Yuen Foong Khong, *Analogies at War: Korea, Munich, Dien Bien Phu and the Vietnam Decisions of 1965*, Princeton University Press, Princeton 1992.

seçeneklerinin belirlenmesinde nasıl kavramsal zorluklara yol açtığını gözler önüne sermektedir.[127]

Örgütsel süreç ve bürokratik politika ile ilgili ilk dönem çalışmalar ise devlet içinde yer alan büyük örgütlü gruplar aracılığıyla rasyonel dış politika yapımının alt üst edilebildiğini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, örgütler ve bürokrasilerin varlıklarını sürdürme hedeflerini gündemlerinin ilk sırasında tutmaları ve misyonlarını koruyarak diğer örgütlere nispeten etkilerini *(turf)* artırma gayreti içinde olmaları dikkat çekici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.[128] Bunun yanı sıra, büyük örgütlerin hantal yapılarına rağmen bir derece esneklik ve yaratıcılığa imkân tanıyan standart çalışma prosedürleri (*standard operating procedures*) geliştirdikleri belirtilmektedir.[129]

Örgütsel süreç ve bürokratik politikaya dair en çok alıntılanan çalışmalardan birine imza atan Allison, "Kararın Özü" *(Essence of Decision)*[130] adlı kitabında 1962 Küba Füze Krizi'ni açıklayan üç model (*cuts*) ortaya atmıştır. Rasyonel aktör modelinin krizin ilginçliklerini açıklamada yetersiz kaldığını savunan Allison, örgüt içi faktörlere işaret eden örgütsel süreç modelini ve örgütler arası faktörlere dikkat çeken bürokratik politika modelini ardışık modeller (*successive cuts*) olarak öne çıkarmıştır. Halperin ise Eisenhower, John F. Kennedy ve Johnson dönemlerinde ABD'nin savunma politikalarından örnekler verdiği "Bürokratik Politika ve Dış Politika" (*Bureaucratic Politics and Foreign Policy*)[131] isimli kitabında bürokratik davranışla ilgili genellemelere yer vermiştir.

DPA, 1980'li yıllarda çekiciliğini kaybederek "ihmal edilen bir alana" dönüşmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında; devlet davranışlarının

[127] Valerie M. Hudson, Foreign Policy Analysis, s. 20.
[128] Valerie M. Hudson, "The History…", s. 21.
[129] Valerie M. Hudson, Foreign Policy Analysis, s. 20.
[130] Graham T. Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Harper Collins Publishers, 1971.
[131] Morton H. Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, The Brooking Institution, Washington 1974. Bu çalışmanın (iki yazarlı) ikinci baskısı için bkz. Morton H. Halperin ve Priscilla A. Clapp, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington 2006.

kültürel ve siyasi değerler, ekonomik gelişmişlik ve liderlerin algıları gibi özgün nitelikler taşıması dolayısıyla evrensel geçerlikte ve her döneme uygun kuram geliştirmenin mümkün olmadığı düşüncesi önemli pay sahibi olmuştur. 1970'li ve 1980'li yıllarda neorealizm, dünya-sistem kuramı ve rejim kuramı gibi uluslararası yapılar ve kurumlara odaklanarak -belirli aktörlerin kendine özgü eylemlerinden ziyade- uluslararası etkileşimlerin sonuçlarını açıklamaya çalışan kuramlar ortaya çıkmıştır.[132] DPA ise *Council on Foreign Relations* ve *Royal Institute of International Relations* gibi düşünce kuruluşları ile *Foreign Policy* ve *Foreign Affairs* gibi akademisyenlerden ziyade uygulamaya dönük çalışanlara hitap eden dergilerin hâkimiyet alanına girerek kuram oluşumu yerine sorun çözmeye odaklanmaya başlamıştır. 2005 yılında alana özgü *Foreign Policy Analysis* adlı derginin çıkarılması 2000'li yıllarda DPA'nın yeniden canlanmaya başladığını gözler önüne sermektedir.[133] DPA'nın yöntemsel titizliği sayesinde 1960'lı yıllarda ortaya atılan birçok fikri ve hipotezi doğrulamayı başararak 2000'li yıllarda değerini yeniden ispatladığı ifade edilmektedir.[134]

Amerikan üniversitelerinde gelişen DPA, çeşitli ülkelerden ilgili yazına katkı sağlayan önemli araştırmacılar bulunmasına rağmen ABD merkezli niteliğini sürdürmektedir. Hipotezlerin test edilmesinde ABD ile ilgili örneklerin kullanılması çalışmaların evrensel niteliğini sorgulanır hale getirmektedir. Ayrıca, Rosenau'nun 1960'lı yıllardaki çağrısına rağmen farklı ülkelerin karşılaştırılmasına dayanan çalışmaların bir hayli az olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla ABD için geçerli olan hipotezlerin ve modellerin diğer ülkeler için de geçerli olup olmadığını ortaya koyan çalışmalarla DPA'nın kapsamının genişletilebileceği vurgulanmaktadır.[135]

[132] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, ss. 9-10.
[133] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 10.
[134] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 341.
[135] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 344.

2.5.1. Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi

Rosenau'nun 1968 yılında yayımlanan "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?"[136] (Karşılaştırmalı Dış Politika: Geçici Bir Moda mı, Fantezi mi, Yoksa Alan mı?) başlıklı çalışması sayesinde tam anlamıyla bir araştırma alanı haline gelen Karşılaştırmalı Dış Politika (KDP), birden fazla devletin dış politika davranışlarındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyerek anlamlı genellemelere ulaşmayı hedeflemektedir.[137] KDP tarafından bir bilimsel araştırma biçimi olarak benimsenen karşılaştırmalı yöntem, uluslararası düzeyde karşılaştırmaları ya da -daha az yaygın olan biçimiyle- ana değişkenlerde gözlenen değişimlerin etkisini saptamak için bir devletin belirli bir zaman dilimi içerisinde incelenmesini gerekli kılmaktadır.[138]

Rosenau'nun görüşlerinden etkilenen KDP; pozitivizm, davranışsalcı epistemoloji, nicel metodoloji, büyük-boy kuram (*grand theory*) oluşturabilmek için kanunumsu (*law-like*) genellemelere ulaşmayı amaçlayan tümevarımcı araştırma ve devlet merkezli bakış açısını içeren çeşitli yaklaşımları içerir hale gelmiştir.[139] KDP, buna paralel olarak, DPA çalışmalarında davranışçılığın etkisinin doğrudan gözlemlenebildiği bir alt alan olarak ön plana çıkmaktadır. Böylece; savaş, anlaşma ya da devlet ziyareti gibi olaylar (*events*)[140] davranışsal boyutlarıyla karşılaştırılabilmektedir.[141] Bu bağlamda, dış politika olayları aracılığıyla, davranışçı

---

[136] James N. Rosenau, *a.g.m.*. Söz konusu makale daha sonra başlığı değiştirilerek bir kitap bölümü haline getirilmiştir. Bkz. James N. Rosenau, "Comparative Foreign Policy: One Time Fad, Realised Fantasy and Normal Field", *International Events and the Comparative Analysis of Foreign Policy*, Derleyen: Charles. W. Kegley, Gregory A. Raymond, Robert M. Rood ve Richard A. Skinner, University of South Carolina Press, Columbia 1975, ss. 3-38.

[137] M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, ss. 92-93.

[138] James A. Caporaso, Charles F. Hermann, Charles W. Kegley, Jr., James N. Rosenau ve Dina A. Zinnes, "The Comparative Study of Foreign Policy: Perspectives on the Future", (Paper Presented at the 27th Annual Meeting of the International Studies Association, Anaheim, 25-29 Mart 1986), Ohio State University, Columbus, Mershon Center, Mart 1986, s. 9.

[139] Juliet Kaarbo, "Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas", *International Studies Review*, Cilt 5, Sayı 2, Haziran 2003, s. 157.

[140] Devletlerin dış politika eylemlerini ya da davranışlarını ifade eden olaylar, "dış politika davranışlarının karşılaştırma birimi" olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, olayların; resmiyet taşıyan, rutin olmaması dolayısıyla haber değeri bulunan, diğer devletlerin davranışlarını etkileme amacı taşıması dolayısıyla siyasi nitelikte ve bir amaç ve hedefe yönelik rasyonel eylemler oldukları belirtilmektedir. Bkz. M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, ss. 94-95.

[141] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis", s. 9.

Amerikan siyaset çalışmalarının açıklamaya çalıştığı temel unsur (*explanandum*) olan oy kullanmaya benzer bir olgu araştırma konusu haline gelmiştir. Olaylar, KDP çerçevesinde sergilediği olumlu ya da olumsuz etki, kullanılan siyasi araçların türü (diplomatik, askeri ya da ekonomik) ya da ayrılan kaynakların düzeyi bakımından davranışşal boyutlarıyla ele alınabilmektedir.[142]

KDP çalışmalarında bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ölçülebilir şekilde tanımlanabilmesi için psikolojik faktörler bir kenara bırakılırken, resmi ve somut dış politika eylemleri incelenmektedir.[143] Ayrıca, her devletin kendine özgü ve benzersiz dış politikası olduğu yaklaşımına dayanan vaka analizi etkili bir yöntem olarak görülmezken, *olay*ların incelenmesi sayesinde çeşitli açıklayıcı etkenlere dair veri toplanarak bağımsız değişkenlerin dış politika davranışlarıyla korelasyonu üzerine belirli kalıpların (*patterns*) ortaya çıkarılması mümkün olmaktadır. ABD hükümeti, bu doğrultuda, 1967-1981 yılları arasında politika yapıcılar için erken uyarı sistemleri oluşturulması amacıyla olay veri setlerinin (*events data sets*) geliştirilmesi için 5 milyon Dolar tutarında destekte bulunmuştur.[144] Böylece, devletlerin uluslararası olaylar karşısındaki sistemli bir biçimde gözlemlemek için "*World Event Interaction Survey*" ve "*The Conflict and Peace Data Bank*" gibi büyük veritabanları oluşturulmuştur.[145] Diğer taraftan, olay verilerinin kullanımının güdü, amaç, emel ve uzun vadeli hedeflere dair çıkarımda bulunmayı olanaksız hale getirdiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle, olay verilerinin çeşitli kısıtlılıkları da beraberinde getirdiği öne sürülmektedir.[146]

Politika yapıcılara bilgi sunulması amacıyla KDP çalışmalarına yatırım yapılmasından beklenen sonucun alınamaması, iki zıt yönde ilerlemeye çalışan KDP'nin karşılaştığı ikilemi gözler önüne sermiştir. Böylece, belirli bir devletin belirli bir zamanda belirli şartlar altındaki durumuna dair tahminlere ulaşmanın mı

[142] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis", s. 21.
[143] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 24.
[144] Valerie M. Hudson, "Foreign Policy Analysis", s. 9.
[145] Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin, *a.g.e.*, s. 9.
[146] K. J. Holsti, "The Comparative Analysis of Foreign Policy: Some Notes on the Pitfalls and Paths to Theory", *The Political Economy of Foreign Policy in Southeast Asia*, Derleyenler: David Wurfel ve Bruce Burton**,** Palgrave Macmillan, New York 1990, s. 13.

yoksa büyük-boy kuram oluşturmanın mı hedeflendiği sorusu gündeme gelmiştir. İlki politika yapıcılara doğrudan fayda sağlayan (*policy relevant),* ikincisi ise bilimsel ve genellemeci olan bu hedeflere aynı anda ulaşmaya çalışılması hem akademik hem de siyasi açıdan tatmin edici olmaktan uzak sonuçlara yol açmıştır. Neticede, Mayıs 1985'te Ohio State Üniversitesi'nde düzenlenen "*New Directions in the Study of Foreign Policy*" (Dış Politika Çalışmalarında Yeni Yönelimler) başlıklı konferansta KDP çalışmalarında gerçekleştirilmesi gereken değişikliklere dair bir görüş birliğine varılmıştır.[147]

1985'te düzenlenen konferans ile aynı başlığı taşıyan ve 1987 yılında yayımlanan derleme kitapta KDP'nin bilimsel yöntemlere ve karşılaştırmalı analize bağlılığı yinelenirken, genel bir dış politika kuramına ulaşmak için önce veri birikiminin oluşması gerektiği düşüncesinin terk edildiği belirtilmiştir. Böylelikle önce gözlemlenebilir veri toplamak yerine doğrudan (ampirik olarak test edilebilen) kuram oluşturabileceği fikri kabul edilmiştir. Bu durum, mevcut çalışmaların genel bir dış politika kuramı oluşturma amacından uzak olduğuna dair eleştiriler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, resmi ve gözlemlenebilir dış politika *olay*larının yanı sıra eylem gerektirmeyen dış politika kararları ile devlet dışı ve resmi olmayan eylemlerin de veri kaynağı olarak dikkate alınacağı ifade edilmektedir. Böylelikle, devlet dışı aktörlere ve karşılıklı bağımlılığa önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[148]

KDP'ye yönelik eleştiriler arasında dış politikanın karşılaştırmalı olarak incelenmesinin getirdiği zorluklar da dile getirilmektedir. Örneğin, Holsti, kendi geliştirdikleri kavramları kullanma eğiliminde olan araştırmacıların diğerlerinin kullandığı kavram ve kategorileri kullanmaktan kaçınmaları dolayısıyla birbirleriyle "karşılaştırılamaz" nitelikte birçok ülke çalışmasının ortaya çıktığını vurgulamaktadır.[149] Diğer taraftan, KDP araştırmacıları, kendi oluşturdukları tipolojiler üzerine veri toplamak yerine çoğunlukla -dış politika alanından olmayan

[147] Valerie M. Hudson, *Foreign Policy Analysis*, s. 31.
[148] M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, ss. 96-98.
[149] K. J. Holsti, *a.g.m.*, s. 12.

kişilerce meydana getirilen- devletlerin büyüklük, kalkınma düzeyi ya da hükümet sistemlerine dair toplu verilere (*aggregate data*) bağımlı kalmaları dolayısıyla eleştirilmişlerdir.[150]

2.5.2. Karar Alma Yaklaşımı

Karar alma yaklaşımına göre devletler, karar alıcıların seçtiği eylemler doğrultusunda hareket etmektedir. Karar alma, dış dünyadan alınan geri bildirimlerin sonucunda yapılan ayarlamalara/düzenlemelere dayalı bir idare süreci olarak ele alınmaktadır. Kararları hayata geçiren eylemlerle ilgili bilgilerin izlenmesiyle söz konusu kararların etkilerini değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Bu değerlendirmeler ise yeni kararların alınmasına zemin hazırlamaktadır.[151]

Karar alma yaklaşımı, uluslararası ilişkiler ve dış politikanın realist yorumuna bir tepki olarak ortaya çıkan Davranışsalcı okulun yöntemsel meydan okumasının bir ürünü olarak ele alınmaktadır. Dış politikayı resmi karar alıcıların belirlediği bir dizi karar olarak kabul eden bu yaklaşım, hangi eylem şeklinin benimseneceğine karar vermek için "yapılandırılmış bir iç mekanizma dâhilinde hareket eden birey ya da grupların" davranışlarına odaklanmaktadır.[152] Buna paralel olarak, devleti kendi kendine karar alabilen bir aktör olarak değerlendirmek yerine davranışları gözlemlenebilen ve analiz edilebilen karar alıcılarla eşit tutmaktadır.[153] Böylece, karar alma yaklaşımı, devleti soyut bir varlık olarak ele alan geleneksel yaklaşıma karşı devleti resmi karar alıcılarıyla somutlaştırmaktadır. Bu durum, devletin halen temel aktör olarak kabul edilmesine rağmen "devlet aktördür"

[150] James A. Caporaso vd., *a.g.m.*, s. 17.
[151] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *International Relations*, 10. Baskı, Pearson, Boston 2014, s. 127.
[152] M. Fatih Tayfur, "Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review", *METU Studies in Development*, Cilt 21, Sayı 1, 1994, s. 120.
[153] M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, s. 120.

yaklaşımının (devlet adına eylemleri gerçekleştiren) "karar alıcılar aktördür" yaklaşımına dönüşmesine neden olmuştur.[154]

Realizmin odaklandığı uluslararası çevrenin nesnel gerçekleri yerine karar alıcıların bu çevreye dair öznel algıları öne çıkarılmış ve psikoloji ile sosyolojinin dış politika analizine dâhil edilmesi söz konusu olmuştur.[155] Karar almada psikolojik süreçlerin incelenmesi, karar almayı rasyonel bir süreç olarak ele alan realizme karşı bilişsel bozukluklara önem verilmesine neden olmuştur.[156] Bu bağlamda, bilişsel bozuklukların, karar alıcıların zihinlerindeki algıların gerçek dünyadan ayrı bir dünya oluşturmasına bağlı olarak işlemsel ve psikolojik çevreleri arasında meydana gelen ayrılıktan kaynaklandığı vurgulanmaktadır.[157]

Karar alma önceleri olası seçenekler arasında maksimum yarar sağlayanı seçme olarak tanımlanırken, zamanla rekabet halindeki örgütsel çıkarlar ve bürokratik baskılar arasında uzlaşmalar ve kısmi tercihler içeren bir süreç olarak ele alınmaya başlamıştır.[158] Karar alma süreciyle ilgili önemli çalışmalara imza atan Snyder, siyasal eylemlerin somut bireylerce gerçekleştirildiğini ve bu eylemleri kavrayabilmek için dünyayı bu aktörlerin bakış açısıyla görmek gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, karar alıcıların algıları, güdüleri, deneyimleri ve etkileşimleri tarafından şekillenen "dünyasının"; ülke-içi ya da iç çevre, uluslararası ya da dış çevre ve örgütsel çevre ya da karar alma sürecinden oluşan üç uyarandan meydana geldiği vurgulanmaktadır.[159]

Karar alma yaklaşımı çerçevesinde ele alınacak modellerden üçü, Allison'un 1971 yılında yayımlanan "Kararın Özü" adlı kitabında ortaya attığı modellerden oluşmaktadır. Özellikle bürokrasinin dış politika yapımındaki rolü konusunda bir yapı taşı olarak kabul edilen bu eser, bürokrasiye dair daha önce

[154] Sevilay Kahraman, "Karar-Alma Yaklaşımları", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler*, Derleyen: Haydar Çakmak, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014, s. 147.
[155] M. Fatih Tayfur, *a.g.m.*, s. 120.
[156] Sevilay Kahraman, *a.g.m.*, s. 149.
[157] Sevilay Kahraman, *a.g.m.*, s. 149.
[158] Sevilay Kahraman, *a.g.m.*, s. 147.
[159] Gös.yer.

yapılan çoğunlukla tanımlayıcı nitelikteki çalışmalara kıyasla daha bilinçli bir kuramsal yaklaşım geliştirmiştir.[160] 1962 Küba füze krizine daha açık ve alternatif açıklamalar getiren söz konusu kitapta; "Model I" olarak ifade edilen rasyonel aktör modeli, "Model II" başlığı altında örgütsel süreç[161] ve "Model III" kısmında ise bürokratik politika ele alınmaktadır. Allison, rasyonel aktör modelinin büyük ölçüde yetersiz olduğunu açıkça dile getirirken, birbirlerine üstünlüğü bakımından kıyaslamaktan kaçındığı ikinci ve üçüncü modelleri ön plana çıkarmaktadır.[162]

2.5.2.1. Rasyonel Aktör Modeli

Rasyonel aktör modeli, John von Neumann ve Oskar Morgenstern tarafından 1940'lı yılların başlarında geliştirilen "beklenen fayda kuramına" (*expected utility theory*) dayanmaktadır. Bu kurama göre, karar alıcılar, mevcut seçeneklerin ortaya çıkaracağı sonuçlar ve bu sonuçların gerçekleşme olasılıklarını dikkate alarak en iyi potansiyeli sunan alternatifi seçmektedirler. Birçok farklı disiplin, rasyonel aktör modelini kendi bakış açıları doğrultusunda kullanarak modele destek ve itirazları içeren geniş bir yazın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.[163] Öyle ki, rasyonel seçim kuramının birçok savunucusu, bu kuramın "evrensel siyasi ve sosyal davranış kuramı" olmak için en makul aday olduğunu iddia etmektedir.[164]

Rasyonel seçim kuramı çerçevesinde; bilişsel psikologlar karar alma sürecini, sosyologlar sosyal yapı, değer ve normları, siyaset bilimciler karar almada siyasal etkenler ve kurumların hakimiyetini, iktisatçılar ise değişen kısıtlamalara tabi

---

[160] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, "Rethinking Allison's Models", *American Political Science Review*, Cilt 86, Sayı 2, 1992, s. 301.

[161] İkinci model, kitabın 1999 baskısında "örgütsel davranış" olarak adlandırılmıştır.

[162] Barton J. Bernstein; Allison'un kitabının üslubu ve yapısından üçüncü modelin üstün tutulduğunun anlaşıldığını fakat yazarın bu yönde bir iddiası bulunmadığını ifade etmektedir. Barton J. Bernstein, "Understanding Decisionmaking, U.S. Foreign Policy, and the Cuban Missile Crisis A Review Essay", *International Security*, Cilt 25, Sayı 1, Yaz 2000, s. 140.

[163] Alex Mintz, "Foreign Policy Decisionmaking: Bridging the Gap Between the Cognitive Psychology and Rational Actor Schools", *Decision-making on War and Peace The Cognitive-Rational Debate,* Derleyenler: Nehemia Geva ve Alex Mintz, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1997, s. 2.

[164] Paul K. Macdonald, "Useful Fiction or Miracle Maker: The Competing Epistemological Foundations of Rational Choice Theory", *American Political Science Review*, Cilt 97, Sayı 4, Kasım 2003, s. 551.

olan varlıkların azamileştirilmesini (maksimizasyon) ele almışlardır.[165] Rasyonel aktör modelinin benimsendiği Uluslararası ilişkiler ve dış politikada karar alma alanında ise Bueno de Mesquita'nın çalışmalarının yanı sıra caydırıcılık, silahlanma yarışı, savaş başlatma ve sonlandırma, ticaret, pazarlık ve müzakere üzerine oyun kuramı modelleri yazına katkı sağlamıştır. [166]

Rasyonel aktör modeli, devlet liderlerinin yönettikleri ülkelerin uzun vadeli ve kalıcı çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde hareket ettiğine dair realist varsayıma dayanmaktadır. Bu doğrultuda, liderlerin aldıkları kararlar devletin kararları olarak kabul edilmektedir. Liderlikteki değişiklikler ise ulusal çıkarlar değişmediği sürece tek başına dış politika kararlarında önemli derecede etki etmemektedir.[167] Böylelikle; liderlerin farklı güdüleri ve (ideolojik vb.) tercihleri ile entelektüel ve ahlaki niteliklerinden bağımsız olarak dış politikada rasyonel ve anlaşılır bir devamlılık sağlanabilmektedir.[168] Bu çerçevede, liderlerin/bireylerin özelliklerinin yanı sıra ülkelerin iç siyasi dinamiklerinin incelenmesi de gerekli görülmemektedir.[169] Zira, devlet ya da devlet adına hareket eden resmi kurumların "tek sesle konuşan aynı bakış açısına sahip, aynı hedefleri gözeten bir bütün"[170] olduğu düşünülmektedir.

Rasyonel aktör modelinin özellikle caydırıcılık ve nükleer silahlarla ilgili konuların stratejik analizinde faydalı olduğu belirtilmektedir. Örneğin, birbirleriyle iletişim halinde olamayan aktörlerin neden ideal/optimal olmayan kararı aldıkları oyun kuramı çerçevesinde mahkumun ikilemi modeliyle açıklanmaktadır.[171] Oyun kuramının en bilinen modellerinden biri olan mahkumun ikilemi,[172] karar almanın

---

[165] Alex Mintz, *a.g.m.*, s. 2.
[166] Alex Mintz, *a.g.m.*, s. 4.
[167] Laura Neack, *The New Foreign Policy Power Seeking in A Globalized Era*, İkinci Baskı, Rowman&Littlefield Publishers, Inc., Lanham 2008, s. 31.
[168] Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations The Struggle Among Power and Peace*, (Rev. Kenneth W. Thompson ve W. David Clinton, Yedinci Baskı, McGraw Hill Higher Education, Boston 2005, http://saldanha.pbworks.com/f/Morgenthau.Politics+Among+Nations.pdf, (13.07.2018), s. 3.
[169] Laura Neack, *a.g.e.*, s. 32.
[170] Cansu Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2018, s. 91.
[171] Alex Mintz ve Karl DeRouen Jr., *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 8.
[172] Mahkumun ikilemi oyununa göre, kendilerine isnat edilen suç için ayrı ayrı sorgulanan iki mahkum, sessiz kalarak delil yetersizliğinden kısa sürede salıverilecek olmalarına rağmen birbirlerine

interaktif yapısını ortaya koyarak muhatap olunan aktörün muhtemel hamleleri hakkında sınırlı bilgiye sahip olunmasının karar üzerinde belirleyici olduğunu gözler önüne sermektedir. Böylece, realist varsayımlara uygun olarak hareket eden ve diğerlerine güven duymayan aktörlerin mümkün olan en iyi seçenek yerine kötünün iyisini (*the worst of the best*) seçtiği vurgulanmaktadır.[173] Bu durum, rasyonel olmanın her zaman en iyi sonuca götürmeyeceğini ortaya koymaktadır.

Oyun kuramı çerçevesinde stratejik ve rasyonel davranışı ele alan modellerden biri de korkak tavuk oyunudur. Bu oyuna göre, araçlarını kafa kafaya çarpışacak şekilde birbirine doğru süren iki sürücüden oyun esnasında vazgeçerek yolundan sapan kaybetmektedir. Soğuk Savaş süresince süper güçlerin birbirini yolundan saptırmayı amaçlayan "tehdidi sürekli bir biçimde artırma" politikası izlemesi tavuk oyunu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Zira kazanmak için her türlü bedeli ödemeye hazır olduğu ve vazgeçmeyeceği izlenimi veren aktörün başarılı olacağı belirtilmektedir.[174]

Allison'un çalışmasında "Model I" olarak ele alınan rasyonel aktör modeli özellikle çok basit olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, birinci modelin kitaptaki en tutarlı ve en kolay anlaşılır model olduğunu ifade ederken, diğer taraftan, yazıldığı tarihin imkânları göz önünde bulundurulsa dahi, gerçek karar alıcıların ve seçimlerinin "karmaşıklığının" kuramsal açıdan daha iyi yansıtılabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda; rasyonel aktörlerin yalnızca bir hedefe sahip olup olmadıklarının belirsizliği, karar anında fayda bekleyen aktörlerin ele alınmasına karşın daha uzun vadede fayda sağlamayı uman aktörlerin çoklu zaman dilimlerinde incelenmemesi, belirsizlik sorununun ihmal edilmesi ve bir devletin hamlelerine diğer devletlerin nasıl tepki verebileceği

---

güvenmediklerinden itiraf etmeyi seçerek hapis cezasına çarptırılmaktadır. Bu noktada, her iki oyuncunun da -yalnızca birinin itiraf etmesi halinde itirafçının cezadan kurtulacağı ve diğerinin uzun bir hapis cezasına çarptırılacağını göz önünde bulundurarak- diğerinin itiraf edeceğini düşünmesi etkili olmaktadır. Bkz. Emirhan Kaya, "Oyun Kuramı Çerçevesinde Suriyeli Mülteci Krizi", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Derleyenler: Sibel Turan ve Nergiz Özkural Köroğlu, Transnational Press London, Londra 2017, s. 161, dn. 9.

[173] Laura Neack, *a.g.e.*, ss. 40-41.

[174] Alex Mintz ve Karl Derouen, *a.g.e.*, s. 66.

hususunun oyun kuramı çerçevesinde açıkça irdelenmemesi eleştiri konusu olmuştur.[175]

2.5.2.1.1. Rasyonellik Varsayımı ve Sınırlı Rasyonalite

Rasyonellik varsayımına göre, çeşitli eylem seçeneklerine sahip olan ve hangi eylemlerin hangi sonuçları doğuracağını bilen aktörler, muhtemel sonuçları dikkate alarak eylem seçenekleri arasından önceliklerini belirlemektedir. Neticede, aktörlerin eylem seçeneklerinin fayda ve maliyetlerini karşılaştırarak amaçları doğrultusunda en iyi seçeneği tercih ettikleri vurgulanmaktadır. Belirlenen amaca hizmet etmeyen eylemler ise yüksek getiri ve düşük maliyete sahip olsalar dahi rasyonel tercihi oluşturmamaktadır.[176] Bu noktada, amaca yönelik eylemin (*purposive action*) alışkanlık, gelenek ya da sosyal beklentilerden kaynaklanmadığı vurgulanmaktadır.[177] Ayrıca, ortaya konan hedeflerde aktörlerin yalnızca kendilerini ya da maddi çıkarlarını değil, başkalarını ve birtakım normatif ya da düşünsel amaçları gözetebilecekleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda, rasyonel seçimin çıkarcı ve maddeci ekonomik aktör ya da kural tanımayan ve güç arayışında olan devlet anlayışıyla sınırlı olmadığı da vurgulanmaktadır.[178] Maddi çıkarları ve gücü gözeten rasyonellik anlayışı "kalın/ağır" (*thick rationality*) olarak nitelenirken, yalnızca dengeli ve sıralanmış seçeneklerin stratejik bir biçimde takip edilmesi "ince/hafif" rasyonellik (*thin rationality*) olarak adlandırılmaktadır.[179]

---

[175] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, ss. 304-307.

[176] Nejat Doğan, "Uluslararası İlişkiler ve Rasyonellik: Bürokratik Politikanın Alana Katkısı ve Geleceğin Öngörülmesinde Rasyonellik Varsayımının Önemi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 2012, ss. 86-87.

[177] Paul K. Macdonald, "Useful Fiction or Miracle Maker: The Competing Epistemological Foundations of Rational Choice Theory", *American Political Science Review*, Cilt 97, Sayı 4, Kasım 2003, s. 552.

[178] Duncan Snidal, "Rational Choice and International Relations", *Handbook of International Relations*, Derleyenler: Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simmons, İkinci Baskı, Sage Publications, Londra 2012, ss. 87-88.

[179] John Ferejohn, "Rationality and Interpretation: Parliamentary Elections in Early Stuart England", *Culture and Politics A Reader*, Derleyenler: Lane Crothers ve Charles Lockhart, St. Martin's Press, New York, 2000, ss. 396-397.

İkinci olarak, rasyonel eylemin maksatlı olmasının yanı sıra tutarlı tercihler içermesi gerektiği vurgulanmaktadır.[180] Örneğin, diplomasiyi yaptırımlara, yaptırımları da kuvvet kullanımına tercih eden bir aktörün diplomasiyi kuvvet kullanmaya tercih etmesi tercih sıralamasındaki tutarlılığın bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Aksi takdirde aktör, geçişlilik (*transitivity*) beliti[181] çerçevesinde sağlanan tutarlı davranıştan yoksun olmaktadır. Rasyonel eylem, üçüncü olarak, aktörün en yüksek net fayda sağlayan seçeneğe yönelmesi beklendiğinden dolayı "fayda maksimizasyonunu" amaçlamaktadır.[182] Sonuç olarak, rasyonel aktör modeline göre karar alıcılar hedeflerini belirleyip önem sırasına göre değerlendikten sonra muhtemel eylem seçeneklerinin her biri için yaptıkları fayda ve maliyet hesaplaması doğrultusunda en yüksek fayda ve en düşük maliyetli seçeneği tercih etmektedir.

Tablo 4: Rasyonel Karar Alma Modeli[183]

1) Hedeflerini ortaya koy
2) Önem sırasına göre sırala
3) Hedeflerini gerçekleştirmek için alternatifleri listele
4) Her bir alternatifin sonuçlarını araştır
5) Amacına hizmet eden en iyi alternatifi seç

Kuram oluştururken yalnızca bir başlangıç noktası teşkil ettiği vurgulanan rasyonellik varsayımı, karar alıcıların muhtemel eylemleri nasıl seçtiklerine odaklanırken onların motivasyon ve tercihlerinin içeriğine/özüne dair bir ipucu sunmamaktadır. Dolayısıyla, rasyonellik varsayımını temel alan kuramlarda aktörlerin tercihlerinin içeriği farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, rasyonel tercih

[180] Alex Mintz ve Karl Derouen, *a.g.e*., s. 58.
[181] Bkz. Tuncer Bulutay, "Rasyonalite ve Belirsizlik Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, 1982, s. 26.
[182] Alex Mintz ve Karl Derouen, *a.g.e*., s. 58.
[183] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *a.g.e.,* s. 128.

modellerinin –tercihlerin nasıl oluşturulduğunu tespit etmeye çalışan inşacı modellerin aksine- "eylem modelleri" olarak öne çıktığı ifade edilmektedir.[184]

Rasyonellik varsayımı belirli inanç ve isteklere sahip aktörlerin eylemleri nasıl seçtiğini sınırlandırırken, incelenecek hedefler (ulusal güvenlik, ulusal güç, kişisel servet, makamını koruma vb.) ya da bu hedefleri izleyen aktörlere dair herhangi bir kısıtlama getirmemektedir.[185] Böylece; rasyonelliğin hedefleri belirleyen bir unsur olmaktan ziyade hedeflere ulaşmanın bir aracı olduğu ortaya çıkmaktadır. Rasyonellik varsayımının bu özelliği sayesinde -hedefleri belirleyenin yapılar olabileceği düşünüldüğünde- rasyonel aktör modeli yapısal uluslararası ilişkiler yaklaşımlarıyla uyumlu hale gelmektedir.[186]

Nejat Doğan, sosyal bilimlerde kuramın amacının geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak olduğu göz önüne alındığında basitleştirme ve rasyonellik varsayımının gerekli olduğunu, açıklama ve anlamaya yönelik girişimlerde ise gerçeğin basitleştirilmesi ve rasyonelliğin faydalı olmayabileceğini vurgulamaktadır.[187] Örneğin, A devletinin B devletine karşı yaptırım kararı alması olayında A devletinin yüzlerce birey ve kurumun müzakere ve etkileşimi sonucunda bu kararı aldığının kabul edilmesi, söz konusu devletin buna benzer bir başka olayda nasıl bir karar vereceğini öngörmeyi oldukça zorlaştıracaktır. Bu nedenle, geleceği tahmin etmek amacıyla çok karmaşık veri ve çok sayıda değişkenin kullanılabilmesi için basitleştirme ve rasyonellik varsayımının kullanılması gereği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, A devletinin kararı neticesinde B devletinin tutumunu değiştirmesine bağlı olarak "yaptırımın tutum değiştirmeye yol açtığına" dair bir neden sonuç ilişkisi kurulması, yaptırım kararı haricinde bilinen ya da bilinmeyen birçok sosyal olayın etkisinin göz ardı edilebileceği bir basitleştirmeyi yansıtmaktadır. Bunun yanı

[184] Bruce Bueno de Mesquita, "Foreign Policy Analysis and Rational Choice Models", The International Studies Association Compendium Project, http://www.isacompss.com/info/samples/foreignpolicyanalysisandrationalchoicemodels_sample.pdf, (16.10.2018), s. 3.
[185] Bueno De Mesquita, *a.g.m.*, s. 4.
[186] Sadra Shahryarifar, "A Defence on the Prominence of Rational Actor Model within Foreign Policy Analysis", *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 19, Sayı 1, 2016, s. 27.
[187] Nejat Doğan, *a.g.m.*, ss. 89-90.

sıra, ‘‘A devletinin karar aldığı’’ yönünde bir soyutlamaya gidilmesi dolayısıyla söz konusu devletin karar alıcılarına ve karar alma sürecine değinilmemektedir. Bu durum ise rasyonellik varsayımının bazı açılardan yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Rasyonaliteye dair farklı yaklaşımlar ele alındığında; temel olarak neoklasik iktisat ve istatistiksel karar kuramına dayanan ‘‘tözel/nesnel rasyonalite’’ (*substantive rationality*) ve modern bilişsel psikoloji ile gelişme gösteren ‘‘sürece yönelik/prosedürel rasyonalite’’ (*procedural rationality*) olmak üzere iki tür rasyonaliteden söz edildiği göze çarpmaktadır.[188] Tözel rasyonalite, karar alıcıların niteliklerini göz ardı ederek onların dışındaki mevcut durumu göz önüne almayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, her aktörün alternatif seçenek sıralamasına bağlı olarak bir fayda fonksiyonuna sahip olduğu ve daima en yüksek fayda getiren alternatifi seçtiği vurgulanmaktadır. Sınırlı rasyonelliğe temel teşkil eden prosedürel rasyonellik[189] ise karar alıcıların içinde bulunduğu objektif durumdan ziyade bu duruma dair bilgi ve kavrayışları ile sahip oldukları bilgiden çıkarım yapma kabiliyetlerini ön plana çıkarmaktadır. İlk durumda bir kişinin rasyonel olup olmadığı makul bir seçim yapmasına bağlı olarak değerlendirilirken, ikincisinde ise kişinin makul bir seçim süreci izlemesi rasyonelliğinde belirleyici olmaktadır.[190]

Karar almada rasyonaliteden sapmalar gözlendiğinde psikolojik açıklamaların devreye girmesi söz konusu olmaktadır. Buna bağlı olarak, psikolojinin sadece hataları açıkladığı ve hatta bu durumda dahi psikolojinin devreye girebilmesi için öncelikle esas alınacak rasyonel bir dayanak noktasının oluşturulması gerektiği savunulmaktadır. Zira irrasyonel davranışı fark edebilmek için önce rasyonel olanı bilmek gerekmektedir. Örneğin, psikolojinin yalnızca rasyonel bir model ortaya konduktan sonra yanlış algılamalardan kaynaklanan

---

[188] Herbert A. Simon, “Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science”, *The American Political Science Review*, Cilt 79, Sayı 2, Haziran 1985, s. 294-297.
[189] Nazlı Ayşe Ayyıldız Ünnü, “Rasyonel Perspektif Işığında Karar Verme Eylemi: Nitel Bir Analiz”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, 2014, s. 95.
[190] Simon, söz konusu iki rasyonalite türüne ismini veren kavramların anayasa hukukuna ait olduğunu belirterek, bu kavramların bir kararın adil olup olmadığının değerlendirilmesinde usul ya da esasa bakılmasıyla ilgili ayrıma işaret ettiğini vurgulamıştır. Herbert A. Simon, *a.g.m.*, s. 294.

savaşları açıklayabileceği ifade edilmektedir.[191] Rasyonalite ve psikoloji arasında kurulan bu ilişki tartışmalı olsa da karar alırken fayda ve maliyetin değerlendirilmesinde yanlış algılamanın yanı sıra duygusal ve bilişsel yanlılıklar gibi rasyonelliğe etki eden birtakım psikolojik süreçlerin bulunduğu vurgulanmalıdır. Söz konusu psikolojik süreçlerin varlığı, rasyonel karar alma modelinde iki önemli değişikliğin gündeme getirilmesine yol açmıştır.[192]

Bunlardan ilki olan sınırlı rasyonellik/rasyonalite (*bounded rationality*) ya da "insani sınırlılıklar dâhilinde karar alma"[193] adı verilen modelde bilgi arama ve işleme maliyetine dikkat çekilerek hiçbir karar alıcının muhtemel bütün eylem seçeneklerini göz önüne alarak hareket edemeyeceği vurgulanmaktadır. Karar alıcıların dış dünyanın karmaşıklığı ve belirsizliğinin yanı sıra kendi bilişsel sınırlılıkları dolayısıyla hesap yapmada zorluk yaşadıkları ifade edilerek rasyonel aktörün bilgi işleme kapasitesine eleştiri getirilmektedir.[194] Böylece, karar alıcıların en iyi seçeneği tercih etmek (*optimizing*) yerine bazı asgari ölçütleri karşılayan "yeterince iyi" bir seçeneğe ulaşmak (*satisficing*) için çabalayacakları öngörülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise özellikle kısa zamanda karar almayı gerektiren krizler etkili olmaktadır. İkinci olarak, riskli ve belirsizliğin hâkim olduğu durumlarda alınan kararları açıklayan beklenti kuramına (*prospect theory*) göre eylem seçenekleri değerlendirilirken çoğunlukla hâlihazırdaki durum kimi zaman da beklenen ya da geçmiş durumlar referans noktası olarak kabul edilmektedir. Karar alıcı, belirlediği referans noktasından daha iyi sonuç alıp alamayacağına dikkat etmektedir.

Rasyonellik ve sınırlı rasyonellik, siyaset biliminin yanı sıra iktisatta da önemli yer edinmiş kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Klasik ve neo-klasik iktisadın temel varsayımını oluşturan "*homo economicus*" insan tipine göre, insan "tüketici

---

[191] Jonathan Mercer, "Rationality and Psychology in International Relations", *International Organization*, Sayı 59, Kış 2005, ss. 77-78.
[192] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *a.g.e.*, ss. 131-132.
[193] Laura Neack, *a.g.e.*, s. 34.
[194] Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984, ss. 111-112.

olarak fayda maksimizasyonu, üretici olarak kar maksimizasyonu peşinde koşan" rasyonel bir varlık tanımlanmaktadır. Sınırlı rasyonel davranış modelleri ise sadece kendi çıkarını düşünen homo economicus'un ahlaki değerlere uygun hale getirilmesine yönelik çabaların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.[195] Bu noktada, psikoloji ve iktisadı bir arada ele alan Davranışsal İktisat yaklaşımı çerçevesinde insanların ekonomik kararlar alırken her zaman rasyonel davranmadıkları vurgulanmaktadır. Bilişsel psikolog Daniel Kahneman'ın 2002 yılında Nobel ödülü kazanması bu eğilime karşı artan ilgiyi ortaya koymaktadır. Kahneman'a göre özellikle belirsizlik ve risk ortamlarında optimal olmayan insan davranışları ortaya çıkmaktadır.[196] Herbert Simon tarafından geliştirilen sınırlı rasyonalite kavramı çerçevesinde aktörlerin sınırlılıklar altında maksimum yerine "yeterince iyi" olan "tatmin edici" alternatife yöneleceğinin altı çizilmektedir.[197]

Uluslararası İlişkiler ve iktisatın rasyonellik anlayışı çerçevesinde neyin ya da kimin rasyonel olduğuna dair bir ayrımın varlığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, rasyonel seçim kuramını savunan ekonomistler rasyonelliği çoğunlukla seçime bazen de eyleme atfederken, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında "rasyonel aktör" modeli ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Buna ek olarak; rasyonel seçim kuramında –rasyonel insanlardan oluşan grupların sıklıkla irrasyonel kararlar alıp uyguladıkları göz önünde bulundurularak- bireylerin rasyonelliğini vurgulanırken, Uluslararası İlişkiler akademisyenleri çoğunlukla devleti rasyonel ve yekpare bir karar alıcı olarak değerlendirmektedir. Bu durum devleti açıkça insana benzeterek ya da rasyonel ve yekpare imiş gibi kabul ederek gerçekleşmektedir. [198]

---

[195] Hüseyin Akyıldız, "Tartışılan Boyutlarıyla Homo Economicus", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2008, ss. 30-34.

[196] İsmail Kitapcı, "Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2017, s. 89.

[197] Gös. yer.

[198] Uriel Abulof, "The Malpractice of Rationality in International Relations", *Rationality and Society*, Cilt 27, Sayı 3, 2015, s. 363.

2.5.2.2. Örgütsel Süreç Modeli

Örgütsel süreç modeline göre karar alıcılar genellikle yoğun emek gerektiren "hedefleri ve eylem seçeneklerini belirleme" sürecini atlayarak "standart çalışma prosedürleri" adı verilen standartlaştırılmış tepkilere dayalı olarak karar vermektedir. Dünya genelindeki temsilciliklerinden bir günde ulaştırılan bini aşkın rapora yanıt ve talimatlarla karşılık veren ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yazışmaların büyük çoğunluğunun üst düzey karar alıcılar tarafından izlenmemesi bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Bu durumda, alt-düzey karar alıcılar genel ilkeler doğrultusunda hareket ederek standartlaştırılmış kararlar almaktadır. Hatta söz konusu kararların üst düzey politikaları yansıtmaması dahi söz konusu olabilmektedir.[199]

Örgütlerin her yeni durumu aşağıdan yukarıya tekrar ele almaktansa standart çalışma prosedürlerini kullandıkları belirtilmektedir. Diğer taraftan, bu durum istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir.[200] Allison, Sovyet füzelerinin gizlice Küba'ya ulaştırılmasına rağmen belirlenen noktalara yerleştirildikten sonra ABD tarafından fark edilmesinde söz konusu prosedürlerin rolünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sovyet istihbaratının ulaşım aşamasında füzelerin gizlenmesini sağlamasına rağmen füzelerin yabancı bir ülkede kamufle edilmesinin Stratejik Füze Kuvvetleri'nin standart çalışma prosedürleri arasında olmadığı ifade edilmektedir. Küba'da bulunan Sovyet kuvvetlerinin alışık oldukları davranış ise bu tip füzelerin kendi topraklarında saklanmasıydı. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, örgütsel süreç modeli birimler/kurumlar arası pazarlığı esas alan bürokratik siyaset modelinin aksine birim/kurum içine odaklanmaktadır.[201]

Bendor ve Hammond, örgüt kuramından esinlenen Model II'nin Allison'un çalışmasının en güçlü kısımlarından birini oluşturmakla birlikte standart çalışma prosedürlerinin "basit ve tahmin edilebilir davranışlara yol açması dolayısıyla

[199] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *a.g.e.*, s. 128.
[200] Valerie M. Hudson ve Benjamin S. Day, *Foreing Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, Üçüncü Baskı, Rowman & Littlefield, Lanham 2020, s. 99.
[201] Steven W. Hook, *U.S. Foreign Policy: The Paradox of World Power*, Beşinci Baskı, CQ Press, Washington DC 2006, s. 153.

kısıtlayıcı olduğu" iddiasını reddetmektedir. Buna karşılık, basit kuralların karmaşık davranışlara neden olabileceği savunulmaktadır. Bunun yanı sıra, örgütlerin, bireylerin bilgi işlemeyle ilgili karşı karşıya kaldıkları sınırlılıkları daha kolay bir biçimde aşabilecekleri vurgulanmaktadır.[202] Bu bağlamda, paralel bilgi işleme imkânı olan örgütler, aynı anda bir meselenin tek bir yönüne odaklanabilen bireylerin aksine, büyük çaplı bir sorunu birçok alt-soruna ayırarak bilgi işlemeyi hızlandırabilmektedir. Bunun yanı sıra, örgütlerin uzmanlaşma imkânına sahip olması ise daha bilimsel sonuçlara ulaşmayı mümkün kılarak hata payını azaltmaktadır. Son olarak, modern bürokrasilerin, ikinci modelin tek bir düşünce tarzına sahip ve cansız olarak tasvir ettiği örgütlerin aksine, çoğunlukla özgün zihniyete sahip uzmanlardan oluştuğu savunulmaktadır.[203]

David Welch, örgütsel rutinlerin seçeneklerin oluşturulması aşamasında yol açtığı sınırlamaları ve yine rutinlerin alınan kararların ardından uygulama aşamasında nasıl tam araçsallıkta sapmalara neden olduğunu açıklayan örgütsel süreç modelinin karar anında işlevsel olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu modelin kararın kendisine dair bir fikir vermemesi dolayısıyla Allison'un çalışmasına ismini veren "kararın özü" ile ters düştüğü ifade edilmektedir.[204] Ayrıca, örgütsel davranışa odaklanan paradigmaların ortaya konmasının faydalı görülmesine rağmen rutinlerin –standart nitelikler taşımamaları ve devlet davranışları üzerinde yaygın ve sistematik etkilerinin bulunmaması dolayısıyla- bu bağlamda yararlı bir analitik kategori oluşturmadıkları vurgulanmaktadır.[205]

Bunun yanı sıra, Welch, ikinci modelde öne çıkarılan "örgütlerin sınırlı öncelikleri ve algılarının" esasında rutinlerle ilgili olmadığını ve bürokratik siyaset paradigması çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak; örgütsel süreç modelinin Allison'un takipçileri tarafından görmezden

---

[202] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, s. 309.
[203] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, s. 312.
[204] David Welch, "The Organizational Process and Bureaucratic Politics Paradigms Retrospect and Prospect", *International Security*, Cilt 17, Sayı 2, Güz 1992, s. 117.
[205] David Welch, *a.g.m.*, s. 128.

gelinmesi ve Allison ile Halperin'in 1972 yılında yayımlanan çalışmalarında[206] bu modelin bürokratik siyasetin sınırlamalarından biri olarak ele alınması ve böylece ikinci ve üçüncü modellerin birleştirilmesi, söz konusu paradigmaların detaylandırılması noktasında yapılan hatalara işaret etmektedir.[207]

2.5.2.3. Bürokratik Siyaset Modeli

Bürokratik siyaset yaklaşımının temelleri 1960'lı yılların başında Richard E. Neustadt, Roller W. Schilling ve meslektaşları, Samuel P. Huntington ve Michael Crozier gibi yazarlar tarafından atılmıştır. Devletin idari yapısının dış politikayı nasıl etkilediğini ampirik olarak inceleyen söz konusu çalışmalarda karar alıcıların bürokrasideki konumlarının etkisi üzerinde durulmaktadır. Karar alma sürecinin dış politikanın içeriğini belirlediği varsayımı doğrultusunda siyasal liderlik, ikna edicilik ve görüş birliği sağlama konusundaki beceriler göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.[208]

Devletin bütüncül bir aktör olmadığını savunan bürokratik siyaset yaklaşımına göre devlet, gevşek bir biçimde birbirleriyle ilişki içerisinde olan bürokratik birimlerden meydana gelmektedir. Söz konusu birimler, karşılıklı etkileşimin belirli bir hiyerarşi çerçevesinde sürdürüldüğü bir bürokratik yapının unsurları olarak faaliyet göstermektedir.[209] Bürokratik politika, devletler arasındaki etkileşimi adeta "maksatlı iki bireyin rekabeti" olarak ele alan rasyonel aktör modelinin aksine, her bir devlete özel siyasal süreçlere odaklanarak açıklamaktadır.[210] Rasyonellik varsayımını doğrudan hedef alan bürokratik siyaset yaklaşımı, devletin kendi dar çıkarlarına sahip çeşitli birey, kurum ve örgütleri bünyesinde barındırması dolayısıyla rasyonel davranamayacağını savunmaktadır. Devlet tarafından alınan kararların, söz konusu aktörler arasında yaşanan çekişme ve

[206] Bkz. Graham T. Allison ve Morton H. Halperin, "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications", *World Politics*, Cilt 24, Sayı S1(Theory and Policy in International Relations), Bahar 1972, ss. 40-79.
[207] David Welch, *a.g.m.*, s. 118.
[208] Chris Alden ve Amnon Aran, *a.g.e.*, ss. 45-46.
[209] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 129.
[210] Chris Alden ve Amnon Aran, *a.g.e.*, s. 47.

müzakereler sonucunda ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Böylelikle, tümevarımcı bir yaklaşımla bireyin rasyonelliği varsayımını kabul ettikten sonra devletin de rasyonel olacağını iddia etmenin metodolojik açıdan sağlıklı olmadığı ortaya konmaktadır.[211]

Bürokratik siyaset modeline göre dış politika kararları farklı çıkarlara sahip olan çeşitli devlet kurumları arasındaki pazarlık süreci neticesinde ortaya çıkmaktadır. "Kurumum-birimim için en iyi olan kariyerim için de en iyisidir" ve "Nerede durduğun nerede oturduğuna bağlıdır" cümleleriyle ifade edildiği üzere şahsi ya da kurumsal çıkarlar ile iş bölümünden kaynaklanan farklı algılamalar; bürokraside kurumların, birimlerin ve bireylerin farklı tutumlar takınmasına yol açmaktadır.[212] Bürokrasiler aracılığıyla savunulan şahsi ya da kurumsal çıkarlar; iç siyasette bürokratik nüfuzun artırılması, kaynakların çoğaltılması, belirlenen görevleri yerine getirme becerisinin geliştirilmesi ve personelin moralinin yüksek tutulması gibi öncelikleri kapsamaktadır. Ayrıca, söz konusu çıkarların çoğunlukla ulusal çıkarlarla örtüşmediği hatta ulusal çıkarlardan üstün tutulduğu ifade edilmektedir.[213]

Japon hükümetinin 1992 yılında geleneksel pirinç ithalatı yasağına rağmen Kaliforniya'dan suşi ithal etme kararı alması, bürokratik siyaset yaklaşımının varsayımlarına uygun şekilde bir pazarlık sürecinin sonunda gerçekleşmesi dolayısıyla önemli bir örnek olay olarak öne çıkarılmaktadır. Bu süreçte; Japon çiftçilerinin durumunu göz önünde bulunduran Tarım Bakanlığı ithalata karşı çıkarken, ABD ile ilişkilerin gidişatını düşünen Dışişleri Bakanlığı ise kararı desteklemiştir.[214] Bu olayda görüldüğü üzere kararların bakanlıklar arasındaki çekişme ve pazarlıkları yansıttığı vurgulanmaktadır. Vietnam Savaşı sırasında da Savunma Bakanlığı savaşı tırmandırmaktan yana iken Dışişleri'nin savaşın

[211] Nejat Doğan, *a.g.m.,* s. 91.
[212] Ole R. Holsti, "Models of International Relations and Foreign Policy", *Diplomatic History*, Cilt 13, Sayı 1, Kış 1989, s. 32.
[213] Chris Alden ve Amnon Aran, *a.g.e*., s. 47.
[214] Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *a.g.e.,* s. 128.

derinleşmesine karşı çıktığı gözlenmiştir.[215] Kararların mantıktan ziyade karşılıklı pazarlıklar sonucunda alınması bürokraside rasyonel aktör modelinin geçerli olmadığını ortaya koymaktadır.[216]

Alman sosyal bilimci Max Weber'in çalışmalarına dayanan bürokratik prosedürler, rasyonel karar alma ve etkili yönetim imkanını artırması dolayısıyla yaygınlık kazanmıştır. Çeşitli birey ve gruplara farklı görevler yükleyen bürokrasiler, söz konusu görevlerin nasıl yerine getirileceğine dair kuralları ve standart çalışma prosedürlerini tanımlamaktadır. Bürokrasilerde ayrıca bilgilerin bir araya getirilmesi ve depolanması için kayıt tutulması, gereksiz yere çaba harcanmasının önüne geçilmesi için otoritenin farklı kurumlar arasında paylaştırılması ve liyakate dayalı terfi sistemi oluşturulması gibi uygulamalar göze çarpmaktadır. Çeşitli kurumların varlığı, rekabet halindeki fikirlerin aynı anda ele alınmasını (*multiple advocacy*)[217] mümkün kılarak bütün politika seçeneklerini değerlendirme şansını artırmaktadır.[218] Diğer taraftan, bürokraside değişime karşı duyarlı olmayan ve bireysel girişimlerin önünü tıkayan standart çalışma prosedürlerinin uygulanmasının dış politika davranışında "muhafazakârlık, riskten kaçınma ve aşırı tedbirli olmaya" yol açacağı öne sürülmektedir.[219]

Allison'a göre politika ağlarında yer alan kurumlar karar alıcıların seçenekleri üzerinde kısıtlayıcı etkiye sahiptir. Bu noktada, bürokratik karar alıcılar arasında yaşanan ve "bir o tarafa bir bu tarafa çekme" (*pulling and hauling*) olarak ifade edilen süreç üzerinde önemle durulmaktadır. Karar alma sürecinde kimi zaman belirli bir eylemi hayata geçirmeye çalışan grubun alternatif eylemleri savunan diğerler gruplar üzerinde üstünlük sağlamasıyla sonuçlanırken kimi zaman da kararı "farklı yönlere çeken" gruplar herhangi bir birey ya da grubun önceden arzu etmediği bir neticenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, ortaya çıkan

[215] Steven W. Hook, *a.g.e.,* s. 152.
[216] Ertan Efegil, *a.g.e.,* s. 131.
[217] Alexander L. George, "The Case for Multiple Advocacy in Making Foreign Policy", *The American Political Science Review*, Cilt 66, Sayı 3, Eylül 1972, ss. 751-785.
[218] Shannon L. Blanton ve Charles W. Kegley, *World Politics Trend & Transformation*, 2016-2017 Edition, 16. Baskı, Cengage Learning, Boston 2017, s. 70.
[219] Ertan Efegil, *a.g.e.,* s. 130.

sonucun esasında güçleri bakımından birbirine denk olmayan ve çatışan önceliklere sahip bireylerin düşüncelerinin bir bileşkesi olduğunu ortaya koymaktadır.[220]

Grup dinamiklerini bürokratik politikayı destekleyen ayrı bir model olarak ele alan Ole R. Holsti, grubun yalnızca üyelerinin toplamından ibaret olmadığını ve grup dinamikleri ile üyeler arasındaki etkileşimin kararın esası ve niteliği üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, grupların, çeşitli bakış açıları ve becerilerin yanı sıra etkin iş bölümü ve nitelikli tartışma ortamı sağlayabilmeleri dolayısıyla karmaşık görevleri bireylere kıyasla daha iyi bir biçimde yerine getirebilecekleri ifade edilmektedir. Diğer taraftan, çoğunluk tarafından onaylanmadığının farkına varan grup üyelerinin inanç ve düşüncelerini bastırma yoluna gitmesi[221] grupta etkin kararlar alınmasını önleyen faktörlerden biri olarak görülmektedir. [222]

Janis, grup üyeleri arasındaki uyumun mutlaka etkinliği artıracağı düşüncesine karşı çıkmıştır. Janis'in uyum arayışı (*concurrence seeking*) olarak ifade ettiği grup dinamiği, dış dünyanın nesnel değerlendirmesinin yapılmasını ve bilginin sağlıklı bir biçimde işlenmesini engellemektedir. Bu durum ise yersiz iyimserlik duygusuna, basmakalıp düşman imajlarına ya da uyarıların dikkate alınmamasına yol açmaktadır.[223]

2.5.2.3.1. Karar Birimi Yaklaşımı

Ortaya koyduğu üç modelden hangisiyle Amerikan karar alıcıların Küba füze krizi esnasındaki seçimlerinin daha iyi anlaşılabileceğini araştıran Allison'u takip eden çoğu akademisyen, karar alma modellerinin ve ayrıca karar birimlerinin birbiriyle rekabet halinde olduğu görüşünü benimseme eğilimine girmiştir. Buna bağlı olarak;

[220] Graham T. Allison, *a.g.e.,* s. 145.
[221] Bu konuda Solomon Asch tarafından yapılan deneyler için bkz. Solomon E. Asch, "Opinions and Social Pressure", *Scientific American*, Cilt 193, Sayı 5, Kasım 1955, ss. 31-35, https://www.lucs.lu.se/wp-content/uploads/2015/02/Asch-1955-Opinions-and-Social-Pressure.pdf, (25.07.2018).
[222] Ole R. Holsti, *a.g.m.*, s. 34.
[223] Ole R. Holsti, *a.g.m.*, s. 35.

karar alma yaklaşımlarının birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu görmezden gelerek aralarından "kazananı" ilan etmeye çalışmışlardır. Karar birimi yaklaşımı ise ABD merkezli olmakla eleştirdiği yazını diğer devletlerle de karşılaştırma yapma olanağı sunarak genişletmeyi ve her bir modelin hangi koşullarda uygulanabileceğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Böylece; her modelin belirli koşullar altında geçerli olduğu savunulmaktadır.[224]

Margaret G. Hermann ve Charles Hermann, 1989 yılında yayımlanan "Dış Politika Kararlarını Kim Nasıl Alır? Ampirik Bir Araştırma" başlıklı çalışmalarında; "baskın lider", "tek grup" ve "çoklu özerk oyuncular" olmak üzere üç farklı nihai karar birimi (*ultimate decision unit*) ortaya koymuşlardır.[225] Böylece, belirli bir durumda hangi nihai karar biriminin etkin olduğunu belirlemeyi ve farklı karar birimlerinin hükümetlerin dış politika davranışları üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamışlardır. Baskın lider, hükümeti istediği doğrultuda yönetebilecek kadar güçlü iken, tek grup karar alma süreçlerine katılabilen tüm bireylere kapsamakta, çoklu özerk oyuncular ise görüş ayrılıklarını tek başına değiştirebilecek hiçbir birey ya da grubu içermemektedir.[226] Bu sınıflandırmaya ek olarak, dış politika yapım sürecini anlayabilmek için ilgili karar biriminin kendisine mi yoksa dış etkenlere mi odaklanılması gerektiğine dair önemli ipuçları sunacak "kontrol değişkenleri" belirlenmiştir.

---

[224] Margaret G. Hermann, "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework", *International Studies Review*, Cilt 3, Sayı 2, (Leaders, Groups and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking), Yaz 2001, s. 49; Fatma Anıl Öztop, "Karar Birimi Kuramı Çerçevesinde Türk Dış Politikasının Analizi: 1 Mart 2003 Tezkeresi Örneği", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 2, 2015, s. 34.

[225] Margaret G. Hermann ve Charles F. Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical İnquiry", *International Studies Quarterly*, Cilt 33, Sayı 4, Aralık 1989, ss. 361-387. Margaret G. Hermann, 2001 yılında yayımlanan bir çalışmasında güçlü lider, tek grup ve özerk aktörlerin koalisyonu olmak üzere üç tip karar biriminin varlığından söz etmektedir. Ayrıca bu çalışmada nihai karar birimi yerine otoriter/yetkili karar birimi (*authoritative decision unit*) ifadesi kullanılmaktadır. Bkz. Margaret G. Hermann, *a.g.m.*, ss. 47-81.

[226] Gencer Özcan, "Dış Politika Analizi", *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Derleyen: Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 341.

Tablo 5: Karar Birimleri ve Kontrol Değişkenleri[227]

Birim	**Kontrol**	**Bitiş Noktaları**	**Konum**
Baskın lider	Bağlamsal duyarlılık	(A) Duyarsız	Kendine yeten
		(B) Duyarlı	Dışarıdan etkilenebilen
Tek grup	Hızlı görüş birliği	(A) Anlaşma	Kendine yeten
		(B) Anlaşmazlık	Dışarıdan
Çoklu özerk aktörler	Aktörler arasındaki ilişki	(A) Sıfır toplamlı	Kendine yeten
		(B) Sıfır toplamlı olmayan	Dışarıdan etkilenebilen

Bu çerçevede, ilk olarak, baskın liderin karar verici olduğu durumlarda söz konusu liderin kendi düşüncesiyle uyumsuz bilgi, görüş ve tavsiyelere karşı duyarlı ya da duyarsız oluşuna işaret eden "bağlamsal duyarlılık" değişkeni göz önüne alınmaktadır. Duyarsız liderin gelen bilgiyi yorumlamak için şiddetle benimsediği dünya görüşünü bir filtre olarak kullandığı ve danışmanlarını kendisi gibi düşünenler arasından seçtiği belirtilmektedir. Muammer Kaddafi ve Fidel Castro bu tip liderlere örnek olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan, duyarlı liderin ise diğerlerinin görüşlerine ve gelen bilgiye karşı açık olan ve durumun gereğine göre hareket eden pragmatik bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. Ürdün kralı Hüseyin ve Zambiya devlet başkanı Kenneth Kaunda bu tip liderler arasında sayılmaktadır. Sonuç olarak, duyarsız baskın liderin dış politika davranışları hakkında ipuçlarına

[227] Margaret G. Hermann ve Charles F. Hermann, *a.g.m.*, s. 364.

sahip olmak için kişilik özellikleri, duyarlı liderde ise siyasal sistemin diğer yönlerinin açığa çıkarılması önem kazanmaktadır.[228]

İkinci olarak; Sovyetler Birliği Komünist Parti Politbürosu, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi ya da parlamenter hükümetlerin kabineleri gibi bir "tek grubun" nihai karar verici olduğu durumlarda hızlıca görüş birliği sağlanması kontrol değişkeni olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, grup üyeleri arasında birkaç gün içerisinde yapılan birkaç oturum ya da toplantı neticesinde anlaşmaya varılması halinde grup dışı etkenlerin karar üzerinde çok sınırlı etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Grup içi anlaşmazlıkların ortaya çıkması durumunda ise dış etkenlerin devreye girmesi söz konusu olmaktadır. Grup üyelerinin ele alınan sorunla ilgili ortak değer ve inançlara sahip olması, ortak bir bilgi kaynağından yararlanılması ve bilgilerin benzer şekilde yorumlanması, grubun küçük olması, üyelerin gruba sadakatle bağlılığı ve grup içerisinde gücün eşit olarak dağılmaması uzlaşma olasılığını artırmaktadır.

Margaret G. Hermann, tek grubun çatışmaları nasıl çözdüğüne dair üç farklı model bulunduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede; grup üyelerinin mutabakatı teşvik ettiği "grup düşüncesi", anlaşmazlığın kaçınılmaz görülerek müzakere ve uzlaşmanın denendiği "bürokratik siyaset" ve çatışmaların çözüme kavuşturulamayabileceği düşüncesinden yola çıkarak karar alma sürecini yöneten kurallar ortaya koyan "kazanan çoğunluk modeline" işaret edilmektedir. Grup üyelerinin gruba bağlılığı ve karar kuralları bu modeller açısından belirleyici değişkenler olarak öne çıkmaktadır.[229]

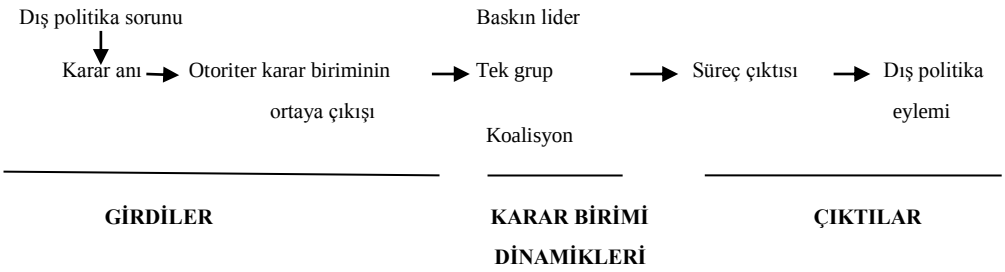
Parlamenter sistemlerdeki koalisyon hükümetlerinin ya da başkanlık sistemlerindeki yasama-yürütme ilişkisinin örnek olarak gösterildiği çoklu özerk oyuncuların nihai karar birimi olarak değerlendirilmesi durumunda ise "aktörler arasındaki ilişki" kontrol değişkeni olarak ele alınmaktadır. Söz konusu ilişkinin

[228] Margaret G. Hermann, *a.g.m.,* ss. 64-65.
[229] Margaret G. Hermann, *a.g.m.,* s. 65.

"sıfır toplamlı" olması durumunda diğerlerinin kazancını kendileri açısından kayıp olarak gören aktörler, dış politika yapımında bir tıkanmaya yol açmaktadır. Kendi aralarında güç ve otorite mücadelesi yaşayan aktörlerin dış etkiye açık olmadıkları gözlenmektedir. Çoklu özerk oyuncuların sıfır toplamlı olmayan ilişkilerinde ise anlaşma zemini oluşmakta ve karar süreci dış etkenlere açılmaktadır. Bu durumda, taraflar arasında yaşanan pazarlıklar, karar alma sürecini etkileyen resmi ya da resmi olmayan kurallar ve dış etkenlerin incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Hermann ve Hermann, son olarak, karar birimlerinin dış politika davranışlarını nasıl etkilediğine dair bir takım çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu noktada; duyarsız baskın lider, hızlı görüş birliğine ulaşabilen tek grup ve sıfır toplamlı bir ilişki içinde olan çoklu özerk aktörlerin oluşturduğu "kendine yeten" (*self-contained*) karar birimlerinin uç/aşırı dış politika davranışları göstermelerinin olası olduğu belirtilmektedir. İddialı olarak nitelenebilecek eylemlerin yanı sıra çok düşük düzeyli faaliyetlerin de uç dış politika davranışı olarak değerlendirilebileceğinin altı çizilmektedir. Bu çerçevede, özellikle baskın lider ve tek grup kategorilerindeki karar alıcıların ekonomik ve askeri araçları kullanarak daha "çatışmacı" davranışlar sergileyebileceği öngörülmektedir. Sıfır toplamlı ilişki içinde bulunan çoklu özerk oyuncuların eylemlerinin ise -anlaşmazlıklardan kaynaklanan tıkanıklar dolayısıyla- düşük düzeyli olması beklenmektedir.

Şekil 1: Dış Politikada Karar Alma Aşamaları[230]

[230] Margaret G. Hermann, *a.g.m.,* s. 52.

Margaret G. Hermann'ın ortaya koyduğu dış politikada karar almanın üç aşaması, karar birimi yaklaşımı çerçevesinde kullanılan bir diğer analitik çerçeveyi oluşturmaktadır.[231] Girdiler, karar birimi dinamikleri ve çıktılardan oluşan söz konusu aşamalar, karar birimlerinin karar alma sürecindeki yerini gözler önüne sermektedir. Girdileri içeren ilk aşamada dış politika probleminin ortaya çıkmasının ardından "karar anı" (*occasion for decision*) ve "otoriter karar birimi" unsurları yer almaktadır. Bu bağlamda, politika yapıcıların cevaplanması gereken bir soru ortaya koyduklarında karar anı yaşandığı belirtilmektedir. Örneğin, 1974 yılında gerçekleştirilen darbe ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un yerine Nikos Sampson'ın getirilmesi neticesinde Türk dış politika yapıcıları "Garanti Anlaşması'nın verdiği hakka dayanarak tek taraflı müdahalede mi bulunmalıyız?", "Diğer garantör ülke olan İngiltere ile mi müdahale etmeliyiz?" ya da "Olası bir Yunan misillemesini ya da ABD tepkisini göz önünde bulundurarak askeri bir eylemden uzak mı durmalıyız?" soruları ile karşı karşıya kalmıştır.[232] İkinci aşamada karar birimine bağlı olarak ortaya çıkan ana koşulluluk (*key contingency*) aracılığıyla karar kuralları, prosedürler, grup çatışmaları ve alternatif karar süreçleri gibi karar alma sürecinin dinamikleri devreye girmektedir.[233] Üçüncü aşamada ise süreç çıktısı dış politika eylemine yol açmaktadır. Bu çerçevede; bir tarafın fikrinin üstün gelmesi, fikir birliği, uzlaşma/oyçokluğu, orantısız uzlaşma, tıkanıklık ve bölünmüş sembolik eylem olmak üzere altı muhtemel süreç çıktısı belirlenmiştir.[234]

Rosati, belirli bir politika yapım sürecinin, karar alma sürecine ne derecede üst düzey katılım olduğuna işaret eden "karar yapısı" ve durumun ciddiyetini ortaya koyan "karar bağlamı" çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu

[231] Margaret G. Hermann, *a.g.m.,* s. 52.
[232] Esra Çuhadar-Gürkaynak ve Binnur Özkeçeci-Taner, "Decisionmaking Process Matters: Lessons Learned from Two Turkish Foreign Policy Cases", *Turkish Studies*, Cilt 5, Sayı 2, Yaz 2004, s. 50.
[233] Zeynep Taydaş ve Özgür Özdamar, "A Divided Government, an Ideological Parliament, and an Insecure Leader: Turkey's Indecision about Joining the Iraq War", *Social Science Quarterly,* Cilt 94, Sayı 1, Mart 2013, s. 221.
[234] Margaret G. Hermann, *a.g.m.,* s. 68.

doğrultuda, fazlaca dikkat çekmeyen ve üst düzey katılımın düşük olduğu orta ölçekli sorunlarda bürokratik siyasetin sıkça devreye girdiği vurgulanmaktadır.[235]

Thomas Preston ve Paul' t Hart ise bürokratik siyasetin hangi yoğunlukta gerçekleştiğini belirleyen altı kıstas belirleyerek bir işlemsel tanım (*operational definition*) ortaya koymuşlardır.[236] İlk üçü yapıya diğer üçü ise sürece ilişkin olan söz konusu kıstaslar; politika yapımında yer alan bürokratik aktörlerin sayısı, aktörlerin çıkarlarının çatışma derecesi, aktörler arasındaki güç ilişkilerinin dağınıklığı (bazı aktörlerin belirli politika alanlarında diğerlerinden daha güçlüyken belirli alanlarda daha zayıf konumda olması), aktörlerin "bir o tarafa bir bu tarafa çekme" yoluyla etkileşimi, uzlaşma oluşumunun hızı ve uygulamada yaşanan zamana ya da esasa ilişkin kaymalar olarak belirlenmiştir. Söz konusu kıstaslar göz önünde bulundurulduğunda bürokratik siyasetin düşük düzeyde yaşandığı hali "bürokratik oydaşma arayışı" (*bureaucratic consensus seeking*) olarak adlandırılırken, yelpazenin diğer ucunda ise "bürokratik karşılaşma" (*bureaucratic confrontation*) yer almaktadır. Bürokratik oydaşma arayışında görece şeffaf bir güç yapısı ve kapalı bir politika alanı içerisinde az sayıdaki aktörün görüşleri ve çıkarlarının belirgin biçimde ayrılmadığı ve fikir birliği oluşturmaya yönelik bir pazarlığa giriştikleri göze çarpmaktadır. Bürokratik karşılaşma ise çok sayıda aktörün kendi dar bakış açılarını nispeten açık ve kötü yapılandırılmış bir grupta kabul ettirmeye çalıştıkları bir ortamı yansıtmaktadır.

[235] Thomas Preston ve Paul' t Hart, "Understanding and Evaluating Bureaucratic Politics: The Nexus Between Political Leaders and Advisory Systems", *Political Psychology*, Cilt 20, Sayı 1, 1999, s. 53.
[236] Thomas Preston ve Paul' t Hart, *a.g.m.,* ss. 54-56.

Tablo 6: Bürokratik Politikanın Dereceleri[237]

	Bürokratik Oydaşma Arayışı (uç örnek: grup düşüncesi)	**Bürokratik Karşılaşma** (uç örnek: savaş)
1) Aktörlerin sayısı	sınırlı	yüksek
2) Çıkarların Konumlanması	uyumlu	zıt
3) Güç yapısı	kapalı alan	açık ağ
4) Bir o tarafa bir bu tarafa çekerek etkileşim	ortak sorumluluk	rekabete dayalı
5) Uzlaşma oluşumu	hızlı	yavaş
6)Uygulamada kayma/gecikme	düşük	yüksek

2.5.2.3.2. Bürokratik Politika Yaklaşımına Dair Eleştiriler

Stephen D. Krasner, bürokratik politika yaklaşımını Başkanın gücünü belirsizleştirmesi dolayısıyla "yanıltıcı", üst düzey hükümet yetkililerini sorumluluktan kurtararak demokratik siyasetin varsayımlarını aşındırdığı için "tehlikeli", liderlere başarısızlıkları sebebiyle bahane üretmesi ve araştırmacılara yeni yorum ve yayın kapısı açması sebebiyle de "karşı konulması zor" olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda özellikle demokratik siyaset felsefesinin varsayımları doğrultusunda seçilmiş yetkililerin devlet eylemlerinden sorumlu tutulacağı hatırlatılırken, aksi takdirde seçimler yoluyla hükümetin cezalandırılmasının anlamsızlığına işaret edilmektedir.[238] Krasner, Allison'un tezlerinin politika oluşturulmasından ziyade politikaların uygulanması konusunda ikna edici olduğunu

[237] Thomas Preston ve Paul' t Hart, *a.g.m.*, s. 56.
[238] Stephen D. Krasner, "Are Bureaucracies Important? (Or Allison Wonderland)", *Foreign Policy*, Sayı 7, 1972, s. 160.

belirtmektedir.[239] Diğer taraftan; Allison'un ikinci ve üçüncü modellerini karşılaştıran Welch ise bürokratik siyaset modelinde vurgulanan rekabetçi oyunların, örgütsel rutinlerin aksine, karar anında işlev görebileceğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra, seçeneklerin oluşturulmasında ya da uygulama aşamasında da yer alabilmeleri dolayısıyla bürokratik politika modellerinin örgütsel süreç modeline göre daha geniş kapsamlı olduğunu ortaya koymaktadır.[240]

Bürokratik siyaset modelinin örgütsel süreç modelinden üstünlüklerini ortaya koyan Welch, diğer taraftan, üçüncü modelde bürokratik konum ve karar alma sürecindeki etki arasında kurulan kuramsal ilişkiye eleştiri getirmektedir. Sonuçlara etki etmede gücün belirleyici olduğunu savunan Allison'a göre pazarlık avantajı, beceri ve azim gücü oluşturan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Welch ise bu unsurların bürokratik konumdan ziyade şahsi niteliklerle ilgili olduğunu öne sürmektedir.[241] Welch'in eleştirdiği bir diğer nokta ise bürokratik siyaset modelinde yer alan pazarlık sürecine ilişkindir. "Bir o tarafa bir bu tarafa çekme" olarak ifade edilen durumun karar alıcıların çeşitli seçenekleri tartıştıkları normal bir mükazereye işaret ettiğini belirten Welch, bu durumu bir ikna oyunu olarak nitelendirmektedir. Bu noktada, icra komitesinde (*the ExComm*) otoritenin eşit dağılımından söz edilemeyecek olması dolayısıyla bir pazarlık sürecinin yaşanmadığını ve ancak Başkan'ı ikna etmeye yönelik girişimlerde bulunulabileceği savunulmaktadır.[242]

Bendor ve Hammond, Allison'un bürokratik siyaset yaklaşımına ait temel varsayımların diğer modellere kıyasla açıkça ifade edilmediğini ve önermelerinin çoğunun ise söz konusu varsayımlardan türemek yerine geçici (*ad hoc*) gözlemler olduğunu belirtmektedir. Bu eleştiri kapsamında özellikle yürütmenin başındaki kişinin üst düzey yetkilileri atayıp görevden alabilmesi ve onları kendi istekleri doğrultusunda harekete geçirebilecek resmi otoriteye sahip olmasına rağmen neden

[239] Stephen D. Krasner, *a.g.m.*, s. 178.
[240] David Welch, *a.g.m.*, s. 118.
[241] David Welch, *a.g.m.*, s. 122.
[242] David Welch, *a.g.m.*, ss. 131-132.

pazarlık yapmak durumunda kaldığı sorgulanmaktadır.[243] Bu bağlamda, ilk olarak, yürütmenin dışından toplanan destek arttıkça Başkan'a karşı pazarlık gücünün arttığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, hükümette yer alan karar alıcıların Başkan'a karşı "birleşik bir muhalefet" meydana getirip getiremedikleri önemli görülmektedir. Zira Başkan'ın yanında yer alan güçlü bir koalisyonun, yürütme dışında kalan unsurlarca desteklenen zıt görüşlere dahi karşı koyabileceği ifade edilmektedir. Üçüncü olarak, bilgi asimetrisi ne kadar Başkan'ın aleyhine ise Başkan o derecede pazarlığa ihtiyaç duyacaktır. Bendor ve Hammond, bunlara ek olarak, "Nerede durduğun nerede oturduğuna bağlıdır" düşüncesinin füze krizinde geçerli olmadığını savunmaktadır. Bu duruma gerekçe olarak da emrinde çalışanların çoğunun şahin görüşlerine rağmen savunma bakanının başlangıçta nispeten "güvercin" tavır takınması gösterilmektedir.[244] Son olarak da üçüncü modelin çok sayıda varsayım, değişken ve ilişki barındırması dolayısıyla, basit olarak nitelendirilen birinci modelin aksine, oldukça karmaşık olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, bürokratik siyaset modeli aracılığıyla sistemli bir analiz yapılabilmesi için bu modelin önemli ölçüde sadeleştirilmesi gerekmektedir.[245]

Bürokratik siyaset modeline eleştiri getiren bir diğer araştırmacı olan Robert J. Art, bürokratik politika modelinin, dış politikanın tasarlanması ve uygulanmasında kurumların ve iç mücadelelerin hangi şartlar altında ve hangi konulara ilişkin olarak yüksek etki oluşturacağını açıklamadığını öne sürmektedir. Ayrıca, bürokrasilerin, karar alıcıların niyetlerini uygulama sürecinde nasıl ve ne derecede baltaladıklarına açıklık getirilmediği belirtilmektedir.[246]

Gencer Özcan ise bürokrasilere odaklanan DPA çalışmalarının başarılı olabilmesi için iki temel koşulun gözetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu koşullar, "biçimsel gelenekler uyarınca davranan gelişmiş bir bürokratik yapı" ve

---

[243] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, ss. 314-316**;** Chris Alden ve Amnon Aran, *a.g.e.*, ss. 51-52.
[244] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, s. 317.
[245] Jonathan Bendor ve Thomas H. Hammond, *a.g.m.*, s. 314, 318.
[246] Robert J. Art, "Bureaucratic Politics and American Foreign Policy: A Critique", *Policy Sciences*, Cilt 4, Sayı 4, 1973, ss. 468-469.

"gelişmiş bir kayıt sisteminin" varlığı olarak ifade edilmektedir. Kayıtların tutulmadığı ya da erişime açılmadığı ülkelerde Allison'un modeli ya da benzeri çalışmaların uygulanamayacağını ifade eden Özcan, bu tür modellerin ancak ABD ya da diğer gelişmiş Batılı ülkelerde sınanabileceğini vurgulamaktadır.[247] Bu durum, bürokratik siyaset yaklaşımının karşı karşıya kaldığı sınırlamalardan birini yansıtmaktadır.

[247] Gencer Özcan, *a.g.m.*, s. 342.

3. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA

Kendi içerisinde dört kısıma ayrılan bu bölüm, Amerikan siyasal sistemi hakkında genel bir çerçeve çizdikten sonra dış politika kararlarının alınmasında hangi unsurların etkili olduğunu gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak, ABD'nin siyasal yapısını genel hatlarıyla ortaya koyabilmek için ABD Anayasası'nın temel özellikleri, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve yasama, yürütme ve yargı organlarının işleyişi kısaca ele alınmaktadır. Amerikan dış politika geleneği başlığı altında ise yalnızcılık, uluslararasıcılık, istisnacılık (*exceptionalism*) ve kaçınılmaz yazgı (*manifest destiny*) gibi kavramların ABD dış politikası bağlamında anlamı ve rolü üzerinde durulmaktadır. Böylelikle, ABD'nin 18. ve 19. yüzyılda Avrupalı aktörlere karşı güç dengesini değiştirmekten kaçınırken, iki savaş arası dönemde Avrupa'da diktatörlerin yükselişini engelleyici oynamamasının tarihsel ve düşünsel temelleri ortaya çıkarılmaktadır.

Bu bölümün üçüncü kısımında ise Amerikan dış politikasının resmi karar alıcıları olarak Başkan ve Kongre incelenmektedir. Bu çerçevede, söz konusu iki aktörün dış politika konusunda birbirini tamamlayan ve çatışan yetkilerinin ele alınması karar alma sürecine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bunun yanı sıra, Vietnam Savaşı'nın Başkan ve Kongre uyumunun azalmasına sebep olan önemli bir dönüm noktası teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Bu bölümün son kısmında ise kamuoyu, baskı ve çıkar grupları, medya ve din karar almayı etkileyen içsel faktörler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu etkenlerin genel itibarıyla dış politika açısından ne ifade ettiği ve Amerikan siyaseti özelindeki yeri tartışılmaktadır.

3.1. Genel Hatlarıyla ABD'nin Siyasi Yapısı

Kuzey Amerika'nın Atlantik kıyılarında her biri ayrı ayrı İngiltere'ye bağlı olan 13 koloni devlet, İngiltere'ye karşı savaşarak 1776 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. 1791 yılında ABD Federal Devleti kurulana kadar devlet biçimi

olarak konfederasyon benimsenmiştir. İşleyiş yönünden aksaklıklar yaratan ve etkisiz kalan Konfederasyon Maddeleri'ni (*The Articles of Confederation*) gözden geçirmek amacıyla Kongre tarafından Philadelphia'da toplantıya çağrılan olağanüstü Meclis (*Convention*),[248] 1787 yılında toplandığında yeni bir anayasa yazmak üzere dolaylı olarak anlaşmıştır. 13 eyaletin onayına sunulduktan sonra kabul edilen ve 1789 yılında yürürlüğe giren ABD Anayasası, günümüzde "dünyanın en eski, en kısa ve halen yürürlükte olan anayasası"[249] olarak nitelendirilmektedir. Küçük devletlerin bağımsızlık istekleri nedeniyle federal otoritenin zayıf olduğu bir federasyon ortaya çıkaran 1787 Anayasası'nda zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerle federal otoritenin güçlenmesi sağlanmıştır. Anayasada federalizmin yanı sıra denetim ve denge (*checks and balaces*), kuvvetler ayrılığı ve yargı denetimi ilkeleri benimsenmiştir.[250] Amerikan Anayasası'nın temel nitelikleri bakımından Filipinler'den Latin Amerika'ya ve modern Rusya'ya kadar birçok ülkenin anayasasını etkilediği vurgulanırken, söz konusu anayasayla oluşturulan sistemin dünyanın en istikrarlı demokrasisini meydana getirdiği savunulmaktadır.[251]

ABD Anayasası, 1776 yılından itibaren bağımsız olan 13 koloni devlet[252] tarafından imzalanması ve söz konusu devletlerin kendi meclislerinde onaylanması dolayısıyla aynı zamanda "uluslararası bir antlaşma" olarak değerlendirilmektedir.[253] Federal anayasanın haricinde her bir federe devlet kendi eyalet anayasasına sahiptir. Önsöz, yedi madde ve 27 değişiklikten oluşan anayasa; 1791 yılında kabul edilen ve ilk on değişikliği içeren Haklar Bildirgesi'ni (*Bill of Rights*)[254] de kapsamaktadır. 27

---

[248] Philadelphia Konvansiyonu, 17 Eylül 1787 tarihinde 55 delegenin 13'ünün yerlerine dönmesi, 3'ünün çekimser kalması ve 39 delegenin olumlu oyu ile anayasayı kabul etmiştir. Esat Çam, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 91.

[249] Namık Kemal Öztürk ve Hüseyin Kurt, "Amerikan Başkanlık Sistemi", *Başkanlık Sistemi,* Derleyenler: Murat Aktaş ve Bayram Coşkun, Liberte Yayınları, Ankara 2015, s. 54.

[250] Esat Çam, *a.g.e.,* ss. 90-92.

[251] Thad Kousser ve Austin Ranney, "Politics in the United States", *Comparative Politics Today A World View*, Derleyenler: G. Bingham Powell, Jr., Russell Dalton ve Kaare Strom, 10. Baskı, Pearson, Essex 2010, s. 671.

[252] Söz konusu devletlerin; kendi anayasalarına sahip olmaları, para basmaları ve bunların yanı sıra meşru bir iktidara ve yasama organına sahip olmaları dolayısıyla egemen devletler oldukları vurgulanmaktadır. Süha Atatüre, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Yapısı: On Üç Koloniden Küresel Güce Amerika*, Beta Yayınları, İstanbul 2017, s. 102.

[253] Süha Atatüre, *a.g.e.,* ss. 101-103.

[254] Temel hakların anayasada daha açık biçimde korunması gerektiğini savunan anayasa muhalifleri ve Anti-Federalistlerin baskılarıyla kabul edilen Haklar Bildirgesi, ilk maddesi gereğince Federal

anayasa değişikliği arasında 1865'te köleliğin kaldırılması, 1870'te siyahlara oy hakkının verilmesi, 1920'de kadınlara oy hakkı verilmesi ve 1971'de 18 yaşındakilere oy hakkı verilmesi ile ilgili değişiklikler dikkat çekmektedir.[255] Anayasadaki son değişiklik ise 1992 yılında yapılmıştır. Kognre üyelerinin maaşlarına zam yapmaya karar vermeleri halinde zamlı maaşların bir sonraki dönemde seçilen üyeler için geçerli olmasını öngören söz konusu değişiklik, esasen 1789 yılında Kongre tarafından kabul edilmesine rağmen ancak 200 yılı aşkın bir sürenin ardından 38 eyalet tarafından onaylanabilmiştir.[256]

ABD Anayasası'nda iki şekilde değişiklik yapılabilmektedir. Bu yöntemlerden ilki, Kongre'nin her iki mecliste de 2/3 çoğunlukla öneride bulunması üzerine eyalet meclislerinin 3/4'ünün çoğunluk oyuyla değişikliğin onaylanmasıdır. İkinci yol ise eyaletlerin 2/3'ü ile öneride bulunan Ulusal Anayasa Konvansiyonu'nun teklifi üzerine bu kez eyaletlerin 3/4'ü ile toplanan konvansiyonun çoğunluk oylarıyla onayını gerektirmektedir. Şu ana kadarki 17 değişikliğin tamamı Kongre'nin talebi üzerine gerçekleşmiştir. 1992 yılında "Dengeli Bütçe" değişikliği gerçekleştirmek üzere toplanan Ulusal Anayasa Konvansiyonu, öneri aşamasında 50 eyaletin 34'ünün onayını alması gerekirken 32 eyaletin onay vermesi üzerine bu girişimde başarılı olamamıştır.[257]

Anayasada yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarının -herhangi birinin hâkimiyeti tam olarak ele geçirmesine engel olmak amacıyla- birbiriyle dengeli bir biçimde ve eşit güçte oluşturulması genel bir ilke olarak benimsenmiştir. Böylelikle her biri bağımsız ve diğerleri tarafından kontrol edilen üç yönetim mekanizması

Hükümetin herhangi bir dini benimsemesinin ya da yasaklamasının önüne geçmektedir. Bunun yanı sıra; ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, silah bulundurma ve taşıma hakkı ile şüpheli ve sanık haklarını güvence altına almaktadır. Bkz. Mümin Köktaş, "Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi", *Liberal Düşünce*, Yıl 19, Sayı 73-74, Bahar-Yaz 2014, s. 122; Haklar Bildirgesi, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, https://photos.state.gov/libraries/adana/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf, (28.02.2019).

[255] Süha Atatüre, *a.g.e.*, s. 110.

[256] Amerika Hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklamalı), XXVII. Değişiklik: Kongre Üyelerinin Maaşları, *The World Book Encyclopedia*, 2004, https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf, (20.07.2020).

[257] Süha Atatüre, *a.g.e.*, ss. 106-107.

oluşturulmuştur.[258] ABD Anayasası'nda kuvvetler ayrılığından açıkça bahsedilmemesine rağmen yasama yetkisinin Kongre'ye, yürütme yetkisinin başkana, yargı yetkisinin ise Yüksek Mahkeme (*The Supreme Court*) ve alt derece mahkemelere verilmesi yapısal olarak kuvvetler ayrılığı ilkesinin benimsendiğini gözler önüne sermektedir.[259]

Başkan'ın Temsilciler Meclisi ya da Senato'yu feshetme yetkisi bulunmamakla birlikte Kongre de başkanı gensoru ya da güven oylaması ile görevden uzaklaştıramamaktadır. Diğer taraftan; Kongre başkanı ihanet ve rüşvet gibi gerekçelerle suçlama (*impeachment***)** süreciyle görevden alabilmektedir.[260] Bu durumda başkan, Temsilciler Meclisi'nin suçlamasıyla başlayan söz konusu sürecin bir sonraki aşamasında Anayasa Mahkemesi başkanlığında Senato tarafından yargılanmaktadır.[261] Suçlama; şimdiye kadar 1868 yılında Andrew Johnson, 1975 yılında Richard Nixon ve 1998 yılında Clinton için uygulanmıştır. Nixon kendisi istifa ederken, Johnson ve Clinton Senato oylamaları sonucunda suçlu bulunmamıştır.[262] Ayrıca, "personel ayrılığı" ilkesi gereğince kimse aynı anda birden fazla organda bulunamamaktadır. Örneğin, Senatör Barack Obama başkan olduğunda Senato'dan ayrılmıştır.[263]

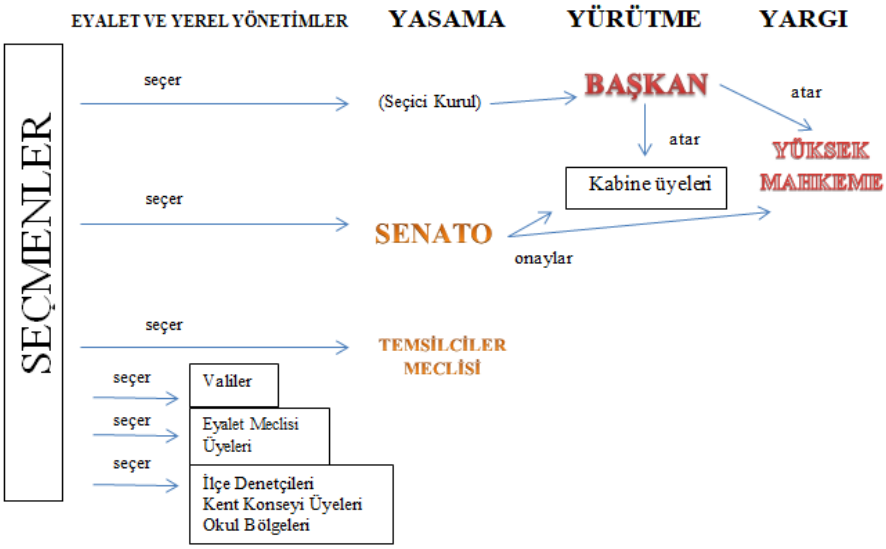
ABD siyasal sisteminde kuvvetler ayrılığı ile denetim ve denge mekanizmalarının ortaya çıkışında Mostesquieu'nun "Kanunların Ruhu" (*De l'esprit des lois* / *The Spirit of Law*) isimli kitabından esinlenildiği vurgulanmaktadır. Nitekim eyaletleri anayasa lehinde oy kullanmaya ikna etmek için yazılan Federalist Yazılar'da (*Federalist Papers*)[264] Alexander Hamilton ve James Madison'un söz

---

[258] Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, 9. Baskı, Çeviren: Halil İnalcık, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, ss . 144-152.
[259] Türker Ertaş, *Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s. 93.
[260] Türker Ertaş, *a.g.e.,* s. 158.
[261] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Beşinci Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 787.
[262] Süha Atatüre, *a.g.e.,* ss. 115-116.
[263] Süha Atatüre, *a.g.e.,* s. 114.
[264] Federalist Yazılar; Ekim 1878 ve Mayıs 1788 tarihleri arasında Hamilton, John Jay ve Madison tarafından New York basınında yayımlanan 85 makaleden oluşmaktadır. Bkz. Mümin Köktaş, *a.g.m.,* s. 118.

konusu mekanizmalar üzerinde durduğu belirtilirken, Madison'un 42 numaralı yazısında 12 kez Mostesquieu'ya atıf yapması bu bağlamda dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir.[265]

Şekil 2: ABD Yönetim Yapısı[266]

ABD'de yasama yetkisine sahip olan Kongre; Senato ve Temsilciler Meclisi olarak adlandırılan iki meclisten meydana gelmektedir. Senato'da her eyaletten ikişer temsilci olmak üzere -altı yıllığına seçilen- toplam 100 senatör görev yaparken, Temsilciler Meclisi iki yıllığına seçilen 435 temsilciden oluşmaktadır. 1787 yılındaki Meclis toplantısında, eyaletler arasında uzlaşma sağlayabilmek için Senato'da küçük eyaletlerin büyüklerle eşit temsil hakkına sahip olması, Temsilciler Meclisi'nde ise üye sayısının nüfusa göre belirlenmesi kararlaştırılmıştır.[267] Örneğin, günümüzde Temsilciler Meclisi'nde Kaliforniya eyaletinin 53, Texas'ın 36 üyesi bulunurken; Kuzey Dakota, Güney Dakota, Alaska, Delaware, Wyoming, Vermont ve Montana eyaletlerinin birer üyesi bulunmaktadır.[268] Bunun yanı sıra, anayasanın ilk haline

[265] Süha Atatüre, *a.g.e.*, s. 111.
[266] Thad Kousser ve Austin Ranney, *a.g.m.*, s. 678.
[267] Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *a.g.e.*, s. 150.
[268] Directory of Representatives, *United States House of Representatives*, https://www.house.gov/representatives, (21.02.2019).

göre senatörler halk tarafından seçilen eyalet meclislerince belirlenirken, 1913 yılında yapılan değişiklik sonrası senatörler doğrudan halk tarafından seçilmeye başlamıştır.[269]

Yasa teklifleri, her iki mecliste de görüşüldükten sonra kabul edilmeleri halinde başkanın onayına sunulmaktadır. Dış politika ile ilgili yasa tasarıları da benzer şekilde Senato'da Dış İlişkiler Komitesi'nde (*Foreign Relations Committee*), Temsilciler Meclisi'nde ise Dış İşleri Komitesi'nde (*Foreign Affairs Committee*) kabul edildikten sonra Kongre Genel Kurulu'nda kabul edilmesi halinde başkanın onayına sunulmaktadır. Bunların yanı sıra bütçe ve dış yardım konularında yetkili olan Tahsisler Komitesi'nin (*The Committee on Appropriations*) dış politikada önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir.[270]

Kongre, Cumhuriyetçiler ve Demokratların hâkim olduğu iki partili bir yapıya sahiptir.[271] Dış politikada genel olarak daha liberal ve özgürlükçü bir eğilime sahip olan Demokratların bu tavrına karşılık, Cumhuriyetçilerin daha muhafazakâr ve zor kullanmaya dayalı politikaları destekledikleri vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, başkanın partisinin Kongre'de çoğunluğu sağladığı dönemlerde dış politikada yasama ve yürütmenin daha uyumlu bir şekilde çalışma ihtimali artmaktadır.[272] Diğer taraftan, Amerika'da siyasal partilerin İngiliz partileri kadar disiplinli olmamaları ve her üyenin "büyük bir düşünce ve oy özgürlüğüne sahip olması" dolayısıyla başkan her zaman Kongre'den beklediği desteği bulamamaktadır.[273]

---

[269] 17th Amendment to the U.S. Constitution: Direct Election of U.S. Senators, *National Archives*, https://www.archives.gov/legislative/features/17th-amendment, (21.02.2019).
[270] Ramazan Gözen, "ABD Dış Politikası Karar Alma Sistemi", *Amerikan Dış Politikası*, Derleyen: Ramazan Gözen, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, ss. 72-74.
[271] 1824 yılına kadar Federalistler adı altında federal otoriteyi savunan bugünkü Cumhuriyetçiler; Başkan John Quincy Adams döneminde "Ulusal Cumhuriyetçiler", 1828 seçimlerinden sonra "Muhafazakârlar" adını almıştır. Parti 1854 yılından itibaren bugünkü ismiyle faaliyet göstermeye başlamıştır. Demokrat Parti ise 1828 yılına kadar Antifederalistler olarak Amerikan siyasal sisteminde yer alırken, Başkan Andrew Jackson'ın seçimleri kazanmasıyla bugünkü adını almıştır. Esat Çam, *a.g.e.*, s. 120.
[272] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, ss. 86-87.
[273] Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, Çeviren: Teoman Tunçdoğan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1986, s. 100.

ABD Başkanı, resmi olarak üyelerini halkın belirlediği Seçici Kurul/Seçim Şurası (*Electoral College*) tarafından seçilmektedir. Dolaylı bir genel oylamayı ifade eden bu sistemin ilk aşamasında seçmenler, başkanı seçecek olan Seçici Kurul üyeleri için oy kullanmaktadır.[274] Başkan seçilebilmek için, her eyaletin Temsilciler Meclisi ve Senato'da sahip olduğu toplam üye sayısı kadar delege gönderdiği[275] ve böylelikle 538 üyeden oluşan Seçici Kurul'un 270 oyunu almak gerekmektedir.[276] Seçici Kurul oylarını vatandaşların oylarıyla orantılı olarak dağıtan Nebraska ve Maine haricindeki eyaletlerde oylar "kazanan hepsini alır" yöntemine göre dağıtılmaktadır. Bu yönteme göre, vatandaşlardan en çok oyu alan başkan ve başkan yardımcısı adayı ilgili eyaletin Seçici Kurul oylarının tamamını almaktadır.[277]

Tablo 7: Veto Hakkını En Çok Kullanan ABD Başkanları[278]

Başkan	**Görev Y. Dönem**	**Normal Veto**	**Cep Vetosu**	**Topl. Veto**	**Geçersiz K. Vetolar**
Franklin D. Roosevelt	1933-1945	372	263	635	9
Grover Cleveland	1885-1889 ve 1893-1897	304+42	110+128	414+170	2+5
Harry S. Truman	1945-1953	180	70	250	12
Dwight D. Eisenhower	1953-1961	73	108	181	2
Ulysses S. Grant	1869-1877	45	48	93	4

[274] Esat Çam, *a.g.e.,* s. 98. "Emredici Vekâlet" ilkesi gereğince oy kullanan seçici kurul üyeleri, daha önce destekleyeceklerini açıkladıkları Başkan adayı için oy kullanırlar. Bu durum, istedikleri adaya oy vermelerine hukuken engel olmamakla birlikte şimdiye kadar on kadar üyenin oy değiştirdiği gözlenmiştir. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II*, Ekin Yayınevi, Bursa 2011, s. 19.

[275] 50 eyaletin yanı sıra Kongre'de temsilcisi bulunmayan Columbia bölgesi de üç Seçici Kurul üyesine sahiptir.

[276] Seçici Kurul'da mutlak çoğunluk sağlanamadığı takdirde başkan Temsilciler Meclisi tarafından seçilmektedir. 1801 yılında Thomas Jefferson ve 1825 yılında John Quincy Adams bu şekilde başkan seçilmiştir. Esat Çam, *a.g.e.,* s. 99.

[277] ABD'ye Bakış: Seçimler, *ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu*, https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/2016/10/secimler_kitapcik_2016.pdf, (21.02.2019), ss. 33-34.

[278] "Summary of Bills Vetoed, 1789-Present", *United States Senate*, https://www.senate.gov/reference/Legislation/Vetoes/vetoCounts.htm, (13.03.2019).

Yasa çıkarma yetkisi bulunmayan başkan, yasaları veto etme yetkisine sahiptir. Veto edilen yasalar, her iki meclisin 2/3'lük çoğunluğunun oyu ile kabul edilebilmektedir. Başkanın ikinci bir veto hakkı olmasa da "güçleştirici veto"[279] yetkisine sahip olduğunu ortaya koyan bu duruma rağmen Amerikan siyasal tarihinde başkanın veto ettiği yasa tasarılarının yaklaşık %90 oranında yasalaşmadığı gözlenmiştir.[280] Diğer taraftan, başkanın bir kanun tasarısının bazı maddelerini onaylayıp bazılarını Kongre'ye göndermesini ifade eden "kısmi veto" yetkisi bulunmamaktadır.[281] Söz konusu sistemde yürütme erkinin başında bulunan ve dört yıl görev yapmak üzere Amerikalılar tarafından seçilen başkan, ABD kurucularının merkezi yürütmeyi güçlü kılma amacını yansıtmaktadır. Bu noktada, Başkan ve Kongre'nin birbirlerini feshetme yetkisi bulunmaması ABD siyasal sisteminin dikkat çekici bir özelliğidir.

Başkan, Anayasa'nın II. maddesinin ikinci bölümüne göre Birleşik Devletler'e karşı işlenmiş suçlarda infazı erteleme ve affetme yetkilerine sahiptir. Bunun yanı sıra, idam cezasının ömür boyu hapis cezasına çevrilmesi örneğinde olduğu gibi cezanın hafifletilmesine (*commutation*) yönelik kararlar da alabilmektedir. Bu yetki kapsamında yalnızca federal suçlar affedilebilirken, suçlama usulüyle mahkûm olanlar hakkında da af yetkisi kullanılamamaktadır. Diğer taraftan, başkanın af yetkisi suçu ve cezayı bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırmamaktadır. Örneğin, ilgili kişi ya da kişiler mahkûmiyet kararına bağlı olarak siyasal haklarından mahrum edilmişse af kararı bu mahrumiyeti sona erdirmemektedir.[282] Başkan Gerald Ford 1974 yılında Nixon'ı, Andrew Johnson 1868 yılında güneyli isyancıları ve

[279] Kongre'de kabul edilen yasa tasarılarının on gün içinde başkan tarafından veto edilmemesi durumunda imzalanmış gibi yasalaşacağı belirtilmektedir. Bu durumun bir istisnası ise söz konusu 10 günlük sürenin sonunda Kongre'nin tatile girmesi durumunda tasarının yasalaşmamasıdır. Kongre tarafından -tasarının baştan ele alınması dışında- aşılması mümkün olmayan bir durum oluşturan bu yetki "cep vetosu" (*pocket veto*) olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede, Kongre'nin olası bir cep vetosuna karşın başkan tarafından onaylanmayacağı düşünülen yasa tasarıları ile ilgili görüşmeleri yasama yılının sonuna bırakmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bkz. Türker Ertaş, *a.g.e.*, ss. 202-203.

[280] Türker Ertaş, *a.g.e.*, s. 202.

[281] Kemal Gözler, *a.g.e.*, s. 37.

[282] Kemal Gözler, *a.g.e.*, s. 31.

Jimmy Carter 1977 yılında Vietnam Savaşı sırasındaki asker kaçaklarını affederek söz konusu yetkiyi kullanmıştır.[283]

Yürütme işlevini yerini getiren organlar arasında başkanın yanı sıra başkan yardımcısı, 15 bakanlık (*departments*)[284] ve Yönetim ve Bütçe Ofisi (*The Office of Management and Budget*), Ekonomi Danışmanları Konseyi (*The Council of Economic Advisers*), Ulusal Güvenlik Konseyi (*The National Security Council*) ve Beyaz Saray Genel Sekreterliği (*The Office of the White House Chief of Staff*) gibi ilgili birimler yer almaktadır. Amerikan Merkez Bankası (*The Federal Reserve System*) ve Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (*The U.S. Securities and Exchange Commission*) gibi bağımsız düzenleyici kurumlar da yürütme organları arasında yer almaktadır.[285] Anayasa gereğince Senato başkanlığını yürüten başkan yardımcısı; başkanın ölümü, istifası ya da görevini yerine getiremeyecek durumda olması halinde başkanlık görevini yüklenmektedir. Örneğin, Harry S. Truman ve Lyndon Baines Johnson bu şekilde göreve geldikten sonra bir sonraki seçim döneminde partileri tarafından başkanlığa aday gösterilerek görevlerini sürdürmüşlerdir.[286]

Başkan Abraham Lincoln'un iç savaş sırasında bir kabine toplantısında bütün bakanların olumsuz görüşüne rağmen "sekiz hayır, bir evet; evetler kazandı" diyerek kendi kararını uygulaması örneğinde görüldüğü gibi bakanların karar aşamasındaki işlevi başkana tavsiye vermekten öteye gitmemektedir. Anayasanın I. maddesinin altıncı bölümünde yer alan hüküm gereğince bakanların aynı anda Kongre üyeliği yapamamaları, kuvvetler ayrılığı ilkesi bakımından önemli bir

---

[283] Theodore Lowi ve Benjamin Ginsberg, *American Government: Freedom and Power*, İkinci Baskı, W. W. Norton & Company, New York, 1992, s. 132.

[284] ABD Anayasası hükümet ya da kabine gibi bir örgütlenme öngörmediği halde, George Washington'ın oluşturduğu karar alma yetkisi olmayan danışma kurulu niteliğindeki kabine ile birlikte başkan tarafından seçilen ve doğrudan kendisine bağlı bakanlar (*secretaries*) görev yapmaya başlamıştır. Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e*., s. 788. ABD'de son olarak oluşturulan iki bakanlık; 1989'da kurulan Muharip İşleri Bakanlığı (*Department of Veterans Affairs*) ve 11 Eylül saldırılarının ardından 2002 yılında kurulan İç Güvenlik Bakanlığı'dır (*Department of Homeland Security*). Kemal Gözler, *a.g.e.*, s. 22.

[285] Brian Duignan, *The Executive Branch of the Federal Government: Purpose, Process, and People*, Britannica Educational Publishing, New York, 2010, ss. 85-86.

[286] Esat Çam, *a.g.e.,* s. 110.

kısıtlama olarak görülmektedir. Başkan tarafından Senato'nun onayıyla atanan bakanlar, doğrudan başkan tarafından görevden alınabilmektedir.[287] Başkanın görevden alma yetkisine dair anayasada bir hüküm bulunmamasına rağmen *Myers v. United States* davasındaki Yüksek Mahkeme kararına göre, 1867 yılında kabul edilen Hizmet Süresi Yasası (*Tenure of Office Act*) ile bakanların görevden alınması için Senato onayının öngörülmesi anayasaya aykırı bulunmuştur. Bu doğrultuda, başkanın bakanları görevden alma yetkisi olduğu kabul edilmektedir.[288] Genellikle bütün kabine üyeleri aynı partiden olsa da son dönemlerde en az bir bakanın muhalif partiden olması tercih edilmektedir.[289]

Üçüncü olarak, ABD'de yargı gücü; Yüksek Mahkeme ile federal mahkemelerin yanı sıra uzmanlık mahkemeleri ve yerel yönetim mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır. Yüksek Mahkeme üyeleri ve federal yargıçların atamaları başkan tarafından gerçekleştirilerek Senato'nun onayına sunulmaktadır.[290] Yüksek Mahkeme üyeleri siyasetin müdahalelerinden korunabilmek için atandıktan sonra ömür boyu görev yapabilmektedir. Federal yasaların ve eyalet yasalarının anayasaya uygunluğunu denetleme hakkına sahip olan Yüksek Mahkeme, alt derece mahkemelerin kararlarını yeniden inceleyebilmektedir. Yüksek Mahkeme, ayrıca eyalet yasaları ile federal yasalar arasındaki çatışmalar ve farklı eyaletlerin vatandaşları arasındaki sorunlarla da ilgilenmektedir.[291] Yüksek Mahkeme, James Monroe döneminde anayasada açıkça belirtilmemesine karşın yasaların anayasaya uygunluğunu denetleme görevini yüklenmiştir.[292]

ABD'nin siyasal yapısı çerçevesinde ele alınması gereken bir diğer konu da kadınlara ve siyahilere tanınan temsil haklarına ilişkindir. ABD'de önceleri mülk sahibi Amerikalıların oy kullanmasına izin verildiği, kadınların birçok seçimde yer almasının engellendiği ve siyahilerin yalnızca bazı Kuzey eyaletlerinde oy kullanma

[287] Esat Çam, *a.g.e.,* ss. 102-103.
[288] Kemal Gözler, *a.g.e.,* ss. 33-34.
[289] Brian Duignan, *a.g.e.,* s. 89.
[290] Murat Önder, "Amerika Birleşik Devletleri", *Yönetsel Yapı İncelemeleri*, Derleyenler: Burhan Aykaç, Hatice Altunok ve Fatma Gül Gedikkaya, Nobel Yayıncılık, Ankara 2018, ss. 66-72.
[291] Theodore Lowi ve Benjamin Ginsberg, *a.g.e.,* s. 31, 175.
[292] Maurice Duverger, *a.g.e.,* s. 98.

hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. 1800'li yılların başlarında ise servet sahibi olma ile ilgili şartların hafifletilmesi söz konusu olmuştur. 1869 yılında kadınlara oy hakkı veren ilk eyalet Wyoming olurken, 19. Tadil ile birlikte 1920 yılında kadınlara oy hakkı tanınmıştır.[293] ABD'nin ilk kadın başkan adayı ise 1872 seçimlerinde Ulysess S. Grant ve Horace Greeley ile yarışan Victoria Woodhull olmuştur. Woodhull başkanlık seçiminde hiç oy alamazken, Temsilciler Meclisi seçimlerinde yer alan ilk kadın aday olan Elizabeth Cady Stanton 1866 seçimlerinde kullanılan 12 bin oyun 24'ünü alabilmiştir.[294] 1870 yılında onaylanan 15. Tadil ile siyahilere de oy kullanma hakkı verilmesine rağmen 1876 yılından sonra uygulamada bu hakkın kullanılamadığı ve Güney'de siyahilerin oy kullanma oranının %10'larda kaldığı belirtilmektedir.[295] 1965 yılında Oy Hakkı Yasası'nın (*Voting Rights Act*) kabul edilmesiyle birlikte siyahilerin bu haklarını kullanmalarını engellemek için yapılan okuma-yazma testleri ve vergi alma gibi uygulamaları sonlandırılmıştır.[296]

3.2. Amerikan Dış Politika Geleneği

Yalnızcılık ve uluslararasıcılık; ABD'nin bağımsızlık, ticari üstünlük ve Amerikan değerleri ile ideallerinin desteklenmesi gibi dış politika hedeflerine ulaşmak için kullandığı iki temel strateji olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu iki eğilim; idealizm ve realizm ile iç içe geçmiş bir şekilde değerlendirilmektedir.[297] Benzer şekilde, ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmanın uygun yolları konusunda, ülke dışında maceralara girilmemesi gerektiğini düşünen "örnek olma" savunucuları ile müdahale

[293] Bu tarihten önce 1893 yılında Colorado'da kadınlara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Kadınlar Washington'da 1910 yılında, New York'ta ise 1917 yılında bu hakka sahip olmuştur. Serdar Örnek, "ABD'de Kadın Haklarının Gelişimi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, 2015, s. 109.

[294] Jeannette Rankin 1916 yılında Temsilciler Meclisi üyeliğine seçilen ilk kadın olurken, Rebecca Latimer Felton 1922 yılında ABD'nin ilk kadın senatörü olmuştur. "Milestones for Women in American Politics", *Center for American Women and Politics*, https://www.cawp.rutgers.edu/facts/milestones-for-women, (13.03.2019); "Victoria Woodhull", *National Park Service, U. S. Department of the Interior*, https://www.nps.gov/people/victoria-woodhull.htm, (13.03.2019).

[295] Thad Kousser ve Austin Ranney, *a.g.m.*, s. 671.

[296] Baransel Mızrak, "Amerika'da Ayrımcı Politikalar ve Siyashi Mücadele Tarihi", *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Araştırma 33, 2017, s. 17.

[297] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Yedinci Baskı, Thomson, Belmont 2008, s. 29.

yoluyla dünyanın polis gücü görevini görmeyi ve "ahlaki görevi" savunanlar arasında bir ikilemde kaldığı vurgulanmaktadır.[298] Bunun yanı sıra, Amerikan dış politikasındaki bu iki ana eğilimin açıklanmasında "Amerikan istisnacılığı/istisnailiği", "açık/kaçınılmaz yazgı" ve "ilerici emperyalizm" gibi kavramlar sıkça kullanılmaktadır.

Yalnızcılık, ABD'nin özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa ülkeleriyle güç dengesini sağlamaya ya da değiştirmeye yönelik olarak rekabete ve savaşlara girmek istememesini ifade etmektedir. ABD, bu bağlamda, uluslararası ittifaklara girmemeyi ve uluslararası düzen kurmakla ilgilenmemeyi ilke edinmiştir.[299] Yalnızcılık, esas olarak, ABD ve Avrupa ülkelerinin birbirlerinin çıkar alanlarına karışmamasını öngören 1823 tarihli Monroe doktrinine dayanmaktadır. İspanya'dan bağımsızlığını kazanan eski Latin Amerika sömürgelerini Avrupalı güçlerden korumayı[300] ve Amerika kıtası üzerindeki emperyal faaliyetleri engellemeyi amaçlayan ABD, böylelikle ekonomik ve askeri gelişimini sağlayabilmek için önemli bir avantaj elde etmiştir. Bu doğrultuda, ahlak dışı güç politikaları izleyen Avrupalı devletlerin 20. yüzyıla kadar ABD'den daha güçlü durumda olmasının ABD'yi yalnızcılık politikası izlemeye ittiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan, Avrupa'ya karşı söz konusu olan bu politika; ABD'yi Hintliler, Kanadalılar ve Meksikalılarla çatışmaktan ve Küba, Filipinler, Guam ve Porto Riko'ya müdahaleden alıkoymamıştır.[301] Cumhuriyetçi Senatör George Frisbie Hoar'un, *"Büyük ölçüde kendi çıkarlarımızla ilgili olan Monroe doktrini uzak bir Asya toprağına lafzen ya da ruhen uygulanamaz… Bunun altında yatana emperyalizm derler."*[302] şeklindeki sözleri, 1898 Amerikan-İspanyol Savaşı'nın ardından ortaya çıkan emperyalizm tartışması çerçevesinde yapılan muhalefetin bir örneğini gözler önüne sermektedir.

---

[298] Steven W. Hook ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, Çeviren: Özge Zihnioğlu, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2016, ss. 16-17.
[299] Ramazan Gözen, "ABD Dış Politikası Yaklaşımları", *Amerikan Dış Politikası*, Derleyen: Ramazan Gözen, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, s. 108.
[300] Haluk Gerger, *Kan Tadı: Belgelerle ABD'nin Kara Tarihi*, Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 33.
[301] Alan P. Dobson ve Steve Marsh, *US Foreign Policy Since 1945*, İkinci Baskı, Routledge, Oxon 2001, s. 6.
[302] Türkkaya Ataöv, "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 1967, s. 253.

ABD'nin 19. yüzyılda sürdürdüğü dış politikanın yanı sıra iki savaş arası dönemde yalnızcılık politikası etkili olmuştur. ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne (MC) katılmaması ve 1941 yılının sonlarında Japonya'nın saldırısına uğrayana kadar II. Dünya Savaşı'na dâhil olmaması bu politikanın neticeleri olarak değerlendirilmektedir.[303] Diğer taraftan, Avrupa'da diktatörlerin yükselişi karşısında ABD'nin tarafsız tutumu Avrupa için yıkıcı etkiler doğurmuştur.[304] Hayatlarının büyük bir bölümünü yabancı ülkelerde geçiren ve dolayısıyla farklı kültürlere ve bakış açılarına aşina olan hatta onlara sempati duyan profesyonel diplomatlara dahi kuşkuyla yaklaşan geleneksel Amerikan yaklaşımı, profesyonel bir diplomatik kurumun ancak 1946 Dış Hizmet Yasası (*Foreign Service Act*) ile oluşturulmasını mümkün kılmıştır.[305]

ABD dış politikasında görülen yalnızcı eğilimin özellikle Soğuk Savaş yıllarına kadar oldukça etkili olduğu kabul edilmektedir. Steven W. Hook ve John Spanier, ABD'nin iç tecrübeleri ve kültürel geleneklerini yansıtan söz konusu etkinin büyük güç politikalarına ters düştüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, 19. yüzyılda Avrupa Uyumu'nun getirdiği istikrar sayesinde kalıcı ittifaklardan kaçınabilen ABD'nin MC'nin kurulmasına öncülük etmesi, Briand-Kellogg Paktı'na katılarak savaşı ulusal politika olarak reddetmesi ve 1930'larda iki Tarafsızlık Kanunu kabul etmesi büyük güç politikası uygulamaktan kaçındığını ortaya koymaktadır.[306] Ayrıca, I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın deniz savaşı başlatması kararı almasıyla, II. Dünya Savaşı'na ise Japonya'nın Hawai'deki Amerikan donanmasına saldırısı sonrasında katılması ABD'nin güvenlik stratejisini iki kez diğer devletlerin belirlemesine izin vermesi olarak yorumlanmış ve büyük güçlerden beklenmeyen bu durum, ABD'nin kendine has ulusal tarzına bağlanmıştır.[307]

---

[303] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, ss. 10-11.
[304] David Robertson, "Isolationism", *The Routledge Dictionary of Politics*, Üçüncü Baskı, Taylor & Francis e-Library 2004, s. 253.
[305] Theodore Lowi ve Benjamin Ginsberg, *a.g.e.*, ss. 338-339.
[306] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, ss. 5-7.
[307] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 9.

George Washington, 1796 yılındaki veda konuşmasında dış ilişkilerinin mümkün olduğunca az siyasi bağ kurarak ticari ilişkileri genişletmeye dayalı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, dış dünya ile kalıcı ittifaklar kurmaktan kaçındıklarını ifade eden Washington, ticaret politikalarının dahi eşit ve tarafsız olması gerektiğini vurgulamıştır.[308] I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğu ve ABD'nin Avrupa ülkeleri ile karşılıklı bağımlılığı yalnızcılık politikası sürdürmeyi oldukça zorlaştırmıştır.[309] ABD'nin 20. yüzyılın ikinci yarısına kadarki tarihsel deneyimi yalnızcılık ilkesinin hâkimiyetine işaret etse de özellikle Soğuk Savaş yıllarında yayılmacılık ilkesine göre hareket edildiği göze çarpmaktadır. Böylece, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren, çok taraflı işbirliği ve etkin uluslararası örgütler aracılığıyla barışçıl bir dünya düzeninin oluşturulması için liberal demokrasilerin öncülüğünü gerekli gören "liberal uluslararasıcılık" yaklaşımının egemenliği söz konusu olmuştur.[310]

Amerikan dış politikasında uluslararasıcılık eğiliminin güç kazanmasıyla birlikte Amerikan istisnacılığı yaklaşımının öne çıkması söz konusu olmuştur. İstisnacılık zaman zaman yalnızcı politikaları meşrulaştırmak için kullanılmasına rağmen çoğunlukla idealist ya da faydacı temelleri olabilen uluslararasıcı dış politikaya zemin hazırlayan bir düşünce olarak değerlendirilmektedir.[311] Bu doğrultuda, Amerikan çıkarlarının meşrulaştırılmasında önemli bir yeri olan Amerikan istisnacılığı, ABD'nin insanlık tarihinde özel bir role sahip olan olağandışı ve aynı zamanda üstün bir ulus olduğu inancına işaret etmektedir.[312] Böylece, Tanrı'nın Amerika'dan yana olduğu ve ilerlemeyi temsil eden Amerika'nın en iyi toplumsal modeli oluşturduğu düşüncesi öne çıkarılmaktadır.[313]

---

[308] "Washington's Farewell Adress 1796", *Yale Law School Lillian Goldman Law Library*, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/washing.asp, (26.12.2018).
[309] Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s. 127.
[310] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 39.
[311] Siobhan McEvoy-Levy, *American Exceptionalism and US Foreign Policy: Public Diplomacy at the End of the Cold War*, Palgrave Macmillan, New York 2001, s. 23.
[312] Siobhan McEvoy-Levy, *a.g.e.*, s. 1.
[313] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *The Politics of United States Foreign Policy*, Beşinci Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston 2011, s. 351.

Amerikalılarda hâkim olan diğer uluslardan farklı ve ayrıcalıklı oldukları yönündeki bu inanç, ABD'nin kısa sürede büyük bir güç haline gelmesinin yol açtığı özgüvene dayanmaktadır. Bu özgüven, ABD'nin diğer ülkeler ve uluslararası örgütler için geçerli olan kurallara kendini tam anlamıyla bağlı hissetmemesine yol açmaktadır.[314] ABD'nin bu özel konumu, diğer ülkelere öncü olması gerektiği inancına da zemin hazırlamaktadır.[315] Kendilerini istisnai olarak gören Amerikalılar, bu doğrultuda dış politikayı ahlaki bir görev olarak ele almaktadır.[316] İstisnacılığın Amerikan ulusal kimliğinin temel unsurlarından biri olduğunu belirten Trevor B. McCrisken'e göre, ABD'nin "örnek ulus" ve "misyoner ulus" olarak tanımlanması bu düşüncenin dış politikayı etkileyen iki ayağını oluşturmaktadır. Misyoner ulus düşüncesi; açık/kaçınılmaz yazgı, uluslararasıcılık ve özgür dünyanın liderliği gibi kavram ve ifadelerde karşılık bulmaktadır.[317]

ABD'yi ilk kez "istisnai" olarak tanımlayan ise hiçbir demokratik halkın böylesine bir durumda olamayacağını ileri süren Alexis de Tocqueville'dir.[318] Demokratik olması sebebiyle gücünü kendinden önceki imparatorluklara göre daha farklı bir biçimde kullanan ABD'nin; aydınların hoşnutsuzluğu, fakirlerin kini ve gençlerin hayal kırıklığından uzak liberal bir topluma sahip olduğu ifade edilmektedir.[319] İstisnacılık düşüncesi bağlamında, Amerikan ulusal kimliğinin; kökleri toprak, ırk, etnik kimlik ya da dile dayanan diğer milletlerin aksine tüm insanların eşit yaratıldığı fikri üzerine kurulduğu vurgulanmaktadır. Karmaşık uluslararası sorunların dahi akılcı bir şekilde çözülebileceğine dair var olan Amerikan iyimserliğine işaret eden seküler bir rasyonellik yorumu ile İncil'e dayalı

---

[314] Helin Sarı Ertem, *Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 85.
[315] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, ss. 102-103.
[316] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 14.
[317] Trevor B. McCrisken, *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy since 1974*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2003, ss. 1-2.
[318] Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Derleyen: J. P. Mayer, Çeviren: George Lawrence, Harper Perennial, 2000, s. 810.
[319] Daniel Bell, "The End of American Exceptionalism", *The Public Interest*, Güz 1975, https://www.nationalaffairs.com/storage/app/uploads/public/58e/1a4/c02/58e1a4c0275fd468387975.pdf, s. 197.

kötülükle savaş betimlemeleri ABD'nin kendisini "kurtarıcı bir ulus" olarak kurgulamasına zemin hazırlamaktadır.[320]

Amerika'ya göç eden Püritenlerin –John Winthrop'un ifadesiyle- kendilerini "tepenin üstünde parlayan şehri" (*a city upon a hill*) kuranlar olarak görmeleri, ABD henüz bağımsızlığına kavuşmadan önce istisnacı düşüncenin şekillenmeye başladığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yazılı bir anayasa ve haklar bildirgesinin yanı sıra denge ve denetim sistemi ile siyasi gücün kontrol altına alınmaya çalışılması, ahlaki bir devlet çatısı altında Amerikalıların haklarını korumaya yönelik atılan adımlar olarak değerlendirilmektedir.[321] Diğer taraftan, Daniel Bell, 1975 yılında yayınlanan çalışmasında otuz yıl süren Amerikan çağının Vietnam Savaşı ile birlikte sona erdiğini ifade etmiştir. Bu durum; imparatorluğun sona ermesi, gücün zayıflaması ve ulusun geleceğine dair inancın kaybolmasıyla Amerikan istisnacılığının da sonunun geldiğine işaret etmektedir.[322]

Amerikan düşüncesinin yalnızcılık ve taahhüt/sorumluluk (*commitment*) arasında gidip geldiğini ifade eden Henry Kissinger ise görünürde birbiriyle çelişen söz konusu iki yaklaşımın altında yatan ortak bir inancın var olduğunu vurgulamaktadır. Bu inanca göre, dünyanın en iyi hükümet sistemine sahip olan ABD'nin uluslararası hukuk ve demokrasiye saygısı diğer ülkelerce benimsendiği takdirde barış ve refaha ulaşılacaktır.[323]

ABD'nin müstesnalığına dayanak oluşturan bir diğer kavram ise "kaçınılmaz yazgı" şeklinde ifade edilmektedir. İlk kez gazeteci John O. Sullivan tarafından 1845 yılında ortaya atılan kaçınılmaz yazgı anlayışına göre, ABD'ye bizzat Tanrı tarafından kıtasında doğal bir yayılma hakkı verilmiş ve ABD aynı

[320] Todd J. Moss, "US Policy and Democratisation in Africa: The Limits of Liberal Universalism", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt 33, Sayı 2, 1995, s. 190.
[321] Alan P. Dobson ve Steve Marsh, *a.g.e*., s. 4; Mümin Köktaş, *a.g.m*., s. 126.
[322] Daniel Bell, *a.g.m.*, s. 197, 204.
[323] Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon&Schuster, New York 1994, s. 18.

zamanda dünyanın geri kalanını özgürleştirmek için görevlendirilmiştir.[324] Kaçınılmaz yazgı algısı esas olarak ABD'nin Kuzey Amerika'ya yayılacağı inancını ifade etmektedir. ABD, bu bağlamda, 19. yüzyılın sonuna kadar kaçınılmaz yazgısını Kuzey Amerika'nın ötesine taşımamıştır.[325] ABD'nin 1865-1900 yılları arasında ekonomik bir güç haline gelmesiyle dış politikada bu dönemden itibaren daha etkin olması gerektiği görüşü öne çıkmaya başlamıştır. ABD'nin 1900 yılı itibarıyla en büyük kömür, demir, çelik ve tekstil üreticisi olarak Büyük Britanya'yı geride bırakması büyük bir sanayi gücü haline geldiğini ortaya koymuştur.[326] Bu noktada, Amerikan değerlerinin muhafazakâr ideoloji ile birleşiminden doğan ve Theodore Roosevelt tarafından savunulan "ilerici emperyalizm" anlayışına göre ABD'nin diğer devletleri uygarlaştırıcı bir misyona sahip olduğu vurgulanmaktadır.[327] Bu çerçevede, Amerikan siyasal kültürünün temel özelliklerini oluşturan ve evrensel olarak kabul edilen kapitalizm, bireysel özgürlük ve insan ilerlemesi düşüncelerinin tüm dünyaya yayılması gerektiği düşünülmektedir.[328] Başkan Truman'ın da ifade ettiği gibi Amerikan sisteminin bir dünya sistemi haline gelmesi Amerika'nın yaşamasının bir önkoşulu olarak değerlendirilmektedir.[329]

Son olarak, Amerikan dış politika geleneğinde ordunun rolü üzerinde durmak gerekmektedir. ABD'nin kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde "büyük orduların; hak ve özgürlüklere, demokrasiye, ekonomik refaha ve barışa yönelik bir tehdit olarak algılanması"[330] söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda, kendisi de Amerikan Deniz Kuvvetleri bünyesinde görev yapmış olan tarihçi ve stratejist Alfred Thayer Mahan, Amerikan halkının çarpışmaya yatkın, hatta savaşçı olmasına karşın askeri tavır ve hissiyattan hoşlanmadığını dile getirmiştir. Huntington, bu çerçevede, 1865 yılından I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde

---

[324] Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s. 123; Siobhan McEvoy-Levy, s. 25.
[325] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.,* ss. 32-33.
[326] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.,* s. 34.
[327] Gültekin Sümer, *a.g.m.*, s. 124, 129.
[328] Todd J. Moss, *a.g.m.*, s. 190; Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: Amerikan İstisnacılığı ya da Açık/Kaçınılmaz Yazgı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 26, 2014, s. 412.
[329] Bülent Şener, *a.g.m.*, s. 415.
[330] Engin Akçay ve Özdemir Akbal, "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2013, s. 12.

askerlerin ticaret toplumu tarafından reddedildiğini ifade ederken, Amerikan toplumunun "şımarıklık, bireycilik ve ticaret yanlılığı" gibi özelliklerinin askere "yabancılaşmış bir azınlık görünümü" kazandırdığını vurgulamaktadır.[331] Bu çerçevede, iç savaş öncesinde ABD'de kayda değer hiçbir askeri kurumun var olmaması ve Kara Harp Okulu'nun ancak 1901 yılında,[332] Genelkurmay Başkanlığı'nın ise 1903 yılında kurulması[333] ABD'nin askerliğe karşı tutumunu ortaya koymaktadır.

3.3. Amerikan Dış Politikasında Resmi Karar Alıcılar

3.3.1. Başkan

ABD Başkanı'nın devletin başı ve ülkedeki en üst yönetici/yürütücü olması, ona dış politika karar alma sürecinde önemli bir rol yüklemektedir. Öyle ki, dünyanın en güçlü yöneticisi olduğu dahi iddia edilen ABD Başkanı, devleti adına hareket ederek uluslararası politikanın belirleyicilerinden biri haline gelmektedir. Bu çerçevede, her yıl başkanlar tarafından Kongre'de yapılan "Birliğin Durumu" (*State of Union*) konuşmaları ve dış politika ile ilgili geliştirilen doktrinler, Amerikan kamuoyu ve uluslararası toplum tarafından yakından takip edilmektedir.[334]

Amerikan tarihi boyunca Kongre, mahkemeler ve Amerikan kamuoyunun dış politika konusunda başkana saygı duydukları gözlenmiştir. Bu bağlamda, başkanın dış politika yapımı ve uygulamalarında anayasal sınırlamalara tabi olmadığı görüşü dahi dile getirilmektedir. Örneğin, 1952 tarihli *Harisiades v. Shaughnessy*[335] ve 1984 tarihli *Regan v. Wald* davalarında dış ilişkilerin idaresinin adli soruşturma ve

[331] Samuel Huntington, *Asker ve Devlet Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*, Çeviren: K. Uğur Kızılaslan, 2. Baskı, Salyangoz Yayınları, 2006, ss. 293-295.
[332] Samuel Huntington, *a.g.e.*, s. 212, 265.
[333] Gültekin Sümer, *a.g.m.*, s. 126.
[334] Ramazan Gözen, "ABD Dış Politikası Karar Alma Sistemi", ss. 79-80.
[335] Federal Yüksek Mahkeme, bu davada, Smith Yasası olarak da bilinen 1940 Yabancılar Kayıt Yasası'na dayanarak, hükümeti yasal olmayan yollarla devirmeye çalışan Komünist Parti'ye üye olan yabancıların sınır dışı edilmesinin anayasal koruma altında olan ifade ya da toplanma hürriyetine aykırı olmadığına karar vermiştir. Bkz. John R. Vile, "Harisiades v. Shaughnessy (1952)", The First Amendment Encyclopedia, *Middle Tennessee State University*, https://mtsu.edu/first-amendment/article/218/harisiades-v-shaughnessy, (31.01.2019).

müdahaleden muaf tutularak hükümete bırakıldığının altı çizilmiştir.[336] 1932 yılında görülen *United States v. Curtiss-Wright* davasında[337] ise başkanın uluslararası ilişkilerde federal hükümetin tek organı olduğu yönünde görüş bildirilmiştir.[338]

ABD siyasal sisteminde başkana bağlı birtakım kuruluş ya da birimler dış politikada önemli görevler üstlenmektedir. Söz konusu örgütlenmeler arasında ilk olarak öne çıkan Dışişleri Bakanlığı (*State Department*), çeşitli uzman ve diplomatlardan oluşan kadrosuyla başkanın yönetimi ve denetimi altında dış ilişkilerin yürütülmesinden sorumludur. Bununla birlikte, 1939 yılında Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından kurulan Yürütme Bürosu (*Executive Office*); 1947'de kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council*)[339] ve Merkezi Haberalma Teşkilatı'nı (*Central Intelligence Agency-CIA*) bünyesinde barındırmaktadır. Bu çerçevede, Yürütme Bürosu kapsamında faaliyet gösteren ve Başkan ile sürekli temas halinde bulunan Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı'nın (*Special Assistant for National Security Affairs*) son yıllarda başkanı etkileme noktasında Dışişleri Bakanı'nı dahi geride bıraktığı iddia edilmektedir. Silahlı kuvvetlerin bağlı bulunduğu Savunma Bakanlığı ise dış politikada etkili olan bir diğer kurum olarak öne çıkmaktadır. Bakanlık bünyesinde yer alan Uluslararası Güvenlik İşleri Savunma Bakan Yardımcısı Bürosu, Savunma Bakanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı ile bağlantısını sağlamaktadır.[340]

---

[336] Otis H. Stephens Jr. ve John M. Scheb II, *American Constitutional Law: Sources of Power and Restraint*, Dördüncü Baskı, Thomson, Belmont 2008, ss. 187-188.

[337] United States v. Curtiss-Wright Export Corp., *Cornell Law School Legal Information Institute*, https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/299/304#writing-USSC_CR_0299_0304_ZS, (31.01.2019).

[338] Otis H. Stephens Jr. ve John M. Scheb II, s. 188.

[339] Ulusal Güvenlik Konseyi'nin katılımcıları; Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı'dır. Genelkurmay Başkanı ve Ulusal İstihbarat Direktörü Konsey'in askeri ve istihbari danışmanlığını yürütmektedir. Hazine Bakanı, BM Daimi Temsilcisi, Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı, Ekonomi Başdanışmanı ve Beyaz Saray Genel Sekreteri Konsey toplantılarına davet edilmektedir. Bunların yanı sıra, uygun görülmesi halinde Konsey toplantılarına farklı devlet yetkilileri de davet edilebilmektedir. National Security Council, *The U. S. Government Manual*, https://www.usgovernmentmanual.gov/Agency.aspx?EntityId=67qOZ2weSpE=&ParentEId=p0fnvDxExmY=&EType=/sbLHImeIYk=, (04.03.2019).

[340] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, ss. 788-790.

ABD Başkanı'nın dış politika ile ilgili yetkileri incelendiğinde; başkomutanlık, uluslararası antlaşmaları müzakere etme ve imzalama, büyükelçiler de dâhil olmak üzere üst düzey yöneticileri atama, yabancı devletleri tanıma ve başkanlık doktrinleri yayınlama gibi yetkilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Söz konusu yetkilerin bir kısmının kullanımında Kongre'nin de anayasal yükümlülükleri bağlamında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu çerçevede, Amerikan dış politikasında başkan ile Kongre arasındaki görev paylaşımının neticesinde bazı dönemlerde yoğun olarak yaşanan bir rekabetten söz edilebilmektedir.

3.3.1.1. Başkomutanlık Yetkisi

ABD Anayasası'nın I. maddesinin sekizinci bölümü savaş ilan etme yetkisinin yanı sıra orduları oluşturma ve ordular için bütçe hazırlama yetkisini Kongre'ye verirken II. maddesinin 2. bölümü başkanı silahlı kuvvetlerin başı olarak tanımlamaktadır. Başkomutanlık adı altında orduların yönetimi yetkisinin başkana verilmesinde, başkanın Kongre'ye kıyasla daha hızlı karar alıp uygulayabilmesi belirleyici olmuştur.[341] Thomas Jefferson'ın 1801 yılında Amerikan deniz kuvvetlerini korsanlarla mücadele etmek için Trablus kıyılarına göndermesi başkanın söz konusu yetkiyi kullanmasının ilk örneğini oluşturmaktadır.[342]

Savaş açma yetkisinin başkana verilmemesi, ordunun ne zaman ve nerede görevlendirileceği ile ilgili yasama ve yürütme arasında bir çekişmeye sebep olmaktadır.[343] Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesi, başkanın başkomutanlık yetkileri gereğince yurt dışına asker gönderebileceğine hükmetmiştir. Kongre'nin de Vietnam Savaşı'nın son aşamalarına kadar başkanın başkomutanlık yetkilerinin genişletilmesini desteklediği belirtilmektedir.[344] Uygulamada ise Kongre'nin bugüne kadar ancak 1812 Savaşı, Meksika Savaşı, İspanyol-Amerikan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nda savaş ilanı yetkisini kullandığı göze çarpmaktadır.

[341] Mert Nomer, *ABD Başkanlık Sisteminde Başkanın Yetkileri*, Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 88.
[342] Otis H. Stephens Jr. ve John M. Scheb II, *a.g.e.*, ss. 191-192.
[343] Mert Nomer, *a.g.e.*, s. 42.
[344] Mert Nomer, *a.g.e.*, s. 91.

Bunun dışında savaş boyutuna ulaşan ya da ulaşmayan askeri harekâtların çok büyük bir çoğunluğu için Kongre'nin onayı alınmamıştır.[345] Örneğin; Başkan Truman'ın orduyu Kore Savaşı'na göndermesi, 1965 yılında Lyndon B. Johnson'ın kararıyla Dominik Cumhuriyeti'nin işgali, 1983 yılında Ronald Reagan liderliğinde Grenada'nın işgali ve George H. W. Bush başkanlığında Panama'nın 1989 yılında işgal edilmesi Kongre'nin savaş ilanı ya da izni olmaksızın gerçekleşmiştir.[346]

Başkan George W. Bush'un -seleflerine benzer şekilde- yürütmenin tek taraflı olarak savaş yapma yetkisi olduğuna dair iddialarının aksine, önleyici savaş da dâhil olmak üzere başkanın savaş başlatma yetkisine tek başına sahip olmadığı vurgulanmaktadır. ABD Anayasası'nı hazırlayanların 1787 yılında savaş yetkisi konusundaki tartışmalarını ve bu süreçteki oylamaları ele alan David Gray Adler, savaş başlatma yetkisinin Kongre'de olduğunu ve başkana yalnızca ani saldırılara karşı koyma yetkisi verildiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, başkomutanlık yetkisi ile ilgili önemli bir tartışma yaşanmadığı ve söz konusu yetkinin başkana "yetkilendirilmesi ya da savaşın başlaması" halinde askeri operasyonları komuta etme imkânı verdiği belirtilmektedir. ABD Başkanı, Büyük Britanya Kralı'nın aksine, orduları idame etme ve savaş ilan etme yetkilerine sahip olmamaktadır.[347] Adler, bu bağlamda, 11 Eylül saldırıları sonrası Kongre'den geçen Askeri Güç Kullanma Yetki Yasası (*Authorization for Use of Military Force*)[348] ve Irak Kararı çerçevesinde gerçekleştirilen Afganistan ve Irak müdahalelerinde Kongre'nin anayasada öngörüldüğü şekilde savaş kararı almak yerine başkanın savaş kararı almasına izin verdiğini ifade etmektedir.[349]

Ülke dışına asker gönderdikleri zaman bu durumu savaş ilanı olarak yorumlamak yerine ABD'nin önceden bulunduğu taahhütleri ve güvenliği gereğince

---

[345] Mert Nomer, *a.g.e.*, s. 43.
[346] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, s. 80.
[347] David Gray Adler, "The President as King: The Usurpation of War and Foreign Affairs Powers in the Modern Age", *The Presidency and the Challenge of Democracy*, Derleyenler: Michael A. Genovese ve Lori Cox Han, Palgrave Macmillan, New York 2006, ss. 165-170.
[348] "Authorization for Use of Military Force (Public Law 107-40)", *Library of Congress*, 18 Eylül 2001, https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf, (13.03.2020).
[349] David Gray Adler, *a.g.m.*, s. 173.

bir yürütme işlevi olarak gören başkanların savaşla ilgili yetkileri 1970'li yıllarda sınırlanmaya başlamıştır.[350] 1973 yılında çıkarılan Savaş Yetkileri Kanunu'na (*The War Powers Resolution*)[351] göre Kongre'nin savaş ilanı olmaksızın ülke dışına asker gönderen başkanın; asker göndermenin nedenini, anayasal ya da yasal dayanağını, kapsamını ve süresini bildiren bir yazılı raporu 48 saat içinde Kongre'ye sunması gerekmektedir. Yine bu karar gereğince, Kongre 60 gün içinde savaş ilan etmezse ya da yurt dışına asker gönderilmesini onaylamazsa başkan orduyu geri çekmekle yükümlüdür.

Savaş Yetkileri Kanunu'na uygun olarak hareket eden Başkan Reagan; Lübnan iç savaşı sırasında deniz kuvvetlerini Beyrut'a göndererek isyancıları top atışına tuttuğunda, Marksist hükümeti devirmek için Grenada'ya asker konuşlandırdığında ve Kaddafi rejimini cezalandırmak için Libya'ya hava saldırısı düzenlendiğinde Kongre'yi bilgilendirmiştir. Benzer şekilde, Başkan George H. W. Bush da Irak'a saldırmadan önce Ocak 1991'de Kongre'nin onayını almıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ise Kongre'nin 14 Eylül 2001 tarihli kararıyla başkana, söz konusu saldırıları gerçekleştirdiği ya da desteklediği düşünülen kişi, örgüt ve uluslara karşı güç kullanma yetkisi verilmiştir.[352] Ekim 2002'de ise Kongre, Irak'a karşı askeri harekâtı onaylayan bir karar çıkarmıştır. Diğer taraftan, George H. W. Bush'un 20 Kasım 1989 tarihinde başlatılan Panama işgalinden yedi saat önce Kongre'yi bilgilendirmesi ve Clinton'un 1999 Kosova bombardımanından altı gün önce Kongre üyeleriyle görüşmesi, Kongre'nin karar alındıktan sonra bilgilendirildiğini ve gelinen aşamada yapacak pek bir şeyinin olmadığını ortaya koymaktadır.[353] Bunun yanı sıra, Kongre'nin onayını gerektiren zaman zarfında çatışmanın giderek tırmanması durumunda Kongre'nin bir karar alarak savaş dışında kalmaya çalışmasının oldukça zor olacağı ifade edilmektedir.[354]

---

[350] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, s. 80.
[351] Public Law 93-148, https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-87/pdf/STATUTE-87-Pg555.pdf, (21.01.2019).
[352] Otis H. Stephens Jr. ve John M. Scheb II, *a.g.e.*, ss. 193-194.
[353] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 425.
[354] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 797.

Savaş Yetkileri Kanunu; savaş ilanı ya da Kongre'nin özel izni olmaksızın ABD kuvvetlerinin ülke dışına gönderilmesi durumunda, Kongre'ye istediği zaman askerleri geri çağırma yetkisi vermektedir. "Yasama vetosu" anlamına gelen bu yetki, Yüksek Mahkeme tarafından 1983 yılında görülen *INS v. Chadha* davasında anayasaya aykırı bulunmuştur.[355] Benzer şekilde Başkan Nixon, 1973 yılında söz konusu yasayı veto ettiğinde başkan tarafından anayasaya dayalı olarak 200 yıldır kullanılan yetkilerin bir yasayla ortadan kaldırılmaya çalışıldığını ve anayasa değişikliği gerektiren böyle bir girişimin yalnızca yasa çıkararak gerçekleştirilmesinin anayasaya aykırı olduğunu ifade etmiştir.[356]

3.3.1.2. Uluslararası Antlaşmalar

Başkanın imzaladığı uluslararası antlaşmalar, Senato tarafından 2/3 çoğunlukla onaylandığı takdirde yürürlüğe girmektedir. Anayasanın II. maddesinin ikinci bölümünde yer alan söz konusu koşul, uluslararası antlaşmaların ciddi bir uzlaşı olmadan yürürlüğe girmesinin arzu edilmediğini ortaya koymaktadır. 1789 yılından itibaren 200 yıllık süreçte Senato'nun 1500'den fazla antlaşmayı onayladığı ve sadece 21 antlaşmayı reddettiği belirtilmektedir.[357] Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Versay Antlaşması'nın Senato tarafından onaylanmaması, başkanın yaptığı bir uluslararası antlaşmanın Senato tarafından onaylanmamasının önemli bir örneğidir. Diğer taraftan, antlaşma sürecinde müzakereleri kimin yürüteceğine başkan karar verirken, süreci sonlandırma yetkisine de sahiptir.[358]

Yürütme anlaşmaları (*executive agreements*) ise Senato'nun onayına tabi olmayan ve çoğunlukla uluslararası antlaşmaların devamı niteliğinde ya da yasama direktifiyle gerçekleştirilen anlaşmalardır. ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndaki müttefiklerine 1941 Ödünç Verme ve Kiralama Yasası (*The Lend Lease Act*)

---

[355] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 424.
[356] Ann O'Connor, "Foreign Policy Powers", *Guide to Congress*, Altıncı Baskı, CQ Press, Washington 2008, s. 279.
[357] "The Senate's Role in Treaties", *United States Senate*, https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Treaties.htm, (22.01.2019).
[358] Mert Nomer, *a.g.e.*, s. 80-83.

kapsamında savaş malzemesi temin etmek amacıyla imzaladığı anlaşmalar[359] ve Başkan Carter'ın 1981 yılında İran'daki 52 rehinenin serbest bırakılması için yaptığı gizli anlaşmalar bu tür anlaşmalara örnek gösterilmektedir.[360] 1954 yılında Bricker Tadili ile yürütme anlaşmalarının da Senato onayına tabi tutulması istenmesine rağmen söz konusu teklif bir oy eksikle Senato'da kabul edilmemiştir.[361]

1946 ve 1977 yılları arasında 451 antlaşma yürürlüğe girerken 7200'den fazla yürütme anlaşmasının imzalandığı belirtilmektedir. Söz konusu dönemde imzalanan yürütme anlaşmalarının çoğunluğu gümrük tarife indirimleri gibi daha önce Kongre'nin onayından geçen konularla ilgiliyken, 99 anlaşmanın ise ülke dışında kurulacak olan askeri üslerle ilgili olduğu saptanmıştır.[362] Diğer taraftan, yürütme anlaşmaların birçoğunun içeriğinin açıklanmaması dolayısıyla 1972 yılında kabul edilen Case-Zablocki Yasası ile bütün yürütme anlaşmalarının yürürlüğe giriş tarihlerinden itibaren 60 gün içinde Kongre'ye iletilmesi zorunlu hale getirilmiştir.[363]

ABD Anayasası'nda antlaşmaların kim tarafından sonlandırılabileceği açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen söz konusu yetki başkan tarafından kullanılmaktadır. Başkan Carter'ın ABD ve Tayvan arasında 1954 yılında imzalanan Ortak Savunma Antlaşması'nı 1978 yılında iptal etmesi, George W. Bush'un ise Sovyetler Birliği ile imzalanan 1972 tarihli Anti-Balistik Füze (ABM) Antlaşması'nı 2001 yılında sona erdirmesi bu yetkinin kullanımına örnek oluşturmaktadır. Söz konusu örneklerde, başkomutanlık yetkisi ile ilgili hüküm ve "tek organ" doktrini, antlaşmaları sona erdirme yetkisinin başkan tarafından kullanımına gerekçe gösterilmiştir.[364]

---

[359] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.m.*, s. 423.
[360] Namık Kemal Öztürk ve Hüseyin Kurt, *a.g.m.*, ss. 63-64.
[361] Alan P. Dobson ve Steve Marsh, *a.g.e.*, s. 10.
[362] Glenn Hastedt, *Encyclopedia of American Foreign Policy*, Facts on File, New York, 2004, s. 157.
[363] İbrahim Akdağ, "Amerika Birleşik Devletleri Hukuk Sisteminde Uluslararası Anlaşmalar", *Yasama Dergisi*, Sayı 20, 2012, s. 192.
[364] David Gray Adler, *a.g.m.*, s. 175.

3.3.1.3. Atama Yetkisi

ABD Anayasası'nın II. maddesinin 2. bölümüne göre Başkan, Senato'nun tavsiye ve rızası ile büyükelçileri, diğer diplomatik kişi ve konsolosları, Yüksek Mahkeme yargıçlarını ve Anayasa'da öngörülmeyen kanunla kurulacak tüm makamların üst düzey memurlarını atama yetkisine sahiptir. 2012 yılına ait bir raporda yürütmede görevli 1200-1400 personelin söz konusu atama sürecinden geçtiği belirtilmiştir.[365] Söz konusu atamalar Senato tarafından nadiren reddedilse de başkanların Senato'dan onay alma ihtimali düşük olan adaylardan uzak durdukları vurgulanmaktadır.[366] Örneğin, Başkan Nixon'ın 1969 ve 1970 yıllarında Federal Yüksek Mahkeme için gösterdiği iki adayın Senato tarafından onaylanmaması dolayısıyla üçüncü denemesinde farklı bir aday göstermek zorunda kaldığı ifade edilmektedir.[367]

Büyükelçi atamalarının da Senato'nun onayına tabi olduğu göz önüne alındığında, Senato'nun dış politika uygulayıcılarının belirlenmesinde önemli bir role sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Obama döneminde Francis Ricciardone'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanması Senato tarafından onaylanmayınca Ricciardone tatil döneminden yararlanılarak Ankara'ya geçici görevlendirme ile gönderilmiş ve bu şekilde bir yıl boyunca görev yapmıştır. Obama, bu sürenin sonunda Ricciardone'yi yeniden Ankara Büyükelçisi olarak atamış ve bu kez Senato'dan onay almayı başarabilmiştir.[368]

ABD Başkanı, Anayasa'da yer alan ilgili maddeye göre atama yetkisinin yanı sıra yabancı devletlerin büyükelçilerini ve diplomatik görevlilerini kabul etme yetkisine de sahiptir. Söz konusu yetki, başkana aynı zamanda yabancı ülkelerin

[365] Başkan Obama tarafından 10 Ağustos 2012 tarafından imzalanan PL112-166 "Başkanlık Atama Verimliliği ve Düzenleme Yasası" ile (Presidential Appointment Efficiency and Streamlining Act of 2011) 163 pozisyon için Senato'nun tavsiye ve rızasının gerekli görülmemesi ve ayrıca bunlardan farklı 272 pozisyon için ise daha hızlı bir atama süreci gerçekleştirilmesi karara bağlanmıştır. Bkz. Maeve P. Carey, Presidential Appointments, the Senate's Confirmation Process, and Changes Made in the 112th Congress, *Congressional Research Service*, 9 Ekim 2012, https://fas.org/sgp/crs/misc/R41872.pdf, (17.01.2019).
[366] Mert Nomer, *a.g.e.*, s. 39.
[367] Henry B. Hogue, Supreme Court Nominations Not Confirmed, 1789-August 2010, *Congressional Research Service*, 20 Ağustos 2010, https://fas.org/sgp/crs/misc/RL31171.pdf, (17.01.2019), s. 9.
[368] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, s. 81.

meşru hükümetlerini tanıma yetkisi vermektedir. Roosevelt'in 1930'larda Sovyet hükümetini tanıması, Truman'ın İsrail'i tanıması, Kennedy'nin Küba ile bağları koparması ve Carter'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması gibi kararlar bu çerçevede değerlendirilmektedir.[369]

3.3.2. Kongre

Kongre; ABD Anayasası'na göre savaş ilan etmenin yanı sıra vergi koymak ve toplamak, devlet adına borç almak, yabancı ülkelerle ve eyaletler arasındaki ticareti düzenlemek, yabancıların Amerikan vatandaşlığına kabulü ile ilgili kurallar koymak, madeni para basmak ve yabancı paraların değerini düzenlemek, patent ve telif hakkı vermek, Yüksek Mahkeme'den daha küçük mahkemeler oluşturmak, korsanlığı ve açık denizlerde işlenen suçları tanımlamak ve cezalandırmak, ordular oluşturmak ve bunları idame etmek gibi yetkilere sahiptir. Anayasa ayrıca başkanın yaptığı antlaşmalar ve atamalarda Senato'nun tavsiye ve rızasını gerekli görmüştür.

Kongre'nin dış politikada etkin olabilmesini sağlayan bir diğer araç ise "cüzdan gücü" (*power of the purse*) olarak ifade edilen gelirleri artırma ve harcamaları onaylama yetkisidir. Bu şekilde Kongre, bütçenin oluşumu ile iç ve dış politikada nasıl harcanacağı konusunda etkili bir konuma sahip olmaktadır.[370] Bu konuda hem Temsilciler Meclisi hem de Senato yetkilendirilmiştir. Böylelikle, özellikle dış yardımlar konusunda söz sahibi olan Kongre, yardımları artırıp azaltma ya da tamamen kesme imkânına sahip olmuştur. Örneğin, Kongre 1980'lerde Nikaragualı kontra gerillalara yapılan yardımı önce sınırlandırmış daha sonra da kesmiştir. Bunun yanı sıra, Kongre'nin 1973 yılında Hindiçin'de, 1993 yılında Somali'de, 1994'te ise Ruanda'da savaş faaliyetleri kapsamında yapılan harcamaları durdurmuştur.[371]

---

[369] Otis H. Stephens Jr. ve John M. Scheb II, *a.g.e.*, s. 189.
[370] Ramazan Gözen, *a.g.m.*, s. 88.
[371] Ann O'Connor, *a.g.m.*, s. 214-215.

Kongre'nin dış politikayla ilgili anayasal yetkileri incelendiğinde, ABD dış politikasında önemli bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen, Kongre'nin dış politika oluşumu ya da uygulanmasında rol almaktan ziyade denetim işlevini yerine getirdiği ve bu nedenle başkan karşısında güçsüz olduğu savunulmaktadır.[372] Diğer taraftan, Kongre'nin dış politika alanındaki yetkilerini kullanarak harekete geçmek ve etkin olmak noktasında istekli olup olmamasının uygulamada belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle savaş, diplomasi ve atama konularında yürütmeyle gücü paylaşması bu anlamda bir rekabet yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Buna bağlı olarak, Kongre'nin dış politikada başkanın davranışlarını sınırlayan olumsuz bir rolü olduğu düşünülmektedir.[373]

ABD kurucuları, ortaklaşa karar almaya ve Cumhuriyetçiliğe bağlılıklarının yanı sıra başkanın tek taraflı hareket etme ihtimalinden çekinmeleri dolayısıyla dış ilişkilerde tek taraflı bir yürütme otoritesini reddetmişlerdir.[374] Bu bağlamda, aşırı ve otoriter bir merkezi hükümet korkusu ile tehditkâr bir uluslararası sistem karşısında kararlı bir liderliğe duyulan ihtiyaç arasında var olan ikilem, başkan ile Kongre'nin dış politika alanındaki anayasal yetkilerine yansımıştır.[375] Anayasada bazı konularda yasama ya da yürütmenin hangisinin yetkili olduğunun açıkça belirtilmemesi ya da iki erkin yetkilerinin çakışması sonucunu doğuran bu durum, Edward S. Corwin tarafından "mücadeleye davet" olarak nitelendirilmiştir.[376] Zira; antlaşmaların müzakere edilmesi ve sonlandırılması, yabancı hükümet ve devletlerin tanınması ve barış yapma gibi konularda kimin yetkili olduğu açıkça belirtilmemiştir.[377]

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, yeni nesil silahlar karşısında Kongre'nin savaş ilan etme yetkisini kullanmasının çok yavaş kalacağı düşünülerek bu konuda başkanın güçlü liderliğine ihtiyaç duyulduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda, 1960'ların ortalarına kadar dış politikada ulusal bir fikir birliğinin

[372] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 792.
[373] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, ss. 414-415.
[374] David Gray Adler, *a.g.m.*, s. 162.
[375] Steven W. Hook, *a.g.e.*
[376] Ann O'Connor, *a.g.m.*, s. 207.
[377] David Gray Adler, *a.g.m.*, s. 162.

sağlandığı ifade edilmektedir. Bu süreçte Senato; BM Antlaşması'nı, İtalya ile barış antlaşmasını ve çeşitli bölgesel güvenlik anlaşmalarını üyelerinin büyük çoğunluğunun oylarıyla onaylamıştır.[378] Bu süreçte, Başkan Truman'ın Avrupa'ya asker gönderme yetkisine dair tartışmalar çerçevesinde; ülke dışına asker gönderilmesini Kongre'nin iznine bağlayan iki yasa teklifi 1951 yılında Senato tarafından reddedilmiştir. 1954 yılında ise başkanın yürütme anlaşması yapma yetkisinin kısıtlanmasını öngören bir anayasa değişikliği teklifi Senato'da reddedilmiştir.[379]

Kongre'nin dış politikada başkan ile uyumunun özellikle Vietnam Savaşı sonrasında önemli ölçüde azaldığı gözlenmektedir. Kongre'nin 1946 ve 1997 yılları arasındaki dış politika etkinliğini seçtikleri 792 olay üzerinden inceleyen James M. Scott ve Ralph G. Carter, bu süreçte Kongre etkinliğinin azalmasına rağmen daha iddialı hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, 1946-1967 yılları arasında başkan ile Kongre uyumu %42 olarak ifade edilirken, bu oranın 1968-1988 yıllarında %22 ve 1989-1997 yıllarında %23 seviyelerine gerilediği tespit edilmiştir.[380]

Kongre'nin doğrudan yasama yetkilerini kullanarak dış politikayı etkilemeye çalıştığı konuların başında dış yardımlar gelmektedir. Bu çerçevede; uyuşturucu kaçakçılığı, terörizme destek verilmesi ve nükleer silahlanma gibi nedenlerle dış yardımlara kısıtlama getirilmektedir. Örneğin 1985 Pressler Tadili ile ABD'nin Pakistan'a ekonomik yardımı Pakistan'ın nükleer silahlanmaya gitmemesine bağlanmıştır. Bu kanun, Pakistan'ın terörle mücadelede önemli bir müttefik haline gelmesiyle 2001 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. 1997 Leahy Yasası ise büyük çaplı insan hakları ihlallerine karışan yabancı ordulara askeri yardım yapılmasını yasaklamaktadır.[381]

---

[378] Ann O'Connor, *a.g.m.*, s. 210.
[379] Ann O'Connor, *a.g.m.*, s. 211.
[380] James M. Scott ve Ralph G. Carter, "Acting on the Hill: Congressional Assertiveness in U.S. Foreign Policy", *Congress & The Presidency*, Cilt 29, Sayı 2, Güz 2002.
[381] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, ss. 416-417.

Kongre'nin yasama yetkilerini kullanarak dış politikayı dolaylı yoldan etkilemeye imkan tanıyan araçları ise üst düzey devlet görevlilerinin atanmasındaki onay yetkisi ve usul mevzuatı çıkarma yetkisidir. Kuzey Carolina'nın Cumhuriyetçi Senatörü Jesse Helms, dış politika konularında tavizler elde etmek için atamaları engellemeye çalışması nedeniyle onay yetkisi konusunda önemli bir örnek oluşturmaktadır. Helms, 1995 yılında Dış İlişkiler Komitesi Başkanı olarak görev yaptığı sırada, Dışişleri Bakanlığı ve çeşitli dış politika kurumlarını yeniden düzenlemeye yönelik planlarına destek sağlamak için Clinton yönetiminin büyükelçi düzeyindeki atamalarını engellemiştir.[382] Usul mevzuatı çıkarma yetkisi ise yeni kuruluşlar oluşturulması, özel süreç ya da kuruluşların kararlara dâhil edilmesi ve rapor sunma gibi gerekliliklerin ortaya konmasını ifade etmektedir.[383] 1973 Savaş Yetkileri Kanunu'nun yanı sıra 1976 Silah İhracatı Kontrol Kanunu (*Arms Export Control Act*) , 1980 İstihbarat Gözetimi Kanunu (*Intelligence Oversight Act*) ve 1998 Dış İlişkiler Yeniden Yapılanma Kanunu (*Foreign Affairs Restructuring Act*) bu yetkinin Kongre tarafından kullanıldığı durumlara örnek oluşturmaktadır.

Kongre'nin soruşturma yetkisi, Anayasa'da açıkça yer almamasına rağmen 1792 yılında Amerikan askerlerinin Hindistan topraklarında giriştiği katliamın Temsilciler Meclisi tarafından soruşturulmasından itibaren günümüze kadar defalarca kullanılmıştır. 1898 İspanya-Amerika savaşından bu yana hiçbir büyük askeri girişimin Kongre'nin incelemesinden kaçamadığı ifade edilmektedir.[384] Başkanın uygulamalarını sorgulayabilen Kongre, Obama döneminde Libya'da dört diplomatın öldürülmesinde Obama yönetiminin kusurlu olup olmadığını araştırmak için bir sorgulama başlatmıştır.[385] İki yıldan uzun süren ve maliyeti 7 milyon doları

[382] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 418.
[383] James M. Lindsay ve Randall B. Ripley, "How Congress Influences Foreign and Defense Policy", *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill,* Derleyenler: Randall B. Ripley ve James M. Lindsay, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1993, ss. 28-32.
[384] David R. Tarr, "Congressional Investigations", *Guide to Congress,* Altıncı Baskı, CQ Press, Washington 2008, s. 290.
[385] Süha Atatüre, *a.g.e.*, s. 115.

aşan soruşturma sonucunda Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın kusur ya da ihmaline dair bir bulguya rastlanmamıştır.[386]

3.4. Karar Almayı Etkileyen İçsel Faktörler

3.4.1. Kamuoyu

Kamuoyu kavramı, geniş anlamıyla halkın belirli bir zamanda belirli bir konudaki genel yargısı ya da ortak kanaatini ifade etmektedir.[387] Sosyolojik bir olgu olan "kamu", belirli bir sorun karşısında benzer tutum ya da kanaatlere sahip bir grubu ifade ederken, psikolojik bir kavram olan "oy" unsuru ise gruba hâkim olan kanaate işaret etmektedir. Kamuoyu ayrıca grup üyelerinin tartışma ve etkileşim içine girdiği bir süreci de kapsamaktadır. Kamuoyu düşüncesi genellikle çoğunluğun görüşünü yansıtsa da birkaç kişi tarafından kuvvetlice desteklenen görüşler de kamuoyu olarak kabul edilebilmektedir. Kamuoyu, bireylerin güncel meselelere dair tutumları ile kamu görevlilerinin bu konulara ilişkin kararları arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır.[388]

Kamuoyu ve dış politika arasındaki ilişkiye dair en dikkat çekici tartışmalardan biri kamuoyunun dış politikayı ne derece etkilediği üzerinedir. Bu çerçevede, kamuoyunun dış politika konularında önemli bir etkiye sahip olmadığı yönündeki geleneksel görüşü yansıtan Almond-Lippman tezi, kamuoyunun oldukça değişken ve belirli bir yapı ile uyumdan yoksun olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu düşünce, Amerikan tarihi boyunca halkın dış politikadan uzak tutulması gerektiği yönündeki seçkinci anlayışa zemin hazırlamıştır.[389] Gabriel A. Almond, Amerikalıların dış politika sorunlarına tipik yaklaşımını oluşturan kayıtsızlığın

[386] David M. Herszenhorn, "House Benghazi Report Finds No New Evidence of Wrongdoing by Hillary Clinton", *The New York Times*, 28 Haziran 2016, https://www.nytimes.com/2016/06/29/us/politics/hillary-clinton-benghazi.html, (27.02.2019).
[387] Bülent Dâver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s. 251.
[388] Handan Temizel, "Kamuoyu Kuramları ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss. 131-132.
[389] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *a.g.e.*, s. 329.

doğrudan savaş tehlikesi barındırmayan kriz anlarında belirsiz bir endişe, kadercilik ya da öfke haline dönüştüğünü belirtmektedir. Almond'a göre, yüzeysel ve değişken olarak nitelenen bu tepki entelektüel bir yapıdan yoksun bir ruh halini (*mood*) yansıtmaktadır.[390]

Bu doğrultuda, tercihlerinin rasyonel olmaktan ziyade duygusal olduğu kabul edilen kamuoyunun desteğiyle oluşturulan dış politika realistler tarafından makul görülmemektedir. Liberaller ise eğitimli bir halkın medya gibi kaynaklardan aldığı yanıltıcı bilgilere rağmen dış politikaya olumlu yönde katkı yapabileceğini savunmaktadır.[391] Bunun yanı sıra; etkin diplomasinin üç önemli özelliği olan gizlilik, hız ve esneklik bakımından olumlu katkı sağlamayacağı düşüncesiyle aktif kamuoyu katılımına karşı çıkılmaktadır. Bu bağlamda, kamuoyunun aktif katılımı halinde devletlerin pazarlık ve müzakere süreçlerinde güç duruma düşecekleri savunulmaktadır.[392]

Vietnam Savaşı sonrasında geleneksel görüşe karşı çıkarak kamuoyunun dış politika hakkındaki görüşlerinin daha istikrarlı ve nizamlı olduğuna dair çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede, seçkin kamuoyu (*elite public*) ve halk kitlesi (*mass public*) olmak üzere iki tür kamuoyunun var olduğu, halkın farklı tür fikirlerinin olduğu ve kamuoyunun anketler, seçimler ve siyasal toplumsallaşma gibi farklı biçimlerde politikayı etkilediği savunulmaktadır.[393]

Bir bireyin hangi kamuoyu grubuna dâhil olduğu konusunda eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik durumu özellikle belirleyici olmaktadır. Seçkin kamuoyu; kanaat önderleri (*opinion leaders*) ve ilgili halk (*attentive public*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kanaat önderleri görünürlüğü yüksek olan, güvenilir kabul edilen ve fikirlerini geniş kitlelere ulaştırabilen insanlardan oluşmaktadır. Kamu ve iş

[390] Gabriel A. Almond, *The American People and Foreign Policy*, Harcourt, Brace and Company, New York 1950, s. 53.
[391] Lawrence Davidson, *Foreign Policy Inc.: Privatizing America's National Interests*, The University Press of Kentucky, Kentucky 2009, ss. 14-15.
[392] Ole Rudolf Holsti, *Public Opinion and American Foreign Policy*, Gözden Geçirilmiş Baskı, The University of Michigan Press, Ann Arbor 2007, s. 292.
[393] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *a.g.e.*, s. 330.

dünyasının liderleri, gazeteciler, akademisyenler ve çeşitli meslek gruplarından önde gelen kişiler bu sınıfa dâhil olabilmektedir. İlgili halk ise ulusal ve uluslararası konularda bilgili olmalarına rağmen fikirleri kanaat önderleri kadar yaygın bir biçimde diğer insanlara ulaşmamaktadır. Bu grubun büyüklüğü medyada geniş bir biçimde yansıtılmayan olaylarda halkın yüzde onunun altında iken, en görünür konularda sayıları halkın dörtte birine karşılık gelmektedir. İlgili halk; kanaat önderleri ve kitle halkı arasında bir yerel arabulucu konumunda bulunmaktadır. Amerikalıların üçte ikisi ila dörtte üçü kadar büyük bir çoğunluğunun dâhil olduğu halk kitlesi ise ulusal ya da uluslararası konulara ilgisi az olmakla birlikte gündem oluşturan konularla yüzeysel olarak ilgilenen grubu ifade etmektedir.[394] Bu çerçevede; ilgisizlik, bilgisizlik ve değişkenlik Amerikan kamuoyunun uluslararası meselelere dair tutumlarını ortaya koyan başlıca üç özellik olarak değerlendirilmektedir.

Halkın hayatlarını doğrudan etkilemedikçe dış politikaya kayıtsız kalması "yerellik" bilincinin sonucu olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede; Pearl Harbor saldırısı, Sovyetler Birliği tarafından Küba'ya füze yerleştirilmesi ya da 11 Eylül olayları gibi gelişmeler dış politikayı halkın yerel bilincine ve ilgi alanına dâhil etmektedir.[395] Diğer taraftan, Amerikan kamuoyunun dış politikaya ilgisizliğini ortaya koyan somut göstergeler de mevcuttur. Örneğin; ABD'de en çok satan 50 dergi arasında yalnızca *Time, Newsweek* ve *U.S. News & World Report* dergilerinin ağırlıklı olarak ulusal ve uluslararası siyasi meselelere yer vermesi, Amerikan halkının ilgili alanları arasında siyasetin ilk sıralarda yer bulamadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, 1976-2004 yılları arasında başkanlık seçimi dönemlerinde yapılan anketlere göre, 11 Eylül saldırılarından sonraki ilk seçimin gerçekleştirildiği 2004 yılı hariç olmak üzere, çoğu Amerikan vatandaşının dış politika ile ilgilenmediği belirlenmiştir.[396] 1990'lı yıllar boyunca dış politikayı en önemli sorun alanı olarak tanımlayanların oranı çoğunlukla %10'u geçmezken; Ağustos 2004'te halkın %41'i savunma, terörizm ve dış politikayı, %26'sı ise

[394] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *a.g.e.*, ss. 331-332.
[395] Lawrence Davidson, *a.g.e.*, s. 5.
[396] Lawrence Davidson, *a.g.e.*, s. 6.

ekonomiyi ABD'nin en önemli ulusal sorunu olarak gördüklerini ifade etmiştir.[397] Bu doğrultuda, dış politika konularının bazı durumlarda başkanlık seçimlerinde etkili olduğu gözlenmekle birlikte, kamuoyunun özel bir dış politika olayına odaklanmadığı hallerde genel anlamda hangi adayın daha güçlü bir lider profili çizdiği seçmenler açısından önem kazanmaktadır.[398]

Amerikan kamuoyunun siyasete ve dış politikaya karşı ilgisiz olduğu ifade edilse de halkın bu konulardaki eğilimleri araştırmacılar ve politika yapıcılar tarafından dikkatle izlenmektedir. Bilimsel anket çalışmalarının yapılmaya başlandığı dönemlerde başkanlık görevini yürüten Franklin D. Roosevelt'in bu çalışmalar sonucunda elde edilen bilgilere itibar ettiği belirtilmektedir. Öyle ki, Roosevelt, Hadley Cantril'i ülke çapında anketler düzenlemekle görevlendirmiş ve *Research Council Incorporated* isimli şirketin kurulmasına öncülük etmiştir.[399] Özellikle Vietnam Savaşı sonrasında yapılan anketler aracılığıyla söz konusu eğilimler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Örneğin, 1974 yılından bu yana Amerikan kamuoyunun dış politika düşüncesi üzerine anketler düzenleyen *The Chicago Council on Global Affairs*, 2018 yılına ait raporunda ülke çapında 2.046 katılımcıyla gerçekleştirilen ankete dayanarak kamuoyunca önemli görülen dış politika hedeflerini sıralamıştır. Söz konusu sıralamaya göre nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, Amerikan işçilerinin mesleklerinin korunması ve Amerika'nın dünyadaki konumunun güçlendirilmesi kamuoyunun öncelikleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır.[400]

Bilgisizlik noktasında ise 1964 tarihli bir ankete göre Amerikalıların yüzde 25'inin Vietnam Savaşı'nı hiç duymamış olmaları, 1988 yılında Amerikalıların yüzde 16'sının Sovyetler Birliği'ni Batı müttefiki olarak tanımlaması ve yüzde 14'ünün ABD'nin dünya haritasındaki yerini bilmemesi açıklayıcı olmaktadır. 2002

---

[397] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e*., s. 253.
[398] Bruce W. Jentleson, *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*, Dördüncü Baskı, W. W. Norton & Company, New York 2010, s. 67.
[399] Ole Rudolf Holsti, *a.g.e*., ss. 303-304.
[400] Dina Smeltz, Ivo Daalder, Karl Friedhoff, Craig Kafura ve Lily Wojtowicz, America Engaged: American Public Opinion and US Foreign Policy, 2018 Chicago Council Survey, https://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/report_ccs18_america-engaged_181002.pdf, (29.04.2019), s. 25.

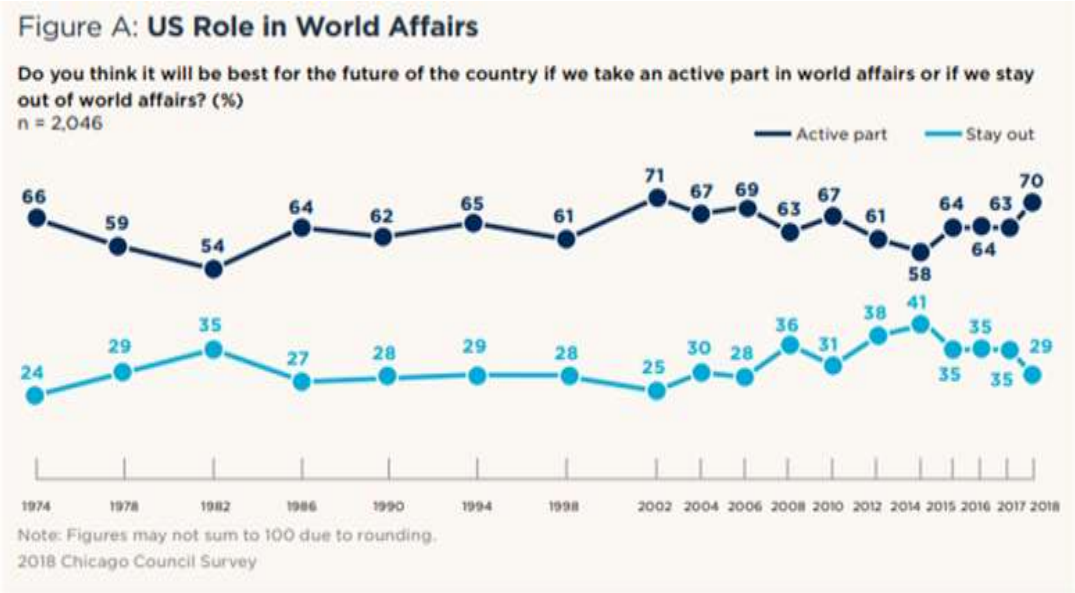
yılında 18-24 yaş aralığındaki gençlere uygulanan bir ankete göre ise katılımcıların onda biri boş dünya haritasında ABD'nin yerini gösteremezken yedi kişiden biri Irak'ın yerini bulabilmiştir. 2006 yılında yapılan bir araştırmada ise Irak'ın haritadaki yerini gösterebilen genç Amerikalıların oranı %37 olarak saptanmıştır.[401]

Bilgisizliğin altında yatan nedenin ilgisizlik olduğu belirtilirken, spor müsabakalarının sonuçlarının Amerikan halkı tarafından daha yakından takip edildiği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen 15 başkanlık seçimine katılımın %49 ile %63 arasında değişmesi Amerikan halkının siyasal katılım oranının yüksek olmadığını ortaya koymaktadır.[402] 2016 seçimlerinde %55,7 katılım oranının sağlandığı ABD, düzenlenen en son ulusal seçimlere ait veriler kıyaslandığında 32 OECD ülkesi arasında 26. sırada yer almıştır.[403] Diğer taraftan, Amerikan toplumunun dış politika hakkındaki bilgisizliğini gidermeye çalışan *The Choices Program of Brown University*, *The Eric Clearinghouse for Social Studies* ve *The Foreign Policy Association* gibi girişim ve kuruluşlar mevcuttur.[404]

ABD'nin uluslararası siyasette aktif rol oynaması gerektiği düşünenlerin oranı, 1956'dan (%71) 1982'ye (%54) kadar sürekli olarak düşüş gösterirken 2002 yılında %71 ile tekrar en üst seviyeye ulamıştır.[405] Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere 2012 yılına kadar %60'ın altına düşmeyen ve 2014 yılından (%58) bu yana yeniden artış eğilimde olan bu oran 2018 yılında %70 seviyesine ulaşmıştır.

[401] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.*, s. 63.
[402] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 252.
[403] Drew Desilver, "U.S. Trails Most Developed Countries in Voter Turnout", *Pew Research Center*, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/05/21/u-s-voter-turnout-trails-most-developed-countries/, (08.05.2019).
[404] Lawrence Davidson, *a.g.e.*, s. 6.
[405] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, *a.g.e.*, s. 255.

Grafik 1: Amerikan Kamuoyunun ABD'nin Dünya Siyasetindeki Rolü Hakkındaki Görüşleri[406]

Amerikan seçkinleri ve halk kitlesi kimi dış politika meselelerine karşı benzer tutumlar sergilerken, kimi konularda farklı öncelikleri dolayısıyla önemli oranlarda ayrışmaktadır. Aşağıda tablodan da anlaşılacağı üzere Amerikan halkı yabancı ülkelere yapılan ekonomik yardımlara ve askeri müdahalelere karşı mesafeli bir tavır sergilerken, ülkelerine gelen göçmen sayısının sınırlandırılmasını ve iş imkânlarının korunmasını desteklemektedir. Daha aktif bir dış politika savunucusu olan seçkinler ise yabancı ülkelere yönelik askeri müdahale ve ekonomik yardımlar konusunda nispeten olumlu bir bakış açısına sahiptir.

Tablo 8: Amerikan Seçkinleri ve Halk Kitlesinin Farklılaşan Dış Politika Tercihleri (2004-2005)[407]

	Seçkinler	**Halk**	**Fark**
Daha az gelişmiş ülkelerdeki yaşam standartlarını artırmak ABD'nin en önemli dış politika hedeflerinden olmalıdır.	%64	%18	%46
Göçü sınırlandırmak terörizmle mücadele etmenin bir yolu olmalıdır.	%36	%76	%40
ABD, Kuzey Kore Güney Kore'yi işgal ederse askeri	%82	%43	%39

[406] Dina Smeltz vd., *a.g.m.*, s. 2.
[407] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, ss. 271-272.

güç kullanmalıdır.			
Yasadışı göçü kontrol altına almak ABD'nin en önemli dış politika hedeflerinden olmalıdır.	%21	%59	%37
Amerikan işçilerinin mesleklerini korumak ABD'nin en önemli dış politika hedeflerinden olmalıdır.	%41	%78	%37
NAFTA Amerikan şirketleri için faydalıdır.	%84	%50	%34
ABD, Kolombiya'daki uyuşturucu baronlarıyla mücadele etmek için askeri güç kullanmalıdır.	%27	%51	%34
ABD dünya siyasetinde aktif rol oynamalıdır.	%97	%67	%30

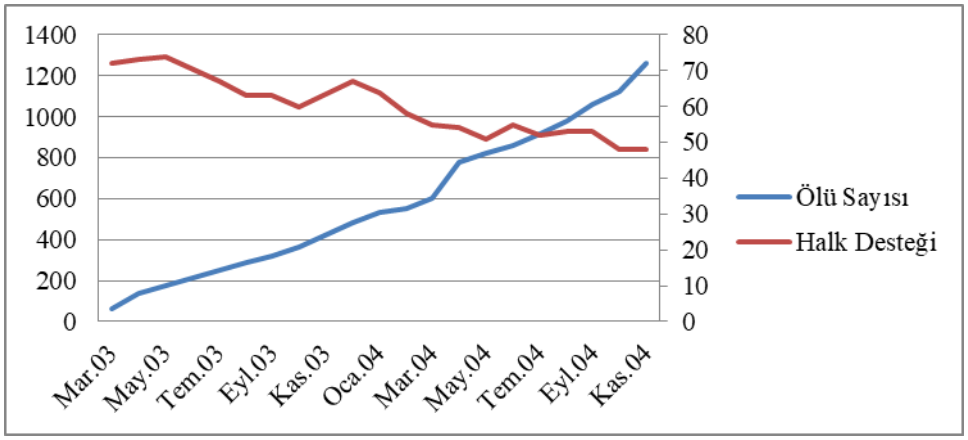
Kamuoyu etkisinin hangi konularda daha yüksek olduğu incelendiğinde, daha dikkat çekici ve siyasallaşmış meselelerde halkın hızlı bir biçimde ve doğrudan etkili olduğu gözlenmektedir. Bunun yanı sıra halkın başarı ya da başarısızlık algısı da kamuoyu etkisini belirleyen faktörler arasında gösterilmektedir.[408] Bu bağlamda, kamuoyunun dış politika karar alıcılarını kısıtladığı durumlardan biri de silahlı kuvvetlerin kullanımını gerektiren müdahale ve savaş halleridir. Kamuoyunun bir yandan temel insan haklarının ihlal edildiği durumlara müdahale etmesi yönünde devlete baskı yaparken diğer yandan da müdahalenin sonuçlarına katlanamadığı için hükümetleri zor duruma soktuğu ifade edilmektedir.[409] Başlangıçta halk tarafından desteklense dahi bir savaşın uzaması ve kayıpların artması kamuoyu desteğinin azalmasına yol açmaktadır. Grenada, Panama, Basra Körfezi ve Kosova'daki gibi hızlı ve başarılı operasyonlarda ise kamuoyu desteği en üst seviyeye çıkmaktadır. Dış politikada açık bir başarısızlık ya da ekonomik durgunluk gözlenmediğinde halkın statükodan yana olduğu belirtilmektedir.[410]

Ölü ve yaralı sayısı arttıkça kamuoyu desteğinin azaldığını ortaya koyan zayiat hipotezi (*casualties hypothesis*), savaş kayıplarına daha duyarlı olduğu iddia edilen Amerikan toplumu ile ilgili araştırmalara zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, Amerikan ordusuna yeteri kadar kayıp verdirilmesi halinde ABD'nin askerlerini geri çekeceği inancı, Körfez Savaşı öncesinde Saddam Hüseyin örneğinde görüldüğü

[408] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *a.g.e.*, s. 337.
[409] Philip Everts, "When the Going Gets Rough: Does the Public Support the Use of Military Force?", *World Affairs*, Cilt 162, Sayı 3, Kış 2000, s. 91.
[410] Jerel A. Rosati ve James M. Scott, *a.g.e.*, s. 336.

üzere ABD'nin caydırıcı gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.[411] 2003 yılında başlayan Irak Savaşı esnasında kamuoyu desteği Kore ve Vietnam Savaşlarına kıyasla daha hızlı düşüş göstermiştir. Vietnam'da ölü sayısı 1968 yılında 20 bine ulaştığında savaşa girmenin bir hata olduğunu düşünenlerin oranı yarıdan fazla iken, Irak'ta 2005 yılının başlarında 1500 asker kaybedildiğinde halk desteğinin aynı orana gerilemesi bu durumu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, geçmişteki yüksek tahammül oranı komünist tehdidin varlığına bağlanmaktadır.[412] Irak Savaşı sırasında halk desteğinin asker kayıplarına bağlı olarak nasıl düşüş gösterdiği ise aşağıdaki grafikte gözler önüne serilmektedir.

Grafik 2: Kamuoyunun Savaş Kararına Desteği ve Asker Kayıpları Arasındaki İlişki[413]

Amerikan kamuoyunun dış politika hakkındaki tutumlarına dair farklı tespitler yapılmaktadır. Örneğin, Amerikan kamuoyu yabancı ülkelere yapılan müdahalelerde öncelikle söz konusu müdahalenin nedeni ile ilgilenmektedir. Nikaragua, Somali ve Haiti örneklerinde olduğu gibi bir devleti iç siyasetine müdahale ederek değişime zorlamak kamuoyu tarafından hoş karşılanmazken,

[411] Maj Charles K. Hyde, "Casualty Aversion: Implications for Policy Makers and Senior Military Officers", *Aerospace Power Journal*, Cilt 14, Sayı 2, Yaz 2000, s. 19.
[412] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, *a.g.e.*, s. 256.
[413] Grafiğin oluşturulmasında kullanılan veriler için bkz. Thomas David Smith Jr., *The Casualties Hypothesis: The Influence of News Media Coverage of U.S. Military Deaths on Public Support for Military Operations*, The Ohio State University, Graduate Program in Journalism and Communication, Yüksek Lisans Tezi, 2005, ss. 20-22.

Körfez Savaşı örneğinde görüldüğü üzere saldırgan bir devleti dizginlemek ya da çevrelemek için güç kullanılması kamuoyunun desteğini almaktadır. Yukarıda bahsi geçen 2018 tarihli çalışmada da Kuzey Kore'nin Pasifik'teki bir Amerikan üssüne saldırması senaryosunda Amerikan askerlerinin karşılık vermesi %84 oranında desteklenirken, Suriye rejimi lideri Beşar Esad'ın devrilmesi amacıyla yapılacak askeri operasyon %30 oranında desteklenmektedir.[414]

Amerikan siyasetinde 1930'lı ve 1940'lı yıllarda muhafazakârlık düşüşe geçerken liberalizmin ve siyasal solun yükselişi söz konusu olmuştur. 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yıllarda muhafazakârlık yeniden güç kazanırken ona siyasal sağ eşlik etmiştir. Üçüncü aşamada ise 1950'li yılların ortaları ve 1960'lı yıllarda liberal-muhafazakâr uzlaşı çerçevesinde "antikomünizm" ideolojik açıdan egemen olmuştur. Bu bağlamda, sınıflar arası çatışmaya meydan vermeyecek şekilde sosyal adaleti sağlayacağı düşünülen serbest girişimci Amerikan sistemine komünizmin tehdit oluşturduğu fikri savunulmuştur. Böylelikle dünya, komünizme liderlik eden Sovyetler Birliği ve demokrasinin öncüsü ABD arasında bölüşülmekteydi. Tehdidin kaynağının komünizm olduğu ve kuvvet kullanmanın gerekliliği konularında uzlaşmaya varılırken nerde ve ne kadar güç kullanılacağı tartışılmaktaydı. Söz konusu fikir birliği 58 binden fazla Amerikalının öldüğü ve 350 binden fazlasının da yaralandığı Vietnam Savaşı ile birlikte sona ererken kamuoyu dalgalanmalara daha açık hale gelmiştir.[415]

Tablo 9: Soğuk Savaş Uzlaşısından Vietnam Travmasına Amerikan Kamuoyu[416]

	Soğuk Savaş Uzlaşısı	**Vietnam Travması**
Uluslararasıcılığa destek	%65	%41
Yalnızcılığa destek	%8	%21
Çevrelemenin ulusal hedefler sıralamasındaki yeri	2.	7.
Batı Avrupa'yı savunmak için asker göndermeye destek	%80	%39

[414] Dina Smeltz vd., *a.g.m.*, s. 26.
[415] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, *a.g.e.*, ss. 340-347.
[416] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.*, s. 159.

Batı Yarımküreyi savunmak için asker göndermeye destek	%73	%31
Vietnam Savaşı'nın bir hata olması	%24	%61

Amerikan seçkinlerinin halkı karar alma sürecinden uzak tutmalarına rağmen alınan kararlara halk desteği sağlama konusunda başarılı oldukları vurgulanmaktadır. Kamuoyunun karar alıcılara karşı müsamahakâr tavrı, Amerikan başkanlarını önce harekete geçmeye daha sonra ise halkın desteğini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmaya itmektedir. Nitekim Başkan Truman'a danışmanlık yapan George Elsey, bu doğrultuda, başkanın işinin kamuoyunu körü körüne takip etmek değil kamuoyuna önderlik yapmak olduğunu ve başkanın karar aldıktan sonra eyleminin gerekçelerine dair halkı eğitmesi gerektiğini ifade etmiştir.[417]

Özellikle kriz zamanlarında ulusal güvenlik gerekçe gösterilerek halkın görüşleri ön plana çıkarılmamaktadır. Siyasiler ve medya aracılığıyla yapılan manipülasyon halkın düşüncelerinin istenilen doğrultuda yönlendirilmesini sağlarken, ancak kriz döneminin başarısızlıkla sonuçlanması halinde doğru bilgiler açığa çıkarılabilmektedir.[418] Halkın siyasi konulara ilgisiz oluşu ve dış politika hakkında sınırlı bilgiye sahip olmaları bu durumu kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan, demokratik bir yönetim anlayışının sonucu olarak kamuoyu tepkisinin dikkate alındığı dış politika konuları ve olaylarının mevcut olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Reagan'ın 1981 yılında El Salvador'da yaşanan karışıklığa müdahale etmemesinde halkın güçlü muhalefetinin etkili olduğu ifade edilmektedir. İkinci bir örnek olarak, İran-Irak savaşının ardından Iraklı Kürtlere kimyasal silahlarla saldırıda bulunan Saddam rejimine yapılan yardımın ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından sorgulanmaya başlandığı günlerde, İran-Kontra skandalının da etkisiyle, İran'a karşı yumuşak

[417] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, *a.g.e.*, s. 278.
[418] Lawrence Davidson, *a.g.e.*, s. 16.

davranıldığı yönünde kamuoyu oluşmasından çekinen Reagan yönetiminin yardımı devam ettirme kararı alması gösterilmektedir.[419]

3.4.2. Baskı ve Çıkar Grupları

Baskı grupları, siyasal sistemin birçok kesim ve düzeyinde faaliyet göstererek siyasal kararların alınmasında etkili olan grup ya da örgütleri ifade etmektedir. Baskı grupları mevcut yazında kimi zaman çıkar grupları olarak ifade edilirken, politika yapıcılar ile doğrudan temas kurabilen lobiler de bu tür gruplarla ilgili incelemelerin odak noktasını oluşturabilmektedir. Baskı grupları esasında çıkar gruplarının özel bir türü olarak değerlendirilirken, teşkilatlı ve disiplinli bir çalışma içine girerek siyasal iktidar üzerinde etki oluşturmaları dolayısıyla çıkar gruplarından ayrıldıkları vurgulanmaktadır.[420] Baskı gruplarının örgütlü yapısı onları sosyal hareketlerden de ayırmakta ve farklı baskı gruplarının bir sosyal hareketin parçası olabileceği ifade edilmektedir.[421]

Siyasal partilerin aksine iktidarı ele geçirme amacı gütmeyen baskı grupları, iktidarın dışında kalmalarına rağmen iktidarı etkilemek amacıyla baskı yapmaktadır. İşveren ve işçi sendikalarının yanı sıra çiftçiler, sağlık çalışanları, öğrenciler ya da çeşitli sanayi ve ticaret kollarına mensup kişilerin oluşturduğu baskı grupları bu bağlamda dikkat çekici örneklerdir. 38 milyon üyeye sahip Amerikan Emekliler Derneği (*American Association of Retired Persons*), üyesi olan 14 bin firmayı ve 12,8 milyon çalışanı temsil eden Ulusal İmalatçılar Birliği (*National Association of Manufacturers-NAM*),[422] 12,5 miyonu aşan üye sayısına sahip olan ve 55 sendikadan oluşan Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Kongresi (*AFL-CIO*) ve beş milyonu aşkın üyesi olan Amerikan Tüfek Derneği (*National Rifle*

[419] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.*, s. 66.
[420] Hakan Ay, "Ekonomi Politikalarını Oluşturmada Baskı ve Çıkar Gruplarının Rolü", *İktisat Politikası*, Derleyen: Vildan Serin, Alfa Yayıncılık, İstanbul 1998, ss. 417-420.
[421] Duncan Watts, *Pressure Groups*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007, s. 8.
[422] "About the NAM", *The National Assocaiation of Manufacturers*, https://www.nam.org/about/, (24.07.2019).

Association-NRA) gibi örgütler ABD'nin önemli baskı grupları arasında yer almaktadır.[423]

Sendika faaliyetlerinde görüldüğü üzere baskı gruplarının yöneticileri hükümet üyeleriyle aynı masada yer alarak müzakere ortamına girebilmektedir.[424] Bunun yanı sıra, seçim süreçlerinde belirli adayları destekleyen işçi sendikaları, üyeleri sayesinde seçmenlere ulaşmaktadır. Örneğin, 2006 yılında 200 binden fazla sendika üyesinin sekiz milyondan fazla kişinin kapısını çaldığı ve 30 milyondan fazla telefon görüşmesi gerçekleştirdiği ifade edilmektedir.[425]

Ekonomik aktiviteye dayalı iş yapan grupların -özellikle de ticari işletmelerin- mali kaynaklara sahip olmaları dolayısıyla Amerikan toplumunda çıkarlarını en örgütlü şekilde ortaya koyan kesimi oluşturduğu belirtilirken, Kongre'ye kayıtlı lobi çalışması yürütenlerin yarısından fazlasının da iş örgütleri olduğu vurgulanmaktadır.[426] Bunun yanı sıra, baskı gruplarının dış politika konularından çok iç politikada etkili olabildikleri vurgulanırken, güvenlik meselesi olarak ele alınmayan ve toplumun küçük bir kesimini ilgilendiren konularda daha başarılı oldukları ifade edilmektedir.[427]

Alexis de Tocqueville, 1830'lı yıllarda ABD'yi ziyaret ettiğinde Amerikalıların örgütlenme konusundaki çabalarından etkilendiğini ortaya koyarken, bu durumun sağlıklı bir demokrasinin göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, köleliğe ve mısır vergilerine karşı olan grupların 19. yüzyılın ortalarında çıkar grubu işlevi gördüğü belirtilmektedir.[428] ABD'de siyasal partilerin belli bir ideolojilerinin bulunmaması ve kamu çıkarının özel çıkarların toplamından oluştuğu inancı dolayısıyla baskı gruplarının ABD açısından önemli bir yeri olduğu ifade

[423] "About Us", AFL-CIO, https://aflcio.org/about-us, (23.07.2019).
[424] Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2011, ss. 450-455.
[425] Clyde Wilcox ve Rentaro Iida, "Interest Groups in American Elections", *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*, Derleyenler: L. Sandy Maisel ve Jeffrey M. Berry, Oxford University Press, Oxford 2010, ss. 560-561.
[426] Thomas E. Patterson, *The American Democracy*, İkinci Baskı (Update Edition), McGraw-Hill, New York 1994, ss. 353-355.
[427] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, 302-303.
[428] Duncan Watts, *a.g.e.*, s. 2.

edilmektedir.[429] Amerikalıların siyasal kültürü doğrultusunda Avrupa liberal demokrasilerine kıyasla baskı gruplarına karşı daha hoşgörülü oldukları belirtilmektedir. Ayrıca, ABD'nin gevşek yapılı ve disiplinsiz partileri baskı grupları için uygun bir zemin oluşturmaktadır.[430]

ABD'de baskı gruplarının ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden bir diğeri de Amerikan toplumunun farklı etnik köken, dil, din ve kültürü bünyesinde barındıran yapısıdır. Bu doğrultuda; Yahudiler, Latin Amerikalılar ve Afrikalılar gibi topluluklara ait baskı gruplarının etkili olmaya çalıştıkları gözlenmektedir.[431] Örneğin, *TransAfrica* isimli örgütün Clinton yönetiminin Haiti'ye müdahale etmesinde rol oynaması ve Kübalı Amerikalılar Ulusal Derneği'nin (*Cuban American National Foundation-CANF*) 1960'lardan itibaren Castro rejimini devirmek için ABD'ye baskı yapması bu tip grupların dış politikadaki faaliyetlerini ve etkisini ortaya koymaktadır.[432]

ABD'de faaliyet gösteren baskı grupları kapsamında ele alınması gereken bir diğer konu da ilk örneği 1943 yılında oluşturulan siyasi hareket komiteleridir. Bu komiteler, teknik olarak baskı gruplarından ayrı tutulmalarına rağmen bu gruplara benzer bir işlev görmekte ve paralel faaliyet yürütmektedir. Bu çerçevede, federal adayların siyasi kampanyalarına yapılan bağışlara getirilen sınırlamalarla ilgili yasal düzenlemeler, söz konusu komitelerin oluşturulmaları ve gelişimleri bakımından dönüm noktalarını oluşturmaktadır. 1907 yılında kabul edilen Tillman Yasası ve 1925 yılında çıkarılan Federal Yolsuzluk Faaliyetleri Yasası (*Federal Corrupt Practises Act*) ile firmaların siyasi kampanyalara bağış yapmalarının önü kesilmiştir. 1947 yılında kabul edilen Taft-Hartley Yasası (*Labor-Management Relations Act*) neticesinde de sendikaların adaylara doğrudan bağış yapmaları yasaklanmıştır.

---

[429] Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 16. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s. 548.
[430] Esat Çam, *a.g.e.*, ss. 468-469.
[431] Ekrem Erdinç Gülbaş, *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü*: *ABD Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s. 99.
[432] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 301.

1974 yılında çıkarılan Federal Seçim Yasası, federal seçim kampanyalarına en fazla 25 bin dolar yardım yapılabileceğine dair hükümler getirirken, siyasi hareket komitelerine bu kapsamda herhangi bir sınır getirmemiştir. Böylece, 1974 yılında ABD'de 608 siyasi hareket komitesi bulunurken, bu sayı 1988 yılında 4268'e ulamıştır. Firmalar, sendikalar, ticaret odaları ve meslek kuruluşlarının oluşturduğu komitelerin yanı sıra bağımsız komiteler de bu sayıya dahildir.[433] 1974 yılında Kongre adaylarının toplam bütçelerinin %15'i söz konusu komiteler tarafından karşılanırken, bu oran 1989-1990 seçim döneminde %30 seviyelerine yükselmiştir. Daha çeşitli ve geniş ölçekli gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulan Başkanlık seçimlerinde ise siyasi hareket komitelerinin nispeten daha az etkili olduğu belirtilmektedir.[434]

Tablo 10: 2017-2018 Seçim Döneminde Federal Adaylara En Fazla Yardım Yapan Siyasi Hareket Komiteleri

Komitenin Adı (Nereye Bağlı Olduğu)	**Yardım Miktarı (Milyon $)**	**Demokrat P. Adaylarına Yardımı**	**Cumh. P. Adaylarına Yardımı**
Ulusal Emlakçılar Birliği	3,44	%51	%48
Ulusal Bira Toptancıları Birliği	3,43	%48	%52
AT&T (Telekomünikasyon Şirketi)	3,11	%40	%60
Northrop Grumman (Uzay ve Savunma Teknolojileri Şirketi)	2,84	%43	%57
Ulusal Hava Trafik Kontrolörleri Birliği	2,81	%56	%44
Uluslararası Sac Levha, Hava, Demiryolu ve Taşımacılık İşçileri Birliği	2,79	%88	%12
Amerikan Bankacılar Birliği	2,78	%23	%77
Meclis Özgürlük Fonu	2,73	%0	%100

[433] Ekrem Erdinç Gülbaş, *a.g.e.*, ss. 110-111.
[434] Thomas E. Patterson, *a.g.e,* ss. 392-393.

Uluslararası İşletme Mühendisleri Sendikası	2,72	%80	%19
Ulusal Otomobil Satıcıları Birliği	2,66	%24	%76

ABD'nin Ortadoğu politikalarında önemli derecede etkili olduğu düşünülen Yahudi lobisine bağlı faaliyet gösteren Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (*American Israel Public Affairs Committee-AIPAC*) oldukça güçlü bir örgüt olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki, İsrail'i ABD'nin 51. eyaleti haline getirdiği dahi iddia edilmektedir. İsrail kurulduktan sonra ABD'nin bu devleti çok hızlı bir biçimde tanıması, BM'de İsrail aleyhine çıkabilecek kararlara muhalif olunması ve İsrail'e önemli miktarda yardım yapılması gibi gelişmelerde Yahudi lobisinin büyük rolü olduğu savunulmaktadır.[435]

3.4.2.1. ABD'de Lobicilik

Kimi zaman baskı grubu ile eş anlamlı olarak kullanılan "lobi" kavramı, kelime anlamı itibarıyla "hol" ya da "koridoru" ifade etmekte ve esas olarak parlamento koridorlarında yasama üyelerini etkilemek amacıyla yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Lobiciler, belirli konularda yasa çıkarılmasına ya da çıkarılacak yasaların, temsil ettikleri kişilerin çıkarlarına uygun şekilde hazırlanmasına yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler doğrultusunda "kanun simsarı" olarak da adlandırılmaktadır. Diğer taraftan, yasama ile sınırlı kalmayan lobicilik faaliyetleri, yürütme organları üzerinde de etki kurulmasını sağlayabilmektedir. ABD'de dilekçe hakkı ve ifade özgürlüğü kapsamında ele alınması dolayısıyla siyasal bir hoşgörüye tabi olan lobicilik, profesyonel bir hal almıştır.[436] Lobiler, bu bağlamda, Kongre komitelerinin huzuruna çıkarak görüşlerini savunmaktadır. Ayrıca çıkarları

[435] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e*., s. 300.
[436] Hakan Ay, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobicilik", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 14, Mart-Nisan 1997, s. 1191; Seyfettin Aslan, "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, Nisan 2009, ss. 113-114.

doğrultusunda kanun tasarıları hazırlayarak bunları teklif edecek Kongre üyeleri bulmaya çalışmaktadırlar.[437]

ABD'de lobiciliğe dair algının ya da uygulamaların değişmesi üzerine farklı tarihlerde lobicilikle ilgili yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda; 1938, 1946, 1995 ve 2007 yıllarında çıkarılan dört temel kanun; federal düzeyde lobicilikle ilgili düzenlemeler içermektedir. Çağdaş lobicilik yasalarının öncülü olarak kabul edilen 1938 tarihli Yabancı Ajanların Tescil Yasası (*FARA-Foreign Agent Registration Act*), Almanya'da Nazi Partisi'nin yükselişe geçtiği bir dönemde ABD dış politikasında yabancı ajanların etkili olma ihtimaline karşı tedbir amaçlı olarak çıkarılmıştır. İlgili kanunla yabancı bir makamın vekili, temsilcisi, çalışanı ya da memuru olarak hareket eden kişilerin kayıt altına alınmaları öngörülmüştür.[438]

1946 yılında çıkarılan Ulusal Lobiciliği Düzenleme Yasası (*Federal Regulation of Lobbying Act*)[439] ile Kongre'de yasama sürecini etkilemeye çalışan lobicilerin kayıt altına alınmasını sağlayan bir sistem oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda lobicilerin isim, adres, müşteri bilgileri, kazanç ve harcama bilgileri, hangi yasaları etkilemeye çalıştıkları ve medyada yayınlanmasını sağladıkları haber ve makalelere dair beyanlarını içeren raporları üç ayda bir hazırlamaları zorunlu tutulmuştur. Lobiciliğin işleyişini ve mali eylemlerini düzenlemeyi amaçlamaktan ziyade lobicilerin kayıt altına alınmasını öngören bu yasanın hem tasarlanışı hem de uygulamadaki başarısı bakımından yetersiz olduğu ifade edilmektedir.[440]

Söz konusu yasayı yürürlükten kaldıran ve 1995 yılında çıkarılan Lobicilik Açıklama Yasası (*Lobbying Disclosure Act*) ile yasamanın yanı sıra yürütmeyi

---

[437] Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s. 245.

[438] Jacob R. Straus, The Lobbying Disclosure Act at 20: Analysis and Issues for Congress, *Congressional Research Service*, 1 Aralık 2015, https://fas.org/sgp/crs/misc/R44292.pdf, (18.07.2019), s. 8.

[439] Söz konusu kanun, 1946 tarihli Yasama Reformu Kanunu'nun (*Legislative Reoorganization Act of 1946*) üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bkz. "Legislative Reorganization Act of 1946", *Legis Works*, http://legisworks.org/sal/60/stats/STATUTE-60-Pg812.pdf, (28.06.2019).

[440] Craig Holman, "Origins, Evolution and Structure of the Lobbying Disclosure Act", *Public Citizen*, 11 Mayıs 2006, https://www.citizen.org/wp-content/uploads/ldaorigins.pdf, (28.06.2019), ss. 4-6.

etkilemeye çalışan faaliyetler de lobicilik kapsamında değerlendirilmeye başlamıştır. Son olarak, Jack Abramoff skandalının ardından[441] 2007 yılında çıkarılan Dürüst Liderlik ve Açık Yönetim Yasası (*Honest Leadership and Open Government Act*), lobicilerin raporlama sıklığını altı aydan üç aya düşüren ve raporlama için gereken maddi kazanç eşiğini 5 bin dolardan 2 bin 500 dolara, toplam harcama eşiğini ise 20 bin dolardan 10 bin dolara indiren düzenlemeler içermektedir. Ayrıca bu yasa ile lobicilerin Kongre üyeleri ve çalışanlarına hediye vermeleri yasaklanmıştır.[442]

Baskı ve çıkar grupları ile lobilerin Amerikan dış politikası üzerindeki etkisi çerçevesinde Yahudi lobisi özel bir örnek olarak dikkat çekmektedir. ABD'nin İsrail ile ilişkilerinin özellikle Ortadoğu politikasında belirleyici bir rol oynadığı göz önüne alındığında, Yahudi lobisinin söz konusu ilişkilerdeki konumu merak konusu olmaktadır. Örneğin, John Mearsheimer ve Stephen Walt, ABD'nin dış yardımlarından her yıl yaklaşık %20 pay alarak ekonomik ve askeri anlamda en fazla desteklenen ülke haline gelen ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı ABD vetosunu kendine zırh edinen İsrail'in neden ABD tarafından bu denli desteklendiğini sorgulamıştır.[443]

Bu bağlamda; ABD ve müttefiklerinin terör tehlikesi ile karşı karşıya kalma ihtimalini artıran, Filistin'e karşı uyguladığı politikaların Amerikan kamuoyu, medyası ve akademisinde tartışmaya açılmasını engelleyerek demokrasiyi sekteye uğratan ve ABD aleyhine casusluk dahi yapabilen İsrail'e sağlanan bu desteğin İsrail lobisinin gücüne dayandığı savunulmaktadır. Mearsheimer ve Walt, söz konusu desteği; Yahudi halkının mağduriyetine, İsrail'in diktatörler tarafından kuşatılmış bir demokrasi olmasına ya da terörizme karşı işbirliği gerekçesine bağlayan (stratejik ya

[441] Nevada'da kumarhane işleten Kızılderililerin şikâyeti üzerine hakkında inceleme başlatılan lobici Jack Abramoff, siyasi iltimaslar karşılığında siyasilere rüşvet verdiğini itiraf etmiş ve dört yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bkz. "Abramoff'a Dört Yıl Hapis Cezası", *BBC Turkish*, 5 Eylül 2008, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080905_abramoff.shtml, (22.07.2019); Cem Sey, "ABD Kongresi Üzerindeki Gölge", *BBC Turkish*, 6 Ocak 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2006/01/printable/060106_fooc_abramoff.shtml, (22.07.2019).

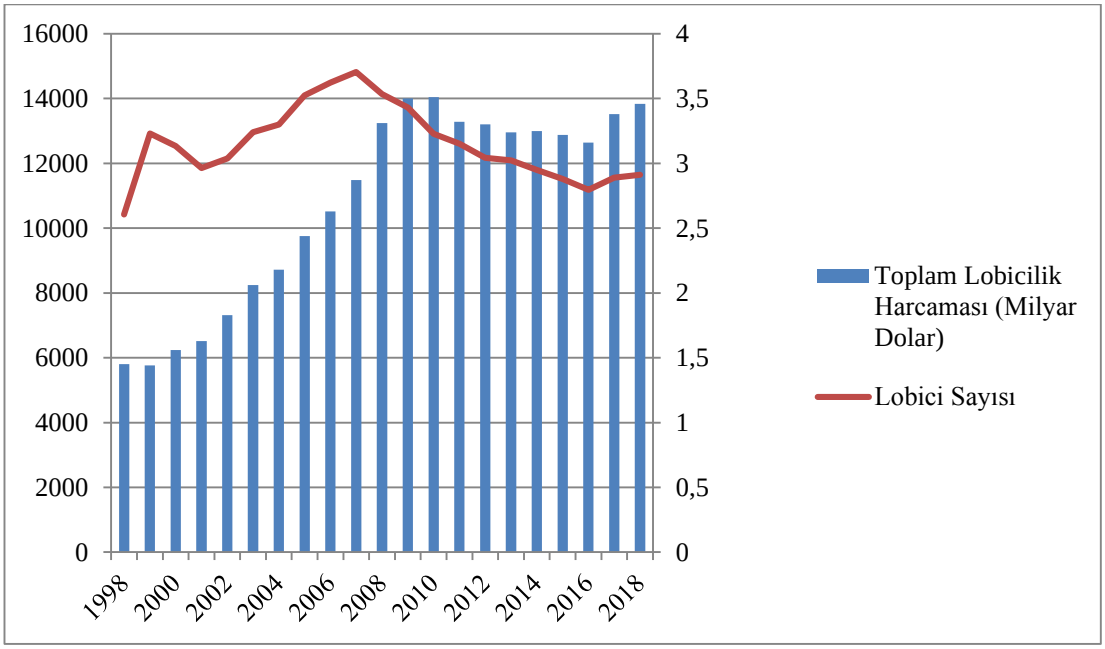
[442] Jacob R. Straus, *a.g.m.*, ss. 12-13.

[443] John Mearsheimer ve Stephen Walt, "The Israel Lobby", *The Domestic Sources of American Foreign Policy*, Derleyen: James M. McCormick, Yedinci Baskı, Rowman&Littlefield, Lanham 2017, ss. 69-83.

da ahlaki) açıklamaları reddederek İsrail lobisinin faaliyetlerini ön plana çıkarmaktadır. Bu kapsamda, nüfusun yüzde üçünden az bir kesimini oluşturmalarına rağmen Yahudilerin seçim kampanyalarına önemli miktarda yardım yaptıklarına dikkat çekilirken, *The Washington Post* gazetesinin tahminine göre Demokrat Parti'nin adaylarına yapılan yardımın yaklaşık %60'ının Yahudi lobisi tarafından sağlandığı ifade edilmektedir.[444]

ABD'de lobicilik faaliyetleri kapsamında değinilmesi gereken bir diğer husus yabancı devletlerin bu konudaki etkinliğidir. Bu bağlamda, giderek artan sayıda yabancı devletin Amerikan karar alıcıları etkilemek için lobiciler kiraladığı ifade edilmektedir. 1977 ve 1996 yılları arasında Washington'da temsil edilen ülke sayısı 110'dan 150'ye, bu ülkeleri temsil eden kişi ya da firma sayısı ise 220'den 1100 civarına yükselmiştir.[445]

Grafik 3: ABD'de Toplam Lobici Sayısı ve Lobicilik Harcaması (1998-2019)[446]

[444] John Mearsheimer ve Stephen Walt, *a.g.m.*, s. 78.
[445] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 299.
[446] Lobbying Database, *OpenSecrets*, https://www.opensecrets.org/lobby/, (17.07.2019).

3.4.3. Medya

Bilgiyi toplama, çerçeveleme (*framing*) ve dağıtma işlevlerini yerine getiren medya, bu doğrultuda, "bilgi taciri" olarak nitelendirilmektedir.[447] Buna rağmen medyanın siyasal nitelikli tüm olayları eksiksiz bir biçimde aktarma imkânına sahip olmaması dolayısıyla hangi olayları, hangi boyutlarıyla ve ne şekilde aktaracağına dair birtakım tercihler yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kaldığı ifade edilmektedir.[448] Halkı bilgi gücüne eriştirerek yöneten ile yönetilen arasında bu bakımdan bir denge sağlayan medya, özellikle savaş zamanlarında vatandaşların bilgi alma özgürlüğü ile ülkenin ulusal güvenliği arasında yaşanan çatışmalarda önemli bir rol oynamaktadır.[449] Medyanın kamuoyunu ve karar alıcıları etkileme kapasitesi de göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu tercihlerini şekillendiren unsurların açığa çıkarılması önem kazanmaktadır. Bu husus, medyanın hükümetin bir propaganda aracı mı olduğu yoksa demokratik işlevini mi yerine getirdiğine dair tartışmalara ışık tutmaktadır.

Edmund Burke, 18. yüzyılda mecliste gazeteci ve muhabirlerin oturdukları alana (*Reporters' Gallery*) işaret ederek burada diğer üç kuvvetten daha önemli bir dördüncü gücün mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda; radyo, televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarından oluşan medyanın liberal demokrasilerde bağımsız demokratik bir kurum olduğu kabul edilmeye başlamıştır.[450] Böylelikle; medyanın yasama, yürütme ve yargı organlarının eylemlerini izleyerek vatandaşları bilgilendiren bağımsız bir dengeleyici işlev gördüğünü savunan geniş bir yazın

---

[447] Matthew A. Baum ve Philip B. K. Potter, "The Relationship Between Mass Media, Public Opinion and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis", *The Annual Review of Political Science*, Cilt 11, 2008, ss. 49-50.

[448] Özlem İpek, "Dış Politikada Medyanın Rolü", *Lectio Socialis*, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz 2018, s. 158.

[449] William Hutchinson, "Media, Government and Manipulation: The Cases of the Two Gulf Wars", *Proceedings of the 9th Australian Information Warfare and Security Conference*, Edith Cowan University Security Research Centre, 1 Aralık 2008, s. 35.

[450] William H. Dutton, "The Fifth Estate Emerging Through the Network of Networks", (*Prometheus*, Cilt 27, Sayı 1), Mart 2009, https://www.researchgate.net/publication/46527032_The_Fifth_Estate_Emerging_Through_the_Network_of_Networks, (07.08.2019), s. 2.

ortaya çıkmıştır.[451] Çoğulcu modele göre, Amerikan kamuoyu siyasi güce karşı yeterli derecede özerkliğe sahip olan haber kaynaklarından elde ettiği bilgiyi rasyonel bir biçimde değerlendirerek bağımsız görüşünü oluşturmakta ve böylece siyasal sistemi etkileme imkânına sahip olmaktadır.[452]

Medyanın kamuoyunu doğru biçimde bilgilendirerek özgür bir tartışma ortamının oluşmasına hizmet ettiği inancı "bekçi köpeği" yakıştırmasıyla ifade edilmektedir. Örneğin, Seymour Hersh'in bu tip bir gazetecelik çabasıyla Ebu Gureyb cezaevinde Iraklılara yapılan işkencelerin izini sürmesi, medyanın demokrasinin bekçisi rolüne soyunabileceğini ortaya koymaktadır.[453] Diğer taraftan, medyanın siyasal iktidar ile içiçe geçmesi ya da devletin sansürü ve baskısı ile karşı karşıya kalması söz konusu işlevini sorgulanır hale getirmiştir. Bu durum, medyaya bir alternatif olarak ortaya çıkan internetin beşinci güç olarak ele alınmasına yol açmıştır.[454]

Medya üzerine geleneksel görüş, medyanın karar alma sürecinde bağımsız ve stratejik bir aktör olmaktan ziyade seçkin kesimin mesajlarını taşıyan bir kanal işlevi gördüğü şeklindedir.[455] Bu doğrultuda, Edward S. Herman ve Noam Chomsky, medyanın "kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet ettiğini" savunmaktadır.[456] Söz konusu gruplar, medyanın tercihlerini şekillendiren ve gündem belirleyen unsurlar olarak öne çıkarılmaktadır. Örneğin, düşman ülkelerin liderlerinin Adolf Hitler'e, müdahale karşıtlarının ise Neville Chamberlain'e benzetilmesi ve bu benzetmelerin medya tarafından ilgiyle

---

[451] Stuart E. Eizenstat, "Nongovernmental Organizations as the Fifth Estate", *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, Cilt 5, 2004, s. 15.
[452] Piers Robinson, "Media and US Foreign Policy", *US Foreign Policy*, Derleyenler: Michael Cox ve Doug Stokes, İkinci Baskı, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 162.
[453] Piers Robinson, *a.g.m.*, s. 161.
[454] İlker Erdoğan, "Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm mü Yaşanıyor?", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2013, s. 177.
[455] Matthew A. Baum ve Philip B. K. Potter, *a.g.m.*, s. 50.
[456] Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği*, Çeviren: Ender Abadoğlu, Üçüncü Basım, Bgst Yayınları, Nisan 2017, s. 15.

karşılanması savaşın ilk aşamalarında medyanın seçkin görüşleri doğrultusunda çerçeveleme işlevini nasıl yerine getirdiğini gözler önüne sermektedir.[457]

Herman ve Chomsky, Amerikan medyasının çeşitli olaylarda sergilediği yanlı tutumu bu durumun bir göstergesi olarak ortaya koymaktadır. Örneğin, 1984 yılında Polonyalı komünistler tarafından öldürülen rahip Jerzy Popieluszko ile ilgili yapılan haberlerin ABD'nin uydu devletlerinde öldürülen ve sekizi ABD vatandaşı olan 100 din görevlisi hakkındaki haberlerden daha fazla olduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca, soykırım kelimesinin düşman devletlerin eylemlerine kolaylıkla yakıştırılırken, ABD ya da müttefiklerinin benzer eylemleri ile ilgili bu tip nitelendirmelerin nadiren kullanıldığı ifade edilmektedir.[458] Böylece, Amerikan medyasının taraflı bir tutum takınarak düşman devletlerin ölümle sonuçlanan eylemlerine odaklandığı ve suçlayıcı bir dil kullandığı savunulmaktadır.

Medyanın "dördüncü güç" işlevi görmesini engelleyen unsurlardan biri de bilgi kaynakları bakımından resmi otoritelere bağımlı olmasıdır. Amerikan medyasında haber programları ve içerikleri için ayrılan bütçede 1980'li yıllardan itibaren yapılan ciddi kesintiler, anaakım medyada uluslararası haberlerin daha az yer almasına ve resmi kaynaklara olan bağımlılığın artmasına yol açmıştır.[459] Bu çerçevede, Dışişleri Bakanlığı ya da Beyaz Saray tarafından yapılan ve doğrulama gerektirmeyen açıklamalara dayalı olarak haber yapılmaktadır. Medyanın çoğunlukla resmi kaynaklara itibar etmesi ve verilerini bu kaynaklara dayandırması devleti destekleme eğilimine işaret etmektedir.[460]

Örneğin, Körfez Savaşı öncesinde Suudi Arabistan'a askeri güçlerini konuşlandırmak isteyen ABD, Irak'ın Suudi Arabistan'ı işgal edeceği iddialarını

---

[457] Sean Aday, "The US Media, Foreign Policy, and Public Support for War", *The Oxford Handbook of Political Communication*, Derleyenler: Kate Kenski ve Kathleen Hall Jamieson, Haziran 2014, https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199793471.001.0001/oxfordhb-9780199793471-e-025, (24.07.2019), s. 3.
[458] Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *a.g.e.*, s. 24.
[459] Sean Aday, *a.g.m.*, s. 1.
[460] Edward S. Herman, "The Media's Role in U.S. Foreign Policy", *Journal of International Affairs*, Cilt 47, Sayı 1, Yaz 1993, ss. 25-26.

ortaya atmış ve söz konusu iddialar Amerikan medyası tarafından sorgulanmaksızın kabul edilmiştir. Irak'ın yalanlamaları ve böyle bir işgal için gereken askeri kapasiteye sahip olmaması medya tarafından göz ardı edilmiştir. Buna ek olarak, Irak hükümetinin diplomatik bir çözüm bulmak için yaptığı girişim ve tekliflerin ABD tarafından reddedilmesine rağmen Bush yönetiminin diplomatik seçenekleri tükettiğine dair iddialar Amerikan medyası tarafından desteklenmiştir.[461] Böylelikle, medyanın ABD'yi savaşın içine çekmeyi hedefleyen Bush yönetimini desteklediği belirtilmektedir.

İkinci bir örnek olarak, Herman'ın dikkat çektiği El Salvador ve Nikaragua seçimlerinin Amerikan medyası tarafından ele alınış biçimi incelenmiştir.[462] Amerikan medyası El Salvador'daki 1984 seçimlerine geniş yer ayırarak yüksek katılım oranından ve isyancılara rağmen yaşanan demokratik gelişmeden övgüyle bahsederken, serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan temel şartların yokluğuna ve gazetecilerin öldürülmesine yer vermemiştir. Aynı yıl Nikaragua'da düzenlenen seçimlerde ise tam tersi bir tutum takınan Amerikan medyası; gazeteci cinayetlerinin yaşanmadığı, muhalif gazete *La Prensa*'nın sansüre rağmen basıldığı ve sağcı adayların suikast korkusu yaşamadan katıldığı seçimleri sahte olarak nitelendirmiştir. Nihayetinde El Salvador hükümeti meşru ve demokratik kabul edilirken, Nikaragua yönetimi gayrimeşru olarak değerlendirilmiştir.

Hükümetin medyayı bir araç olarak kullandığına dair örnekler ilgili yazında sıkça yer alsa da Amerikan medyasının kamuoyuyla birlikte dış politika kararlarında etkili olduğu bazı önemli olaylar yaşandığının altı çizilmektedir. Örneğin; ABD'nin Dışişleri Bakanlığı, Pentagon ve CIA'in itirazlarına rağmen Somali'ye müdahale etmesi televizyon ekranlarında yer verilen dramatik görüntüler ile ilişkilendirilmektedir. Öyle ki, Libya'ya 1986 yılında gerçekleştirilen hava saldırısı ve Somali kıyılarına yapılan çıkarmanın televizyonun en yoğun olarak izlendiği *prime time* saatlerine denk getirildiği ifade edilmektedir. Hatta televizyon ekranlarına daha güzel bir görüntü sunabilmek amacıyla Somali'ye Mogadişu limanı yerine

[461] Edward S. Herman, *a.g.m,* ss. 40-42.
[462] Edward S. Herman, *a.g.m,* ss. 34-36.

elverişsiz sahillerden girildiği öne sürülmektedir.[463] Ayrıca, 3 Ekim 1993'te 18 ABD askerinin Mogadişu'da hayatını kaybetmesi ve cesedi sokaklarda sürüklenen bir Amerikan askerinin görüntülerinin CNN ekranlarında yayınlanmasıyla ABD ordusunun Somali'den çekilmek zorunda kaldığı belirtilmektedir.[464]

Medyanın Amerikan dış politikasına etkilemeye yönelik imkân ve kapasitesinin son dönemde arttığı ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ilk olarak CNN (*Cable News Network*) aracılığıyla 24 saat haber sunulmaya başlamasının medyanın etkisini artırdığı dile getirilmektedir. Bu sayede, önemli uluslararası gelişmeler gerçek zamanlı olarak seyircilere aktarılabilmektedir. Medyanın gücünü artırdığı düşünülen ikinci gelişme ise Soğuk Savaş'ın son bulmasıdır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş dönemi boyunca anti-komünizmin ideolojik etkisi altında kalan karar alıcıların ve gazetecilerin uluslararası gelişmelere aynı pencereden bakması, bu süreçte hükümet politikalarının sorgulanmasını engellemiştir.[465]

3.4.3.1. ABD Basınında Savaş Sansürü

ABD tarihinde ilk kez Meksika Savaşı sırasında savaşa dair haberlere sansür getirilmiş ve askeri operasyonları eleştiren *Genius of Liberty* isimli gazete kapatılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında ise 1917 Casusluk Yasası ve 1918 İsyanı Kışkırtma Yasası kapsamında baskı altında tutulanan gazeteciler, ayrıca 1917 yılında çıkarılan "gönüllü sansür" kurallarına tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı ABD'de basın üzerindeki baskının en yoğun olduğu dönemlerden biri olarak değerlendirilmektedir.[466] Örneğin, gazetecilerin Connecticut'ta bulunan bir cephane fabrikasında gerçekleşebilecek muhtemel bir grevi ve bir Amerikan askerinin bir Fransız kadına tecavüz edip onu öldürmesini konu alan mesajları Amerikan donanması tarafından engellenmiştir. Ayrıca savaş alanında ABD'yi zor durumda

[463] Jochen Hippler, "The Media and Foreign Policy", *Transnational Institute*, https://www.tni.org/my/node/7776, (19.08.2019).
[464] Haldun Yalçınkaya, "Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s. 43.
[465] Piers Robinson, s. 165.
[466] Daniel Smyth, "Avoiding Bloodshed? US Journalists and Censorship in Wartime", *War & Society*, Cilt 32, Sayı 1, Mart 2013, ss. 64-70.

bırakacak bir haber yapan gazetecinin daha önceden kendisine verilen on bin dolarlık harcırahına el konulmuş ve bu gazeteci ABD'ye geri gönderilmiştir.[467] Savaşın büyük bölümünde fotoğraf çekilmesi yasaklanırken, çekilen fotoğraflar da denetime tabi tutulmuş ve ölü Amerikan askerlerinin fotoğraflanması yasaklanmıştır. Basına uygulanan sansüre büyük oranda riayet edilirken, Kamu Bilgilendirme Komitesi (*The Committee on Public Information*) Başkanı George Creel'in ifadelerine göre savaş sırasında sansür kuralları yalnızca iki ya da üç kez kasıtlı bir şekilde ihlal edilmiştir.[468]

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki basına sansür uygulamaları incelendiğinde de benzer manzaralarla karşılaşılmaktadır. Örneğin, *The Galilean* editörü William Pelley, Başkan Roosevelt'in Pearl Harbor saldırısını kolaylıkla engelleme imkânına sahip olduğu fakat bunu yapmadığı yönündeki iddiaları dolayısıyla 1940 Yabancı Kayıt Yasası kapsamında on yıl hapse mahkûm edilmiştir. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'na benzer şekilde ölen Amerikan askerlerinin fotoğraflanması yasaklanmış ve bu yasak ancak 1943 yılında hafifletilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak ise ABD topraklarında hedef olabilecek yerler ile ilgili hava durumu bilgisi, Amerikan hedeflerine gerçekleştirilen saldırıların yol açtığı zararların detayları ve ABD Başkanı'nın konumu ile ilgili bilgilere sınırlama getirilmiştir. Bu gibi tedbirlere ek olarak, *The Chicago Tribune* gazetesinin Japonya'nın iletişim şifrelerinin çözüldüğünü ima eden haberlerinden sonra bu tür bilgilerin paylaşılması da yasaklanmıştır. Ocak 1942'de yayınlanan gönüllü sansür kurallarına İkinci Dünya Savaşı sırasında %99,99 oranında riayet edildiği açıklanmıştır.[469]

Televizyon ekranlarında geniş bir şekilde yer bulması dolayısıyla "oturma odası savaşı" olarak nitelenen Vietnam Savaşı, medyanın konuyu ele alış biçiminin stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi ve askeri başarı üzerinde son derece etkili olduğunu ortaya koyan önemli bir olay olarak değerlendirilmektedir. Ölen askerler ile sivillere ait görüntülerin ekranlara taşınmasının savaşın sonlandırılmasında

[467] Haldun Yalçınkaya, *a.g.m.*, s. 34.
[468] Michael S. Sweeney, *Secrets of Victory: The Office of Censorship and the American Press and Radio in World War II*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2001, s. 16.
[469] Daniel Smyth, *a.g.m.*, ss. 71-75.

önemli rol oynadığı ve buna bağlı olarak, savaşın Güneydoğu Asya ormanlarında değil "içeride" kaybedildiği iddia edilmiştir.[470] Bunun yanı sıra, bu savaş sırasında askerlerin gizlilik ilkesi ile basının şeffaflık isteğinin çatışması sonucunda, gazeteciler askeri kurumlar tarafından düşmana bilgi sağlamakla suçlanmıştır. Amerikan yönetimi bu tecrübeye dayanarak; 1983 yılında Grenada'da düzenlenen askeri darbeye karşı başlatılan Acil Şiddet Harekâtı'nın (*Operation Urgent Fury*) ilk 48 saatinde basın mensuplarının ülkeye girişlerini yasaklamıştır.[471] Diğer taraftan, Vietnam Savaşı'nın medya ve kamuoyunda esas olarak kazanma ya kaybetmeye odaklanan bir çerçevede eleştirildiği, ABD'nin neden savaşa dâhil olduğunu sorgulayarak konunun özüne inebilen eleştirilerin nadiren dile getirildiği vurgulanmaktadır.[472]

Vietnam Savaşı sırasında basına uygulanan sansür, yargı organlarının da dâhil olduğu farklı bir boyuta ulaşmıştır. *New York Times* ve *Washington Post* gazetelerinde Pentagon Belgeleri ile ilgili haberlerin yer alması ve bazı gazetelerde ABD'nin savaşı gizlice tırmandırma kararı aldığına dair belgelerin yayınlanması üzerine, Nixon yönetimi mahkemeye başvurarak ilgili gazete haberleri ve makalelerinin yayınlanmasını engellemeye çalışmıştır. Böylece, Amerikan tarihinde ilk kez federal mahkeme kararlarıyla gazetecilere kısıtlama getirilmiş ve 1971 yılında *Boston Globe* ile *St Louis Post-Dispatch* gazeteleri hakkında ulusal güvenliği tehlikeye attıkları gerekçesiyle beş ila 15 gün süresince kapatma kararı verilmiştir.[473]

Körfez Savaşı ve 2003 Irak Savaşı sırasında çatışma alanından haber akışı sırasıyla resmi lisanslı "havuz muhabirleri" ve "iliştirilmiş gazeteciler" (*embedded journalists*) tarafından sağlanmıştır. Hava saldırılarının yoğun bir biçimde kullanıldığı Birinci Körfez Savaşı sırasında herhangi bir gazetecinin çatışma alanına yaklaşmasına izin verilmezken, muhabirlerin büyük çoğunluğu Dahran ve Riyad'da bekletilmiş[474] ve ancak Amerikan ordusu tarafından kontrol edilen "medya havuzu"

[470] Jochen Hippler.
[471] Haldun Yalçınkaya, *a.g.m.*, s. 35.
[472] Piers Robinson, *a.g.m.*, s. 167.
[473] Daniel Smyth, s. 81.
[474] Haldun Yalçınkaya, s. 41.

aracılığıyla elde ettikleri haber malzemelerini kullanabilmiştir. Bu durum, bazı Avrupalı muhabirlerin gerçekten bir savaşın yaşanıp yaşanmadığını dahi sorgular hale gelmesine yol açmıştır.[475] Havuz sistemi bir yandan askeri birliklere erişim yetkisi verilen muhabirlere güvenli bir ortam sağlarken, diğer taraftan hükümete bu destek karşılığında haber akışını kontrol edebilme imkânı tanımıştır. Bu durumdan oldukça fayda sağlayan CNN'in Körfez Savaşı sırasında yaptığı yayınlar sayesinde küresel bir marka haline geldiği ifade edilmektedir.[476]

Tablo 11: Amerikan Askeri Müdahalelerini İzleyen ve Hayatını Kaybeden Savaş Muhabirleri[477]

Savaş/Çatışma	**İzleyen Muhabir Sayısı**	**Hayatını Kaybeden Muhabir Sayısı**
Normandiya Çıkarması	27	--
Kore Savaşı	270	17
Vietnam Savaşı	637	66
1983 Grenada Harekâtı	600	--
Körfez Savaşı	1600	4[478]
Irak Savaşı	600	150[479]

2003 yılında hayata geçirilen iliştirilmiş muhabirlik uygulamasında söz konusu muhabirlerin ordu tarafından seçildiği ve sorun çıkarabileceği düşünülenlerin sisteme dâhil edilmedikleri belirtilmektedir. Bu uygulama neticesinde, muhabirlerin askerlerle birlikte hareket etmeleri dolayısıyla bağlı bulundukları askeri grubun bir

[475] Jochen Hippler.
[476] Haldun Yalçınkaya, *a.g.m*., s. 36.
[477] Haldun Yalçınkaya, *a.g.m*., s. 37, 40.
[478] Janne Halttu, *The Iraq Crisis of 2003 and Press-State Relations: An Analysis of Press Coverage in Finland, Ireland and the UK*, University of Westminster School of Media, Arts and Design, Doktora Tezi, Temmuz 2010, s. 93 (dn. 104).
[479] Mart 2003-Aralık 2011 dönemini kapsayan verilerdir. Bkz. Katherine Fung, "Record Number of Journalists Killed During Iraq War: Committee to Protect Journalists", *HuffPost*, 19 Mart 2013, https://www.huffpost.com/entry/iraq-war-killed-journalists_n_2907550, (09.09.2019).

parçası haline geldikleri gözlenmiştir.[480] Bu durum, muhabirlerin özgürce araştırma yapmasına engel olurken, aynı zamanda da psikolojik olarak ordunun bakış açısını benimsemelerine zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra, 2003 Irak Savaşı'nda sansürün bizzat haber editörleri ve medya sahipleri tarafından uygulandığı ifade edilirken, bağımsız gazetecilerin sahada sıradan vatandaş muamelesi gördüğü ve tehlike altında çalıştıkları vurgulanmaktadır.[481]

Birinci ve İkinci Körfez Savaşlarında medyanın haberleri nasıl yansıttığı da inceleme konusu olmuştur. Bu bağlamda, Amerikan ordusunun sahip olduğu silahlar ve teknolojinin yüceltilerek adeta bir "kahraman" gibi ele alındığı, diğer taraftan silah teknolojisinin yol açtığı sonuçların medya tarafından göz ardığı edildiği ifade edilmektedir. Örneğin, uzmanların insanlar yerine "hedeflerin" öldürüldüğünü ifade eden teknik bir dil kullanması medyanın insani unsurlara yer vermekten kaçındığını ve savaşın kazanılmasına odaklandığını ortaya koymaktadır.[482] Muhabirlerin çatışma alanlarına yaklaştırılmaması da silah teknolojilerinin öne çıkarılmasının nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, kısa ve derinlikten yoksun bilgilerden oluşan haberlerin eğlence formatına benzer şekilde ekrana yansıtılması nedeniyle *infotainment* kavramı ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, savaş alanından gelen haberleri belirli konulara odaklanan tematik bir çerçevede ele almak yerine dağınık bir biçimde aktaran medya eleştiri konusu olmuştur.[483] Buna rağmen savaş haberlerine seyirci talebinin arttığı gözlenmiş ve hatta CNN en çok izlendiği saatlerde reklam ücretlerini dört katına çıkarmayı başarabilmiştir.[484]

3.4.4. Din

ABD anayasal bakımdan herhangi bir dine ayrıcalık tanımamakla birlikte halkın çoğunluğunun mensubu olduğu Hristiyanlığın iç ve dış politikada önemli bir yeri

[480] William Hutchinson, *a.g.m*., s. 37.
[481] William Hutchinson, *a.g.m*., s. 36.
[482] Daniel C. Hallin, "Images of the Vietnam and the Persian Gulf in U.S. Television", *Seeing Through the Media: The Persian Gulf War*, Derleyenler: Susan Jeffords ve Lauren Rabinovitz, Rutgers University Press, New Jersey 1994, s. 54.
[483] William Hutchinson, *a.g.m*., ss. 36-38.
[484] Jochen Hippler.

olduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen dinin dış politika üzerindeki etkisi özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından daha ciddi bir şekilde ele alınmaya başlamıştır.[485] Din olgusu, ABD'nin kuruluşunda önemli bir etken olarak dikkat çekerken, Amerikan toplumunda çoğunluğunu Protestanların oluşturduğu çoğulcu bir dini yapının egemen olduğu vurgulanmaktadır.[486] Özellikle Püriten öğretinin, ilahi hak doktrini yerine sözleşme teolojisini benimsemesi dolayısıyla ABD'de demokratik bir rejim kurulmasında etkili olduğu belirtilmektedir.

Bunun yanı sıra, güçlü federe devletler ve kuvvetler ayrılığına dayanan yönetim sisteminin oluşturulmasında Püriten öğretinin etkisi olduğu vurgulanmaktadır. İnsanın günahkârlığına vurgu yapan anlayış, insan doğasına karşı olumsuz bir yaklaşımı beraberinde getirmiş ve tek bir kişinin bütün gücü elinde bulundurduğunda güvenilmez olacacağı düşüncesi, güçlü federe devletlerin ve kuvvetler ayrılığının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İngiltere'ye karşı girişilen Bağımsızlık Savaşı'nda da itici bir güç olan bu öğreti doğrultusunda İngiltere, Hz. Musa'yı vatanından çıkaran Firavun olarak algılanmıştır. Püritenler, böylece Amerika'yı vaat edilmiş topraklar olarak görmüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibarense dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen ve farklı dinlere mensup olan çok sayıda göçmenin ABD'ye yerleşmesi sonucu, Püriten öğretinin yerine sivil din olgusu toplum ve siyaset üzerinde etkili olmaya başlamıştır.[487] Bu çerçevede, sivil dinin kilise ve devlet ayrılığına halel getirmeden ulusu bir arada tutan bir çeşit tutkal vazifesi gördüğü kabul edilmektedir.[488] Öyle ki, 1950'li yıllarda yeniden ortaya çıkan sivil dinin Tanrı'nın varlığından çok Amerikancılık inancına dayandığı savunulmaktadır.[489]

---

[485] Stuart Croft, "Christian Evangelicals and US Foreign Policy", *New Directions in US Foreign Policy*, Derleyenler: Inderjeet Parmar, Linda B. Miller ve Mark Ledwidge, Taylor & Francis e-Library, 2009, s. 120.

[486] Orçun İmga, *Amerika'da Din ve Devlet: Tarihi ve Felsefi Temeller***,** Liberte Yayınları, Ankara 2010, s. 22.

[487] Onur Yıldırım, "Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi", *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015, ss. 94-99.

[488] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 245.

[489] Janicke Stramer, *US Foreign Policy and Religion During the Cold War and the War on Terror*, The Edven Mellen Press, Lewiston 2012, s. 49.

ABD kurucularının dini değerleri de dikkate alarak buna uygun bir söylem kullandıkları ve Amerikan tarihi boyunca kiliselerin çeşitli ahlaki meselelere müdahil oldukları vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, Birinci Tadil ile devletin dine yaklaşımı şu şekilde açıklanmıştır: *"Kongre, bir dini tesis eden veya serbestçe bir dinin ibadetini meneden veya söz yahut basın hürriyetini veya halkın sükûnetle toplanup hükümete şikâyetlerini bildiren arzuhaller göndermek hakkını takyit eyleyen (kısıtlayan) hiç bir kanun yapamaz."*[490] Buradan anlaşılacağı üzere, ABD'de Anayasa gereğince din ve devlet arasında kurumsal bir bağ bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra; Almanya, İtalya ve İsveç'teki Hristiyan Demokrat partilerin aksine ABD'de din merkezli bir parti bulunmamaktadır.[491]

ABD'de kendisini çok dindar olarak tanımlayanların oranının 2017 yılı itibarıyla %37 seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir.[492] Toplam 102 ülkede yapılan araştırmalara göre, ABD haricinde kişi başına düşen GSYİH'si 30.000 doların üzerinde olan hiçbir ülkede her gün dua edenlerin oranı %40'ın üzerinde değilken, bu oranın ABD'de %55 olduğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu oranın Kanada'da %25, Avustralya'da %18 ve Büyük Britanya'da %6 olduğu dikkate alındığında; ABD'nin dini inançlar bağlamında diğer gelişmiş ülkelerden farklı bir noktada olduğu göze çarpmaktadır.[493] Diğer taraftan, ABD'de Tanrı'nın varlığına inananların oranı 2007 yılında %92 iken bu oran 2014 yılında %89'a gerilemiştir.[494] Söz konusu istatistikler, halkı dindar olan devletlerin dine fazla önem verdiği ve daha fazla din temelli çıkar grubuna sahip olduğu yönündeki tespitler ışığında önem arz etmekte ve ABD'nin bu bağlamdaki durumu hakkında ipuçları sunmaktadır. Zira ABD başkanlarının dini referans alarak yaptıkları konuşmalar aracılığıyla dindar seçmenlerin ilgisini

---

[490] "Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri", Çeviren: Muvaffak Akbay, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 1950, ss. 484-485.
[491] Jeffrey Haynes, "Religion and Foreign Policy", *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Derleyen: Jeffrey Haynes, Taylor & Francis e-Library, 2008, s. 297.
[492] Frank Newport, "2017 Update on Americans and Religion", *Gallup*, 22 Aralık 2017, https://news.gallup.com/poll/224642/2017-update-americans-religion.aspx, (12.09.2019).
[493] Dalia Fahmy, "Americans are Far More Religious Than Adults in Other Wealthy Nations", *Pew Research Center*, 31 Temmuz 2018, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/07/31/americans-are-far-more-religious-than-adults-in-other-wealthy-nations/, (12.09.2019).
[494] "U. S. Public Becoming Less Religious", *Pew Research Center*, 3 Kasım 2015, https://www.pewforum.org/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/, (12.09.2019).

çekmeye çalıştıkları ve dini kullanarak politikalarına meşruiyet sağlama arayışı içine girdikleri gözlenmektedir.[495]

3.4.4.1. Yeni Muhafazakârlık

Yeni muhafazakarlık, dinin Amerikan siyaseti ve dış politikası üzerindeki rolü bağlamında özellikle 21. yüzyılda ön plana çıkan bir kavramı ifade etmektedir. Yeni muhafazakarlığın 20. yüzyıldaki kökenleri ise ABD'de yeni sağın ortaya çıkışına kadar uzanmaktadır. 1970'li yıllarda Keynesyen refahçı anlayışa karşı gelişen "yeni sağ" ilk olarak ABD ve Birleşik Krallık'ta etkili olmuştur. Televizyon ve sinemaya sansür uygulanması, göç karşıtlığı ve göçmenlerin yurtlarına geri gönderilmesi yeni sağ politikalar olarak öne çıkmaya başlamıştır. Neoliberalizm ve yeni muhafazakârlığın birlikteliğinden ortaya çıkan yeni sağ, devletin müdahalesinden azade ekonomik özgürlüğü ve sosyal otoriterliği birlikte savunmaktadır. Söz konusu sentezin sosyal boyutunu vurgulayarak otoriteyi öne çıkaran yeni muhafazakârlık (muhafazakâr yeni sağ), Batı toplumlarında 1960'lardan itibaren otoritenin azalmasıyla suç oranlarında artış görüldüğünü ve sosyal disiplinin bozulduğunu savunmaktadır.[496] Bu doğrultuda, din ve aile gibi geleneksel değer ve kurumlara saygı, yeni muhafazakâr düşüncenin temel esaslarından birini oluşturmaktadır.

Yeni muhafazakârlık, entelektüel açıdan dinamik fakat az bilinen bir hareket iken 11 Eylül sonrası güçlü bir konuma sahip olmuştur. Irak Savaşı ise öncesinde ve sonrasında yeni muhafazakârlığın hızlı bir yükseliş ve düşüş yaşadığı bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bu çerçevede, hiç popüler bir hareket haline gelmeyen yeni muhafazakârlığın merkezi otoriteye sahip örgütlü bir güç olmadığının altı çizilmektedir. Bu hareket, daha ziyade belirli bir entelektüel bakış açısını paylaşan düşünürlerin oluşturduğu bir ağı hatta eğilimi ifade etmektedir.[497] Irving Kristol,

---

[495] Anne Jenichen, "A Transatlatic Secular Divide? The Representation of Religion in EU and US Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 15, Sayı 4, 2019, s. 456.
[496] Andrew Heywood, *Political Ideologies: An Introduction*, Beşinci Baskı, Palgrave Macmillan, New York, 2012, ss. 86-92.
[497] Justin Vaisse, "Why Neoconservatism Still Mastters", *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper, Sayı 20, Mayıs 2010, s. 3.

Norman Podhoretz, Daniel Bell ve Daniel Patrick Moynihan gibi New York merkezli kurucu isimleri 1960'lı yıllardan itibaren *Commentary* ve *Public Interest* gibi dergilerde entelektüel bir altyapı oluşturmuştur.

Bu isimlerin birçoğunun esasında 1930'lu yıllarda Troçkist, Stalin karşıtı ve komünist olmayan sosyalistlerden oluştuğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda, esas yeni muhafazakârların "geri kazanılan Marksistler" ve Demokrat Parti'nin 1960'ların sonu ve 1970'lerdeki barışçı ve refahçı dönüşünü reddeden demokratlardan oluştuğu vurgulanmaktadır.[498] Bu çerçevede, yeni muhafazakârlık; söz konusu dönemde yaşanan öğrenci gösterileri, karşı kültür, siyah milliyetçiliği, radikal feminizm ve çevrecilik gibi sosyal hareketlere karşı gösterdiği tepki ile dikkat çekmiştir. New York entelektüelleri olarak bilinen ilk grup iç politikaya yönelik çalışmalar yürütürken, "Scoop Jackson demokratları" olarak adlandırılanlar yeni muhafazakâr dış politika anlayışının temellerini atmıştır. Demokrat Senatör Henry Martin Jackson etrafında toplanan bu grup, bir yandan Demokrat Parti'nin sol kanadına diğer yandan da Nixon ve Kissinger'ın realist yumuşama politikasına karşı mücadele etmiştir.[499]

Cumhuriyetçi Parti ile ilişkilendirilen ve "neocon" olarak adlandırılan yeni muhafazakârlar ise 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan ve *The Weekly Standard* dergisinin yanı sıra *The American Enterprise Institute* ve *The Project for the New American Century* etrafında faaliyet gösteren Bill Kristol, Robert Kagan, Garry Schmitt, Max Boot ve Doug Feith gibi düşünürlerin oluşturduğu üçüncü gruptur. Yeni muhafazakarların ayrıca, *the Heritage Foundation, the Georgetown Center for Stratejic Studies, the Aspen Institute, the Hudson Institute* ve *Freedom House* gibi düşünce kuruluşları ile güçlü bağlantıları bulunmaktadır.[500]

---

[498] Robert Singh, "Neo-conservatism: Theory and Practice", *New Directions in US Foreign Policy*, Derleyenler: Inderjeet Parmar, Linda B. Miller ve Mark Ledwidge, Taylor & Francis e-Library, 2009, s. 34.
[499] Justin Vaisse, *a.g.m.*, s. 2.
[500] Stefan Halper ve Jonathan Clarke, *America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2014, ss. 40-48.

Sert Wilsoncular olarak nitelenen yeni muhafazakârlar, Hobbesçu uluslararası düzen görüşünü paylaşmakla birlikte güç dağılımının uluslararası ilişkilerdeki tek belirleyici olduğunu reddetmektedir. Bu doğrultuda, otokrasilerin ve demokrasilerin uluslararası politikada benzer biçimde davranacağına dair realist varsayım reddedilirken, rejimlerin içsel karakterleri dış politikaya etkileri bağlamında öne çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra; fikir, değer ve kültür unsurlarına da önem verilmektedir. Amerikalı muhafazakârları "muhafazakâr milliyetçiler" ve "demokrat emperyalistler" olarak ikiye ayıran yaklaşıma göre ikinci gruba mensup olan yeni muhafazakârlar, demokrasi teşvikinin yanı sıra etnik temizliğin sona erdirilmesi ve ulus inşası gibi girişimlere kuşkuyla yaklaşan muhafazakâr milliyetçilerin aksine bunları ulusal çıkarın bir parçası olarak kabul etmektedir.[501]

Yeni muhafazakarlığın beş ilkesi; uluslararasıcılık, Amerikan üstünlüğü ve tek kutupluluk, büyük askeri kapasiteye ve bu kapasiteyi kullanma iradesine sahip olmayı gerekli kılan "militarizm", tek taraflılık ve son olarak da demokrasiden meydana gelmektedir.[502] Bu bağlamda, yeni muhafazakâr dış politika anlayışı, çok kültürlülüğe karşı çıkılmasından dolayı göçün kontrol edilmesini ve demokrasinin yayılması için gerekirse tek taraflı olarak zor kullanılmasını savunmaktadır. Demokrasi teşviki ile ilgili düşünceleri özellikle Ortadoğu ülkelerinde rejim değişikliği istemelerinin gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca yumuşama politikası karşıtlığı ve İsrail savunuculuğu, yeni muhafazakârların dış politikaya yaklaşımında öne çıkan iki özelliktir.

Diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrasında yeni muhafazakârların dış politikaya ağırlık vermelerine rağmen dış politikayı savunma bütçesi ve dünyanın belirli bölgelerine indirgeyen dar bir çerçevede ele aldıkları belirtilmektedir. Bu doğrultuda, yeni muhafazakârların söz konusu dış politika anlayışının 2005 yılından itibaren önemini yitirmeye başladığı ifade edilmektedir.[503] Buna rağmen, 2008 yılında yeniden yayımlanmaya başlayan *World Affairs* dergisinde yeni muhafazakârların

[501] Robert Singh, *a.g.m.*, ss. 35-36.
[502] Justin Vaisse, *a.g.m* s. 3.
[503] Andrew Heywood, *a.g.e.*, ss. 86-93.

liberal şahinlerle birlikte yer bulması ve 2009 yılında *Foreing Policy Initiative* isimli düşünce kuruluşunun faaliyet göstermeye başlaması yeni muhafazarlığın entelektüel dinamizmini koruduğunu ortaya koymaktadır.[504]

Sonuç olarak, ABD'nin 11 Eylül sonrasında Afganistan ve Irak işgallerinde izlediği yol, yeni muhafazakârların siyasi bir zaferi olarak nitelendirilmektedir. BM'nin göz ardı edilmesi, terör saldırılarının savaş eylemi olarak kabul edilmesi ve bu eylemlere karşı sonu işgale ve ulus inşasına varan yoğun güç kullanımı söz konusu zaferin göstergeleri olarak öne çıkarılmaktadır. Diğer taraftan, Bush yönetiminin Afganistan ve Irak'ta ulus inşasına yönelik girişimlerinin sınırlı bir biçimde ve gönülsüzce uygulanması ABD'nin daha ziyade "muhafazakâr milliyetçi" bir yaklaşım ortaya koyduğunun ileri sürülmesine yol açmaktadır. Bush'un Pakistan, Mısır ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde siyasi reform arayışına girmemesi de bu yorumu doğrular niteliktedir.[505]

3.4.4.2. Evanjelizm

ABD'de din ve siyaset ilişkisi incelendiğinde 2004 yılında George W. Bush'un yeniden başkan seçilmesinde önemli rol oynayan Evanjelik Protestanlar özellikle ön plana çıkmaktadır. Bu seçimde, seçmenlerin %23'ünü oluşturan beyaz Evanjelikler ve yeniden doğuş Protestanları tercihlerini %78'e karşı %21 oranında Bush'tan yana kullanmıştır.[506] Diğer taraftan, 2004 seçimlerinde oylarını Bush ve John F. Kerry arasında dengeli bir biçimde dağıtan ana akım Protestanlar, Cumhuriyetçi Parti'nin Evanjelik Protestanlar ile ittifakından ve ahlaki muhafazakârlıktan rahatsızlık

[504] Justin Vaisse, *a.g.m.*, ss. 7-8.
[505] Robert Singh, *a.g.m.*, s. 41.
[506] Kevin R. den Dulk ve Mark J. Rozell, "George W. Bush, Religion, and Foreign Policy: Personal, Global, and Domestic Contexts", *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt 9, Sayı 4, Kış 2011, s. 73.

duymuştur. Bu doğrultuda, anaakım Protestanlar "ekonomik muhafazakâr" olarak nitelendirilmekte ve dindar sağın bir parçası olarak kabul edilmememektedir.[507]

Kökeni itibarıyla 16. yüzyıl Protestan reformuna dayanan Evanjelik kavramı, söz konusu dönemde reform yanlıları için muhalifleri tarafından kullanılan bir sıfat iken, günümüzde Almanya'daki Luteryenlerin ve genel olarak bütün Protestanların mezhebini ifade etmek için kullanılmaktadır. Evanjelizm ayrıca ABD'nin kuruluşunda önemli rol oynayan İngiliz Püritenlerin 18. yüzyıl başları ve ortalarındaki Büyük Uyanış (*Great Awakening*) hareketine dayandırılmakta ve dolayısıyla Evanjelikler Püritenlerin devamı sayılmaktadır. Büyük Uyanış'ın Avrupa'da yaşanan Pietizm ve Büyük Britanya'daki Metodizm hareketleri ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. İncil öğretilerini yaymak ve misyonerlik, Evanjelizmin temelinde yatan önemli bir amaç olarak ön plana çıkmaktadır. [508]

1970'li yıllara gelindiğinde, ABD'de Roma Katoliklerinin ve Evanjelik olmayan Protestanların sayılarının giderek azalması karşısında Evanjelizmin giderek büyüdüğü fark edilmeye başlamıştır. 1976 yılında yapılan bir ankete göre, halkın %34'ü yeniden doğuş (*born again*) inancını benimserken, Protestanların %48'i kendini Evanjelik olarak tanımlamaktaydı.[509] Evanjelik gruplar, 1980'li yıllardan itibaren Amerikan siyasetinde etkili olmaya başlamış ve oy tercihlerini ağırlıklı olarak Cumhuriyetçi Parti'den yana kullanmıştır.[510] Bu bağlamda; özellikle kürtaj, aile yapısı ve okul müfredatları gibi konularda hükümet politikalarını etkilemeye çalışmışlardır. 1979 yılında örgütlenen *Moral Majority* gibi Evanjelik gruplar Hristiyan sağ örgütlerle birlikte çalışarak Reagan ve George H. W. Bush'un

[507] Mark J. Rozell, "Introduction: Religion and the Bush Presidency", *Religion and the Bush Presidency*, Derleyenler: Mark J. Rozell ve Gleaves Whitney, Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 4.
[508] Şener Faruk Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", *Birey ve Toplum*, Cilt 3, Sayı 6, Güz 2013, ss. 74-80.
[509] Şener Faruk Bedir, *a.g.m.*, s. 95.
[510] Martin P. Wattenberg, "From a Partisan to Candidate-centered Electorate", *The New American Political System*, Derleyen: Anthony King, İkinci Baskı, The AEI Press, Washington 1990, ss. 160-161.

seçilmelerinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca; Carter, Reagan ve George W. Bush'un yeniden doğuşçu Hristiyan olduklarını gizlemedikleri belirtilmektedir.[511]

Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasında dinin etkisi incelendiğinde dikkat çekici bir diğer konu da Sovyetler Birliği'nin ateist kimliği olmuştur. Bu sayede demokrasi-otoriterlik ve komünizm-kapitalizm karşıtlıklarının yanı sıra ateizm ile inancın karşıtlığının vurgulanması söz konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre önce göreve gelen Başkan Truman, Katolik ve Protestan Kiliselerini komünizme karşı birleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın uluslararası siyasete hâkim olduğu 1950'li yıllarda ABD'de kiliseye katılımın 20. yüzyılın en yüksek seviyelerine ulaştığının altı çizilmektedir. Bu durum, Amerikan halkının komünizm korkusuna bağlanırken, kilise ve hükümet arasındaki karşılıklı bağımlılığın artış gösterdiğine dikkat çekilmiştir. 1956 yılında Başkan Eisenhower'ın onayıyla "çokluktan birliğe" (*E Pluribus Unum*) yerine "Tanrı'ya güveniriz" (*In God We Trust*) ABD'nin ulusal sloganı olarak kullanılmaya başlamıştır.[512] Reagan, bu doğrultuda, Ulusal Evanjelikler Birliği'nin bir toplantısında Sovyetler Birliği'ni "Tanrısız Tiranlık" ve "şer imparatorluğu" olarak tanımlamış ve ABD'nin özgür batı dünyasının lideri olarak zafer elde edeceğini ifade etmiştir.[513]

1990'lı yılların ortalarından itibarense yeni insan hakları hareketinin en önemli parçası haline gelen Evanjelikler, çeşitli insan hakları meselelerini dış politika gündemine getirmeyi başarmıştır. Örneğin, Sudan hükümetinin Sudanlı Hristiyanlara yönelik saldırıları üzerine çıkarılan 2002 tarihli Sudan Barış Yasası (*Sudan Peace Act*), Sudan'da barış anlaşmasına giden süreçte yol gösterici olmuştur. 2004 yılında imzalanan Kuzey Kore İnsan Hakları Aktı da Evanjeliklerin benzeri çabaları sonucunda gerçekleşmiştir. Bu durum, dini aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünün basit bir şekilde "anti-modernist" ya da köktenci olarak nitelenebilecek

[511] Şener Faruk Bedir, *a.g.m.,* ss. 93-94.
[512] Janicke Stramer, *a.g.e.,* s. 48-51.
[513] Filiz Çoban-Ozan, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 2017, s. 2027.

tepkilerin ötesine geçtiğine dair tezi desteklemektedir.[514] Evanjelistler ayrıca yabancı ülkelerde din ve vicdan özgürlüğünün korunması konusunda Amerikan hükümetini harekete geçirmeye çalışmaktadır.

G. W. Bush'un da mensubu olduğu Evanjelikler,[515] 2001 yılından itibaren Amerikan yönetimine yüksek oranda erişim imkânı bulmuştur. Bush ise dini inancını özellikle söylemlerinde ön plana çıkararak konuşmalarında Hz. İsa ve İncil'e atıfta bulunmuş ve "şer ekseni" gibi dış politikaya yönelik tanımlamalarında bu tutumunu sürdürmüştür. O zamana kadar hiçbir ABD başkanının halkın dini inançlarına yönelik Bush kadar açık bir çaba içerisine girmediği belirtilirken, 11 Eylül saldırılarının hemen ardından Bush'un teröre karşı savaşı bir "haçlı seferi" olarak nitelendirmesi bu bağlamda oldukça dikkat çekici olmuştur.[516] Diğer taraftan, ABD'nin terörle savaşı ETA ya da IRA gibi Müslüman olmayan terörist grupları içermese de İslam ya da İslami terör ABD'yi açıkça tehdit eden unsurlar olarak ön plana çıkarılmamıştır. Bunun yerine, din eksenli olmayan ve iyi ile kötü arasında gerçekleşen söz konusu savaşta Tanrı'nın tarafsız olmadığı vurgulanmıştır.[517]

ABD'nin İsrail'e verdiği destek, aynı zamanda Evanjelik Hristiyan inancının önemli unsurlarından biri olarak Bush döneminde ön plana çıkmıştır. Evanjelikler, ABD'nin İsrail politikaları konusunda diğer Protestanlardan ayrılmakta ve İsrail'in Kudüs'ü almasını desteklemektedir. Bu bağlamda, öncelikle, Evanjeliklerin Hz. İsa'nın yeniden dünyaya gelişi ile ilgili beklentilerinin İsrail'e verdikleri desteğin altında yatan önemli bir neden olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yahudilerin kutsal topraklara döndükten sonra kötülüğe karşı savaşması ve galip gelmesi Hz. İsa'nın dönüşünün önkoşulu olarak değerlendirilmektedir. Bu tespitler ışığında, Saddam

[514] Jeffrey Haynes, *a.g.m.*, ss. 295-298.
[515] Çocukluğunda Teksas'ın batısında bir Presbiteryen kilisesinde eğitim gören Bush, üniversite öğreniminin ardından 1970'li yılların sonlarında evlenerek Teksas'a dönmüş ve burada Birleşik Metodist Kilise'ye katılmaya başlamıştır. 1986 yılında alkol kullanmayı bırakan Bush, yaklaşık 40 yaşında hayatını Hz. İsa'ya adamaya karar vermiştir. Kevin R. Den Dulk ve Mark J. Rozell, *a.g.m.*, s. 73.
[516] Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *a.g.e.*, s. 246.
[517] Jack Miles, "Religion and American Foreign Policy", *Survival*, Cilt 46, Sayı 1, Bahar 2004, s. 23.

Hüseyin'in İsrail'e duyduğu nefretin Irak Savaşı'nı meşrulaştırmak için Amerikan yönetimi tarafından kullanılan bir gerekçe olduğu ifade edilmektedir.[518]

ABD'nin dünyanın geri kalanına önderlik etmekle görevli olduğuna dair Amerikan istisnailiği anlayışının bu tip söylemlerin ortaya atılmasında etkili olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, Evanjelikler, ABD'de Mormonlardan sonra Amerikan istisnailiği düşüncesini en çok benimseyen Hristiyan mezhebi olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, 2008 yılında yayımlanan bir araştırmaya göre, kendisini Evanjelik olarak tanımlayanların %60'ının ABD'nin uluslararası ilişkilerde özel bir rolü olduğuna inandığı belirtilmektedir. Aynı araştırmada agnostik ve ateistlerin %31 oranında aynı düşünceyi paylaştığı görülmektedir.[519]

Diğer taraftan, Bush'un siyasi üstünlük sağlamak için Evanjeliklerden yararlanmaya çalıştığı fakat bu grubun dış politika üzerindeki etkisinin abartıldığına dair görüşler ileri sürülmektedir. Anaakım Protestan geçmişe sahip olan Dışişleri Bakanı Colin Powell ile dindar muhafazakârlar tarafından değişen oranlarda kabul görmelerine rağmen dindar kişiler olarak öne çıkmayan Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in Bush'un dış politika ekibini oluşturması Evanjeliklerin bu noktada baskın olmadığını ortaya koymaktadır.[520] Ayrıca, %70,6'sı Hristiyanlardan oluşan ABD nüfusunda Evanjelik Protestanların oranı %25,4 olarak belirtilmektedir.[521]

Dini grupların Amerikan dış politikasında oynadığı rolü açıklayan önemli bir etkenin de söz konusu grupların koalisyonlar kurarak uyumlu bir şekilde hareket etmeye çalışması olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Dışişleri Bakanlığı'nın dünya genelinde dini özgürlüklerin ihlal edildiği durumları raporlamasını öngören 1998 Uluslararası Dini Özgürlük Yasası'nın kabul edilmesinde Evanjelikler, liberal

[518] Filiz Çoban-Oran, *a.g.m.*, ss. 2030-2031.
[519] James L. Guth, "The Religious Roots of Foreign Policy Exceptionalism", *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt 10, Sayı 2, 2012, s. 79.
[520] Kevin R. Den Dulk ve Mark J. Rozell, *a.g.m.*, ss. 72-74.
[521] Religious Landscape Study, Pew Research Center, https://www.pewforum.org/religious-landscape-study/, (12.09.2019).

Yahudiler ve feministlerin bir araya gelmesi etkili olmuştur. Evanjelikler ve Yahudiler Filistin konusunda da ortak hareket ederek Bush yönetimini etkilemeye çalışmıştır. Bunların yanı sıra; kürtajı savunan ve kürtajla ilgili hizmet sağlayan uluslararası örgütlere yardımın kesilmesinin de Vatikan, İslam ülkeleri ve bazı Evanjelik grupların gayretleri sonucunda gerçekleştiği belirtilmektedir.[522]

[522] Kevin R. Den Dulk ve Mark J. Rozell, ss. 77-78.

4. AMERİKAN ASKERİ MÜDAHALELERİ

ABD, Soğuk Savaş döneminin ardından dünyanın her bölgesine müdahale edebilecek tek süper güç olarak kalmıştır. Bu çerçevede, ABD'nin "temel bir ideolojik ya da stratejik tehdidin yokluğunda" diğer uluslar gibi çıkar odaklı dış politika izleme imkanı bulduğu vurgulanmaktadır.[523] Uluslararası siyasette tek süper güç olarak sivrilen ABD'nin, bastırılmış ulusal özlemlerin ve etnik çatışmaların su yüzüne çıktığı bu dönemde[524] ulusal çıkar ve sorumlulukları çerçevesinde nasıl bir dış politika izleyeceği merak konusu olmuştur. Bu bölümde, dış politikayı karar alıcıların aldığı kararlar çerçevesinde değerlendiren yaklaşım ışığında, ABD'nin söz konusu dönemde gerçekleştirdiği birtakım müdahaleler birer dış politika kararı olarak ele alınacaktır. Karşılaştırmalı bir çözümleme yapabilmek için üç ayrı ABD Başkanı döneminde üç ayrı bölgede yer alan ülkelere yönelik olarak gerçekleştirilen askeri müdahaleler birer örnek olay olarak incelenecektir. Ele alınan askeri müdahalelerin her birine ait karar alma süreci mercek altına alınarak çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan karar alma modellerinden hangisinin Amerikan askeri müdahalelerini açıklamada daha başarılı olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Amerikan askeri müdahalelerinin karar alma yaklaşımı çerçevesinde ele alındığı bu bölüm, kendi içerisinde beş kısma ayrılmaktadır. İlk olarak; müdahale, askeri müdahale ve insani müdahale gibi kavramlar açıklanacaktır. Ardından, Amerikan askeri müdahalelerinin tarihsel arkaplanına dair bilgiler verilecektir. Üçüncü kısımda ise Kuveyt'in 1990 yılında Irak tarafından işgal edilmesiyle patlak veren Körfez krizinin gelişimi ve Amerikan karar alıcılarının müdahale kararı ele alınacaktır. Dördüncü olarak, ABD'nin 1995 yılında gerçekleştirdiği Bosna müdahalesi ve son olarak da 2001 Afganistan müdahalesi çözümlemeye tabi tutulacaktır.

---

[523] Henry Kissinger, *a.g.e.*, s. 805.

[524] Richard W. Stewart (ed.), *American Military History Volume II: The United States Army in A Global Era*, Center of Military History, Washington D.C. 2005, s. 411.

Tablo 12: Örnek Müdahale Kararlarını Alan Dış Politika Yapıcılar

Müdahale	**Başkan**	**Dışişleri Bakanı**	**Savunma Bakanı**	**Ulusal Güvenlik Danışmanı**	**Genelkurmay Başkanı**
Irak (1991)	George H. W. Bush	James Baker	Dick Cheney	Brent Scowcroft	Colin Powell
Bosna (1995)	Bill Clinton	Warren M. Christopher	William J. Perry	W. Anthony Lake	John Shalikashvili
Afganistan (2001)	George W. Bush	Colin Powell	Donald Rumsfeld	Condoleezza Rice	Richard B. Myers

4. 1. Müdahale Kavramı

Dâhil olmak, karışmak fiillerinden türeyen müdahale; müdahil olunan şey/nesne üzerinde bir etki oluşmasına sebep olmaktadır. Bu çerçevede, müdahaleyi etki ile eşdeğer sayan görüş doğrultusunda, bir devletin diğer(ler)ine karşı giriştiği her eylem etki oluşturması durumunda müdahale olarak nitelendirilebilmektedir. Hatta büyük güçlerin varlığı ya da eylemsizliği dahi zayıf devletler üzerinde etki yaratmaktadır. Bu doğrultuda, müdahale, kimi zaman zorlayıcı güç kullanma ya da buna yönelik tehdit dahi içermemekte ve uluslararası ilişkilerin kaçınılmaz bir özelliği haline gelmektedir.[525] Rosenau, bu durumda söz konusu kavramın analitik açıdan anlamını yitireceğine dikkat çekerek, müdahalenin düzen bozucu (*convention-breaking*) ve

[525] R. J. Vincent, *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton 1974, s. 10.

otorite odaklı (*authority-oriented*) olduğunu ifade etmiş ve söz konusu iki ayırt edici özelliği sayesinde işlevsel bir tanıma sahip olabileceğini vurgulamıştır.[526]

Bu bağlamda, müdahalenin düzen bozucu özelliği dolayısıyla müdahale eden ve müdahale edilen devletler arasındaki ilişki biçimini değiştirecek nitelik taşıması ve otorite odaklı olması sebebiyle de hedef ülkedeki siyasal otoritenin yapısını koruma ya da değiştirme amacına yönelik olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.[527] Ayrıca, müdahalenin amacının ilhak ya da işgal olmadığı ve dolayısıyla geçici/süreksiz bir eylem olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, müdahalenin sonuçları görülmeye devam etse ya da müdahaleci ülkenin hedef ülkedeki varlığı sona ermese dahi müdahalenin bir sonu olduğu vurgulanmaktadır. Zira müdahalenin sonuçları kabul edildikten sonra oluşan etki zamanla kendi meşruiyetini kurmaktadır.[528]

Müdahale kavramı; askeri, diplomatik, ekonomik ve örtülü müdahale gibi çeşitli türlere ayrılarak sınıflandırılabilmektedir. Bu çeçevede; arabulucuk faaliyetleri, mekik diplomasisi, zorlayıcı diplomasi, ekonomik yaptırımlar ve istihbarat servislerinin operasyonlarını kapsayan girişimlerin etkili olmadığı durumlarda -ya da kimi zaman birinci tercih olarak- askeri müdahale seçeneği gündeme gelmektedir. En sık karşılaşılan müdahale biçimlerinden biri olan askeri müdahale, bir ülkede düzeni sağlamak için ya da bir devrimi desteklemek için oraya asker gönderilmesini ya da ülkesinde güvende olmayan bir hükümete veya komşusuyla çatışan bir devlete askeri yardım yapılmasını ifade etmektedir.[529] Hedef ülke topraklarına önceden konuşlandırılmış olan ve askeri üslerde hazır bulunan askeri kuvvetlerin eylemleri de bu tanıma dâhil edilmektedir.[530] Doğrudan kara saldırısının yanı sıra füze ve hava saldırıları, abluka ve silah yardımı ile eğitim,

[526] James N. Rosenau, "The Concept of Intervention", *Journal of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 2, (Intervention and World Politics), 1968, ss. 166-167.
[527] Müge Kınacıoğlu, *United Nations and Unilateral Military Interventions: Admissible Justifications in the United Nations' Responses*, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Tezi, Ankara 2003, ss. 20-21.
[528] James N. Rosenau, *a.g.m.*, s. 167.
[529] R. J. Vincent, *a.g.e.*, s. 9.
[530] Frederic Pearson, "Foreign Military Interventions and Domestic Disputes", *International Studies Quarterly*, Cilt 18, Sayı 3, Eylül 1974, s. 261.

lojistik ve istihbarat alanlarında sağlanan destekler askeri müdahalenin yöntemleri arasında yer almaktadır.[531]

Askeri müdahale, Herbert K. Tillema'nın tanımı doğrultusunda, bir devletin düzenli askeri kuvvetleri tarafından yabancı bir ülkede açık bir biçimde yürütülen ve her an savaşa dönüşme riski taşıyan operasyonlar olarak ele alındığında, bu kapsamdaki askeri eylemleri nitelik bakımından sınırlandırmaktadır. Böylece; örtülü operasyonlar, sınır ötesi taciz ateşleri, hava ve denizde gerçekleşen karşılaşma ya da tacizler, askeri ikazlar ya da güç gösterileri kapsam dışında tutulmaktadır.[532] Bu çalışmada odaklanılan askeri müdahaleler ise Richard N. Haas'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan askeri kuvvetlerinin kullanımını konu alan kitabında kullandığı müdahale tanımı ile örtüşmektedir. Buna göre, "*olağan eğitim faaliyetlerinin bir parçası olarak ya da ulusal çıkarlar gereğince önceden planlanmış destek ifadesi mahiyetinde gerçekleştirilen eylemlerin ötesinde belirli bir amaç kapsamında yeni ya da ilave muharebe kuvvetlerinin devreye sokulması ya da konuşlandırılmasını gerektiren silahlı müdahaleler*"[533] bu çalışmada esas alınmaktadır.

Doğrudan askeri müdahaleyi üçe ayıran Glenn J. Antizzo; aktif, reaktif ve barış koruma operasyonlarından oluşan bir sınıflandırma yapmayı uygun bulmuştur. Bu çerçevede; ABD'nin Kore, Vietnam, Panama ve Basra Körfezi'ne gerçekleştirdiği müdahaleler, bir dış gücün doğrudan düşman kuvvetlere karşı galip gelmeyi hedeflediği durumda gerçekleşen aktif müdahalelere örnek olarak gösterilmektedir. Müdahale eden devletin hedef ülkede bir güvenlik bölgesi oluşturarak burada kendi kurallarını uygulamaya çalışmasını ifade eden reaktif müdahale ise İsrail'in 1980'li yıllarda Lübnan'da kurduğu güvenli bölge ve BM'nin Irak'ta oluşturduğu uçuşa yasak bölge örneklerinde görülmektedir. Antizzo, son

---

[531] Oktay Bingöl, "Askeri Müdahale Olgusunun Teorik Boyutu ve Tarihsel Arka Planı", *ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, 2. Baskı, Hazırlayan: Haydar Çakmak, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s. 31.

[532] Herbert K. Tillema, "Foreign Overt Military Intervention in the Nuclear Age: A Clarification", *Journal of Peace Research*, Cilt 26, Sayı 4, 1989, s. 419.

[533] Richard Haass, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, Gözden Geçirilmiş Baskı, Brookings Institution Press, Washington D.C. 1999, ss. 19-20.

olarak, daha ziyade insani gerekçelerle çatışan güçleri ayırma, sivillere gıda ve ilaç yardımında bulunma ve yeni bir devlet yapılanması oluşturma gibi girişimleri içeren müdahaleyi barış koruma olarak sınıflandırmıştır.[534]

Soğuk Savaş sonrasında silahlı çatışmaların özellikle de iç savaşların artması, askeri müdahaleler için uygun bir ortamın geliştiğine işaret etmektedir. 1990-1996 yılları arasında meydana gelen 98 silahlı çatışmanın yalnızca yedisinin devletler arasında yaşanması bu durumu gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, söz konusu iç çatışmaların özellikle büyük güçleri etkiler hale gelmesi, diplomatik baskı ve ekonomik yaptırımların sonuç vermemesi durumunda askeri müdahaleleri beraberinde getirmektedir.[535] Büyük savaşların eskisi kadar yaygın olmamasının yanı sıra maliyetli ekonomik yaptırımların ahlakiliği ve etkinliğinin sorgulanması, askeri müdahalelerin uluslararası siyasette ağırlık kazanmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, askeri müdahalenin maddi çıkarlardan ziyade insani gerekçelere dayandırılması müdahaleye ahlaki meşruiyet sağlamaktadır.[536]

Jeffrey Pickering ve Emizet F. Kisangani'nin 2009 yılında yayınladığı ve 1946-2005 yıllarını kapsayan Uluslararası Askeri Müdahale Veri Kümesi'ne (*The International Military Intervention Dataset-IMI*) göre ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, 74'ü Soğuk Savaş döneminde ve 35'i Soğuk Savaş sonrasında olmak üzere toplam 109 askeri müdahalede bulunmuştur. Bu çerçevede, devletlere ya da devlet-dışı aktörlere karşı gerçekleştirilen sınır ötesi askeri müdahaleler -hedef ülkenin lehine ya da aleyhine olduğuna bakılmaksızın- incelendiğinde, ABD'nin BM üyesi

[534] Glenn J. Antizzo, *U.S. Military Intervention in the Post-Cold War Era: How to Win America's Wars in the Twenty-First Century*, Louisiana State University Press, Baton Rouge 2010, ss. 8-9.
[535] Karin von Hippel, *Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, ss. 2-3.
[536] Jeffrey Pickering ve Emizet F. Kisangani, "The International Military Intervention Dataset: An Updated Resource for Conflict Scholars", *Journal of Peace Research*, Cilt 46, Sayı 4, 2009, ss. 589-590.

diğer devletlerle karşılaştırıldığında en çok müdahale gerçekleştiren ülke olduğu anlaşılmaktadır.[537]

4.1.2. İnsani Müdahale

Müdahale, amaçları bakımından ele alındığında; devletlerin güç dengesini sürdürmek ya da değiştirmek, bir ideolojiyi hâkim kılmak ya da insan haklarını korumak gibi gerekçelerle başvurulan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, en çok tartışılan müdahale çeşitlerinden birini insani gerekçelerle gerçekleştirilen müdahaleler oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde süper güç rekabetinin ve dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto tehdidinin ortadan kalkması ve iç savaşların artması, ABD ile BM'nin gündeminde insani endişelerin üst sıralarda yer edinmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sırasında hayatını kaybedenlerin %90'ı asker ve %10'u sivil iken günümüzde bu oranların tersine dönmesi uluslararası siyasette insani hassasiyetlerin neden ön plana çıktığını ortaya koyan önemli bir gösterge niteliğindedir.[538]

İnsani müdahale, ağır ve yaygın insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek için devletler ya da uluslararası örgütler tarafından bir devlete karşı kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını ifade etmektedir. İnsani müdahaleler, tanımı itibarıyla, müdahelenin gerçekleştiği topraklarda hüküm süren devletin izni/rızası olmadan ve müdahale eden devletin kendi vatandaşları dışındaki insanlara yönelik gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, bir devletin yabancı bir ülkede yaşayan vatandaşlarını kurtarmaya ya da korumaya çalışması ve ayrıca ekonomik ya da diplomatik yaptırımlarda bulunması (ya da ilgili devleti bu tip yaptırımlarla tehdit etmesi) insani müdahale kapsamına girmemektedir.[539] Yaşama

---

[537] 1946-2005 yıllarını kapsayan dönemde Fransa 66, Birleşik Krallık 51, Sovyetler Birliği/Rusya 35 ve Çin 22 askeri müdahale gerçekleştirmiştir. Fransa'nın müdahaleleri Sahraaltı Afrika'da yer alan Frankofon ülkelere yoğunlaşırken, Rusya kendi yakın çevresine yönelik müdahaleler gerçekleştirmiştir. Jeffrey Pickering ve Emizet F. Kisangani, s. 597.

[538] Karin von Hippel, *a.g.e.*, ss. 4-5.

[539] J. L. Holzgrefe, "The Humanitarian Intervention Debate", *Humanitarian Intervention: Ethical Legal and Political Dilemmas*, Derleyenler: J. L. Holzgrefe ve Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 18.

hakkını ihlal eden ya da edebilecek öldürme, yaralama ve işkence gibi fillerin yanı sıra tecavüzün yaygın bir biçimde görülmesi ya da soykırıma girişilmesi insani müdahaleye gerekçe oluşturabilecek insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilmektedir.[540]

20. yüzyılın sonlarında geliştirilen bu kavramın uygulanması Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile mümkün olmuştur. Genellikle isyan, iç savaş ya da bir devletin dağılması/çökmesi gibi durumlarda söz konusu olan insani müdahalenin meşruiyeti bakımından insan hakları ihlallerini durdurma amacının dışına çıkılmaması son derece önemli görülmektedir.[541] Diğer taraftan, bir askeri müdahale için insani gerekçeler sunulması o müdahalenin yasal olduğu anlamına gelmemektedir. Zira kuvvet kullanma ve içişlerine karışma, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. ve 7. fıkralarınca yasaklanmıştır.[542] Bu bağlamda, devletlerin genellikle askeri müdahalelerini insani gerekçelere dayandırsalar dahi BM Antlaşması'nın 51. maddesine istinaden "meşru müdafaa" kapsamında uluslararası hukuka uygun hale getirmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bu doğrultuda, yasal olmadığı halde meşru kabul edilen müdahaleler de mevcuttur. Örneğin, Kosova'ya İlişkin Bağımsız Uluslararası Komisyon (IICK) 1999 yılında Kosova'ya gerçekleştirilen NATO müdahalesini "yasadışı fakat meşru" olarak nitelendirmiştir.[543]

4.2. Amerikan Askeri Müdahalelerinin Tarihsel Arka Planı

ABD'nin modern anlamdaki askeri müdahalelerinin 1898 İspanyol-Amerika Savaşı sırasında sömürge karşıtı isyanları desteklemek için Küba'nın işgal edilmesi ile başladığı belirtilmektedir. Küba bu savaştan sonra resmi olarak bağımsızlığını korusa da ABD burada bir tür himaye rejimi kurmuştur. Bu tarihten önce ise ABD'nin

[540] Yıldıray Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 44, Kış 2015, s. 124.
[541] David Robertson, "Humanitarian Intervention", *The Routledge Dictionary of Politics*, Taylor & Francis e-Library 2004, s. 231.
[542] Charter of the United Nations, Chapter I: Purposes and Principles, *United Nations*, https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html, (22.07.2020).
[543] Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention: An Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2010, s. 15,19.

"kaçınılmaz yazgısı" ve Monroe Doktrini doğrultusunda -sınırlarını genişletme amacıyla girdiği çatışmalar hariç olmak üzere- dış dünyaya müdahale etmekten kaçınmaya çalıştığı vurgulanmaktadır.[544] Başkan Theodore Roosevelt'in 1904 yılında ortaya attığı Roosevelt Sonucu/Çıkarsaması (*Roosevelt Corollary*) ile Monroe Doktrini'ne bir ekleme yapılarak Batı Yarımküre'de düzeni sağlamak için ABD'nin tek taraflı hareket edebileceği ilan edilmiştir. Avrupalı güçler, böylece ABD'nin girişimleri sayesinde Latin Amerika ülkelerinin yabancı yatırımcılara karşı mali yükümlülüklerini yerine getireceğini düşünerek bu gelişmeden memnun olmuşlardır. Bu politika 1905 yılında Dominik Cumhuriyeti'ne Amerikan deniz piyadelerinin gönderilmesi ile ilk defa hayata geçirilirken, ardından Karayip ülkelerine ve 1912 yılında da Nikaragua'ya bu kapsamda askeri müdahalede bulunulmuştur.[545]

Büyük Buhran'ın da etkisiyle 1920'li yılların sonuna doğru Washington'da bir çeşit "müdahale yorgunluğunun" baş göstermesinin ardından 1929 yılında göreve gelen Başkan Herbert Hoover karışmazlık politikasını uygulamaya başlamış; halefi Franklin Delano Roosevelt ise 1933 yılında -tek taraflı askeri müdahale ve işgal yerine- Amerika ülkeleri ile ticaret ve işbirliğine dayalı "İyi Komşu Politikasını" ilan etmiştir.[546] Diğer taraftan, ABD'nin 1930'lı yıllarda Avrupa'nın içişlerine karışmamayı ilke edinmesi neticesinde demokrasilerin revizyonist devletleri yatışırmaktan başka seçeneklerinin kalmadığı ifade edilmektedir.[547]

Tablo 13: Soğuk Savaş Dönemi Amerikan Askeri Müdahaleleri[548]

Müdahele Edilen Ülke	**Müdahale Eden Yönetim**	**Yıl**
Yunanistan	Truman	1948
Kore	Truman	1950-1954
İran	Eisenhower	1953

[544] Glenn J. Antizzo, *a.g.e.*, s. 12.
[545] Joseph Smith, *Historical Dictionary of United States-Latin American Relations*, The Scarecrow Press, Lanham 2007, s. 13.
[546] Russell Crandal, *Gunboat Democracy: U.S. Interventions in the Dominican Republic, Grenada, and Panama*, Rowman&Littlefield Publishers, Lanham 2006, ss. 15-16.
[547] Glenn J. Antizzo, *a.g.e.*, s. 16.
[548] Yunanistan, İran (1953), Guatemala, Şili, El Salvador, Nikaragua ve Afganistan müdahalelerinde Amerikan askerleri yabancı ülke topraklarına gönderilmemiştir. Söz konusu müdahaleler; askeri yardım ya da örtülü operasyon gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Amerikan askerlerinin aktif olarak yer aldığı (*boots on the ground*) müdahaleleri içeren tablo için bkz. Dennis Ricci, *a.g.e.*, s. 2.

Guatemala	Eisenhower	1954
Lübnan	Eisenhower	1958
Küba	Kennedy	1961
Dominik Cumhuriyeti	Johnson	1965
Vietnam	Johnson	1965-1973
Şili	Nixon	1973
Kamboçya	Ford	1975
Afganistan	Carter	1979-1989
El Salvador	Carter	1980-1992
İran	Carter	1980
Nikaragua	Reagan	1981-1988
Lübnan	Reagan	1983
Grenada	Reagan	1983
İran	Reagan	1987-1988

1947 Ulusal Güvenlik Yasası (*National Security Act*) ve aynı yıl ilân edilen Truman Doktrini çerçevesinde komünizm karşıtlığı Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yeni güvenlik doktrinine dahil olmuş ve böylece totaliter rejimlere karşı müdahaleci bir dış politika anlayışının benimsenmesine zemin hazırlamıştır.[549] Bu bağlamda, Truman döneminde Yunanistan ve Türkiye'ye yardımlarda bulunulmuş ve 1950 yılında Kore'ye doğrudan askeri müdahale gerçekleştirilmiştir.

Truman'ın Güney Kore'nin işgali karşısında Haziran 1950'de Amerikan kuvvetlerini kullanma kararı başlangıçta büyük destek görmesine rağmen savaşın çıkmaza girmesi ile 1952 yılından itibaren seçmenlerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Bunun üzerine, 1953 yılında göreve gelen Dwight D. Eisenhower tarafından 7 Ocak 1954 tarihli "Birliğin Durumu" konuşmasında ilan edilen Yeni Bakış (*New Look*) stratejisi kapsamında saldırganlığa karşı caydırıcı olabilmek için insan gücünün

[549] Waltraud Queiser Morales, "U.S. Intervention and the New World Order: Lessons from Cold War and post-Cold War Cases", *Third World Quarterly*, Cilt 15, Sayı 1, 1994, s. 77.

azaltılması ve nükleer kapasitesinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır.[550] Bu çerçevede, Eisenhower döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan John Foster Dulles (1953-1959) tarafından Ocak 1954'te ilan edilen topyekûn misilleme (*massive retaliation*) stratejisi, komünist dünyanın muazzam kara gücü karşısında kolektif güvenliğin daha etkin ve daha az maliyetli biçimde sağlanması için yerel kuvvetler yerine ABD'nin caydırıcı gücüne daha fazla güvenilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu politikanın ortaya çıkmasında, başkanın kendi partisinin harcamaların kısılması ve bütçenin dengelenmesi yönündeki talepleri etkili olmuştur ve Kore Savaşı'nın sona ermesiyle savunma harcamalarında önemli ölçüde kesintiye gidilmiştir.[551]

Topyekun misilleme stratejisi 1960'larda nükleer bir çağ için güvenilmez ve sorumsuzca bir yaklaşım olarak nitelendirilmiş ve üçüncü dünya ülkelerindeki komünist hareketlerle mücadelede etkisiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilere hedef olmuştur. ABD'nin büyük ya da küçük her kışkırtıcı olay karşısında önemli riskler almaması gerektiğine inanan Kennedy yönetimi, esnek karşılık (*flexible response*) stratejisini benimseyerek konvansiyonel kapasitenin artırılmasını hedeflemiştir. Böylece, ABD'nin karşı karşıya kaldığı saldırganlığın niteliğine göre farklı seçenekleri değerlendirerek uygun bir karşılık verebileceği vurgulanmıştır.[552] Domuzlar Körfezi Çıkarması ve Küba füze krizinin yanı sıra, Laos ve Dominik Cumhuriyeti müdahaleleri ile Vietnam Savaşı bu stratejinin uygulandığı olaylar arasında yer almaktadır. Özellikle ABD'nin Güneydoğu Asya politikasının, Kennedy ve Johnson tarafından benimsenen söz konusu stratejinin bütün unsurlarını yansıttığı ifade edilmektedir.[553]

Vietnam Savaşı, uzun sürmesi ve ABD açısından başarısızlıkla sonuçlanmasının yanı sıra çalışmanın ikinci bölümünde ifade edildiği üzere Başkan-

---

[550] Samuel F. Wells, Jr., "The Origins of Massive Retaliation", *Political Science Quarterly*, Cilt 96, Sayı 1, Bahar 1981, ss. 31-33.
[551] Gary Donaldson (ed.), *Modern America: A Documentary History of the Nation Since 1945*, Routledge, New York 2007, ss. 66-69.
[552] Glenn J. Antizzo, *a.g.e.*, s. 18.
[553] John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Oxford University Press, Oxford 2005, ss. 235-236.

Kongre arasındaki kurumsal ilişkileri etkilemesi dolayısıyla Amerikan askeri müdahaleleri ile ilgili yazında önemli bir yere sahiptir. Amerikan kara kuvvetleri Vietnam'a Mart 1965'te ayak basarken ancak 1969 yılında buradan aşamalı olarak çekilmeye başlamıştır. Kennedy, Johnson ve Nixon yönetimlerinin gündemlerini meşgul eden Vietnam Savaşı, nihayetinde ABD için bir sendrom haline gelmiştir. Öyle ki, savaş harcamaları ve insan kayıpları göz önünde bulundurulduğunda ancak I. ve II. Dünya Savaşları ile Kore Savaşı'nın ABD için bu kadar maliyetli olduğu ifade edilmektedir.[554] 20.553'ü 1969-1973 yılları arasında olmak üzere Vietnam Savaşı sırasında toplam 58.718 Amerikan askerinin yaşamını yitirdiği belirtilmektedir.[555]

1973-1980 döneminde yeni bir Vietnam yaşamaktan çekinen ABD yönetimleri, Savaş Yetkileri Kanunu ile Clark ve Tunney Tadillerinin kısıtlayıcı etkisiyle yeni-yalnızlıkçı (*neo-isolationist*) olarak nitelendirilen bir politika izlemiştir. Buna rağmen söz konusu dönemde, 1975 yılında gerçekleşen Mayaguez Olayı ve İran'da rehin tutulan Amerikan Elçiliği personellerini kurtarmak için 25 Nisan 1980'de Tebes Çölü'ne gerçekleştirilen başarısız operasyon gibi müdahaleler yaşanmıştır. ABD, 1980'li yıllarda ise Reagan doktrini çerçevesinde Afganistan, Angola ve Nikaragua gibi ülkelerde yerel isyancı gruplara destek vererek kendi askerlerini Vietnam benzeri bir çatışmaya sürüklemekten kaçınmıştır.[556]

4.3. 1991 Irak Müdahalesi

Petrol zengini Kuveyt'in 2 Ağustos 1990'da Irak tarafından işgal edilmesi, Basra Körfezi'nin geleceği ile ilgili bir uluslararası krize neden olmuş ve nihayetinde Amerikan kuvvetlerinin Vietnam'dan bu yana en yoğun biçimde kullanıldığı bir askeri müdahaleye yol açmıştır. Söz konusu müdahale, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi ile sonuçlanmasa da Irak açısından bir hezimet olarak

[554] Geoff Simons, *The Vietnam Syndrome: Impact on US Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, Hampshire 1998, s. xvii.
[555] Gary Donaldson, *America at War Since 1945: Politics and Diplomacy in Korea, Vietnam and the Gulf War*, Greenwood Publishing Group, Westport 1996, s. 133.
[556] Glenn J. Antizzo, *a.g.e.*, s. 2.

değerlendirilmektedir. ABD ve uluslararası düzen açısından ise Soğuk Savaş sonrasında tek kutuplu bir sistemin ortaya çıkışına işaret etmektedir.[557] Bu çerçevede, ilk aşaması Ağustos 1990'da başlatılan ve esas itibarıyla Şubat 1991'de gerçekleşen söz konusu askeri müdahale, Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikası için bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Vietnam'da yaşanan başarısızlığın tekrarını yaşamaktan kaçınan ABD, diğer devletlerin de desteğine ihtiyaç duymuş ve Irak'a karşı çok uluslu bir kuvvet kurulmasına karar verilmiştir. 17 Ocak 1991 tarihi itibarıyla 700 bin kişilik askeri güce sahip olan söz konusu koalisyona ABD 425 bin asker ile katılırken; Suudi Arabistan 45 bin, Mısır 30 bin, İngiltere 25 bin, Suriye 17 bin, Fransa 15 bin ve Kuveyt 12 bin askerle katkı sağlamıştır.[558] Müdahalenin ilk aşamasını oluşturan Çöl Kalkanı Operasyonu (*Operation Desert Shield*), Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesinin hemen ardından 7 Ağustos 1990 tarihinde başlatılmıştır. Bu operasyon ile Körfez ülkelerine asker konuşlandırmaya başlayan ABD, ilk aşamada Suudi Arabistan'ı muhtemel bir Irak saldırısından korumayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Ekim ayı itibarıyla 200 bin Amerikan askeri Suudi Arabistan'da konuşlandırılmıştır.[559] Bu sayı, yukarıda ifade edildiği üzere, Vietnam'dan bu yana toplanmış en fazla Amerikan askerinin bölgede mevzilendiğini ifade etmekteydi.[560] Diğer taraftan, BM Güvenlik Konseyi ise 2 Ağustos 1991 tarih ve 660 sayılı kararı ile Irak'a kuvvetlerini derhal Kuveyt'ten çekmeye yönelik çağrıda bulunmuş[561] ve ardından 6 Ağustos 1990 tarih ve 661 sayılı kararı ile de Irak'a yönelik ekonomik ambargo başlatmıştır.[562]

---

[557] Hal Brands, *Making the Unipolar Moment: U.S. Foreign Policy and the Rise of the Post-Cold War Order*, Cornell University Press, Ithaca 2016, s. 299.
[558] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 443.
[559] William L. Cleveland ve Martin Bunton, *A History of the Modern Middle East*, Dördüncü Baskı, Westview Press, Boulder 2009, s. 480.
[560] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 215.
[561] Resolution 660 (1990), *The United Nations*, https://undocs.org/S/RES/660(1990), (25.11.2019). Söz konusu karar daimi üyelerin tamamının ve (çekimser kalan Yemen haricinde) dokuz geçici üyenin olumlu oyu ile kabul edilmiştir. Gary R. Hess, s. 163.
[562] Resolution 661 (1990), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/doc/661, (25.11.2019).

İlk aşamada, 660 sayılı BM kararı çerçevesinde, Irak ordusunun Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, 82. hava indirme tümeninin konuşlandırıldığı Suudi Arabistan'ın güvenliğinin ABD için özellikle önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Nihayetinde, 29 Kasım 1990 tarih ve 678 sayılı kararla da Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar BM kararlarına uymamakta ısrar ederek Kuveyt'ten çekilmemesi halinde söz konusu kararlara uymasını sağlamak için her türlü yola başvurulacağı ilan edilmiştir.[563]

ABD yönetimi, uluslararası arenada destek arayışını sürdürürken iç politikada da müdahale kararını meşrulaştırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler sonucunda Temsilciler Meclisi ve Senato, 12 Ocak 1991'de BM kararlarına uygun olarak güç kullanımını destekleyen ortak kararı onayladılar. Temsilciler Meclisi'nde 250'ye karşı 183 oyla onaylanan karar, Senato'dan 52 kabul ve 47 ret ile geçmiştir.[564]

Irak'ın 678 sayılı BMGK kararı ile ilan edilen son uyarıya da kulak tıkaması üzerine 17 Ocak'ta Çöl Fırtınası Operasyonu (*Operation Desert Storm*) başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren, Suudi Arabistan'dan havalanan koalisyon uçakları Irak'ı ve Kuveyt'teki Irak kuvvetlerini bombalamaya başlamıştır. Askeri tarihteki en yoğun hava bombardımanı olarak nitelenen bu saldırıda özellikle havaalanları ve radar sistemleri gibi stratejik noktalar hedef alınsa da elektrik santralleri ve su arıtma tesisleri gibi yapıların zarar görmesiyle nihayetinde Irak altyapısı kullanılamaz hale gelmiştir. Irak ise ancak İsrail'e 30 kadar Scud füzesi atarak bu saldırıya karşılık verebilmiştir. Korkulanın aksine kimyasal madde içermeyen söz konusu füzeler, İsrail'e önemli ölçüde zarar vermemiştir. ABD ise koalisyonun Arap ortaklarının bütünlüğünü bozmamak adına İsrail'in bu saldırılara misillemede bulunmasını engellemiştir.[565]

---

[563] Resolution 678 (1990), *The United Nations*, https://undocs.org/S/RES/678(1990), (28.11.2019).
[564] Adrian R. Lewis, *The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge, New York 2007, s. 328.
[565] William L. Cleveland ve Martin Bunton, *a.g.e.*, s. 484.

38 gün süren hava saldırılarının ardından 24 Şubat'ta operasyonun ikinci aşamasını oluşturan 100 saatlik kara harekâtı başlatılmıştır. 28 Şubat'ta tamamlanan operasyon sonucunda savaş alanında Amerikan ordusu 148 kayıp verirken, müttefiklerinden 99 asker hayatını kaybetmiştir. Irak ordusunun kaybının ise 20 binin üzerinde olduğu belirtilmektedir.[566] Söz konusu müdahale, sonuçları itibarıyla, "en iyimser askeri planlamacıların tahminlerini aşmıştı."[567] ABD'nin bu operasyonu kısa zamanda sonuçlandırması, ciddi kayıp vermemesi ve savaşın maliyetlerini başka devletlere karşılatması Vietnam sendorumunu aştığını ve bu savaştan oldukça kazançlı çıktığını ortaya koymaktadır.[568]

Irak müdahalesini sonlandıran ateşkesin şartlarını detaylı olarak ortaya koyan 3 Nisan 1991 tarih ve 687 sayılı BM kararı,[569] Irak'ın Kuveyt ile sınırlarını tanımasını ve silahlanmasını durdurmasını sağlamaya yönelik maddeler içermektedir. Bu çerçevede; Irak'a ait menzili 150 kilometreyi aşan balistik füzeler ile tüm kimyasal ve biyolojik silahların imha edilmesi ve bunlarla ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin durdurulması, Irak'ın nükleer silah sahibi olmaya yönelik çalışmalara son vermesi ve Irak'a silah satışının yasaklanması kararlaştırılmıştır.

4.3.1. Tarihsel Arka Plan

Müdahalenin tarihsel arka planını oluştuan gelişmeler incelendiğinde, Irak açısından İran-Irak Savaşı ve neticeleri, ABD açısından ise Carter Doktrini'nin Amerikan dış politikasına etkisi ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, öncelikle, Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesinin 1980-1988 yılları arasında meydana gelen İran-Irak Savaşı ile bağlantılı olduğu ifade edilmelidir. Zira Irak'ın -İran ile savaşı esnasında Basra limanının tahrip edilmesi ve Şattülarap suyolunun kapanması nedeniyle- Kuveyt'in sahip olduğu Verba ve Bubiyan adalarından birinin liman olarak

[566] Richard W. Stewart, s. 423. Başka bir kaynakta hayatını kaybeden Irak askerlerinin sayısının en az 82 bin, koalisyonun kaybının ise 79'u ABD askeri olmak üzere 139 olduğu belirtilmektedir. William L. Cleveland ve Martin Bunton, *a.g.e.*, s. 488.
[567] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 216.
[568] Nasuh Uslu, "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 54, Sayı 3, 1999, s. 181.
[569] Resolution 687 (1991), The United Nations, https://undocs.org/S/RES/687(1991).

kullanılmak üzere kendisine bırakılmasını istemesi ve bu teklifin Kuveyt tarafından reddedilmesi iki ülke ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.[570]

İran devriminden esinlenen köktenci/devrimci hareketlerin Irak'ta yükselişe geçmesinden ve ayrılıkçı Kürtlerin yeniden silaha sarılmalarından endişe duyan Saddam yönetiminin, 22 Eylül 1980'de İran ile kısa ve sınırlı olacağı tahmin edilen bir çatışmaya girmeye karar vermesi ile sekiz yıl sürecek savaşın kapıları aralanmıştır. Devrim neticesinde birçok silahlı kuvvetler mensubunun infaz edilmesi ya da ülkeden kaçmasıyla İran ordusunun önemli ölçüde zayıfladığını düşünen Irak; ABD ve Britanya'nın İran'a askeri teçhizat satışını durdurmalarını da hesaba katarak düşmanlarının zayıf olduğu algısına kapılmıştır. Diğer taraftan, Irak'ın bu savaştan hızlı ve kararlı bir zafer elde etmesi durumunda İsrail için daha büyük bir tehdit haline gelecek olması, Amerikan dış politikasını Irak aleyhine etkilemiştir.[571] Körfez ülkeleri ise bir yandan İran'ın savaşı kazanmasından endişe etmeleri dolayısıyla Irak'a yardımda bulunurken, diğer taraftan da Irak'ın savaş sonrasında Körfez'e hakim olması ihtimalinden çekinmişlerdir. Bu nedenle, Körfez ülkelerinin bu savaşta bir çeşit dengenin sürdürülmesinden yana oldukları belirtilmektedir.[572] Bu çerçevede, İran-Irak Savaşı süresince Kuveyt'in Irak'a sağladığı mali ve siyasi desteğin, beklentilerin aksine, iki ülke arasındaki sorunların çözümüne katkıda bulunmadığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan, Irak'ın ekonomik ve stratejik gereksinimlerinin Körfez krizine müdahil olan Batılı ülkelerce dikkate alınmadığının altı çizilmektedir.[573]

İran ile sekiz yıl süren savaşı neticesinde ekonomik anlamda oldukça güç duruma düşen ve bu süreçte Kuveyt ile Suudi Arabistan'a borçlanan Irak,[574] Kuveyt'in alacaklarından feragat etmesini talep etmiştir. Bu bağlamda, Irak Kuveyt'i

[570] William L. Cleveland ve Martin Bunton, *a.g.e.*, s. 480.
[571] James DeFronzo, *The Iraq War: Origins and Consequences*, Routledge, New York 2010, ss. 83-84.
[572] Barry Rubin, "The Gulf States and the Iran-Iraq War", *The Iran-Iraq War: Impact and Implications*, Derleyen: Efraim Karsh, Palgrave Macmillan, New York 1989, s. 121.
[573] Majid Khadduri ve Edmund Ghareeb, *War in the Gulf 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, Oxford University Press, New York 1997, s. 79.
[574] Savaş sırasında dış ülkelere 80 milyar dolar borçlanan Irak bu borcunun 30-40 milyar dolarını Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten almıştır. Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 829.

-dünyanın bilinen petrol rezervlerinin %14'ünü barındıran ve Irak'ın toplam üretiminin %60'ının sağlandığı-[575] tarafsız Rumeyla bölgesinden 1980 yılından bu yana toplam 2,4 milyar dolar değerinde petrol çalmakla ve petrol fiyatlarını varil başına 18 dolarda tutmak amacıyla belirlenen OPEC sınırlarının üzerinde üretim yaparak dünya piyasasında fiyatların düşmesine neden olmakla suçlamıştır. Irak, bunun yanı sıra, İran ile savaşarak devrimin yayılmasını engellediğini gerekçe göstererek Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan "kan parası" istemiştir.[576]

Yukarıda ifade edildiği gibi Irak; İran ile sekiz yıl süren savaşını gerekçe göstererek komşularından birtakım ekonomik taleplerde bulunmuş ve Kuveyt'e karşı suçlayıcı bir tavır takınmıştır. Bu gelişmeler üzerine, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin OPEC kotalarına uyacaklarını taahhüt etmelerine rağmen diğer taleplerini kabul ettiremeyen Irak, 2 Ağustos 1990 tarihinde küçük fakat petrol zengini bir ülke olan Kuveyt'i işgal etmiş ve altı gün sonra bu bölgeyi "19. eyaleti" olarak topraklarına kattığını açıklamıştır. Irak, bu işgalle birlikte, Kuveyt'in 1961 yılında Britanya'dan bağımsızlığını kazandığında öne sürdüğü iddialarını yeniden gündeme getirerek bu bölgenin esasında tarihsel olarak kendi topraklarının bir parçası olduğunu savunmuştur.[577]

Irak'ın Kuveyt'i işgaline ABD'nin nasıl tepki verdiği düşünüldüğünde ise öncelikle Carter doktrini akıllara gelmektedir. 1977-1981 yılları arasında Amerikan Başkanlığını yürüten Carter, söz konusu doktrini İran devrimi ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgalinden kısa bir süre sonra 23 Ocak 1980 tarihinde gerçekleştirdiği "Birliğin Durumu" konuşmasında ilan etmiştir. Bu çerçevede, dünyanın ihraç edilebilir petrolünün 2/3'ünü oluşturan Körfez petrolüne erişimin engellenmesi durumunda ABD'nin hayati çıkarlarına saldırı olarak görülecek bu harekete karşı -askeri güç kullanmak da dâhil olmak üzere- her türlü tedbirin

---

[575] Nancy Stockdale, "Rumaila Oil Field", *The Encyclopedia of Middle East Wars: The United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts*, Derleyen: Spencer C. Tucker, ABC-CLIO, Santa Barbara 2010, s. 1045.

[576] Adrian R. Lewis, *a.g.e*., s. 319; Fahir Armaoğlu, ss. 829-830; William L. Cleveland ve Martin Bunton, *a.g.e*., s. 479.

[577] A.H.H. Abidi, "Origins and Dimensions of the Iraqi Claim over Kuwait", *India International Centre Quarterly*, Cilt 18, Sayı 1, 1991, s. 129.

alınacağı açıklanmıştır. Bu kararla birlikte, Tampa'da (Florida) Ortak Acil Müdahale Gücü (*Rapid Deployment Joint Task Force-RDJTF*) oluşturulmuş ve Körfez bölgesinde kalıcı deniz gücü bulundurulmaya başlanmıştır. Ortak Acil Müdahale Gücü, Carter doktrinine bağlı kalan Reagan döneminde 1 Ocak 1983 tarihinde Merkez Kuvvetler Komutanlığı (*U.S. Central Command-CENTCOM*) ismini almıştır.[578] Buna rağmen, iki yıl içinde ciddi sonuçlar doğuran Eisenhower doktrininin aksine, Amerikan yetkililerinin Carter doktrinini ancak aradan 10 yıl geçtikten sonra Kuveyt'in işgal edilmesiyle birlikte hayata geçirdikleri belirtilmektedir.[579]

1980'li yıllar boyunca Irak'ın insan hakları ihlalleri ve kimyasal silah üretimine rağmen Irak'ı destekler nitelikte politikalar izleyen ve karşılıklı ticaretini artıran ABD,[580] Kuveyt'in işgali ile birlikte Irak'a karşı Saddam Hüseyin'in tahmin etmediği bir sertlikte tavır takınmaya başlamıştır. İşgal öncesinde Saddam Hüseyin ılımlı bir lider olarak tanıtılırken, Sovyetler Birliği ve ABD'nin desteğiyle Irak dünyanın dördüncü büyük ordusuna sahip olmuştur.[581] Başkan G. H. W. Bush göreve geldikten sonra 2 Ekim 1989'da yayınlanan 26. Ulusal Güvenlik Yönergesi'nde Irak'a ekonomik ve siyasal teşvikler sağlanması gerektiği vurgulanırken, kimyasal ve biyolojik silahların yasa dışı kullanımı halinde Irak'ın yaptırımlarla karşılaşacağı belirtilmiştir.[582] Buna rağmen Bush yönetimi, Kuveyt'in işgalinden önce Irak'a askeri müdahale yapılacağına dair gerekli sinyalleri vermediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Söz konusu eleştiriler, ABD'nin Kuveyt'in işgal edilmesini engellemek için ciddi bir girişimde bulunmadığı ve bu işgalin emperyal Amerikan çıkarlarına uygun olduğu iddialarına dayanak oluşturmaktadır.[583]

---

[578] Michael T. Klare, "Oil, Iraq, and American Foreign Policy", *International Journal*, Cilt 62, Sayı 1, 2007, ss. 32-34.
[579] Jeffrey H. Michaels, "Dysfunctional Doctrines? Einsenhower, Carter and U.S. Military Intervention in the Middle East", Political Science Quarterly, Cilt 126, Sayı 3, 2011, s. 490.
[580] Nasuh Uslu, *a.g.m.*, ss. 168-169.
[581] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 156.
[582] National Security Directive 26, 2 Ekim 1989, https://fas.org/irp/offdocs/nsd/nsd26.pdf, (06.12.2019).
[583] Bu konudaki tartışmalar içi bkz. Noam Chomsky ve Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, Çeviren:Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul 2007, ss. 42-56.

Bu çerçevede, 25 Temmuz 1990 tarihinde ABD'nin Irak Büyükelçisi April Glaspie ile Saddam Hüseyin arasında gerçekleşen görüşmede ABD'nin iki ülkenin sınır anlaşmazlıklarını kendi aralarında çözmeleri gerektiğini savunduğu iddia edilmektedir.[584] Söz konusu görüşmenin ardından Glaspie, Saddam Hüseyin'in sorunu barışçıl yollardan çözmek konusunda samimi olduğunu rapor etmiştir.[585] Bunun yanı sıra, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın daha önce Irak'a Kuveyt'in güvenliği ya da savunmasına dair bir taahhütleri olmadığını aktardığı ve böylece ABD'nin bu yönde bir niyeti olmamasına rağmen Kuveyt'in işgaline yeşil ışık yaktığı belirtilmektedir.[586] Örneğin, Yakın Doğu ve Güney Asya'dan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı John Kelly, 31 Temmuz 1990 tarihinde yaptığı açıklamada ABD'nin tarihsel olarak Ortadoğu'daki sınır sorunları ve OPEC içi meseleler ile ilgili tavır almaktan kaçındığını ve Körfez ülkelerini savunmaya dair bir taahhütleri olmadığını ifade etmiştir.[587]

Söz konusu iddialar bazı kaynaklarda Irak yönetiminin bir yanıltmacası olarak nitelendirilese de[588] ABD'nin Irak'a müdahale etme kararını çok önceden verdiğine ve bu müdahale için Kuveyt'in işgaline göz yumduğuna dair daha farklı göstergeler de mevcuttur. Örneğin, ABD, 20 Temmuz tarihinde yaklaşık 30 bin Irak askerinin Kuveyt sınırına hareket ettiği bilgisine sahip olmasına rağmen Saddam'ın Kuveyt'i işgal etme niyeti taşımadığını değerlendirmiş ve Birleşik Arap Emirlikleri ile ortak tatbikat yapma kararı almıştır. 30 Temmuz tarihinde ise Glaspie yıllık iznini kullanarak Irak'tan ayrılmıştır.[589] Bunun yanı sıra, caydırıcılığın Saddam Hüseyin üzerinde etkili olmadığı iddialarına karşı çıkan Mearsheimer ve Walt, ABD yönetiminin Irak'ın koalisyon güçlerine karşı kimyasal ve biyolojik silah kullanması konusunda caydırıcı tehditlerde bulunmasına rağmen aynı caydırıcılığı Kuveyt'in

[584] Nasuh Uslu, *a.g.m.*, ss. 173-174.
[585] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 161.
[586] John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", *Foreign Policy*, 3 Kasım 2009, https://foreignpolicy.com/2009/11/03/an-unnecessary-war-2/, (28.11.2019).
[587] David Ryan, "From the Tilt to the Unintended Transformation: The United States and Iraq", *America and Iraq: Policy-Making, Intervention and Regional Politics*, Derleyenler: David Ryan ve Patrick Kiely, Taylor & Francis e-Library, 2008, ss. 57-58.
[588] F. Gregory Gause, III, "Iraq's Decision to Go to War, 1980 and 1990", *Middle East Journal*, Cilt 56, Sayı 1, Kış 2002, s. 62.
[589] Nasuh Uslu, *a.g.m.*, s. 173.

işgali konusunda göstermediğini savunmaktadır.[590] Sonuç olarak, Saddam Hüseyin'in ABD'nin askeri güç kullanmayacağına dair inancı, Bush yönetiminin Irak liderinin hırslarını küçümsemesine ve kendileri ile ilgili yanlış sinyaller göndermesine bağlanmaktadır.[591] Diğer taraftan, Kuveyt'in işgali ile ABD'nin müdahalesi arasında geçen dört buçuk aylık zaman zarfında BM'nin Körfez Krizi ile ilgili onbir karar alması, yukarıda ortaya konulan göstergelerin aksine, Irak'ın Kuveyt'ten askeri güç kullanmadan çıkarılması için yoğun bir çaba harcandığı şeklinde yorumlanmıştır.[592]

4.3.2. Müdahale Kararı

Irak'ın Kuveyt'i işgalinden iki hafta önce Irak kuvvetlerinin Kuveyt sınırına konuşlandığı istihbaratını alan ABD yönetiminin, işgale birkaç saat kalana kadar sınırdaki söz konusu hareketliliğin bu şekilde sonuçlanacağı ihtimali üzerine değerlendirme yapmayı reddettiği belirtilmektedir. İşgalden sonra birkaç gün içerisinde ise dış politika konusunda tecrübeli bir başkan olan G. H. W. Bush ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft, diğer dış politika yapıcılarının fikirlerinden bağımsız bir şekilde, konu ile ilgili önceliklerini belirlemiş ve işgalcileri Kuveyt'ten çıkarmak için gerekirse güç kullanmaya karar vermiştir. İlerleyen süreçte, Pentagon müdahale ile ilgili askeri strateji belirlerken, operasyonun Irak kuvvetlerini Kuveyt'ten çıkarmakla sınırlı kalması ve Saddam Hüseyin'i devirmek amacıyla Irak'a girilmemesi konusunda karar alınmıştır.[593] Bu çerçevede, Irak müdahalesinde temel olarak, "Irak kuvvetlerini Kuveyt'ten çıkarmak" ve ikinci aşamada müdahaleyi genişletmeyerek "Saddam Hüseyin'i devirmek amacıyla Irak'ı işgal etmemek" olmak üzere iki önemli dış politika kararı alındığı gözlenmektedir.

Öncelikli olarak, ABD'nin Kuveyt krizine karşılık aldığı söz konusu kararların dikkat çekici iki özelliği ele alınmalıdır. Bu özelliklerden ilki, müdahale

[590] John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "An Unnecessary War".
[591] Adrian R. Lewis, *a.g.e.*, s. 320.
[592] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 835.
[593] Alex Roberto Hybel ve Justin Matthew Kaufman, *The Bush Administrations and Saddam Hussein: Deciding on Conflict*, s. 1, 6.

kararının Soğuk Savaş sonrası dönemde henüz resmi olarak dağılmamış olan Sovyetler Birliği'nin karşı çıkmadığı bir karar olmasıdır.[594] Bu bağlamda, 1991 Irak müdahalesi, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk büyük krizi karşısında verilen bir karar olması bakımından önemli görülmektedir. Zira Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla ABD bir zafer yaşamaktan ziyade istikrarsız ve öngörülemez bir dünyadaki rolünün belirsizliği ile karşı karşıya kalmıştır.[595] Bu doğrultuda, Sovyetler Birliği Ortadoğu'da kilit bir bölgesel aktör olduğu müddetçe Irak'ın Kuveyt'i işgal edemeyeceğini savunulurken, iki kutupluluğun çökmesiyle birlikte bölgesel hegemonyayı arzulayan aktörlerin kendilerini daha özgür hissetmeleri neticesinde böyle bir noktaya gelindiği vurgulanmaktadır.[596] Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin getirdiği güçlüklerin hafiflemiş olması, özellikle ABD açısından, bu tip durumlarda karar alıcıları ön plana çıkarmıştır.

Başkan G. H. W. Bush'un ifadeleriyle, Moskova ile ilişkilerinin gelişmesi ve Çin ile tatmin edici düzeye gelmesi Irak'a karşı uluslararası birlik oluşturmak için söz konusu ülkelerle işbirliği yapabilme imkânı sağlamıştır.[597] Bu bakımdan müdahale kararının ikinci önemli özelliği, ABD'nin çok taraflı hareket etme tercihini yansıtmasıdır. Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak amacıyla kurulan uluslararası koalisyonun zarar görmemesine yönelik hassasiyetin ikinci kararda da belirleyici olması yine ABD'nin çok taraflılık tercihini gözler önüne sermektedir. Örneğin, Saddam Hüseyin Kuveyt krizini Filistin sorunu ile ilişkilendirirken; Irak'ın siyasal bir çözüme yönelmesini engellemek isteyen İsrail, Doğu Kudüs'te şiddeti tırmandırmaya çalışmıştır.[598] ABD, Irak'ın bu tutumunu onaylamamasına rağmen koalisyondaki Arap ortakları bir arada tutabilmek adına İsrail'i yatıştırmaya çalışmış ve Irak ile bir çatışmaya girmesine mani olmuştur.

---

[594] Sovyetler Birliği'nin kriz karşısında izlediği politika için bkz. Ertan Efegil, *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli*, ss. 109-111.
[595] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 5.
[596] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 211.
[597] George Bush ve Brent Scowcroft, *a.g.e.*, s. 405.
[598] Yevgeni Primakov, *Bu Savaş Olmayabilirdi*, Çeviren: Lizi Behmoaras, Afa Yayınları, İstanbul 1991, s. 58.

4.3.3. Rasyonel Aktör Modeli

Detaylı fayda-maliyet analizi gerektiren ve net getirisi en yüksek alternatifin seçilmesini öngören rasyonel aktör modeli, belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda bütün makul seçeneklerin ve muhtemel sonuçlarının göz önüne alındığı varsayımına dayanmaktadır. Bunların yanı sıra, karar alıcıların gerekli ve doğru bilgiye sahip olması rasyonel aktör modeli çerçevesinde oldukça önemli görülmektedir. Söz konusu model kapsamında aktörlerin stratejik etkileşimine odaklanılırken, müdahale ve savaş kararlarının arka planında geniş kapsamlı stratejik gerekçeler yer almaktadır.[599]

Tablo 14: ABD'nin Irak Müdahalesine Yönelik Karar Şeması[600]

Boyutlar	**Seçenekler**				
	Hiçbir Karşılık Vermeme	Diplomatik Baskı	Hava Saldırısı	Kara Harekatı	Irak'ın İşgali
Güvenlik	✖	✖	✔	✔	✔
Ekonomik	✖	✖	✖	✔	✖
Siyasi	✖	✖	✖	✔	✖

ABD'nin Irak'a müdahale kararı bu model çerçevesinde incelendiğinde; öncelikle yukarıdaki tabloda yer alan seçeneklerin Amerikan karar alıcıları tarafından nasıl değerlendirildiğine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda; diğer seçeneklerle birlikte müdahelenin getireceği muhtemel fayda ve zararın karar alıcılar tarafından hesaba katılacağı öngörülmektedir. Dış politika karar alıcılarının bu çerçevede değerlendirmeler yaparken hangi noktalarda uzlaşıp ayrıştığını tespit etmek, ABD yönetiminin yaptığı fayda-maliyet analizini gözler önüne sermesi bakımından faydalı

[599] Steve Yetiv, *Explaining Foreign Policy: U.S. Decision Making in the Gulf Wars*, s. 6.
[600] Alex Mintz ve Karl Derouen, *a.g.e.*, s. 88'de yer alan tablodan uyarlanmıştır.

görülmektedir. Bu bağlamda, ABD'nin hamle seçenekleri güvenlik, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla ele alındığında; petrol arzının korunması, müdahale kararının tüm boyutlarını ilgilendiren temel çıkarı olarak öne çıkmaktadır. Buna rağmen Bush yönetimi ancak "petrol için savaş" yaklaşımının kamuoyu tarafından benimsenmediğini fark ettiğinde sınırların zorla değiştirilmesini ya da salt saldırganlığı müdahale için gerekçe olarak sunmaya başlamıştır. Krizin ilerleyen safhalarında ise Irak'ın nükleer kapasitesi ile ilgili endişeler Bush yönetiminin söylemlerinde ağırlık kazanmıştır.[601]

Tablo 14'te yer alan hamle seçenekleri teker teker ele alındığında, ilk iki seçeneği oluşturan karşılıklı vermeme ve diplomatik baskının ilk aşamada doğrudan devre dışı bırakıldığı göze çarpmaktadır. Zira caydırıcı niteliği olmayan bu hamlelerle Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmanın mümkün olmadığı değerlendirilmiştir. Bu doğrutuda, 1990 yılında ABD'nin Irak politikası konusunda Senato'da görüşüne başvurulan eski Genelkurmay Başkanı David C. Jones (1978-1982), Basra Körfezi'nde bulunan Amerikan kuvvetlerinin ABD'nin hamle seçeneklerini daraltarak koalisyonun sabırla çözüm üretme imkanını azalttığını vurgulamıştır.[602] Bunun yanı sıra, CIA raporlarına göre Irak yönetimi ya da askeri kuvvetlerinden ziyade halka zarar veren yaptırımların kısa ve orta vadede etkisiz kalacağı değerlendirilirken, Irak'ın bu arada Kuveyt'teki asker sayısını artırdığı tespit edilmiştir. [603] Diğer taraftan, Başkan Bush Eylül ayı ortalarına doğru Cumhuriyetçi ve Demokrat Kongre liderleri ile görüştüğünde yaptırımların yeteri kadar denenmesi gerektiği görüşü ile karşılaştığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda, Ekim ayı itibarıyla askeri müdahele için iç ve dış desteğin bulunmadığı ve hatta ordunun da bu konuda istekli olmadığı vurgulanmıştır.[604]

---

[601] Andrew Bennett, Joseph Lepgold ve Dany Unger, "Burden-Sharing in the Persian Gulf War", *International Organization*, Cilt 48, Sayı 1, Kış 1994, s. 51.
[602] Alex Mintz, "The Decision to Attack Iraq: A Noncompensatory Theory of Decision Making", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 37, Sayı 4, Aralık 1993, s. 606.
[603] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 173.
[604] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 174.

Krizin patlak vermesinin hemen ardından yapılan değerlendirmelerde, yalnızca hava saldırısı ile karşılık verme seçeneği de etkili bir karşılık oluşturmayacağı gerekçesiyle reddedilerek, Suudi Arabistan'ı korumak amacıyla bölgeye asker gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi Arap ülkelerinin saldırıyı kınamalarına rağmen tek başlarına Irak'a karşı harekete geçmeyecekleri izlenimi vermeleri ve müdahale konusunda istekli görünmemeleri bu kararda etkili oluştur. Genelkurmay Başkanı General Powell, Irak'ın bir kukla hükümet kurdurduktan sonra birkaç gün içinde Kuveyt'ten çekileceğini düşünerek Suudi Arabistan'ı koruma amacının ötesine geçen askeri bir operasyonun uygulanabilirliği hakkında kuşkularını ifade etmiştir. Bu çerçevede, Amerikan kamuoyunun silahlı bir müdahaleye sıcak bakmayacağını belirtmiştir. CENTCOM komutanı Norman Schwarzkopf ise daha katı bir tavır takınarak Saddam Hüseyin ile uzlaşmanın seçenekler arasından çıkarılması gerektiğini savunmuştur. [605]

Powell'ın aksine Irak'a güçlü bir biçimde karşılık verilmesi gerektiğini savunan Başkan Bush, Irak'ı çevrelemeye yönelik sınırlı planları kabul etmemiştir.[606] Bu doğrultuda, Ortadoğu'da baskın bir güç haline gelmeye çalışan Irak'ın Batı'nın ekonomik çıkarlarını, İsrail'in varlığını ve yeni bir uluslararası düzen umudunu tehlikeye atan bir aktör olarak vurgulanması hususunda karara varılmıştır.[607] Bu çerçevede; petrol üretimi ve fiyatlarının Irak tarafından belirlenmesini engellemek, ılımlı Arap yönetimleri ile İsrail'in istikrarını korumak ve Soğuk Savaş sonrası güç dengesini sürdürmek gibi amaçlarla hareket edildiği anlaşılmaktadır.[608]

Saddam Hüseyin'in Suudi Arabistan sınırına 70 bin asker gönderdiği ve füzelerini bu ülkeye çevirdiğine dair edinilen istihbaratın ardından Suudi Arabistan'ın onayıyla Amerikan askerleri bölgeye konuşlandırılmaya başlamıştır. Suudi Arabistan'ın güvenliği; siyasal açıdan bölgesel dengeleri, ekonomik bakımdan ise Körfez bölgesinden petrol ithal eden ülkelerin ekonomisini tehdit etmesi

[605] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, "Models of Crisis Decision Making and the 1990-91 Gulf War", *Security Studies*, Cilt 19, Sayı 3, 2010, s. 498.
[606] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.*, s. 500.
[607] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 165.
[608] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 215.

nedeniyle birinci öncelik konumuna gelmiştir. Irak'ı durdurmanın siyasal açıdan önemini ortaya koyan bir diğer etken ise BM'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki rolünün bu krizle test edilmesidir. Zira Kuveyt'in işgali ile birlikte –Fransa ve Sovyetler Birliği'nin tutumu ABD ve İngiltere kadar kararlı olmasa da- ilk kez Güvenlik Konseyi'nin bütün daimi üyelerinin bir saldırganı engellemek için birlikte hareket etmesi söz konusu olmuştur.[609]

Suudi Arabistan'a asker konuşlandırılmasının ardından ABD'nin BM kararları çerçevesinde uygulamaya koyduğu ikinci tedbir, Irak'a ekonomik ambargo uygulanmasıdır. Bu aşamada, ekonomik ambargonun Irak üzerinde etkili olmaması durumunda askeri müdahale seçeneğinin devreye girecek olması bazı ulusal ve uluslararası aktörleri endişeye sevk etmiştir. Thomas Foley önderliğindeki 81 Demokrat Kongre üyesi saldırı amaçlı askeri eylemlere karşı olduklarını ve yaptırımların sonuçlarının gözlenmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Nihayetinde askeri müdahalenin söz konusu olması durumunda ise mutlaka Kongre onayının gerekli olduğunu savunmuşlardır.[610] Muhtemel savaşı kınamak için düzenlenen sokak eylemleri ve Kongre'nin askeri müdahaleyi "ucu ucuna" onaylaması, müdahale kararının Amerikan kamuoyu ve yasama organı nezdinde şüphe uyandırdığını ortaya koymuştur.[611] Bunun yanı sıra, 9 Eylül 1990 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen G. H. W. Bush–Mihail Gorbaçov görüşmesinde, Sovyetler Birliği'nin barışçıl çözüm yolları tüketilmeden ABD'nin askeri harekâta girişmemesine yönelik isteğinin müdahaleyi geciktirdiği vurgulanmaktadır.[612]

ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmemeye yönelik (ikinci) kararı incelendiğinde ise ABD'nin Irak'a girerek Saddam Hüseyin'i devirmesi durumunda yeni bir rejim kurmanın bir hayli maliyetli olacağı ve bölgeye uzun süre müdahil olunmasını gerektireceğinin değerlendirildiği göze çarpmaktadır.[613] Amerikan dış

[609] Gary R. Hess, *a.g.e.*, ss. 168-169.
[610] Gary R. Hess, *a.g.e.*, s. 177.
[611] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 216.
[612] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 60.
[613] Alex Roberto Hybel ve Justin Matthew Kaufman, *a.g.e.*, s. 6.

politika yapıcıları, bunların yanı sıra; müdahalenin devam etmesi halinde koalisyonun destek vermeme olasılığını, BM Güvenlik Konseyi kararlarının ötesine geçilmiş oluncağını ve Irak'ın İran ve Suriye karşısında zayıf düşmesi neticesinde bölgesel dengelerin bozulması ihtimalini göz önüne almıştır.[614] Hook ve Spanier, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Eğer tank konvoyu Bağdat'a girseydi, koalisyon büyük ihtimalle dağılırdı. Araplar Saddam Hüseyin'in bundan böyle bir tehdit oluşturmamasını garanti altına almak istiyordu, ancak Saddam Hüseyin'in devrilmesine karşıydılar. Ve Washington, Saddam Hüseyin'in devrilmesi sonrasında olası görünen, iç savaştaki bir ülkenin idaresinde yer almayı istemiyordu...ABD ve müttefikleri, ülkenin Ortadoğu güç dengesindeki önemli rolünü sürdürmesini bekliyorlardı."*[615]

Amerikan karar alıcılar, bu çerçevede, savaşı durdurma kararı almış ve böylece Bağdat'a girmenin ve Saddam Hüseyin'i devirmenin muhtemel risklerinden kaçınmıştır. Bu tercih, karar alıcılar açısından, Irak'ı işgal etmenin getireceği muhtemel faydanın savaşı sürdürmenin siyasi ve askeri risklerini karşılayabilecek seviyede olmadığını ortaya koymaktadır.[616] Diğer taraftan, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın, Kuveyt'ten geri çekilmesini takip eden süreçte, bu ülkeye karşı yeni bir işgal girişimi başlatmamış olsa da bölge ülkeleri için bir tehdit olmaya devam ettiği vurgulanmaktadır.

Rasyonel aktör modeli, ABD'nin çıkarlarının Irak tarafından nasıl tehdit edildiğini ve ABD ile Irak arasındaki stratejik etkileşimi ortaya koyması dolayısıyla Irak müdahalesine dair karar alma süreci üzerindeki açıklayıcı bir işleve sahip olmaktadır. Diğer taraftan, Başkan Bush'un kimi zaman müzakereden kaçındığı yönünde izlenim uyandırması, meseleyi kişiselleştirdiğine yönelik iddialara zemin

---

[614] Alex Mintz, *a.g.m.,* s. 82.
[615] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.,* ss. 216-217.
[616] Alex Mintz, *a.g.m.,* s. 83.

hazırlamıştır. Bu durumun ise bilişsel yaklaşım tarafından açıklanabileceği öne sürülmektedir.[617]

4.3.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri

Bürokratik siyaset modeline göre karar alıcılar "mantıksal sorun çözme sürecini" takip etmemekte ve aralarındaki görüş ayrılıkları çerçevesinde rekabet oluşmaktadır. Dış politika kararı ise nihayetinde üzerinde uzlaşılan görüşü yansıtmaktadır.[618] ABD'nin Irak'a yönelik müdahale kararı bürokratik siyaset modeli çerçevesinde ele alındığında, öncelikle söz konusu kararla ilgili karar verici bürokratik organlar arasında fikir birliği oluşup oluşmadığı saptanmalıdır. Bu çerçevede; Genelkurmay Başkanı Powell, askeri müdahaleyi en son başvurulacak yöntem olarak görürken, böyle bir karar alınması durumda kapsamlı bir müdahale gerçekleştirilmesinden yana olmuştur. Dışişleri Bakanı Baker ise Suudi Arabistan'a konuşlanan askerleri bir tehdit olarak öne sürmek yerine pazarlık unsuru olarak kullanılmasını savunmuş ve ihtiyatlı bir tutum takınmıştır. Savunma Bakanı Cheney ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Scowcroft ise askeri çözümden yana tavır takınmışlardır.

Bu bağlamda, müdahale kararı için Başkan ile bürokratlar arasında beklenen rekabet ya da pazarlık süreci yerine bir çeşit karşılıklı ikna çabası yaşandığı gözlenmektedir. Bu durum, atanmış siyasetçi niteliğindeki üst düzey bürokratların bulundukları kurumlar sayesinde karar alıcı konumuna gelmemiş olmalarına bağlanmaktadır. Bu çerçevede, karar alıcıların oturdukları yer ile durdukları yeri (görev/rol ve görüşünü) denk tutan yaklaşımın daha ziyade kariyer bürokratları için geçerli olduğu vurgulanmaktadır.[619] Bunun yanı sıra, Başkan Bush'un şahsi kararlığı sayesinde "baskın lider" kimliğiyle bürokratik rekabete izin vermediği vurgulanmaktadır.[620]

---

[617] Steve Yetiv, *a.g.e.*, s. 8.
[618] Ertan Efegil, *a.g.e.*, s. 34.
[619] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.*, s. 494.
[620] Steve Yetiv, *a.g.e.*, s. 9.

Dış politika konusunda tecribeli bir lider olduğu belirtilen Bush, daha önce Şubat 1971-Ocak 1973 arasında ABD'nin BM Temsilcisi, Eylül 1975-Aralık 1975 arasında ise Pekin İrtibat Bürosu Başkanı[621] (Chief of the U.S. Liaison Office) olarak görev yapmıştır.[622] Nitekim, Bush'un Suudi Arabistan'a 200 bin asker konuşlandırılmasına karar verdiğinde ya da Ekim 1990'da asker sayısını iki katına çıkarmayı gündeme getirdiğinde Ulusal Güvenlik Konseyi'nin güçlü ve ortak bir tavsiyesi olmaksızın hareket ettiği vurgulanmaktadır.[623] Bush, ayrıca, Körfez Savaşı'na destek veren koalisyonu korumak için diplomatik sürece şahsen müdahil olmuştur.[624]

İkinci karara dair Beyaz Saray, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi'nin görüş birliği içerisinde olması bürokratik siyaset modelinin bu olayı açıklamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, söz konusu bürokratik organlar; işgalin maliyeti, BM Güvenlik Konseyi kararları, Irak'ın Ortadoğu dengelerindeki rolü ve çok uluslu koalisyonun birliği gibi etkenleri göz önüne alarak savaşın sonlandırılmasından yana olmuşlardır.[625]

Bürokratik siyaset modeli çerçevesinde, kriz anlarında yetkili kurumlar arasındaki rol ve görev çekişmesinin yoğunlaşması dolayısıyla bürokratik "dar görüşlülüğün" (*parochialism*) artacağı öngörülmektedir. Buna rağmen Başkan Bush; elindeki seçenekleri genişletmiş, önceden danışma ihtiyacı duymadan kamuoyuna taahhütlerde bulunmuş ve yalnızca Suudi Arabistan'a yönelik gerçekleşebilecek bir saldırıya karşı caydırıcı davranmak yerine Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmayı bir hedef olarak belirlemiştir.[626] Bu çerçevede, kriz zamanlarında karar alma sürecini açıklayan baskın başkan modeline göre ulusal değerlerin tehdit altında olması Başkan ve

---

[621] Pekin İrtibat Bürosu, 1 Mart 1979 tarihinde Amerikan Büyükelçiliği haline getirilmiştir.
[622] "George Herbert Walker Bush (1924-2018)", *United States of America Department of State, Office of the Historian*, https://history.state.gov/departmenthistory/people/bush-george-herbert-walker, (04.07.2020).
[623] Andrew Bennett, Joseph Lepgold ve Dany Unger, *a.g.m.*, s. 53.
[624] Margaret G. Hermann, Thomas Preston, Baghat Korany ve Timothy M. Shaw, "Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals", *International Studies Review*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 2011, s. 86.
[625] Alex Mintz, *a.g.m.*, s. 87.
[626] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.*, s. 489.

bürokratların çıkarlarını uyumlu hale getirmektedir. Başkan, buna karşın, kriz niteliği taşımayan durumlara karşı ilgisinin azalmasına paralel olarak bilgiye erişim bakımından bürokratlara karşı dezavantajlı bir konuma gelmektedir.[627]

Bunun yanı sıra, Genelkurmay Başkanı Powell'ın krizin başlarında Suudi Arabistan'a asker konuşlandırmak ya da Irak'a müdahalede bulunmaktansa ekonomik yaptırımlar yoluyla caydırıcılığın artırılmasından yana olması, bürokratik siyaset modelinin tahminleri ile uyuşmamaktadır. Zira bu modele göre bütçeden aldığı payı azalmakta olan Genelkurmay'ın askeri müdahale yanlısı olması beklenmektedir. Afganistan müdahalesi sırasında bu defa Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Powell, bu bölümün üçüncü örnek olayında değinileceği üzere, benzeri bir tutum takınarak askeri müdahale seçeneğine karşı temkinli yaklaşmış ve Irak müdahalesinin aksine bürokratik konumuna uygun bir düşünceyi savunmuştur. Diğer taraftan, kuvvet kullanma, askeri yetkililerin kariyerleri açısından ödüllerin yanı sıra büyük riskler de barındırabileceğinden, askeri bürokrasi tarafından her durumda desteklenmesi gereken bir seçenek olarak değerlendirilmemektedir.[628] Nitekim Powell, sahip olduğu kurumsal kültür doğrultusunda ve Vietnam başarısızlığının etkisiyle, müdahale gerçekleştirilmesi durumunda büyük çaplı ve kayıpları asgariye indirecek bir harekât yapılmasını savunmuştur.[629] Savunma Bakanı Cheney'in benzer yaklaşımı da -örgütsel süreç yaklaşımının varsayımları doğrultusunda- Vietnam'dan bu yana mevkidaşları arasında paylaşılan ortak hassasiyetin bir yansıması olarak görülmektedir.[630]

Bürokratik siyaset modelinin açıklayıcılığı, dış politika kararının kriz anında verilip verilmediğine ek olarak politika sürecinin çeşitli aşamalarında da farklılık gösterebilmektedir. Bu çerçevede, bürokratlar ve kurumların gündem belirleme ve tercih aşamalarından ziyade seçenek belirleme ve uygulama safhalarında daha etkili olduğu belirtilmektedir. Hangi hedeflere hava saldırısı yapılacağı, hangi birliklerin ve hangi silahların kullanılacağı gibi stratejik kararlar alınmasında kurumsal

[627] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.,* s. 490.
[628] Andrew Bennett, Joseph Lepgold ve Dany Unger, *a.g.m.,* s. 53.
[629] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.,* ss. 502-503.
[630] Andrew Bennett, Joseph Lepgold ve Dany Unger, *a.g.m.,* s. 52.

dinamiklerin önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.[631] Bu doğrultuda, bürokratik siyaset modelinin Irak müdahalesinde askeri stratejinin oluşturulması ile ilgili kararları açıklama konusunda daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Hava kuvvetlerinin geniş bir kara saldırısının hazırlık aşamasında rol almaktansa kendi başına ana saldırının merkezinde yer almak için lobi yapması, deniz piyadelerinin ise mayın temizleme kapasitelerinin yetersiz olmasına rağmen amfibi harekâtı düzenlemekten yana olması bürokratik siyaset modelinin varsayımlarını doğrulamaktadır.[632]

4.4. 1995 Bosna Müdahalesi

30 Ağustos 1995 tarihinde NATO kuvvetlerinin Saraybosna çevresindeki Sırp mevzilerine karşı başlattığı ve "Kararlı Güç Harekatı" (*Operation Deliberate Force*) olarak adlandırılan hava saldırılarını ifade eden Bosna müdahalesi, esasında ABD liderliğinde gerçekleştirilen bir NATO müdahalesidir. NATO'nun o zamana kadarki en büyük askeri eylemi olarak bilinen bu müdahale, 21 gün sürmüş ve 20 Eylül 1995'te sona ermiştir. Bosna Savaşı'nı bitiren Dayton Anlaşması ise 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanmış ve "dünyada benzeri olmayan *sui generis* bir devlet yapısı"[633] ortaya çıkarmıştır.

Bosna müdahalesi, Haziran 1991'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (YSFC) dağılması sonrasında bünyesinde barındırdığı farklı etnik ve dini yapıların çözülmesiyle başlayan çatışmalara karşı verilmiş uluslararası bir tepki niteliğindedir. YSFC'yi oluşturan altı cumhuriyetten biri olan Bosna-Hersek;[634] Boşnakların (%44), Sırpların (%33) ve Hırvatların (%18) birlikte yaşadığı bir "mini

[631] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.,* ss. 488-489.
[632] Jonathan Monten ve Andrew Bennett, *a.g.m.,* s. 515.
[633] Mehmet Dalar, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 1, Yıl 9, 2008, s. 92.
[634] YSFC'yi oluşturan diğer cumhuriyetler Sırbistan, Karadağ, Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'dır. Bunların yanı sıra, Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Kosova ve Voyvodina iki özerk eyalet olarak varlığını sürdürmekteydi.

Yugoslavya"[635] özelliği taşıması dolayısıyla çatışmaların merkezine yerleşmiştir. 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek'te bağımsızlık referandumu düzenlenmesiyle ilk Boşnak-Sırp çatışması başlamış ve 6 Nisan'da Sırbistan denetimindeki Yugoslav Federal Ordusu Saraybosna'yı bombalamaya başlamıştır. Bu ordu, 19 Mayıs itibarıyla Bosna-Hersek'ten çekilmeye başlasa da Boşnakların Sırp milisleriyle çatışmaları bu tarihten itibaren de devam etmiştir.[636]

4.4.1. Tarihsel Arka Plan

1953 yılında Yugoslavya Devlet Başkanı seçilen ve 1974'ten 1980 yılındaki ölümüne kadar "ömür boyu başkan" sıfatıyla ülkeyi yöneten Josip Broz Tito, Yugoslavya'nın parçalanmasını önleyen önemli bir siyasal unsur olarak görülmektedir. Sırp, Sloven, Hırvat, Boşnak ve Arnavutları bünyesinde barındıran Yugoslavya'daki etnik ve dini grupları bir arada tutabilmek için çok kültürlü Yugoslav kimliğini öne çıkarmaya çalışan Tito, bu şekilde siyasi ve toplumsal dengeyi sağlamayı hedeflemiştir. Diğer taraftan, 1974 yılında yapılan anayasa değişiklikleri neticesinde Cumhuriyetlere yetki devrinde bulunulması ile ülkede bölgeci rekabetin teşvik edildiği vurgulanmaktadır.[637] Kosova ile Voyvodina'nın özerk bölge ilan edilmesi ve devlet başkanlığının cumhuriyetler arasında sırayla el değiştirmesini öngören rotasyon sistemi[638] de 1974 Anayasası'nın getirdiği yenilikler olmuştur.

Tito'nun ölümünden sonra ise Yugoslavya'daki siyasi denge Sırp Cumhuriyeti lehine bozulmaya başlamıştır. Bu durumun neticesinde Yugoslavya'dan

---

[635] Emel Oktay, "ABD'nin Bosna'ya Askeri Müdahalesi: 1995", *ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, 2. Baskı, Hazırlayan: Haydar Çakmak, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s. 434.
[636] İsmail Soysal ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1997, ss. 16-17.
[637] Evelyn Farkas, *Fracturated States and U.S. Foreign Policy: Iraq, Ethiopa and Bosnia in the 1990s*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2003, s. 72.
[638] 1974 Anayasası'na göre; YSFC Başkanı (Tito hariç olmak üzere) ve Yardımcısı, sayıları dokuza düşürülen "Kolektif Başkanlık" üyeleri arasından bir yıllığına rotasyon usulüyle seçilmekteydi. Bkz. Caner Sancaktar, *Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 161.

ilk ayrılan cumhuriyetler Slovenya ve Hırvatistan olmuştur. Aralık 1990'da Slovenya'da düzenlenen referandumda bağımsızlığın %90 oy oranı ile desteklenmesinin ardından -Mayıs 1991'de Sırbistan'ın Cumhurbaşkanlığını Hırvat Stipe Mesiç'e devretmeyi reddetmesi sonrasında-[639] 19 Mayıs 1991 tarihli halk oylamasında Hırvatlar %93 oranında bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır.[640] Yugoslav Halk Ordusu (JNA) Temmuz ayında Slovenya ve Hırvatistan'daki çatışmalara dâhil olsa da bu ülkelerin bağımsızlığını engelleyememiştir.

Yugoslavya'da başlayan çatışmalara verilen ilk ciddi uluslararası tepki ise silah ambargosu kararı olmuştur. Bu çerçevede, 25 Eylül 1991 tarih ve 713 sayılı BMGK kararı[641] ile BM Şartı'nın 41. maddesi uyarınca tüm Yugoslavya'ya silah ambargosu başlatılmıştır. 10 Kasım'da ise Avrupa Topluluğu (AT) Yugoslavya'ya ekonomik ambargo uygulama kararı almıştır. Yugoslavya'ya uygulanan silah ambargosu Bosna Savaşı bağlamında değerlendirildiğinde, ambargonun silahlarını Yugoslav ordusunun cephanesinden temin eden Bosnalı Sırpların aleyhine bir durum ortaya çıkarmadığı fakat Boşnakların kendilerini savunmalarını zorlaştırdığı vurgulanmaktadır.[642] Silah ambargosu kararının ardından AT; Almanya ve Avusturya'nın baskısıyla, 15 Ocak 1992'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanımıştır.[643]

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Yugoslavya ordusunu kontrolü altına alan Sırplar, diğer eski Yugoslav ülkelerini de kapsayan yeni bir devlet kurmak istemiştir. Böylece, güneydeki tüm Slavları "Büyük Sırbistan" çatısı altında biraraya getirmeyi amaçlamışlardır. Nitekim 27 Nisan 1992 tarihinde Sırbistan ve Karadağ tarafından Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

---

[639] Anayasaya göre Mayıs 1991'de Yugoslavya Başkanlığını devralması gereken Stipe Mesic, Federal Konsey'de yapılan seçimde Sırbistan, Karadağ, Kosova ve Voyvodina'nın karşı oylarıyla başkan olamamıştır. Ezeli Azarkan, "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devletlerinin Tanınmasında Siyaset ve Hukukun Etkisi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 35, 2016, s. 42.
[640] Caner Sancaktar, "Sosyalist Yugoslavya'nın Yıkılışında Hırvat Milliyetçiliğinin Rolü", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2019, s. 70.
[641] Resolution 713 (1991), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/713, (03.02.2020).
[642] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 249.
[643] Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *The Balkans: A Post-Communist History*, Routledge, Oxon 2007, s. 203.

kurulmuştur. Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ise Sırbistan'ın Karadağ ile fiziki bağlantısını koparabilecek olması dolayısıyla bu yöndeki planlarını bozmuştur.[644] 9 Aralık 1990 tarihinde düzenlenen seçimler sonucunda Sırbistan'da iktidarı ele geçiren Slobodan Miloseviç, bu doğrultuda, Boşnaklara karşı bir etnik temizlik/arındırma harekâtı başlatmıştır. Bosnalı Sırplar ise Bosna-Hersek Parlamentosu'nun 15 Ekim 1991 tarihli "egemenlik memorandumunu" ve 29 Şubat/1 Mart 1992 tarihlerinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumunu boykot etmiştir.[645]

Bosna-Hersek'in 3 Mart 1992'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Sırplar Saraybosna'yı abluka altına almıştır. Pale kasabasında toplanan Bosna Hersek Sırp Parlamentosu, başkenti Banja Luka olan "Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti"nin kurulduğunu ilan etmiştir. Haziran ayında Hırvatistan yönetiminin Bosna-Hersek ile askeri işbirliği yaparak çatışmalara dâhil olmasına rağmen Hırvat Demokratik Birliği (HDB) lideri Mate Boban, Temmuz 1992'de çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Mostar ve Travnik gibi bölgeleri kapsayan "Hersek-Bosna Cumhuriyeti"nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu gelişme, Bosna-Hersek'te Hırvat-Müslüman ittifakının çöküşünde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.[646]

Bosna-Hersek 6 ve 7 Nisan 1992'de sırasıyla AT ve ABD tarafından tanınırken, 22 Mayıs'ta Slovenya ve Hırvatistan ile birlikte BM üyeliğine kabul edilmiştir. Bu sırada Sırplar, Nisan-Ağustos aylarında gerçekleştirilen ve "Sırp Blitzkrieg"ı olarak adlandırılan saldırılar sonucunda Bosna Hersek topraklarının %70'ini ele geçirerek ülkenin Batı, Kuzey ve Doğu sınırları boyunca bir çember oluşturmuştur.[647] 10 Mayıs 1992 itibarıyla çatışmalarda toplam 1.320 kişi hayatını

---

[644] Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, Sayı 8, 2007, s. 3.

[645] 240 milletvekilinin 133'ünün katılımıyla kabul edilen egemenlik memorandumunu, oylamaya katılmayan 72 SDP milletvekili boykot etmiştir. Bosna-Hersek seçmenlerinin %63'ünün sandığa gittiği bağımsızlık referandumunda ise katılımcıların %99,4'ü bağımsızlıktan yana oy kullanmıştır. Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası Bosna Hersek*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 89, 92.

[646] Tanıl Bora, *a.g.e.,* s. 108.

[647] Tanıl Bora, *a.g.e.,* ss. 96-101.

kaybetmiş ve yaklaşık 700 bin kişi ülkeyi terk etmiştir.[648] 19 Mart 1994 tarihi itibarıyla da eski Yugoslavya topraklarında vurulan 924 BM askerinin 79'unun hayatını kaybettiği ve BM Barış Gücü için yapılan harcamaların 1,6 milyar dolara ulaştığı açıklanmıştır.[649]

BM, silah ambargosu kararı vermesinin ve YSCF'den ayrılan ülkeleri üyeliğe kabul etmesinin ardından "geçici bir plan" çerçevesinde bölgeye barış gücü göndermiştir. Bu doğrultuda, 21 Şubat 1992'de BMGK'nın 743 sayılı kararıyla[650] eski Yugoslavya'ya UNPROFOR (*United Nations Protection Force*) adı altında 14 bin kişilik barış gücü askeri gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 12 Eylül'de alınan 776 kararla UNPROFOR'un görev alanı Bosna-Hersek'i kapsayacak şekilde genişletilmiştir.[651] Ekim 1992'de sekiz bin asker bu kapsamda yardım konvoylarını korumak ve çatışmayı sınırlandırmak için Bosna'da konuşlandırılmıştır.[652] 30 Kasım 1994 tarihi itibarıyla UNPROFOR askerlerinin sayısı 38.810'a ulaşmış olsa da görünürde BM kontrolündeki kuvvetlerin esasında farklı ulusların komutası altında hareket eden küçük birimlerden oluştuğu vurgulanmaktadır.[653]

Tablo 15: Bosna-Hersek Hakkındaki BMGK Kararları

BMGK Kararı	**Kararın içeriği**	**Sonucu**

[648] Hüseyin Bağcı, "Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 27, 1994, s. 258. Haziran 1996 itibarıyla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Bosna-Hersek mültecilerinin sayısının 1 milyon 319 bin 250 kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Bkz. İsmail Soysal ve Şule Kut, *a.g.e.,* s. 314.
[649] İsmail Soysal ve Şule Kut, *a.g.e.,* s. 57.
[650] Resolution 743 (1992), UNSCR, http://unscr.com/en/resolutions/743, (03.02.2020).
[651] 31 Mart 1995 tarih ve 981 sayılı kararla Hırvatistan'da görev yapan BM güçlerinin adı UNCRA (*United Nations Confidence Restoration Operation*-BM Güven Tesisi Operasyonları) olarak değiştirilmiştir.
[652] Evelyn Farkas, *a.g.e.,* s. 76.
[653] Robert F. Baumann, "From UNPROFOR to IFOR", *Armed Peacekeepers in Bosnia*, Hazırlayanlar: Robert F. Baumann, George W. Gawrych ve Walter E. Kretchik, Combat Studies Institute Press, Kansas 2004, s. 40.

713 sayılı karar (25 Eylül 1991)	Tüm eski Yugoslav ülkelerine silah ambargosu uygulanması	
743 sayılı karar (21 Şubat 1992)	UNPROFOR'un kurulması	İlk etapta, 29 üye ülkeden 13.240 askeri personel görevlendirildi.[654]
758 sayılı karar (8 Haziran 1992)	Bosna'nın UNPROFOR'un görev kapsamına dâhil edilmesi	Ekim 1992'de sekiz bin asker Bosna'da konuşlandırıldı.
770 sayılı karar (13 Ağustos 1992)	Üye ülkelere insani yardımın dağıtılması için güç kullanımı yetkisi verilmesi	Güç kullanılmadı fakat ABD 1 Mart 1993'te havadan gıda ve yardım paketleri atmaya başladı.
781 sayılı karar (9 Ekim 1992)	Bosna-Hersek hava sahasında Sırp uçaklarına uçuş yasağı getirilmesi	Kasım 1992-Mart 1993 arasında 465 ihlal gerçekleştirildi.[655]
808 sayılı karar (22 Şubat 1993)	Uluslararası insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanması için bir uluslararası mahkeme kurulması	İlk mahkumiyet kararı 29 Kasım 1996'da Drazen Erdemovic hakkında verilmiştir.[656]
816 sayılı karar (31 Mart 1993)	Bosna Hersek hava saldırısı ihlallerine karşı gerekli önlemleri alınması	12 Nisan 1993 tarihinde Uçuş Yasağı Harekâtı (*Operation Deny Flight*) başlatıldı.
819 sayılı karar (16 Nisan 1993)	Srebrenica'nın güvenli bölge ilan edilmesi	18 Nisan'da 170 UNPROFOR askeri Srebrenica'ya girdi.
820 sayılı karar (27 Nisan 1993)	İnsani yardım malzemeleri dışında tüm malların Yugoslavya'ya girişinin yasaklanması	

[654] Sinisa Tatalovic, "Military Aspects of the Peacekeeping Operation in Croatia", *CPSR*, Cilt 2, Sayı 2, 1993, s. 58.
[655] Merve İrem Yapıcı, *a.g.m.*, s. 12.
[656] "Judgement List", *International Criminal Court for the former Yugoslavia*, https://www.icty.org/en/cases/judgement-list#1996, (22.02.2020).

824 sayılı karar (6 Mayıs 1993)	Saraybosna, Tuzla, Gorajde ve Bihaç'ın güvenli bölge ilan edilmesi	
836 sayılı karar (4 Nisan 1993)	Üye ülkelere güvenli bölgelerde UNPROFOR'u desteklemek için hava gücünü kullanma yetkisi verilmesi	10-11 Nisan 1994 tarihlerinde Gorajde'de Sırp mevzileri hedef alındı.

BM ilerleyen süreçte Bosna-Hersek ile ilgili uçuşa yasak bölge ve güvenli bölge kararları almıştır. Bu çerçevede, 9 Ekim 1992'de alınan 781 sayılı kararla Bosna-Hersek hava sahası uçuşa yasak bölge ilan edilmiş,[657] 31 Mart 1993 tarih ve 816 sayılı kararla da ihlal durumunda üye ülkelere güç kullanma yetkisi verilmiştir.[658] Güvenli bölge kararları ise dört şehri kapsamaktadır. BMGK, bu çerçevede; 17 Nisan 1993 tarihinde çıkardığı 819 sayılı kararla Srebrenitza'yı,[659] 6 Mayıs 1993 tarih ve 824 sayılı kararıyla da Saraybosna, Tuzla, Zepa, Gorajde ve Bihaç'ı güvenli bölge ilan etmiştir.[660] 4 Haziran 1993 tarihinde çıkarılan 836 sayılı karar ise UNPROFOR'a saldırıya uğraması durumunda ya da güvenli bölgeleri korumak için güç kullanma yetkisi vermiştir. Söz konusu karar çerçevesinde, üye devletlere UNPROFOR'u korumak için tek başlarına ya da bölgesel örgütler aracılığıyla hava saldırısı düzenleme yetkisi verilmiştir.[661] 816 ve 836 sayılı kararlar Kararlı Güç Operasyonu'na dayanak oluşturmaları açısından ayrıca önemli görülmektedir. Zira Ağustos 1995'te gerçekleştirilen hava saldırıları için ayrı bir karar çıkartılmamıştır.[662]

[657] Resolution 781 (1992), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/781, (03.02.2020).
[658] Resolution 816 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/816, (03.02.2020).
[659] Resolution 819 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/819, (03.02.2020).
[660] Resolution 824 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/824, (03.02.2020).
[661] Resolution 836 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/836, (31.01.2020).
[662] Merve İrem Yapıcı, *a.g.m.*, ss. 20-21.

4.4.1.1. Uluslararası Planlar ve İlk Müdahale

Bosna krizine siyasal bir çözüm bulmak için ortaya konan uluslararası planlar, BMGK kararlarının yanı sıra, savaşı durdurmak için atılan önemli adımlar arasındadır. Bu çerçevede, BM Temsilcisi Cyrus Vance ve AT Temsilcisi Lord Owen tarafından Cenevre görüşmelerinde ortaya konan "Vance-Owen Planı"; Sırplara, Hırvatlara ve Boşnaklara üçer kanton verilmesi ve Saraybosna'da bir tarafsız kanton oluşturulması suretiyle Bosna-Hersek'in on özerk kantona bölünmesini öngörmüştür. "Kantonal konfederasyon" modelini öngören bu plan, Boşnaklara nüfuslarına oranla daha az toprak bırakılmasına rağmen[663] 25 Mart 1993'te İzzetbegoviç tarafından imzalanmış, Sırp tarafı ise önce eyaletlerin uluslararası ilişki kurma yetkisine sahip olması gerektiğini savunarak plana karşı çıkmasına rağmen daha sonra Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından onaylanması şartıyla planı kabul etmiştir. Bu noktada, ABD'nin müdahale tehdidi Sırpların tavrının değişmesinde etkili olmuştur.[664] Nihayetinde plan, buna rağmen, 5 Mayıs 1993'te Bosnalı Sırpların referandumuyla reddedilmiştir.

Bosnalı Sırpların onay vermemesi üzerine başarısız olan Vance-Owen Planı, Bosna'nın parçalanmasına ve iç savaşa zemin hazırladığı gerekçesiyle eleştirilerin hedefi olmuştur.[665] Şubat 1993'te başlayan Müslüman-Hırvat çatışmaları bu plana bağlanmaktadır.[666] Diğer taraftan, Bosna Savaşı ile gündeme gelen planlar bununla sınırlı kalmamıştır. 16 Haziran'da Cenevre'de düzenlenen Yugoslavya Konferansı'nda yeni bir plan ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, Bosna'da etnik olarak homojen üç ayrı devletin kurulmasını öneren Owen-Stoltenberg Planı; Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından 28 Ağustos'ta kabul edilirken, 29 Eylül 1993'te Boşnaklar tarafından reddedilmiştir.

---

[663] Vance-Owen planı ile Bosna-Hersek topraklarının %43'ü Sırplara, %31'i Müslümanlara ve %26'sı Hırvatlara bırakılacaktı. Ayrıca çoğunluğu Müslüman olan Sancak ile Müslüman eyaletler arasında bir koridor bulunmaması bu planın olumsuz özelliklerinden biri olarak göze çarpmaktaydı. Bkz. Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 121.
[664] Tanıl Bora, *a.g.e.*, ss. 119-120.
[665] Merve İrem Yapıcı, *a.g.m.*, ss. 4-5
[666] Evelyn Farkas, *a.g.e.*, s. 76.

Bosna krizine dair üçüncü uluslararası plan ise 18 Mart 1994'te Boşnaklar ile Hırvatlar arasında imzalanan Washington Anlaşması ile Bosna-Hersek Federasyonu'nun kurulmasının ardından ortaya atılmıştır. ABD, 1994 yılında başında geliştirdiği yaklaşım çerçevesinde Bosnalı Sırpların stratejik olarak dengelenmesi için Hırvat-Müslüman ittifakını desteklemiştir.[667] Söz konusu plan; Nisan ayında bir araya gelen ABD, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve Rusya temsilcilerinin oluşturduğu Temas Grubu tarafından hazırlanan bir taslağa dayanmaktadır. Şubat ayında Saraybosna'da gerçekleşen Pazar Yeri Katliamı'nın doğurduğu endişe verici ortamda kurulan Temas Grubu, bu çerçevede, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırplar arasında %51-%49 oranında toprak paylaşımına dayalı bir planın hayata geçirilmesini önermiştir.[668]

NATO, Bosna'ya ilk müdahalelerini 1994 yılında gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, 9 Şubat 1994'te NATO Konseyi'nin hava kuvvetlerine -Sırpların ağır silahlarını on gün içerisinde Saraybosna'dan çıkarmamaları halinde- Sırp mevzilerini vurmak için yetki vermesi bir başlangıç noktası teşkil etmektedir.[669] Söz konusu kararın ardından NATO, 28 Şubat 1994 tarihinde Bosna'ya ilk müdahalesini gerçekleştirmiş ve dört savaş uçağını düşürmüştür. Bununla sınırlı kalmayan NATO müdahaleleri, Sırp güçlerinin Nisan 1994'te güvenli bölgeler arasında yer alan Gorajde'yi bombalamaya başlaması üzerine, 10-11 Nisan tarihlerinde UNPROFOR birliklerine saldıran Sırp güçlerine karşı başlatılan hava saldırısı ile devam etmiştir.

4.4.1.2. 1995 Yılı Gelişmeleri

Aralık 1991'de Hırvatistan sınırları içerisinde bağımsızlığını ilan eden Krayina Sırp Cumhuriyeti'nin 20 Mayıs 1995'te Bosnalı Sırpları temsil eden "Republika Srpska" ile birleşme kararı alması sonrasında Saraybosna çevresinde Boşnak-Sırp çatışmaları yeniden alevlenmiştir. Sırpların BM denetimindeki bazı ağır silahları ele geçirmesi

[667] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegoniva: Ethnic Conflict and International Intervention*, Routledge, New York 1999, s. 327.
[668] Helen Leigh-Phippard, "The Contact Group on (and in) Bosnia: An Exercise in Conflict Mediation", *International Journal*, Cilt 52, Sayı 2, 1998, ss. 307-308.
[669] İsmail Soysal ve Şule Kut, *a.g.e.*, s. 54.

üzerine bunları iade etmemesi halinde hava harekatı düzenleneceği açıklanmış ve söz konusu ültimatomun karşılık bulmaması neticesinde NATO kuvvetleri Pale yakınlarındaki mühimmat depolarına hava saldırısı gerçekleştirmiştir. NATO'nun bu saldırısına karşılık Sırplar, 25 Mayıs'ta Tuzla'da bir kafeyi bombalayarak 71 sivili katletmiştir. NATO'nun 27 Mayıs'ta Pale'deki mühimmat depolarına gerçekleştirdiği ikinci saldırıya karşılık 377 UNPROFOR askerini rehin alan Sırplar, bunların bir kısmını askeri hedeflere kalkan olarak yerleştirmiştir.[670]

Sırplar 2 Haziran 1995'te ellerinde bulundurduğu 338 rehinenin 126'sını serbest bırakırken, diğer taraftan uçuşa yasak bölge üzerinde devriye görevi yapmakta olan bir Amerikan F-16 jetini düşürmüştür.[671] Sırpların düşen uçağın pilotunu da ele geçirmeleri NATO'nun hava saldırılarını bir süre ertelemesine neden olmuştur. 8 Temmuz'da Sırp birliklerinin güvenli bölge Srebrenitsa'ya girmeleri sonrasında NATO uçakları 11 Temmuz'da Sırp mevzilerini vurmuştur.[672] Bu esnada Hollandalı UNPROFOR askerlerinin Sırp kuvvetlerine karşı silahlı direniş göstermediği ifade edilmektedir. Ardından, 25 Temmuz'da 120 UNPROFOR askerinin koruduğu Zepa Sırpların kontrolüne geçmiştir.[673] 28 Ağustos 1995 tarihinde ise daha önce -4 Şubat'ta gerçekleşen havan topu saldırısı sonucunda- 68 sivilin hayatını kaybettiği Markale'deki pazar yerine düzenlenen saldırıda 43 sivil yaşamını yitirmiştir.[674] Bu olaydan sonra BM, Bosnalı Sırplara yönelik bir ültimatom yayınlamış ve ardından Kararlı Güç Harekatı gerçekleştirilmiştir.

---

[670] *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995*, Cilt II, Central Intelligence Agency Office of Russian and European Analysis, Washington DC, Ekim 2003, s. 564.
[671] Tracy Wilkinson ve Michael Ross, "Serbs Down U.S. Jet, Start to Free U.N. Peacekeepers", *Los Angeles Times*, 3 Haziran 1995, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-06-03-mn-8838-story.html, (25.12.2019).
[672] İsmail Soysal ve Şule Kut, *a.g.e.*, ss. 78-80.
[673] Naim Demirel, Birleşmiş Milletler Güvenlik Bölge Uygulaması", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 8, 2016, s. 123.
[674] Aldıjana Hadzıc ve Lejla Bıogradlıja, "Saraybosna'da Pazar Yeri Katliamı Anıldı", *Anadolu Ajansı*, 28 Ağustos 2018, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/saraybosnada-pazar-yeri-katliami-anildi/1240947, (26.12.2019).

4.4.2. Müdahale Kararı

Somali ve Haiti'nin ardından Clinton döneminde Amerikan askerlerinin yabancı topraklara konuşlandırıldığı üçüncü büyük operasyon Bosna-Hersek'te gerçekleştirilmiştir. Söz konusu operasyon, BM ve NATO gözetiminde olması bakımından Somali ve Haiti müdahalelerinden farklılık göstermektedir.[675] Bu çalışmada, 1992 yılında Bosna'da başlayan çatışmalar neticesinde gerçekleştirilen NATO müdahalesinin ABD yönetiminin bir dış politika kararı olarak ele alınmasının nedeni, söz konusu müdahalenin esas olarak ABD öncülüğünde hayata geçirilmesidir. Bunun yanı sıra, Bosna krizi ve nihayetinde gerçekleştirilen müdahalenin hem Bush hem de Clinton yönetiminin gündemini meşgul eden bir mesele olduğu vurgulanmalıdır.

1991 yılında Yugoslavya'da çatışmalar başladığında Çöl Fırtınası Harekâtı'na odaklanmış olan Bush yönetimi, Yugoslavya'yı dış politika öncelikleri arasına almamış ve Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımasına rağmen BM barışı koruma operasyonu kapsamında bölgeye asker göndermemiştir. Ocak 1993'te görevine başlayan Clinton ise Yugoslavya krizini Avrupa'nın iç meselesi olarak ele alan yaklaşımdan zamanla uzaklaşarak Ağustos 1995'te Bosna'ya müdahale etme kararı almıştır.[676] Diğer taraftan, başlangıçta Bosna-Hersek'in parçalanmasından yana olmayan ABD, ilerleyen süreçte ülkenin fiilli olarak bölünmesine razı olmuştur. Öyle ki, Bosnalı Sırplara taviz verilmesine karşı çıkan ABD Bosna Büyükelçisi'nin yerine Ocak 1995'te yeni bir büyükelçi atamıştır.[677]

Clinton seçim kampanyasında Bosna'ya sırtını döndüğü için Başkan Bush'u eleştirmiş ve Yugoslav ülkelerine yönelik silah ambargosunun kalkması gerektiğini savunmuştur. Diğer taraftan, Clinton, Bush yönetiminin tek taraflı müdahaleden

---

[675] Ryan Hendrickson, *The Clinton Wars: The Constitution, Congress and War Powers*, Vanderbilt University Press, Nashville 2002, s. 68. BM, 39. maddeye istinaden Bosna'da yaşanan çatışmaların uluslararası barış ve güvenliğini tehdit ettiğini kabul etmiş, 42. ve 53. maddelere dayanarak NATO'ya kuvvet kullanma yetkisi vermiştir. Bkz. Merve İrem Yapıcı, s. 20.
[676] Dennis N. Ricci, *a.g.e.*, s. 36.
[677] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, s. 321.

kaçınma politikasını sürdürmüştür. Bu bağlamda, Clinton yönetiminin çok taraflılık politikasını ve müttefiklerinin bütünlüğünü bölgeye yönelik stratejik ve insani çıkarlardan üstün tuttuğu gözlenmiştir. Clinton, göreve geldiğinde; BM'yi zayıflatacağı gerekçesiyle Bosna'ya yönelik uygulanan ambargoyu kaldırmak istemediğini, NATO ittifakını bölmemek için Sırp mevzilerini tek taraflı olarak bombalama kararı almadığını ve diğer taraftan, "başarısızlığa mahkum" olan BM misyonuna Amerikan askerlerini göndermekten yana olmadığını ifade etmiştir.[678]

1995 yılı yaz aylarında ABD'nin müttefiklerinin Bosna'ya yönelik tavrının değişmesi Amerikan politikasını da etkilemiştir. Bu çerçevede, 21 Haziran'da düzenlenen Londra Konferası'nda, Rusya'nın karşı çıkmasına rağmen, Sırpların Gorajde'ye saldırması durumunda hava saldırısı tehdidinde bulunulması konusunda anlaşmaya varıldığı ifade edilmektedir.[679] Hatta Fransa'nın Gorajde'nin savunulması için güç kullanılması noktasında daha istekli olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Fransa, 22 Temmuz'da iki Fransız UNPROFOR askerinin bir Sırp saldırısında öldürülmesine İgman Dağı'nda bulunan Sırp mevzilerini ağır top ateşine tutarak karşılık vermiştir.[680]

1995 yaz aylarında meydana gelen bir diğer önemli gelişme de Bosna konusunda BM-NATO ilişkilerini etkileyen yeni bir uygulamaya geçilmesidir. Bu çerçevede, Bosna'da gerçekleştirilen askeri operasyonlarda BM Genel Sekreteri'ne daha çok söz hakkı tanıyan çifte anahtar politikasının (*dual key policy*) etkisizliğinin kabul edilmesiyle birlikte veto yetkisi NATO karar merkezine devredilmiştir. Böylece, NATO hava saldırılarının plan ve uygulamasına dair sorumluluk tamamıyla NATO merkez komutanlığına bırakılmıştır.[681]

Temmuz 1995 öncesinde ABD'nin Avrupalı müttefiklerinin yanı sıra Kongre ve Amerikan kamuoyunun da askeri müdahale taraftarı olmadığı

[678] Bill Clinton, *a.g.e.*, s. 513.
[679] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, s. 345.
[680] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, s. 347.
[681] Oya Akgönenç Mughisuddin, "Bosna-Hersek'te Güvenilmez Barış ve Dayton Anlaşması Sonrası: Gerçek Barış Süreci mi, Geçici Bir Ateşkes mi?", *Bilig*, Sayı 1, Bahar 1996, s. 118.

vurgulanmaktadır.[682] Ocak 1993'te düzenlenen bir ankete göre katılımcıların %47'sinin olası bir askeri müdahalenin Körfez Savaşı'na (Irak müdahalesine) benzer şekilde sonuçlanacağı yönünde görüş bildirse de %41'inin sonucu Vietnam'a benzetmesi kamuoyunda askeri müdahalenin başarısı konusundaki endişeyi gözler önüne sermektedir.[683] Mayıs 1993'te gerçekleştirilen başka bir ankete göre katılımcıların %55'i Sırp güçlere karşı hava saldırısı düzenlenmesine dahi karşı olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, hava saldırısının çok taraflı bir operasyon çerçevesinde gerçekleşmesi durumunda ise olumlu görüş bildiren Amerikalıların oranı %65'e ulaşmaktadır.[684]

ABD'de Kongre'nin ve kamuoyunun genel anlamda Bosna politikasına yönelik tepkisi dikkate alındığında ise Clinton yönetimine karşı ciddi bir muhalefet olmamakla birlikte özellikle bölgeye kara kuvvetlerinin gönderilmemesi konusunda bir uzlaşının varlığı dikkat çekmektedir. Kasım 1994 ara seçimlerinde Kongre'nin her iki kanadında da çoğunluğu sağlayan Cumhuriyetçiler, seçimden önce ortaya attıkları on maddelik taahhütleri arasında BM komutasına asker verilmeyeceğini açıklamışlardır. Bu bağlamda, uluslararası sorunların BM aracılığıyla çözülmeye çalışılması yerine ikili düzeyde ele alınmasının daha başarılı sonuçlar doğuracağı savunulmuştur.[685]

Clinton'ın ise Bosna konusunda otoritesini kullanarak hareket etmesine rağmen Kongre'nin kabul edebileceği sınırlar içerisinde kaldığı vurgulanmaktadır. Clinton, bu çerçevede, müdahale kararı verme yetkisinin kendisine ait olduğunu savunurken aynı zamanda Kongre'ye danışmayı da gerekli görmüştür.[686] ABD uçakları ve askerleri 1994 yılında -ilki 28 Şubat'ta gerçekleştirilen- beş sınırlı NATO saldırısında görev almış ve Clinton yönetimi bu saldırılara dair Kongre'ye dört kez

---

[682] Shannon Peterson, *a.g.e.*, ss. 249-251.
[683] George Gallup, Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion 1993*, Scholarly Resources Inc., Wilmington 1994, s. 41.
[684] Catherine McArdle Kelleher, "Presidents, Polls, and the Use of Force", *American Defense Policy*, Derleyenler: Peter L. Hays, Brenda J. Vallance ve Alan R. Van Tassel, Yedinci Baskı, The John Hopkins University Press, Baltimore 1997, s. 173.
[685] Ryan Hendrickson, *a.g.e.*, ss. 79-80.
[686] Charles-Philippe David, "At Least 2001: US Security Policy and Exit Strategy in Bosnia", *European Security*, Cilt 9, Sayı 1, 2000, s. 13.

resmi rapor sunmuştur.[687] Diğer taraftan, yeni Temsilciler Meclisi Başkanı Newt Gingrich silah ambargosunun kaldırılmasına yönelik girişimlerde bulunurken, Senato'da Cumhuriyetçi kanadın lideri Robert Dole Müslümanlara uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasını ve Sırplara karşı hava saldırısını savunmuştur.[688] ABD Senatosu'nun 28 Ocak 1994 tarihinde 87'ye karşı 9 oyla Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasına yönelik tavsiye kararı almış olması,[689] 1994 seçimlerinden önce de silah ambargosunun kaldırılması seçeneğinin Kongre'de bulduğu desteği gözler önüne sermektedir.

4.4.3. Rasyonel Aktör Modeli

ABD'nin Bosna Savaşı'na yönelik politikası ve müdahaleyi doğuran süreç rasyonel aktör modeli çerçevesinde ele alındığında, 1992-1995 yıllarını kapsayan sürecin temel olarak iki safhada incelenmesi faydalı görülmektedir. Zira krizin ilk ve son aşamalarında ABD'nin fayda-maliyet analizi farklılık göstermektedir. NATO'nun küçük çaplı saldırıları (*pin-prick strikes*) da dâhil olmak üzere 1994 yılına kadar herhangi bir askeri müdahalede bulunmaması ve Temmuz/Ağustos 1995'e kadar krizi çözmeye yönelik somut adımlara yol açacak kararlar alınmaması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu çerçevede, Ocak-Nisan 1993 ve Ağustos-Kasım 1995 dönemleri karşılaştırıldığında; ulusal çıkarlara dair tehdit ve fırsatlar, uluslararası aktörlerin baskısı ve müdahalenin kolaylığı ile faydası gibi faktörlerde değişim yaşandığı ifade edilmektedir.

Tablo 16: Krizin İlk ve Son Safhalarında Askeri Müdahaleyi Destekleyen Faktörler[690]

[687] Ryan Hendrickson, *a.g.e.*, ss. 75-76.
[688] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, s. 319.
[689] İsmail Soysal ve Şule Kut, *a.g.e.*, s. 53.
[690] Shannon Peterson, *a.g.e.*, s. 338, 379.

	Hayati ulusal çıkarlara yön. tehdit ya da fırsatlar	**Ahlaki ya da yasal zorunluluklar**	**Medya, kamuoyu ya da Kongre baskısı**	**Ulusl. örgütler ya da diğer ulusl. aktörlerin baskısı**	**Müdahalenin kolaylığı ve faydası**	**Askeri çıkarlar**
"Diplomasi yoluyla barış" (Ocak-Nisan 1993)	Yok	Var (ahlaki ve yasal)	Yok (medya, kamuoyu ve Kongre'den)	Yok (Kosova hariç)	Yok	Yok
"Oyunun sonu" (Temmuz-Kasım 1995)	Var	Yok (ahlaki ve yasal)	Var (medya, kamuoyu ve Kongre'den)	Var	Var	Yok

Tablo 16'dan da anlaşılacağı üzere, Yugoslavya krizi patlak verdiğinde bu meselenin Amerikan çıkarlarını önemli ölçüde etkileyen ya da doğrudan tehdit içeren bir durum oluşturmadığı kanaati karar alıcılar arasında hâkim olmuştur. Bu çerçevede; ancak düşük riskli, düşük maliyetli ve sınırlı bir müdahalenin gerçekleştirilebileceği düşünülmekteydi. Bu düşüncenin altında yatan temel gerekçenin, Soğuk Savaş döneminin ardından süper güç rekabetinin sona ermesi ile birlikte Yugoslavya'nın uluslararası siyasetteki önemini yitirmesi olduğu ifade edilmektedir.[691] Bu durum, Bosna Savaşı'nın Avrupa'nın iç meselesi olarak ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda; ABD, Bosna-Hersek Savaşı sırasındaki politikasını belirlerken Avrupalı müttefiklerinin tutumuna ve transatlantik ilişkilere özellikle önem vermiştir. Bu çerçevede, Bush yönetimi, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan söz konusu krizi yönetmenin esas olarak Avrupa'nın sorumluluğunda olduğu düşüncesi doğrultusunda hareket etmiştir. Benzer şekilde, Avrupalılarda da bu sorunun kendi insani sorunları olduğu düşüncesi hâkim olmuştur.[692]

Batılı müttefiklerin konuya yaklaşımı dikkate alındığında, bu noktada, Avrupalıların Bosna'da yaşanan çatışmaları siyasal bir mesele olarak ele almak

[691] Wayne Bert, *The Reluctant Superpower: United States' Policy in Bosnia, 1991-95*, Palgrave Macmillan, Hampshire 1997, s. 64.
[692] Evelyn Farkas, *a.g.e.*, s. 80.

yerine askeri ve insani bir sorun olarak gördükleri vurgulanmaktadır. Avrupalı devletlerin asıl odaklandıkları nokta ise ülkelerine akın eden mülteciler olmuştur.[693] Bunun yanı sıra, BM'ye asker gönderen ülkeler UNPROFOR askerlerinin güvenliğini gerekçe göstererek Sırplara karşı sert bir tutum takınmaktan kaçınmışlardır. Batı Avrupalı müttefikleri ve Rusya ile anlaşma zemini arayan ABD ise tek taraflı hareket etmesi durumunda Irak ve Libya'ya karşı yaptırım uygulanmasının zorlaşacağını göz önünde bulundurmuştur. İngiliz ve Fransızlar Müslümanlara silah ambargosunun kaldırılması ve Sırplara karşı hava saldırısı düzenlenmesine karşı çıkarken, Clinton yönetiminin Avrupalı müttefiklerinin tutumunu değiştirmeye yönelik çabaları zayıf ve etkisiz kalmıştır.[694] Bu bağlamda, Clinton kimi zaman hava saldırısı gerçekleştirme ya da silah ambargosunu kaldırma tehdidinde bulunsa da müttefiklerinin isteksizliğini gerekçe göstererek geri adım atmıştır.[695]

Ancak 1994 yılının başlarında ABD'nin barış sürecine liderlik etmesi gerektiği görüşü Avrupalı müttefikler arasında hâkim olmaya başlamış ve bu sayede ABD'nin Bosna politikasında "zorlayıcı diplomasi" (Ocak-Kasım 1994) evresine geçmesi söz konusu olmuştur.[696] Başkan Clinton, 25 Eylül 1995 tarihinde yaptığı bir açıklamada Srebrenitsa ve Zepa düşene kadar müttefiklerini havadan müdahale etme yönünde ikna edemediklerini ve ardından Londra Konferansı'nın toplandığını ifade etmiştir.[697] Böylece, Temmuz 1995'te Avrupalı müttefiklerin tutum değiştirmesinin müdahale kararı açısından bir dönüm noktası oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Avrupalı müttefiklerin Bosna'ya ilişkin tutumlarının yanı sıra, bölgeye yönelik Amerikan müdahalesine karşı "Vietnam'ın gölgesi altında" öne sürülen bir diğer önemli nokta ise ABD'nin bölgeden güvenli bir çıkış stratejisinin

---

693 Evelyn Farkas, *a.g.e.*, s. 76.
694 Evelyn Farkas, *a.g.e.*, ss. 81-82.
695 Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 249.
696 Shannon Peterson, *a.g.e.*, s. 290.
697 *Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1995, Book II)*, 25 Eylül 1995, s. 1484, https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-1995-book2/html/PPP-1995-book2-doc-pg1473.htm, (11.02.2020).

olmamasıydı.[698] Bu çerçevede, ABD'nin Bosna politikasını oluştururken göz önüne aldığı en önemli hedeflerden biri, "Balkan bataklığına" saplanmamak olmuştur.[699] Sırpların mağlup edilemeyeceğine ve arazinin dağlık olmasına atıf yapılması bu hususun önemini ortaya koymaktadır.[700] Söz konusu temel hedef, Bush yönetiminin konuya yaklaşımını ve Clinton yönetimi altında 1994 yılına kadar süren eylemsizliği açıklar niteliktedir.

Bosna'da Amerikan çıkarlarının varlığı –hayati düzeyde görülmemekle birlikte- her iki yönetim tarafından kabul edilse de söz konusu çıkarlar ulusal ya da stratejik olmaktan ziyade insani ve ahlaki bakımdan ele alınmıştır. ABD'nin müdahalesini gerektiren insani ve ahlaki gerekçeler ise uluslararası toplumun etnik temizliği ve sınırların zor kullanılarak değiştirilmesini durdurmakla yükümlü olduğu fikrine dayanmaktaydı.[701] Diğer taraftan, krizin insani boyutu müdahale karşıtları tarafından aksi yöndeki tezlere dayanak oluşturmuştur. Örneğin, BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Gali'nin "zenginlerin savaşı" olarak nitelediği Yugoslavya krizinin Somali'de yaşanan anarşi ve kıtlık ile Ruanda'da yaklaşık bir milyon kişinin ölümüyle sonuçlanan soykırımdan daha çok gündem oluşturduğuna dikkat çekmesi bu durumu gözler önüne sermektedir.[702]

Tablo 16'dan da anlaşılacağı üzere uluslararası hukuka dayalı yasal gerekçelerin yanı sıra insani/ahlaki tezler krizin ilk aşamasında ABD yönetimi tarafından öne çıkarılmasına rağmen askeri müdahale söz konusu olduğunda ulusal çıkarlara dayalı gerekçeler ağır basmaya başlamıştır. ABD'nin Bosna krizine yönelik ilk askeri eylemi 18 Haziran 1993 ve 842 sayılı BMGK kararı çerçevesinde[703] Yunanistan-Makedonya sınırında barış koruma gücü olarak görev almak üzere

---

[698] David Mitchell, *Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process*, Ashgate, Aldershot 2005, s. 145.
[699] William C. Martel, *Victory in War: Foundations of Modern Strategy*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Cambridge University Press, New York 2011, s. 260.
[700] J. P. Mackley, "The Balkan Quagmire Myth", *The Washington Post*, 7 Mart 1993, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1993/03/07/the-balkan-quagmire-myth/4ee252c4-7b60-47df-a74d-9e7f43c1e1c0/, (19.02.2020).
[701] Shannon Peterson, *a.g.e.*, s. 246.
[702] Helen Fogarassy, *Mission Improbable: The World Community on A UN Compound in Somalia*, Lexington Books, Lanham 1999, s. 299. Wayne Bert, *a.g.e.*, s. 73.
[703] Resolution 842 (1993), http://unscr.com/en/resolutions/842, (04.02.2020).

bölgeye 300 asker göndermesidir. ABD böylelikle, Sırp yayılmacılığına karşı caydırıcı bir hamle yaparak çatışmanın Yunanistan'a sıçraması engellemek istemiştir. Bunun yanı sıra, Clinton NATO müttefiklerine Bosna'da barış sağlanırsa 25 bin asker göndereceğini taahhüt etmiştir.[704] Balkan Yarımadası'nda sınırlanan çatışmaların ABD için önemli bir tehdit oluşturmaması, öncelikle bu savaşın büyümesini engelleme stratejisini ön plana çıkarmıştı.

ABD'nin Makedonya'ya asker gönderme hamlesinden anlaşılacağı üzere öncelikle Bosna'da çatışmanın yayılmasını önleme amacı çerçevesinde çatışmayı çevreleme stratejisi izlemiştir. Bu çerçevede; çatışmaların Kosova, Voyvodina ya da Makedonya'ya sıçraması durumunda Yunanistan, Bulgaristan ve Macaristan gibi ülkelerin savaşa dâhil olabileceği göz önünde bulundurulmuştur.[705] Bunun yanı sıra, mülteci akınını ve katliamları önlemek, ABD ve Avrupalı aktörlerin hem güvenlik hem insani çıkarları arasında yer almakta ve bir diğer temel hedefi oluşturmaktadır. Üçüncü olarak da ABD, Avrupa'da ve uluslararası siyasetteki liderlik rolünü korumayı ve savaşın durdurulamaması halinde NATO'nun işlevi ve geleceği hakkında oluşabilecek şüpheleri gidermeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede, bölgede saldırgan bir politika izleyen Sırpların durdurulmasının genişleme hedefi güden diğer bölgesel aktörler açısından caydırıcı olacağı hesaba katılmıştır. ABD'nin liderlik rolünün ve NATO'nun prestijinin korunması özellikle krizin son aşamalarında ön planda tutulan hedefler olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, tablo 17'de görüldüğü üzere ABD'nin hedefleri birbirleriyle bağlantılı altı başlık altında toplanabilmektedir.

[704] Ryan Hendrickson, *a.g.e.*, ss. 74-75.
[705] Wayne Bert, *a.g.e.*, s. 66.

Tablo 17: ABD'nin Bosna Krizine Yönelik Hedefleri ve Hamle Seçenekleri

Hedefler	
1) Balkan bataklığına sürüklenmemek 2) Çatışmanın yayılmasını ve daha büyük bir Balkan savaşına dönüşmesini engellemek (Orta ve Doğu Avrupa'da istikrarı korumak) 3) Soykırımı, etnik temizliği ve mülteci akınını durdurmak, insani yardımı desteklemek 4) Çok taraflı (Avrupalı müttefikler ile) hareket etmek 5) Bosna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak, sınırlarını genişletmek isteyen muhtemel saldırganları caydırmak 6) ABD'nin ve NATO'nun prestijini korumak	
Seçenekler	1) Uçuşa yasak bölge ilan etmek 2) Etnik temizliği araştıran bir organ oluşturmak 3) Silah ambargosunu kaldırmak 4) Hava saldırısı gerçekleştirmek 5) Bosna'ya asker konuşlandırmak

ABD yönetimi, yukarıda ifade edilen hedefler çerçevesinde Bosna krizinde bir takım seçenekler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda; uçuşa yasak bölgenin hayata geçirilmesi, etnik temizliği araştıran bir organın oluşturulması, Bosna'ya yönelik silah ambargosunun kaldırılması, Amerikan askerlerinin katılımıyla bölgedeki BM varlığının pekiştirilmesi ve hava saldırısı düzenlenmesi gibi seçenekler masaya yatırılmıştır.[706] İlk olarak, 9 Ekim 1992'de alınan 781 sayılı BMGK kararı ile Bosna-Hersek hava sahasının uçuşa yasak bölge ilan edilmesi söz konusu olmasına rağmen bu hamle hava sahası ihlallerine engel olamamıştır. İkinci seçenek ise 22 Şubat 1993 tarih ve 808 sayılı BMGK kararı ile Eski Yugoslavya

[706] Wayne Bert, *a.g.e.*, s. 64.

topraklarında ve özellikle Bosna'da uluslararası insancıl hukukun yaygın biçimde ihlal edildiğine dikkat çekilerek söz konusu ihlallerden sorumlu olan kişilerin yargılanması için bir uluslararası mahkeme (*ICTY- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*) kurulması ile hayata geçirilmiştir.[707]

Clinton yönetimi, 1993 yılında silah ambargosunu kaldırma ve hava saldırısı düzenleme seçeneklerini "ambargoyu kaldır ve vur" (*lift and strike*) stratejisi çerçevesinde hayata geçirme niyetinde olmasına rağmen Avrupalı müttefikleri ile uyumlu bir şekilde hareket edemediği için geri adım atmak zorunda kalmıştır. Çatışmaların yayılmasını engellemeyi öncelikli temel hedef olarak belirleyen Avrupalı aktörler, bölgedeki çatışmanın genişlemesine neden olacabileceği gerekçesiyle ABD'nin söz konusu stratejisine sıcak bakmamıştır. Avrupalı liderler, ambargonun kaldırılması durumunda şiddetin tırmanacağını ve güvenli bölgeleri koruyan barış gücünün tehlike altına gireceğini savunarak bu seçeneği reddetmiştir.[708]

Fransa, Britanya ve Rusya'nın silah ambargosunun kaldırılmasına karşı çıkması Güvenlik Konseyi'nden bu yönde bir karar çıkması ihtimalini zora sokmuştur. ABD'nin ise İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin silah ambargosunu delmesine göz yumduğu iddia edilmiştir.[709] Clinton nihayetinde, "yanlış zamanda atılan yanlış bir adım" olarak nitelediği Kongre'nin Boşnaklara silah ambargosunun kaldırılmasına yönelik kararını 11 Ağustos 1995'te veto etmiş ve tek taraflı girişimlerin Bosna sorununun çözümüne katkı sağlamayacağını ifade etmiştir. Clinton ayrıca BM'nin ambargo kararına uyulmaması durumunda diğer ülkelerin de Irak'a uygulanan ambargoyu delebileceklerini ve böylece müttefiklerle yapılan ortak güvenlik anlaşmalarının zarar göreceğini savunmuştur.[710]

---

[707] Resolution 808 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/808, (22.02.2020).
[708] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 249.
[709] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, ss. 338-339.
[710] "Clinton Vetoes Lifting Bosnia Arms Embargo", *The New York Times*, 12 Ağustos 1995, https://www.nytimes.com/1995/08/12/world/clinton-vetoes-lifting-bosnia-arms-embargo.html, (06.02.2020); İsmail Soysal ve Şule Kut, s. 85.

ABD'yi Kararlı Güç Harekatı'nı gerçekleştirmeye iten ve Clinton yönetiminin Temmuz-Kasım 1995 dönemindeki fayda-maliyet analizini etkileyen en önemli unsurlardan birinin sahada yaşanan gelişmeler olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Sırpların kontrolünde bulunan Krayina bölgesinin 4 Ağustos'ta gerçekleştirilen saldırılar sonucunda Hırvatların eline geçmesi savaştaki dengelerin değişmeye başladığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, UNPROFOR askerlerinin varlığının Sırp saldırılarını engelleyememesi ve hatta Sırplar tarafından rehin alınmaları BM güçlerinin Bosna-Hersek'ten çekilmesini gündeme getirmiştir. Bu durumda, Amerikan kuvvetlerinin savaşın içine sürüklenebileceği endişesi ABD'nin müdahale kararında önemli bir etken olmuştur. Bu doğrultuda, öncelikle 16 Haziran 1995'te alınan 998 sayılı BMGK kararı[711] ile UNPROFOR askerlerini korumak için Acil Müdahale Birliği (*Rapid Reaction Force- RRF*) oluşturulması ve barış gücü askerlerinin sayısı on iki bin kadar artırılması üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Bunun yanı sıra, savaşın sonlanmaması durumunda Clinton'un 1996 seçimlerine dış politikada eli zayıflamış bir biçimde gireceği düşünülmekteydi. Savaşı sonlandırmak için ise doğrudan müdahale yoluyla üç tarafın masaya getirilmesi ve Amerikan çıkarları doğrultusunda istikrarsız da olsa bir barış sağlanması gerekli görülmüştür. Bu bağlamda, bir yandan Sırplara karşı hava saldırısı düzenlenirken, diğer taraftan onları uzlaşmaya ikna etmek için tavizler verilmesi ve Müslümanların hava saldırılarından yararlanarak şiddeti tırmandırmasına izin verilmemesi gerektiği göz önünde bulundurulmuştur.[712]

Bosna müdahalesinde tek taraflı hareket etmeyen ABD; maliyet, kaynak ve sorumlulukları müttefikleri ile paylaşmasına rağmen payına düşenden fazlasını yapmıştır. Bu bağlamda, ABD Bosna'da konuşlanan kuvvetlerin üçte birini kimi zaman da yarısını sağlamıştır.[713] Dayton Anlaşması ile ABD, 30'dan fazla ülkenin katıldığı 50 bin kişilik Uygulama Gücü (*Implementation Force-IFOR*) kuvvetlerine

[711] Resolution 998 (1995), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/998, (06.02.2020).
[712] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.*, ss. 317-318.
[713] Charles-Philippe David, "At Least 2001: US Security Policy and Exit Strategy in Bosnia", *European Security*, Cilt 9, Sayı 1, 2000, ss. 16-17.

17 bin asker göndermiştir. 20 Aralık 1996'dan itibaren görevi devralan SFOR ise 8 bin 500'ü Amerikan askeri olmak üzere 36 farklı ülkeden toplam 32 bin kişilik bir kuvvetten oluşmaktaydı.[714] Başlangıçta 18 aylığına bölgede görev yapması planlanan SFOR 2004 yılına kadar Bosna'da varlığını sürdürmüştür.

4.4.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri

Bosna müdahalesi bürokratik siyaset modeli çerçevesinde ele alındığında, öncelikle dış politika yapımında çok önemli bir konumda bulunan Başkan Clinton'ın dış politikaya yönelik tutumu dikkat çekmektedir. Zira söz konusu modelin öngördüğü biçimde dış politika karar alma sürecinde bürokratik rekabetin ne derecede gerçekleşeceği başkanın dış politika anlayışı ve yönetimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, ilk olarak, dış politikanın Clinton'ın gündeminde üst sıralarda yer almadığı sıklıkla ifade edilmektedir. Clinton'un dış politika tecrübesiz olduğu belirtilirken; 1960'lı yılların savaş karşıtı hareketinden etkilendiği ve bu çerçevede idealist, antimilitarist ve kuvvet kullanımına karşı bir kimliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır.[715] Buna rağmen, Bosna ve Kosova müdahaleleri dolayısıyla Clinton'ın insancıl gerekçelere dayalı müdahaleci politikalar izlediği ifade edilmektedir.[716] Bu çerçevede, Clinton'ı müdahaleye yönelik tutumu bakımından "insancıl müdahaleci" (*humanitarian interventionist*) olarak tanımlamak mümkündür. Diğer taraftan, Clinton kamuoyu karşısında demokrasi ve insan hakları bağlı görünse de çoğunlukla realist politikalara yönelmesi onun -beraber çalıştığı Dışişleri Bakanlarına benzer şekilde- faydacı bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmektedir.[717]

---

[714] Charles-Philippe David, *a.g.m.*, ss. 3-6.
[715] Howard J. Wiarda, *Divided America on the World Stage: Broken Government and Foreign Policy*, Potomac Books, Washington D.C. 2009, s. 308.
[716] Peri E. Arnold, "Bill Clinton and the Institutionalized Presidency", *The Postmodern Presidency: Bill Clinton's Legacy in U.S. Politics*, Derleyen: Steven E. Schier, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2000, s. 38.
[717] Stephen Schlesinger, "The End of Idealism: Foreign Policy in the Clinton Years", *World Policy Journal*, Cilt 15, Sayı 4, Kış 1998/1999, s. 39.

Seçim kampanyasında iç politikaya odaklanacağını taahhüt eden Clinton, bu doğrultuda, dış politikada iç politikayı doğrudan etkileyen ticari ve ekonomik konulara ağırlık vermiştir.[718] Clinton döneminde "dış ekonomi politikasını" da kapsayacak şekilde ekonomi politikası yapımını koordine etmek için Ulusal Ekonomik Konsey'in (*NEC- National Economic Council*) kurulması bu durumu gözler önüne sermektedir.[719] Diğer taraftan, Clinton, dış politikanın ahenk ve tutarlılığını iç politik gündemlere feda ettiği ve dış politika konularında birbiriyle ilişkisiz görünen karar aldığı gerekçe gösterilerek eleştirilmiştir.[720] Clinton, bunun yanı sıra; Bush'u Çin, Bosna ve Haiti'de insan haklarını ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirmesine rağmen göreve geldikten sonra söz konusu politikaların yönünü değiştirememesi kendisini zor duruma sokmuştur.[721]

Clinton dış politika konularına fazlaca vakit ayırmamasına rağmen dış ilişkilerin yönetimini Dışişleri Bakanlığı'na bırakmamıştır. Clinton döneminde Beyaz Saray merkezli ve Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın hâkim olduğu bir başkanlık sistemi modeli çerçevesinde dış politika kararları alınmıştır.[722] Karar alma sürecinde bürokratik mücadeleyi azaltmak için dış politikaya dair tartışmaları beş ya da alt kişilik bir alt-kabinede yürütmüştür.[723] Bu doğrultuda, Bosna konusundaki dış politika yapımının Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın başkanlığında toplanan ve bakanlar düzeyinde katılımın sağlandığı *Principals Committee* adı verilen komitede tartışıldığı belirtilmektedir. Başkan ve yardımcısı bu komitenin toplantılarına nadiren katılırken,[724] Clinton danışmanlarıyla toplantılarını daha çok gayrıresmi bir ortamda yürütmeyi tercih etmiştir.[725] Söz konusu komite üyelerinin birçoğunun daha önce Carter yönetiminde birlikte çalışmış olması, birbirini iyi tanıyan bir ekibin bir araya gelmesine imkân vermiştir. Diğer taraftan, Elizabeth Drew'in belirttiği üzere, ismi

[718] Maurizio Massari, "US Foreign Policy Decision-Making during the Clinton Administration", *The International Spectator*, Cilt XXXV, Sayı 4, 2000, s. 94.
[719] Elizabeth Drew, *On the Edge: The Clinton Presidency*, Simon & Schuster, New York 1995, s. 25.
[720] John Dumbrell, *Clinton's Foreign Policy: Between the Bushes, 1992-2000*, Taylor & Francis e-Library, 2009, s. 3.
[721] Peri E. Arnold, *a.g.m.*, ss. 32-33.
[722] Maurizio Massari, *a.g.m.*, s. 97.
[723] Henry F. Carey, "U.S. Domestic Politics and the Emerging Humanitarian Intervention Policy: Haiti, Bosnia, and Kosovo", *World Affairs*, Cilt 164, Sayı 2, Güz 2001, s. 78.
[724] Richard Holbrooke, *To End a War*, The Modern Library, New York 1999, s. 81.
[725] David Mitchell, *a.g.e.*, s. 143.

açıklanmayan bir komite üyesi, başında bulundukları kurumların temsilcilerinin bir araya gelmesinden ziyade uzun süredir aynı masa etrafında tartışan insanlar olduklarını ifade etmiştir.[726] Ayrıca, Timothy J. Lynch'in ifade ettiği üzere, karar alma sürecinin söz konusu komite aracılığıyla resmileştirilmesi muhtemel bir nüfuz mücadelesini engellemiştir.[727] Bu durum, Clinton yönetimindeki karar alıcılar arasındaki ilişkinin bürokratik siyaset modeline aykırılık teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Buna rağmen, öncelikle Bosna müdahalesi kararında kilit bir role sahip olan Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın bu konudaki tavrını ele almak faydalı görülmektedir.

Carter yönetiminde Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Politika Planlama Direktörü olarak görev yapan Ulusal Güvenlik Danışmanı Lake, esasında daha şahin bir tavır takınmasına rağmen Clinton yönetiminin Bosna politikasına bağlı kalmıştır. Bu çerçevede, Lake'in Savunma Bakanı Perry ve Dışişleri Bakanı Christopher gibi görüş birliğine önem veren bir takım oyuncusu olduğu belirtilmektedir.[728] Hatta Lake'in düşük profili ve yoğun zihinsel çabaya dayalı yönetim biçimi ile Carter yıllarının iç bölünmelerini telafi ettiği savunulmaktadır.[729] Nixon döneminde birlikte çalıştığı Henry Kissinger'ın tecrübelerini göz önüne alarak bir diplomattan ziyade başkana farklı dış politika görüşlerini sunan "dürüst aracı" (*honest broker*) rolü oynamaya gayret eden Lake, Bosna müdahalesinin ulusal çıkarlar temelinde ve ahlaki açıdan gerekli olduğunu savunmayı da ihmal etmemiştir.[730]

Bu doğrultuda, ABD yönetiminin Haziran 1995'ten itibaren benimsediği "oyunun sonu" (*endgame*) stratejisinin Lake tarafından ortaya atıldığı ve çatışmaya bir çözüm getirebilecek tek öneri olduğu vurgulanmaktadır.[731] Lake'in dürüst aracı

[726] Elizabeth Drew, *a.g.m.*, s. 145.
[727] Timothy J. Lynch, *Turf War: The Clinton Administration and Northern Ireland*, Routledge, New York 2019.
[728] John C. Hulsman, *A Paradigm for the New World Order: A Schools of Thought Analysis of American Foreign Policy in the Post-Cold War Era*, Palgrave Macmillan, Hampshire 1997, ss. 150-151.
[729] James D. Boys, *Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World*, Bloomsburry Academic, Londra 2015, s. 118.
[730] David Mitchell, *a.g.e.*, s. 143.
[731] David Mitchell, *a.g.e.*, s. 167.

rolü oynaması, aynı zamanda, Bush'un siyasal çevreden gelen bilgi ve değerlendirmelere açık olmasına ve dış politika ekibi arasındaki görüş birliğine önem vermesine bağlanmaktadır.[732] 1996 seçimlerinin ardından Lake'in yerine Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevine getirilen ve esasen bir ticaret hukuku avukatı olan Sandy Berger ise bir çalışma arkadaşından ziyade "Başkan'ın icracısı" rolünü benimsemiş ve bu sayede Clinton tamamen "kendi dış politikasını" oluşturmaya çalışmıştır.[733]

Üçüncü olarak, karar alma sürecinde önemli rol oynayan bir diğer aktör olan Dışişleri Bakanı'nın Bosna müdahalesine dair tavrı bürokratik siyaset modeli çerçevesinde önemli görülmektedir. Carter döneminde Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'in yardımcısı olarak görev yapan Christopher, Clinton'un ilk başkanlık döneminde bu defa Dışişleri Bakanlığı koltuğuna oturmuştur. Christopher'ın, o zamana kadarki Dışişleri Bakanlarına kıyasla dış politikada etkin bir rol oynamadığı dile getirilmektedir. 1980 yılındaki İran rehine krizini sonlandırmak için yürüttüğü başarılı müzakerelerle tanınan Christopher; "mükemmel bir avukat" olarak değerlendirilmesine rağmen dinamizm, yaratıcılık, vizyon ve liderlik gibi niteliklerden yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.[734] Clinton ise onu birlikte çalıştığı kamu görevlileri arasında en düşük egoya sahip kişi olarak nitelendirmiştir.[735]

Bosna krizi özelinde; Milli Güvenlik Danışmanı Lake, Savunma Bakanı Perry, Genelkurmay Başkanı Shalikashvili ve BM Temsilcisi Madeleine Albright daha güçlü bir eylemi savunurken, Dışişleri Bakanı Christopher'ın ABD'nin daha etkin bir rol oynamasına karşı çıktığı ifade edilemektedir.[736] Bakanlar arasındaki tartışmalarda öne çıkan bir profil çizmeyen Christopher'ın, Dışişleri Bakanlığı

[732] Margaret G. Hermann vd., *a.g.m.,* ss. 116-117.
[733] John Dumbrell, *a.g.e.,* s. 17.
[734] Anthony Lewis, "At Home Abroad; Mr. Clinton Abroad", *The New York Times,* 12 Temmuz 1993, https://www.nytimes.com/1993/07/12/opinion/at-home-abroad-mr-clinton-abroad.html, (14.02.2020).
[735] Clinton'un 30 Mart 1999 tarihinde Christopher hakkında sarf ettiği sözler için bkz. William J. Clinton, *Public Papers of the Presidents of the United States*, United States Government Printing Office, Washington 2000, ss. 462-464.
[736] Steven L. Burg ve Paul S. Shoup, *a.g.e.,* s. 323; Shannon Peterson, *a.g.e.,* s. 252.

içerisindeki muhalefeti bastırma konusunda da başarılı olmadığı vurgulanmaktadır. Alt ve orta düzey Bakanlık çalışanlarının Bosna politikasından memnuniyet duymadıklarının ifade edilmesi bu tespiti güçlendirmektedir. Bunun da ötesinde, Haiti krizi esnasında çok önemli bir toplantıya dâhil edilmeyerek karar alma sürecinden dışlanması, Clinton'un Christopher'a güven duymadığını ve Dışişleri Bakanlığı üzerinde şahsi olarak hâkimiyet kurduğuna yönelik iddiaları güçlendirmiştir.[737] Christopher nihayetinde, Clinton'un ikinci başkanlık döneminde görevini Madeleine Albright'a devretmiştir. Clinton'un ilk başkanlık döneminde ABD'nin BM Daimi Temsilcisi olarak görev yaparken yüksek bir profil çizen Albright, "ihtişamlı tarzı" dolayısıyla selefinin tam aksi bir görüntü çizmiştir.[738]

Karar alma sürecinde yer alan bir diğer aktör olan Savunma Bakanı'nın rolü değerlendirildiğinde Bosna krizi süresince bu görevi üstlenen iki kişinin bu konudaki tutumu ele alınmaktadır. Bosna'ya askeri müdahale yapılmasına bölgede ABD'nin güvenlik çıkarının bulunmadığı gerekçesiyle karşı çıkan Les Aspin'in[739] Aralık 1993'te görevinden ayrılmasından sonra –Bobby R. Inman'ın kısa süreliğine bu göreve atanmasının ardından- Perry, 3 Şubat 1994 tarihinde Savunma Bakanlığına getirilmiştir. Bakanlıkta uzun süre hizmet vermiş olması dolayısıyla Pentagon'da popüler bir kimliğe sahip olan Perry'nin, diğer taraftan, Clinton'a kişisel anlamda yakın olmadığının altı çizilmektedir. Bu bağlamda, Perry'nin Bosna krizindeki tutumunun Clinton ile örtüştüğü ifade edilmesine rağmen bu durumun esas olarak bürokratik çıkarlarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Zira Pentagon, bir bataklık olarak gördüğü Bosna'da yaşananları Sırp saldırganlığı yerine bir iç savaş olarak değerlendirmekteydi.[740] Bu bağlamda, Pentagon'un askeri müdahalenin en az iki yüz bin asker görevlendirmeyi gerektirmesi ve yoğun çatışmalar sonucunda çok sayıda zayiata yol açabileceği dolayısıyla müdahale karşıtı bir tavır sergilediği

[737] John C. Hulsman, *a.g.e.,* ss. 144-146.
[738] John Dumbrell, *a.g.e.,* s. 15.
[739] David Mitchell, *a.g.e.,* s. 144.
[740] John C. Hulsman, *a.g.e.,* ss. 147-148.

vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra, tutarlı bir çıkış stratejisinin bulunmaması bu düşünceyi kuvvetlendirmiştir.[741]

4.5. 2001 Afganistan Müdahalesi

Afganistan müdahalesi, 11 Eylül 2001 tarihinde Pentagon'a ve New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen terörist saldırılardan sorumlu tutulan El-Kaide ve Taliban rejimine yönelik 7 Ekim 2001'de başlatılan askeri müdahaleyi ifade etmektedir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren 19 kişiden 15'inin Suudi Arabistan asıllı olduğu belirlense de bu müdahale ile El-Kaide örgütünün üs olarak kullandığı Afganistan hedef alınmıştır.[742] İki aşamada gerçekleştirilen müdahalenin ilk aşamasını Sürekli Özgürlük Operasyonu (*Operation Enduring Freedom*), ikinci aşamasını ise 2-16 Mart 2002 tarihlerini kapsayan Anakonda Operasyonu (*Operation Anaconda*) oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, öncelikle Taliban yönetiminin devrilmesi hedeflenirken daha sonra Bin Ladin başta olmak üzere El-Kaide liderlerinin yakalanması amaçlanmıştır. Böylece, ABD yönetimi, 1993 yılında İkiz Kulelere gerçekleştirilen saldırılara karşı verilen ve planlayıcıların cezai soruşturmalarını kapsayan adli/hukuki karşılığın aksine bu kez askeri bir yanıt vermeyi tercih etmiştir.[743] Ayrıca ABD'nin 1990'lı yıllardan bu yana kendi topraklarının dışında birçok kez saldırıların hedefi olmasına rağmen hiçbir Amerikan başkanının bu tip olayları savaş sebebi (*act of war*) olarak

[741] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, ss. 248-249.
[742] 1957 yılında Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da doğan El-Kaide lideri Usame Bin Ladin, Yemen'den bu ülkeye göç ettikten sonra Suudi Kralı ile yakınlık kurmayı başaran varlıklı bir aileye mensuptur. Bin Ladin, Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde inşaat mühendisliği eğitimi almıştır. 1980'li yılların başında Sovyet işgaline karşı mücahitlere destek olmak için Afganistan'a giden Bin Ladin, Amerikan askerlerinin topraklarında konuşlandıran Suudi Kraliyet ailesine yönelik eleştirileri dolayısıyla 1994 yılında Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkarılmıştır. Post, Jerrold M., *Killing in the Name of God: Osama bin Laden and AL-Qaeda*, The Counterproliferation Papers, Future War Series No. 18, Air University, Kasım 2002, ss. 3-6.
[743] Timothy J. Lynch, *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, Cambridge University Press, Cambridge 2020, s. 121.

nitelemediği belirtilmektedir.[744] Bu bakımdan 11 Eylül saldırılarının niteliğinin ABD'nin müdahale kararında belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır.

Başkan Bush'un 2001 yılında göreve gelmesinin ardından uygulamaya konulan Bush doktrini; küresel erişimli terör örgütleri, bunlara yardım ve yataklık eden zayıf devletler ve haydut devletler (*rogue states*) olmak üzere üç temel tehdidin varlığına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, ilk iki tehdit kapsamında değerlendirilen El-Kaide ve Taliban yönetimindeki Afganistan ABD tarafından öncelikli olarak hedef alınmıştır.[745] Afganistan'ın ardından hedef alınan ülke ise Bush'un şer ekseni (*axis of evil*) olarak nitelendirdiği üç ülkeden biri olan Irak'tır.[746] Afganistan terör örgütlerine destek vermekle suçlanırken, Irak ise kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle Bush yönetiminin dış politika gündeminde üst sıralarda yer almıştır. Bu noktada; terör örgütleri, kitle imha silahları ve sponsor devletler arasındaki bağ, Savunma Bakanı Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Cheney tarafından sıklıkla vurgulanmıştır.[747]

ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından Taliban yönetiminden Afganistan'da barındırdığı tüm El-Kaide liderlerini kendisine teslim etmesini, terör örgütüne ait eğitim kamplarını kapatmasını ve söz konusu kamplardaki faaliyetlerin sona erip ermediğini gözlemlemek için buralara erişim imkânı sağlanmasını talep etmiştir. İki haftalık diplomasi sürecinin ardından Taliban'ın Amerikan taleplerini karşılamaya yanaşmaması üzerine 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve Britanya kuvvetleri Sürekli Özgürlük Operasyonu'nu başlatmıştır.[748] Kabil, Kandahar ve Mezarı Şerif gibi

---

[744] Douglas Feith, *War and Decision: Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terrorism*, Harper Perennial, New York 2008, ss. 17-18.
[745] Jeffrey Record, "The Bush Doctrine and War with Iraq", *Parameters*, Cilt 33, Sayı 1, Bahar 2003, s. 5.
[746] Bush 29 Ocak 2002 tarihli ikinci Birliğin Durumu konuşmasında Kuzey Kore, İran ve Irak'ı şer ekseni olarak tanımlamıştır. "President Delivers State of Union Address", *The White House*, 29 Ocak 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html, (27.03.2020).
[747] Douglas Feith, *a.g.e.*, s. 20.
[748] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington 2003, s. 105.

şehirlerin vurulduğu operasyonda Taliban'ın Savunma Bakanlığı, hava savunma tesisleri, elektrik şebekeleri ve komuta merkezleri hedef alınmıştır.[749]

Britanya başta olmak üzere ABD'nin bazı Batılı müttefikleri Afganistan müdahalesine askeri ve lojistik destek sağlasa da bu durum Sürekli Özgürlük Operasyonu'na bir BM ya da NATO müdahalesi niteliği kazandırmamaktadır. Bu çerçevede, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Afganistan müdahalesi için BM kararı çıkarılmasını teklif etmesine rağmen ABD'nin bu teklife sıcak bakmadığı belirtilmektedir.[750] 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 sayılı karar[751] ile 28 Eylül 2001 tarih ve 1373 sayılı karar[752] neticesinde 11 Eylül saldırılarının ve buna benzer terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu vurgulanırken, bu kapsamda terörizme karşı meşru müdafaa hakkı teyit edilmiştir. Buna rağmen söz konusu kararlarda askeri güç kullanılabileceğine dair bir hüküm ya da yetkilendirmenin yer almadığı ifade edilmektedir.[753] Bunun yanı sıra, 1373 sayılı kararda terör örgütlerine yönelik ekonomik yaptırımlar düzenlenirken, bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Afganistan ya da başka bir yerin/ülkenin savunma amaçlı olarak hedef alınabileceğinden bahsedilmemektedir.[754]

4.5.1. Tarihsel Arka Plan

Afganistan müdahalesinin tarihsel arka planı değerlendirildiğinde, öncelikle, 11 Eylül saldırılarını üstlenen El-Kaide'ye yardım ve yataklık etmekle suçlanan Taliban yönetiminin geçmişi ele alınmalıdır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin 14 Şubat 1989'da Afganistan'dan tamamen çekilmesi ile ülkede ortaya çıkan otorite boşluğunun Taliban iktidarına zemin hazırladığının altı çizilmektedir. 1992 yılından

[749] Terry H. Anderson, *Bush's Wars*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 82.
[750] Ömer Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara 2010, ss. 311-312.
[751] Resolution 1368 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1368, (07.03.2020).
[752] Resolution 1373 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1373, (07.03.2020).
[753] Gül Seda Acet ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17, Sayı 33, Nisan 2017, s. 62.
[754] John Quigley, "The Afghanistan War and Self-Defence", *Valparaiso University Law Review*, Cilt 37, Sayı 2, 2003, s. 549.

itibaren Peştunlar, Tacikler, Özbekler ve Hazaraların oluşturduğu farklı mücahit gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.[755] Sovyet işgalcilere karşı yürütülen mücadelenin ardından 1990'lı yıllarda yaşanan kabile şiddeti nedeniyle çok sayıda insan yaşamını yitirmiş ve ülkenin altyapısı büyük ölçüde zarar görmüştür.[756] Taliban ise 1994 yılının ortalarında Kandahar'da Molla Ömer önderliğinde örgütlenmiş ve ilk aşamada ülkenin güneyinde etkinlik kazanmıştır. Pakistan'daki Deobandi medreselerinde yetişen Peştunların önderlik ettiği ve tabanını Afganistan'dan Pakistan'a göçen mültecilerin oluşturduğu Taliban, Selefi çizgide bir İslam devleti kurmayı hedeflemiştir.[757]

26 Eylül 1996'da Kabil'e giren Taliban, 8 Ağustos 1998'de Mezar-ı Şerifi'i kontrol altına almasıyla Afganistan'ın büyük bölümünde hakimiyeti sağlamıştır. 1996 yılında 1200 ulema tarafından "Müminlerin Emiri" seçilen ve Kandahar'da on üyeli Yüksek Şura'yı yöneten Molla Ömer, Ekim 1997'de ülkenin adının "Afganistan İslam Emirliği" olduğunu ilan etmiştir. Molla Ömer ülkeyi Kandahar'dan yönetirken, Kabil'de Molla Muhammed Rabbani'nin başkanlık ettiği ve bakanlar kurulu işlevi gören bir başka şura oluşturulmuştur.[758] Taliban yönetiminin bir diğer dikkat çekici özelliği ise İslam'ın özüne dönüş hareketi kapsamında hayata geçirilen köktenci uygulamalarıdır. Bu çerçevede; kadınların okula gitmesinin ve çalışmasının yanı sıra televizyon izlemek ve müzik yapmak gibi eylemler yasaklanmıştır. Bunlara ek olarak, Taliban yönetimi birçok uluslararası yardım kuruluşunu Afganistan'dan çıkarmış,[759] Kur'an haricindeki kitapları yaktırmış ve 1500 yıllık Bamiyan Buda heykellerininin yanı sıra Kabil müzesindeki antik Kral ve Buda heykellerini yıkmıştır.[760]

---

[755] Deniz Anbarlı Bozatay ve İsmail Meriç, "Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı", *Akademik Orta Doğu*, Cilt 7, Sayı 14, 2013, s. 161.
[756] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.,* ss. 292-293.
[757] Thomas Barfield, *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton 2010, s. 255-257.
[758] Barnett R. Rubin, "Afghanistan Under Taliban", *Current History: A Journal of Contemporary World Affairs*, Sayı 625, Şubat 1999, ss. 79-81.
[759] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.,* s. 294.
[760] Terry H. Anderson, *a.g.e.,* s. 80.

Taliban ve El-Kaide'nin birbirlerine muhtaç olmaları dolayısıyla simbiyotik bir ilişki kurdukları vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, El-Kaide, gelirinin büyük bir kısmını afyon satışından elde eden Taliban rejimine para ve asker desteği sağlarken, Taliban'ın da El-Kaide'nin Afganistan'da barınmasına olanak sağladığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, Taliban lideri Molla Ömer'in Bin Ladin'in kızlarından biriyle evlenmesiyle aralarında bir akrabalık bağı kurulması söz konusu olmuştur.[761] Taliban, Pakistan'ın askeri yardım ve danışmanlık desteği ile Afganistan'da etkisini artırırken; bu ülkenin yanı sıra yalnızca Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile diplomatik ilişki kurabilmiştir.[762] Komşuları Tacikistan ve İran ise ülkedeki Taliban karşıtı grupları desteklemiştir.

Diğer taraftan, El-Kaide'nin 1998 yılında Afrika'daki iki Amerikan elçiliğine saldırması ve Taliban'ın 2000 yılında ayrılıkçı Çeçenleri diplomatik olarak tanıması ABD'nin ve Rusya'nın Afganistan'a karşı olumlu bir tavır takınmasını engelleyen gelişmeler olarak değerlendirilmiştir.[763] Bin Ladin, 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki elçiliklerine gerçekleştirilen saldırıların yanı sıra 2000 yılında Yemen'de *USS Cole* isimli Amerikan savaş gemisinin bombalanması olaylarından sorumlu tutulmaktaydı.[764] Eylül 1996'da Afganistan'ın yeni hükümeti olarak gördükleri Taliban'ın politikasına dair itiraz ettikleri bir nokta olmadığını açıklayan ABD'nin tutumu, 1997 yılının sonlarından itibaren tarafsızlıktan karşıtlığa doğru evrilmeye başlamıştır.[765] Diğer taraftan, elçiliklerinin bombalanmasına karşılık El-Kaide'nin çeşitli eğitim kamplarını cruise füzeleri ile vuran ABD'nin bu tepkisi terörizme karşı savaşta zayıf ve yetersiz kaldığı eleştirilerine yol açmıştır.

---

[761] Terry H. Anderson, *a.g.e.*, s. 81.
[762] Thomas Barfield, *a.g.e.*, s. 264.
[763] Thomas Barfield, *a.g.e.*, ss. 265-266.
[764] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *a.g.e.*, s. 98.
[765] Juergen Kleiner, "Diplomacy with Fundamentalists: The United States and the Taliban", *The Hague Journal of Diplomacy*, Cilt 1, 2006.

4.5.2. Müdahale Kararı

Amerikan Kongresi 14 Eylül'de; Başkan G. W. Bush'a terörist saldırıları planlayan, resmen onaylayan, gerçekleştiren ya da saldırılara yardım eden ulus, kuruluş ya da kişilere karşı güç kullanma yetkisi vermiştir.[766] Temsilciler Meclisi'nde yalnızca Barbara Lee isimli üye bu yasaya karşı oy kullanmıştır.[767] 26 Ekim 2001 tarihli PATRIOT (*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism*) yasası[768] ise Temsilciler Meclisi'nden 357-66 ve Senato'dan 98-1 oyla geçmiştir. Ekim ayı sonu itibarıyla Amerikan kamuoyunun %88'inin Afganistan müdahalesine destek verdiği belirtilmektedir.[769] Bunun yanı sıra, Bush'un ülke yönetimini onaylayanların oranı 2001 Eylül ayının başında %51 seviyelerinde iken bu oran Eylül ayı sonunda %86'ya yükselmiştir.[770] Bu oranlar da ABD yönetiminin 11 Eylül sonrasındaki tutumuna ve Afganistan müdahalesine ilişkin kamuoyu desteğini gözler önüne sermektedir.

"Jawbreaker" kod adlı sekiz kişilik CIA ekibi, Sürekli Özgürlük Operasyonu başlamadan önce 27 Eylül'de Özbekistan'daki eski bir Sovyet hava üssünden gizlice Afganistan'a girerek ülkenin kuzeydoğusundaki Peşmir vadisine ulaşmıştır. Söz konusu ekip, hava saldırıları öncesinde hedeflerin belirlenmesi ve sonrasında düşman unsurlara verilen zararın tespit edilmesinin yanı sıra ülkeye giriş yapacak ilk Özel Kuvvetler ekibine destek verilmesi ve arama kurtarma kapasitesinin artırılması gibi işlevler görmek üzere bölgeye gönderilmiştir.[771] CIA, bu ekip aracılığıyla, milliyetçi bir duygudan ziyaden para ve çıkar doğrultusunda hareket ettiğini düşündüğü savaş ağalarına Taliban'a karşı savaşmaları için beraberinde getirdikleri 3 milyon doları dağıtmıştır. Bir ay içerisinde ABD'den 10 milyon dolar daha alan savaş ağaları,

---

[766] 14 Eylül 2001 tarihinde Senato'da 98-0 oyla (S.C.Res.23), Temsilciler Meclisi'nde ise 420-1 oyla (H.J.Res.64) kabul edilen tasarı, 18 Eylül'de Başkan tarafından imzalanarak kanun haline getirilmiştir. Bkz. "Authorization for Use of Military Force (Public Law 107-40)".

[767] Timothy J. Lynch, *a.g.e.*, s. 121.

[768] USA Patriot Act of 2001, Public Law 107-56, 26 Ekim 2001, https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf, (23.07.2020).

[769] Frank Newport, "Public Opinion of the War in Afghanistan", *Gallup*, 31 Ekim 2001, https://news.gallup.com/poll/9994/public-opinion-war-afghanistan.aspx, (03.03.2020).

[770] "Bush and Public Opinion", *Pew Research Center*, 18 Aralık 2008, https://www.people-press.org/2008/12/18/bush-and-public-opinion/, (26.05.2020).

[771] Leigh Neville, *Special Operations Forces in Afghanistan*, Osprey Publishing, New York 2008, s. 6.

ilerleyen süreç için aylık 5 milyon dolar almak üzere CIA yetkilileri ile anlaşmaya varmıştır.[772]

Özbek, Tacik ve Hazaralardan oluşan ve "Kuzey İttikakı" olarak anılan Afgan muhalifler Taliban rejimine karşı karada savaşırken, Amerikan Özel Kuvvetleri onlara destek vermiş ve ayrıca yoğun hava gücü kullanılmıştır. 1995 yılında Bosna'da ve 1999 yılında Kosova'da gerçekleştirilen hava saldırılarının toplamından daha fazlasının Taliban mevzilerine karşı gerçekleştirildiği ve bu kapsamda 20 bini aşkın bombalama sortisi yapıldığı ifade edilmektedir.[773] Kanada, Almanya, Avustralya, Fransa, İtalya ve Japonya'nın yanı sıra bazı NATO ülkeleri de bu operasyona askeri ve lojistik destek vermiştir. Taliban ve El-Kaide liderlerinin 7 Aralık'ta Kandahar'ı terk etmeye başlaması Aralık ayının başında Taliban'ın yenilgiye uğratıldığına işaret etmektedir.[774]

Diğer taraftan, Sürekli Özgürlük Operasyonu hızlı bir şekilde ve az bir kayıpla tamamlansa da Bin Ladin'in yakalanamamış olması operasyonun devamını gerektirmekteydi. Bu kapsamda, ABD'nin bir sonraki hedefi Pakistan'a 32 km uzaklıkta bulunan Sarp Tora Bora bölgesinde El-Kaide'nin adeta bir "mağara kompleksi" haline getirdiği sığınaklar olmuştur. Tora Bora'da bulunduğu tespit edilen Bin Ladin'i yakalama görevi CIA yetkililerinin itirazlarına karşın Afgan milislere verilmiştir. Bunun neticesinde, birbirleriyle uyumlu biçimde hareket edemeyen üç komutan tarafından idare edilen ve yeterli donanıma sahip olmayan yerel kuvvetlerin düşmanla müzakere etme seçeneğine yöneldikleri belirtilmektedir. Söz konusu operasyondan bir başarı elde edemeyen ABD, El-Kaide unsurlarının Pakistan'a kaçmalarına engel olamamıştır.[775]

27 Kasım-5 Aralık tarihleri arasında Almanya'nın Bonn kentinde düzenlenen ve BM Temsilcisi Ahzar Brahimi'nin başkanlığını üstlendiği uluslararası konferansta

[772] Terry H. Anderson, *a.g.e.*, s. 84.
[773] Steven W. Hook ve John Spanier, *a.g.e.*, s. 296.
[774] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *a.g.e.*, ss. 109-110.
[775] Terry H. Anderson, *a.g.e.*, ss. 84-87.

Afganistan'da Taliban sonrası kurulacak siyasal düzene dair birtakım ilkeler belirlenmiştir. Bonn Anlaşması ile toplumun her kesiminden temsilcilerin katılımıyla oluşan geniş tabanlı, cinseyete duyarlı, çok sayıda etnik grubu barındıran ve tam temsili bir hükümetin kurulmasına yönelik ilk adımın atıldığı belirtilmiştir.[776] Bu doğrultuda, Sovyet işgali döneminde mücahitlerin safında diplomatlık görevi yürüten Hamid Karzai liderliğinde 22 Aralık'ta bir geçiş hükümeti kurulmuştur.[777] Söz konusu hükümet buna rağmen Kabil'in ötesinde kontrolü sağlamakta başarılı olamamıştur.[778] BMGK'nın 20 Aralık 2001 tarih ve 1386 sayılı kararıyla[779] kurulan Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (*ISAF-International Security Assistance Force*),[780] Kabil'de güvenliği ve istikrarı sağlamak için geçici hükümete destek olmak üzere 16 Ocak 2002 tarihinde göreve başlamıştır. ISAF, bu tarihten itibaren Afganistan'a yapılan uluslararası yardımlar ve ülkenin yeniden yapılanması konusunda sorumluluğu üstlenmiştir.[781] BMGK ise 21 Eylül 2001 tarih ve 1368 sayılı kararıyla ABD'nin terör eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkını tanımıştır.

Müdahale sonucunda sekiz bin ila on iki bin Afgan askerinin hayatını kaybettiği tahmin edilirken, 2002 yılı Mart ayının ortası itibarıyla Amerikan kuvvetlerine mensup 30 personelin hayatını kaybettiği belirtilmektedir.[782] Diğer taraftan, 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla Sürekli Özgürlük Operasyonu kapsamında Afganistan'da 2.219 Amerikan askerinin öldüğü ve 20.092 askerinin yaralandığı açıklanmıştır.[783] El-Kaide lideri müdahale sonucunda yakalanamazken, yıllarca

---

[776] "Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions", *United Nations Peacemaker*, 5 Aralık 2001, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_011205_AgreementProvisionalArrangementsinAfghanistan%28en%29.pdf, s. 2.

[777] Abdullah Yegin, *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, İstanbul 2015, ss. 30-31.

[778] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *a.g.e.*, s. 114.

[779] Resolution 1386 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1386, (26.05.2020).

[780] 11 Ağustos 2003'te NATO komutasına geçen ISAF kuvvetleri sayıca en yüksek seviyeye ulaştığında toplam 51 ülkenin katılımıyla 130 bin askeri aşmıştır. 2014 yılında ISAF'ın görevini tamamlamasıyla tüm sorumluluk Afgan güçlerine devredilmiştir. "ISAF's Mission in Afghanistan (2001-2014)", *NATO*, 1 Eylül 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm, (04.03.2020).

[781] Armağan Kuloğlu, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 30, Haziran 2011, s. 75.

[782] Michael E. O'Hanlon, "A Flawed Masterpiece", *Foreing Affairs*, Cilt 81, Sayı 3, 2002, s. 55.

[783] "Casualty Status", *US Department of Defense*, 9 Mart 2020, https://www.defense.gov/casualty.pdf, (12.03.2020).

saklandıktan sonra ancak 1-2 Mayıs 2011 tarihlerinde Pakistan topraklarında "SEAL Team Six" isimli seçkin komando birliği tarafından düzenlenen operasyonla öldürülmüştür.[784]

4.5.3. Rasyonel Aktör Modeli

Kendi topraklarına kilometrelerce uzaklıkta ve farklı bir coğrafyada yer alan bir ülkenin ABD'yi ilgilendiren yönü "küresel terörizme" kaynaklık etmesi olmuştur. Bu çerçevede, ABD Afganistan müdahalesi ile öncelikli olarak terör örgütlerini bu ülkeden çıkarmayı hedeflemiştir. ABD yönetimi Afganistan'a müdahale kararı alırken bütün insanlığı tehdit eden küresel terörizmin Amerikalıların yaşam tarzına yönelik bir saldırı niteliği taşıdığını ve dolayısıyla özgürlük ve medeniyeti tehlikeye attığını savunmuştur. Afganistan müdahalesi, bu çerçevede, medeniyet ile barbarlık arasındaki savaşın bir parçası olarak değerlendirilmiştir.[785] 11 Eylül olaylarının ve bu müdahalenin daha çok aciliyet arz eden yanı ise kısa vadede yeni bir saldırının gerçekleşme ihtimali ve söz konusu ihtimalin engellenmesine yönelik atılacak adımlar olmuştur.[786] Bu noktada; El-Kaide'nin 1993 yılından bu yana kimyasal, biyolojik ve radyolojik silahlara sahip olması ve nükleer silahların nasıl yapılacağına dair bilgi edinmesi ABD'nin müdahale kararında belirleyici olmuştur. Bu çerçevede, CIA yetkilileri, terör örgütlerinin ellerine kitle imha silahları geçtiğinde bunları kullanmaktan çekinmeyecek olmaları dolayısıyla El-Kaide'nin bu tür silahlara sahip olduğuna dair en ufak bir şüphenin ciddiye alınması gerektiği savumuştur.[787]

ABD yönetimi hem özgürlük ve medeniyeti hem de kendi topraklarının güvenliğini korumak adına öncelikli olarak terör örgütlerinin Afganistan'da yuvalanmasını ve bu ülkeyi üs olarak kullanmasını engellemeyi amaçlamıştır. Bush'un kendi ifadeleriyle, Amerika halkını korumak için El-Kaide'nin

[784] Armağan Kuloğlu, *a.g.m.*, s. 76.
[785] Michael J. Butler, *Selling A Just War: Framing, Legitimacy and US Military Intevention*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2012, s. 185.
[786] Sharifullah Dorani, *America in Afganistan: Foreign Policy and Decision Making from Bush to Obama to Trump*, I. B. Tauris, Londra 2019, s. 26.
[787] Sharifullah Dorani, *a.g.e.*, s. 25.

Afganistan'daki güvenli sığınağını ortadan kaldırmanın gerekli olduğu ve intikam yerine meşru müdafaa çerçevesinde hareket edildiği vurgulanmaktaydı.[788] Diğer taraftan, Afganistan'a saldırmanın, birçok ülkede yapılanmış bir örgüt olan El-Kaide'yi bitirmek anlamına gelmediğini ifade etmek gerekmektedir.[789]

ABD'nin Afganistan'daki hedefi stratejik açıdan ele alındığında, enerji zengini Hazar Havzası ve Orta Asya coğrafyasına kalıcı olarak yerleşme amacıyla bu müdahaleyi gerçekleştirdiği vurgulanmaktadır. ABD, bu doğrultuda; hava sahalarını kullanmak üzere anlaştığı Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da üsler kurarak bu ülkelere ekonomik ve askeri yardımda bulunmuştur.[790] Bu noktada, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin ardından Pakistan ve Suudi Arabistan ile birlikte mücahit gruplara destek veren ABD'nin, işgalcilerin 1989 yılında çekilmesinin ardından artık bu ülkede ulusal çıkar görmediğinden desteğini kestiği belirtilmelidir.[791] Bunun yanı sonra, süper güç konumunu korumayı hedefleyen ABD'nin bu doğrultuda kendi topraklarına yapılan bir saldırıyı savaş ilanı olarak değerlendirdiği vurgulanmaktadır.[792]

Taliban yönetiminin El-Kaide'yi ülkesinden çıkarma noktasında istekli olmaması ise iktidardan devrilmesini ve askeri kapasitesinin yok edilmesini gerekli kılmıştır. Bir sonraki aşamada ise El-Kaide ve benzeri terör örgütlerinin yeniden Afganistan'da etkili olmaması ve Afgan yönetimi tarafından desteklenmemesi için geniş temsil gücüne sahip istikrarlı bir hükümet kurulması amaçlanmıştır. Diğer taraftan, ulus inşasına sıcak bakmayan Bush yönetimi, müdahale sonrasında sorumluluğu Afgan toplumunun Taliban karşıtı kesimleri ile uluslararası kuruluşlara bırakmayı planlamıştı.[793] ABD yönetiminin sıcak bakmadığı bir başka husus ise

[788] George W. Bush, *Decision Points*, s. 184.
[789] Dore van Duivenbode, *What Made the United States and the Netherlands Decide to Intervene in Afghanistan (2001)?*, Yüksek Lisans Tezi, Utrecht University Faculty of Humanities, Comparative History, 2014, s. 47.
[790] Ömer Kurtbağ, *a.g.e.*, s. 312.
[791] George W. Bush, *a.g.e.*, s. 249.
[792] Dore van Duivenbode, *a.g.e.*, s. 39.
[793] Timothy J. Lynch, *a.g.e.*, s. 113.

terörle mücadelede hareket özgürlüğünü kısıtlayacak biçimde çok taraflı hareket edilmesiydi.

Bu doğrultuda, Bush yönetimi resmi kurumsal yapılar ya da ittifaklar yerine gönüllüler koalisyonu (*coalition of the willing*) aracılığıyla hareket etmeyi tercih etmiştir.[794] Bu çerçevede, üye ülkeler arasında ya da ulusal hükümetlerce geniş bir biçimde tartışılmadan 12 Eylül 2001 tarihinde NATO tarihinde ilk kez 5. maddenin[795] işletilmesi çağrısında bulunulmuştur.[796] NATO'nun müşterek meşru müdafaa hakkına dayalı olarak aldığı söz konusu karara rağmen Afganistan müdahalesinin başında NATO desteğini reddeden ABD yönetimi, gönüllü ülkelerin katkı sağladığı bir operasyon yürütmüştür. Bunun yanı sıra, Irak Savaşı sırasında da ABD'nin NATO desteğini ön plana çıkarmadığı gözlenmiştir.[797]

Müdahale kararı rasyonel aktör modeli çerçevesinde incelendiğinde, muhtemel risk ve maliyetler önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak, müdahalenin kolaylığı/zorluğu göz önüne alındığında Afganistan'ın askeri bakımdan zayıf fakat coğrafi olarak avantajlı olduğu değerlendirilmiştir. Milattan önce 4. yüzyılda Büyük İskender, 19. yüzyılda Britanya ve 20. yüzyılda Sovyetler Birliği'nin hakimiyet kuramadığı Afganistan coğrafyasının, "imparatorluklar mezarlığı" olarak anıldığı bilinmektedir.[798] Bu çerçevede, denize en yakın çıkışı yaklaşık 480 km uzaklıkta olan Afganistan'ın komşularının ABD ile yakın ilişki içerisinde olmadığı göz önüne alınmıştır. Bu bakımdan, İran bir kenara bırakılacak olursa, denizden gerçekleştirilecek bir operasyonun Pakistan topraklarının kullanımını gerektirmesi ve bu ülkenin

[794] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.*, s. 414.
[795] BM Antlaşması'nın 51. maddesine atıfta bulunulan söz konusu maddeye göre, Kuzey Amerika ya da Avrupa'da bir ya da birden fazla NATO üyesine yönelik gerçekleştirilecek bir saldırı tüm üyelere yapılmış sayılmaktadır. Saldırıya uğrayan taraflara yardımcı olmak için, BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlere başvurabilecektir. Kuzey Atlantik Antlaşması, 4 Nisan 1949, *North Atlantic Treaty Organisation*, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (26.03.2020).
[796] Christian Tuschhoff, "Why NATO is Still Relevant?", *International Politics*, Sayı 40, 2003, ss. 101-102.
[797] İlkim Özdikmenli ve Şevket Ovalı, "Irak Savaşı Sonrasında Liberal Dünyanın Yapay İkiliği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s. 98.
[798] Seth G. Jones, *In the Graveyard of Empires: America's War in Afghanistan*, W. W. Norton & Company, New York 2010, s. xxv-xxvii.

Afganistan ile diplomatik düzeyde ilişki kurabilmesi Pakistan'ı önemli bir konuma getirmiştir.[799] Esasında, Pakistan'ın 1998 yılında gizli nükleer denemeler yapması ve seçimle göreve gelen hükümetin 1999 yılında General Pervez Müşerref tarafından bir darbe ile devrilmesi bu ülkeye ABD tarafından yapılan yardımların tamamen kesilmesine neden olmuştu. Buna rağmen, Amerikan yönetimi Taliban destekçisi Pakistan'ı dört gün içerisinde yeniden müttefiki haline getirebilmiştir.[800]

ABD karar alıcıları askeri seçenekleri gündeme getirdiğinde müdahalenin üç farklı şekilde gerçekleştirilebileceğini değerlendirmiştir. İlk olarak, terör kamplarına yüzey gemileri ya da denizaltılardan cruise füzesi fırlatma seçeneği, zayiat riski barındırmamasına rağmen, bu kampların saldırı esnasında boş olacağı dikkate alınarak elenmiştir. İkinci olarak ise Taliban'ın sabit savunma hatlarının uçaklarla bombalanmasını içeren ve böylece yalnızca pilotların hayatını riske eden seçenek bu tip hedeflerin sınırlı olmasından dolayı bir kenara bırakılmıştır. Üçüncü seçenek ise hava saldırısını kara birlikleri ile desteklemek olmuştur.[801] Cruise füzeleri, bomba yüklü uçaklar ve kara birliklerinin birlikte kullanılacağı söz konusu seçenek; daha çok zaman alması, hassas bir diplomasi gerektirmesi ve düşman kuvvetlerce Amerikan topraklarına yönelik misilleme riski barındırmasına rağmen 16 Eylül itibarıyla Bush tarafından kabul görmüştür.[802]

ABD, Afganistan müdahalesinde uydu güdümlü JDAM bombaları ve Predator modeli insansız hava araçları gibi yeni teknolojileri yoğun bir şekilde kullanmıştır. Özel Harekât Kuvvetlerine mensup askerler dağlık bölgelerde at üstünde gezmelerine rağmen ileri teknoloji ile donaltılmıştır.[803] Diğer taraftan, ABD, Afganistan'a Kosova müdahalesine kıyasla daha çok asker konuşlandırmasına rağmen buraya da esasında sınırlı sayıda asker göndermiştir. Bu çerçevede, 2001 yılı sonu itibarıyla Afganistan'da kara birliklerinden oluşan yaklaşık beş bin Amerikan askerinin bulunduğu belirtilmektedir. Kara savaşının ağırlıklı olarak Afgan

[799] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *a.g.e.*, s. 100.
[800] George W. Bush, *a.g.e.*, ss. 250-251.
[801] Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *a.g.e.*, s. 103.
[802] George W. Bush, *a.g.e.*, ss. 251-253.
[803] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.*, ss. 411-412.

muhaliflerince yürütülmesinin, bir yandan Amerikan zayiatının asgari seviyede tutulmasını diğer yandan da Afgan toplumunun ülkelerinde yabancı asker bulundurulmasına karşı duyabileceği öfkenin dizginlenmesini sağladığı savunulmaktadır.[804] Bush, yerel güçlerle birlikte hareket ettiklerinde işgalci gibi görülmeyeceklerini göz önüne almıştır.[805]

Bu çerçevede, ABD için müdahalenin birkaç özel birimin harekâtı dışında hiçbir zaman kara operasyonuna dönüşmediği ve hava saldırılarının etkisiz kalması üzerine Afgan mücahitlerin desteklendiği vurgulanmaktadır.[806] Diğer taraftan, ABD'nin bu kararında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da tutunamamasının etkili olduğu ancak kara savaşını "vekâleten" yürüten Afganların El-Kaide'yi durdurmak için gerekli donanım ve iradeden yoksun oldukları belirtilmektedir. Bu doğrultuda, El-Kaide mensuplarının Pakistan'a kaçması yerel Afgan güçlerinin ihmaline bağlanmaktadır.[807] Haziran 2002 tarihli bir Amerikan istihbarat raporuna göre Afganistan müdahalesi, terör örgütü üyelerinin daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden olması dolayısıyla ABD'ye yönelik tehdidi azaltma noktasında başarılı olamamıştır.[808]

4.5.4. Bürokratik Siyaset ve Örgütsel Süreç Modelleri

20 0cak 2001 tarihinden itibaren iki dönem üst üste ABD Başkanlığını yürüten Bush'un liderliği hakkında 11 Eylül saldırıları öncesinde kamuoyunun endişe duyduğu belirtilmektedir. Bush'un söz konusu saldırılara "güçlü ve kararlı" bir şekilde tepki verdiği düşüncesi ise onun karizmatik bir lider olduğu algısına yol açmıştır.[809] Bush'un içgüdüsel düşüncelerinin sorgulanmasına izin vermeyen karar verme tarzı ve agresif görüşlerinin teröre karşı küresel savaşın başlatılmasında

[804] Terry H. Anderson, *a.g.e.,* ss. 87-88.
[805] George W. Bush, *a.g.e.,* s. 250.
[806] Ömer Kurtbağ, *a.g.e.,* ss. 310-311.
[807] Adrian R. Lewis, *a.g.e.,* ss. 398-399.
[808] Bruce W. Jentleson, *a.g.e.,* ss. 412-413.
[809] Joana M. J. Riberio, *President Obama v. President W. Bush: Can a President's Leadership Style be an Effective and Efficient Influence for US Diplomacy and Foreign Policy?,* Universidade Da Beira Interior, International Relations, Yüksek Lisans Tezi, Covilha (Portekiz) Şubat 2013, s. 22.

belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Sharifulah Dorani, bu bağlamda, 11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde Obama başkan olsaydı planlı, analitik ve kapsayıcı yaklaşımıyla ABD'yi çok sayıda devlete ve terör örgütüne karşı böylesine büyük bir savaşa sokmayacağını savunmuştur.[810] Uluslararası siyaset hakkında bilgisinin zayıf olduğu düşünülen Bush, danışmanlarını/bakanlarını ehil ve kendisine sadık kimselerden seçmeye gayret etmiştir. Bush'un ayrıca politika yapımında detaylarla ilgilenmekten ve ileri düzeyde entelektüel çözümleme yapmaktan kaçındığı belirtilmektedir.[811] Bu bağlamda, Başkan Bush'un dış politika ekibinde yer alan Bakanlar ve yardımcılarının dahil olduğu karar alıcıların Afganistan müdahalesinde büroktratik siyaset modeli çerçevesinde incelenmeye değer bir rol oynadıkları vurgulanmaktadır.

Başkan Bush'un haricinde Afganistan müdahalesine dair karar alma sürecinde rol oynayan yetkililer; Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condolezza Rice, Dışişleri Bakanı Colin Powell, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Genelkurmay Başkanı Richard Myers'tir.[812] Ayrıca CIA Başkanı George Tenet da bu olayda aktif bir biçimde rol almıştır. Bush'un "savaş kabinesi" olarak anılan bu ekipte Başkan haricindeki tüm karar alıcıların daha önce Washington'da üst düzey bürokratik görevlerde bulunduğu belirtilmektedir.[813] Bush, bu çerçevede, ulusal güvenlik ekibinin on yılların kriz yönetimi tecrübesine sahip olduğunu ifade etmiştir.[814] Örneğin; Rice, George H. W. Bush döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Sovyet ve Doğu Avrupa İşleri Kıdemli Müdürü ve Başkan'ın Ulusal Güvenlikten Sorumlu Özel Asistanı olarak görev yaparken,[815] Powell ise Reagan döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı ve George H. W. Bush döneminde Genelkurmay Başkanı olarak çalışmıştır. Başkan Bush'un babası ile çalışma fırsatı bulan bir diğer isim ise Cheney'dir. Başkan Yardımcısı Cheney, Gerald Ford

[810] Sharifullah Dorani, "The Foreign Policy Decision Making Approaches and Their Applications", *The Rest*, Cilt 9, Sayı 2, Yaz 2019, s. 4.
[811] David Mitchell, *a.g.e.*, s. 175.
[812] 11 Eylül olayları gerçekleştiğinde olarak görev yapan Hugh Shelton'ın Eylül ayı sonunda emekli olmasının ardından bu göreve getirilmiştir.
[813] Alex Roberto Hybel ve Justin Matthew Kaufman, *a.g.e.*, s. 31.
[814] George W. Bush, *a.g.e.*, s. 248.
[815] "Condoleezza Rice", *Standford University Political Science* ,https://politicalscience.stanford.edu/people/condoleezza-rice, (11.03.2020).

döneminde Beyaz Saray Genel Sekreteri ve George H. W. Bush döneminde Savunma Bakanı olarak görev almıştır. Ford döneminde Savunma Bakanı olarak görev yapan Rumsfeld ise ABD tarihinde bu görevi yerine getiren en genç Bakan olarak bilinmektedir.[816]

11 Eylül saldırılarının ertesi sabahı Cheney ile yaptığı görüşmede söz konusu saldırıları "savaş sebebi" olarak nitelendiren ve ABD'nin artık savaşta olduğunu bildiren Bush'un bu kararı kabinesinden hiç kimseye danışmadan aldığı öne sürülmektedir. Bush, aynı gün gerçekleştirdiği Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında, Amerikan toprakları yeniden hedef alınmadan harekete geçileceğini ve teröristler ile onlara yardım ve yataklık edenler arasında ayrım yapılmayacağını ifade ederek, resmen 2002 yılı Ulusal Güvenlik Belgesi'nde ortaya konan Bush Doktrini'nin uygulanacağının sinyallerini vermiştir. Bu çerçevede, Cheney ve Rumsfeld'in 11 Eylül sonrasında Bush doktrini doğrultusunda harekete geçilmesi kararında belirleyici olmamalarına rağmen söz konusu saldırılardan önce önleyici meşru müdafaa anlayışını ve teröristler ile terörü destekleyenler arasında ayrım yapılmaması gerektiğini destekledikleri ifade edilmektedir.[817] Bu durum, Bush yönetimindeki karar alıcıların, ABD'nin o zamana dek terörizme verdiği karşılıktan memnun olmadıklarını ve daha aktif bir politika izlenmesi gerektiğini düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Bush'un ulusal güvenlik ekibinin Afganistan müdahalesi ile ilgili kararlara ne derecede etki ettiklerini ortaya koyabilmek için Cheney ve Rumsfeld'in yanı sıra Rice ve Powell'ın söz konusu ekipteki konumlarını incelemek faydalı görülmektedir. İlk olarak, Başkanlık seçimleri öncesinde kampanya aşamasına G. H. W. Bush'un tavsiyesi ile dahil olan Rice'ın, ilerleyen süreçte Başkan Bush ile kişisel yakınlık kurmayı başardığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan, Rice'ın Başkan ile kişisel yakınlığına rağmen diğer bakanların kendisinden daha tecrübeli olması, ulusal güvenlik ekibindeki konumunu etkileyen bir diğer önemli unsur olarak dikkat

[816] "Donald H. Rumsfeld", *Historical Office, Office of the Secretary of Defense*, https://history.defense.gov/Multimedia/Biographies/Article-View/Article/571280/donald-h-rumsfeld/, (11.03.2020).
[817] Sharifullah Dorani, *a.g.m.*, ss. 15-17.

çekmektedir. Rice, kabine toplantılarında kendi görüşlerini öne çıkarmaktan kaçınarak sorduğu sorular aracılığıyla tartışmaya odaklanmış ve "dürüst aracı" rolü oynamaya gayret etmiştir. Rice'ın, bu doğrultuda, şahşi görüşlerini Başkan'a özel olarak sunmayı tercih ettiği ve kimi zaman da ona muhalefet ettiği belirtilmektedir.[818]

İkinci olarak, Bush yönetiminde yer almasına rağmen sosyal meseleler hakkında liberal bir eğilime sahip olan Powell'ın katı bir muhafazakar olmadığı vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, kuvvet kullanımı konusunda da diğer bakanlardan ayrılan Powell, açık bir çıkış stratejisinin varlığı halinde ve ancak kararlı bir şekilde uygulandığında güç kullanımından yana tavır almaktadır. Powell'ın ayrıca çok taraflılığı desteklediği belirtilmektedir.[819] Bu noktada, özellikle ilk döneminde Clinton yönetiminin aksine dış politikada çok taraflılıktan kaçınan Bush'un 1997 Kyoto Protokolü'nü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni meydana getiren 1998 Roma Anlaşması'nı imzalamadığı ve Dünya Ticaret Örgütü'nün korumacılık karşıtı kurallarını çiğnediğinin altı çizilmektedir.[820] Diğer taraftan, Bush'un "Biz Amerika'yız" cümlesiyle ABD'nin tek başına hareket edebilecek kadar güçlü olduğunu vurgulamasına rağmen, Powell Afganistan'da dahi müttefiklere ihtiyaç duyulduğuna inanmaktaydı.[821]

Cheney ve Rumsfeld'in baskın olduğu Bush yönetiminin Soğuk Savaş endişelerini takıntı derecesinde sürdürdüğü ve bu doğrultuda ulusal füze savunma sistemi geliştirerek Amerikan askeri gücünü artırmayı hedeflediği belirtilmektedir. Buna karşın, Powell, 11 Eylül öncesinde de terörizm tehdidine -Bush yönetiminde yer alan diğer karar alıcılara kıyasla- daha çok ilgi göstermiştir. Powell, bunun yanı sıra, 11 Eylül saldırılarını diplomatik açıdan ilişkileri onarmak için bir fırsat olarak görürken, Bush yönetiminin diplomasi karşıtı tavrı, söz konusu saldırılardan sonra

---

[818] James Pfiffner, "Policy Making in the Bush White House", *Issues in Governance Studies*, Number 21, Ekim 2008, s. 5.
[819] David Mitchell, *a.g.e.*, s. 178.
[820] Marc J. O'Reilly ve Wesley B. Renfro, "Like Father, Like Son?, A Comparison of the Foreign Policies of George H. W. Bush and George W. Bush", *Historia Actual Online*, Sayı 10, 2006, s. 25.
[821] Christopher D. O'Sullivan, *Colin Powell: A Political Biography*, s. 152.

birçok ülkenin desteğine rağmen Powell'ın işini zorlaştırmaktaydı.[822] Bu çerçevede, Bush'un diplomasi yerine güç kullanma seçeneği üzerinde durması, Savunma Bakanlığı'nı ve dolayısıyla Rumsfeld'i kamuoyu ve medya karşısında da anahtar bir konuma taşımıştı.[823]

Powell, Afganistan müdahalesi konusunda ise Cheney ve Rumsfeld kadar askeri güç kullanma yanlısı olmamış ve bu yönde bir karar alınabilmesi için Amerikan çıkarlarının, angajman kurallarının ve çıkış stratejisinin net bir şekilde ortaya konması gerektiğini savunmuştur.[824] Powell, bunun yanı sıra, Irak ile El-Kaide arasında bir bağlantı olduğunu savunan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in Saddam Hüseyin'i devirmenin bu örgütü Afganistan'dan çıkarmaktan daha kolay olacağına dair tezine karşı çıkmıştır. Powell, bu çerçevede, Irak ile El-Kaide arasında böyle bir bağlantının ispat edilememesi halinde ABD'nin uluslararası destekten mahrum kalacağını vurgulamıştır.[825] Bush, Obama ve Trump dönemlerinde ABD'nin Afganistan politikasını karar alma yaklaşımı bağlamında inceleyen Sharifullah Dorani, Powell'ın tavsiyelerinin göz ardı edilmesine karşın küresel teröre karşı savaş politikasının büyük ölçüde Cheney ve Rumsfeld tarafından şekillendirilmesini bürokratik karar alıcılar arasındaki "bir o tarafa bir bu tarafa çekme" sürecinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.[826]

Örgütsel süreç modeli ve standart çalışma prosedürlerinin, Afganistan müdahalesi örneğinin aksine, daha çok kriz niteliği taşımayan durumlarda açıklayıcı güce sahip olduğu düşünülmektedir.[827] Bu doğrultuda, ancak Başkan ve ekibi tarafından önemli görülmeyen konuların bürokrasinin daha alt kademelerine sevk edilmesiyle standart çalışma prosedürlerinin devreye girmesi söz konusu

[822] Christopher D. O'Sullivan, *a.g.e.,* s. 149.
[823] Christopher D. O'Sullivan, *a.g.e.,* s. 150.
[824] David Mitchell, *a.g.e.,* s. 184.
[825] David Mitchell, *a.g.e.,* s. 192.
[826] Sharifullah Dorani, *a.g.m.,* s. 6.
[827] Jack S. Levy, "Organizational Routines and the Causes of War", *International Studies Quarterly*, Sayı 30, 1986, s. 193.

olmaktadır.[828] Buna rağmen söz konusu prosedürler, Amerikan dış politikası bağlamında daha geniş anlamda değerlendirildiğinde, Bush'un öncellerinden farklı bir dış politika anlayışına sahip olup olmadığı sorusu akıllara gelmektedir. Bush'un dış politikada bir devrim yaratmadığının altını çizen Melvyn P. Leffler, dış politika hedefleri ve tek taraflılık eğiliminin ABD için yeni olmadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, önleyici vuruş stratejisinin de ABD kadar eski olduğu vurgulanırken, Soğuk Savaş döneminde üçüncü dünya ülkelerinden kaynaklanan tehditlere önleyici eylemlerle karşılık verilmesinin standart çalışma prosedürü haline geldiği belirtilmektedir.[829] Afganistan müdahalesi tam anlamıyla bir önleyici savaş olarak kabul edilmese de bu ülkedeki eğitim kamplarında yetişen teröristlerin ABD ve müttefiklerine yönelik gerçekleştirebileceği saldırıları önleme amacı taşıması dolayısıyla bu kapsamda değerlendirilmektedir.[830]

Diğer taraftan, Afganistan müdahalesinin ABD'nin standart çalışma prosedürleri ile uyuşmayan özellikleri de bulunmaktaydı. Amerikan ordusunun konvansiyonel operasyon odaklı olmasına karşın düşmanlarının gerilla taktikleri ve terörizmi kullanması söz konusu özelliklerden birini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ABD, çatışma şekil değiştirirken bir yandan da istikrarı sağlamaya ve yeniden inşaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu yüzden, Afganistan ve Irak savaşlarında Bosna ve Kosova'nın aksine belirgin bir şekilde "çatışma sonrası safhaya" geçilememiştir.[831] Bunun yanı sıra, ABD Irak Savaşı'nı planlamak için bir yılı aşkın süreye sahip olmasına karşın Afganistan'da kısa zamanda harekete geçmiştir. Buna rağmen uluslararası destek sağlamayı başarabilmiş ve az zayiat

[828] Jean Garrison, "Constructing the National Interest in US-China Policy Making: How Foreign Policy Decision Groups Define and Signal Policy Choices", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 3, Sayı 2, 2007, s. 108.
[829] Melvyn P. Leffler, "Bush's Foreign Policy", *Foreign Policy*, Sayı 144, Eylül-Ekim 2004, s. 23.
[830] Walter Sinnott-Armstrong, "Preventive War-What is it Good for?", *Preemption: Military Action and Moral Justification*, Derleyenler: Henry Shue ve David Robin, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 202.
[831] Joseph J. Collins, "Planning Lessons from Afghanistan and Iraq", *Joint Force Quarterly*, Cilt 41, 2006, s. 11.

vermiştir. Öyle ki, büyük kaynaklar aktarırken doğaçlama davranmanın ABD için bir standart çalışma prosedürü olduğu yorumları yapılmıştır.[832]

Örgütsel süreç modeli çerçevesinde değinilmesi gereken bir diğer mesele de kurumsal kültüre ilişkindir. James Q. Wilson'un ifadeleriyle bir birey için kimlik neyi ifade ediyorsa bir kurum için de kültür aynı anlama gelmektedir.[833] Bu doğrultuda, kurumsal kültür nesilden nesile aktarılmaktadır. Savunma Bakanı Rumsfeld'in aksine askeri güç kullanma taraftarı olmayan ve diplomasiyi öne çıkaran Powell'ın bu tavrı Dışişleri Bakanlığı'nın kurumsal kültürüne uygun düşmektedir. Diğer taraftan, ABD'nin kıtasal genişlemesinin gerçekleştiği dönemlerden Soğuk Savaş dönemine kadar belirgin olan "eski dünya diplomasisi" hakkındaki şüpheciliğin, Bush yönetimi üzerinde de etkisine sürdürdüğü vurgulanmaktadır.[834] Afganistan müdahalesi özelinde de söz konusu şüpheci tavrın diplomatik arayışlara ağır bastığı göze çarpmaktadır.

11 Eylül saldırıları ABD'nin dış politika bürokrasisini ve kurumsal kültürünü etkileyen bir yeniliğe yol açmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin kendi topraklarını korumak için kapsamlı bir stratejiyi hayata geçirme kabiliyetinden yoksun olduğu gerekçesiyle Pensilvanya Valisi Tom Ridge yönetiminde İç Güvenlik Ofisi (*Office of Homeland Security*) kurulmuştur. Kasım 2002'de İç Güvenlik Yasası'nın Kongre tarafından kabul edilmesinin ardından da 1 Mart 2003 tarihinde İç Güvenlik Bakanlığı (*Department of Homeland Security*) faaliyete geçmiştir.[835] İç Güvenlik Bakanlığı; havacılık ve sınır güvenliğinin yanı sıra siber güvenlik ve kimyasal tesis denetimi gibi alanlarda çalışan 240 bin personeli ile geniş bir görev yelpazesine sahiptir.[836]

---

[832] Joseph J. Collins, *a.g.m.*, s. 10.
[833] James Q. Wilson, *Bureaucracy: What Government Agencies Do and Why They Do It*, Basic Books, New York 1989.
[834] Steven W. Hook, *a.g.e.*, s. 280-285.
[835] "Creation of the Department of Homeland Security", *Homeland Security*, https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security, (09.05.2020).
[836] "About DHS", *Homeland Security*, https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security, (09.05.2020).

5. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası siyasette süper güç konumuna yükselen ABD, Soğuk Savaş süresince dünyanın çeşitli bölgelerine yönelik askeri müdahaleler gerçekleştirmiştir (bkz. Tablo 12). Soğuk Savaş sonrasında ise Sovyetler Birliği'nin dengeleyici gücü olmaksızın Amerikan askeri müdahalerinin sıklığı ve şiddetinde bir değişim yaşanıp yaşanmayacağı merak konusu olmuştur. Bunun yanı sıra, askeri müdahelenin bir Soğuk Savaş gereksinimi ya da stratejisinden ziyade bir karar olarak ele alınabilmesi için daha uygun bir zemin ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, söz konusu dönemde askeri müdahale kararları alınırken Amerikan Başkanları ve birlikte çalıştıkları dış politika yetkilileri tarafından rasyonel bir sürecin ne ölçüde takip edildiğini incelemek akademik açıdan faydalı bir uğraş olarak değerlendirilmektedir. Böylece, Allison'un karar alma modelleri doğrultusunda, hem karar alma sürecinin rasyonelliği hem de bürokratik rekabet ve örgütsel rutinler gibi etkenlerin öne çıktığı ölçüde rasyonelliğin sekteye uğradığı durumları masaya yatırma imkânı doğmaktadır.

Allison tarafından ortaya atılan karar alma modelleri bağlamında ele alınan Irak, Bosna ve Afganistan müdahalelerine dair karar alma süreçlerinde birtakım etkenlerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Söz konusu etkenlerin tablo 18'deki gibi bir arada sunulması, üç örnek olayın ortak ve ayrışan özelliklerini anlaşılır bir biçimde ortaya koyma imkânı vermektedir. Çalışmanın bir önceki bölümünde sunulan veriler

ve elde edilen bulgulara yer veren tablo 18, şu ana kadar ele alınmayan herhangi bir yeni bilgi içermemektedir. Bu doğrultuda, ilk olarak, Başkan'ın dış politikaya dair bilgisi ve yaklaşımı üç örnek olayda da dikkat çekici bir unsur olarak yer almaktadır. Dış politika konusunda yalnızca G. H. W. Bush'un deneyimli olduğu göze çarparken; Clinton'ın önceliği iç politikaya vermesi, G. W. Bush'un ise bilgi ve tecrübe eksikliğine rağmen dış politikada esnek olmaması başlıca özellikleri olarak değerlendirilmektedir. İkinci olarak; müdahale konusunda en istekli görünen George W. Bush olmasına rağmen her üç Başkan da nihayetinde müdahaleci olarak nitelendirilmektedir. Başkanların tek taraflı mı yoksa çok taraflı mı hareket etmeyi tercih ettikleri göz önüne alındığında ise bu noktada yine G. W. Bush'un farklı bir profil çizerek tek taraflılıktan yana olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 18: Örnek Askeri Müdahale Kararlarında Öne Çıkan Etkenler

	1991 Irak (G.H.W.Bush)	**1995 Bosna (Clinton)**	**2001 Afganistan (G.W.Bush)**
1) Başkan'ın Dış Politikaya Dair Bilgisi ve Yaklaşımı	Dış pol. konusunda deneyimli	Dış pol. konusunda deneyimli değil, yaklaşımı ideolojik değil, iç politikaya ağırlık veriyor	Dış pol. konusunda deneyimli değil, uzman değil, ideolojik bir yaklaşıma sahip
2) Başkan'ın Müdahaleye Yönelik Tutumu	Müdahaleci	İnsancıl müdahaleci	Müdahaleci
3) Başkan'ın Tek Taraflı Hareket Etme Eğilimi	Çok taraflılık yanlısı, müdahalenin meşruiyeti için koalisyonun bütünlüğü önemli	Çok taraflılık yanlısı, NATO'nun geleceği ile Irak ve Libya konusundaki destek önemli	Çok taraflılık hareket özgürlüğünü kısıtladığı için gönüllüler koalisyonu önemli
4) Başkan'ın Bürokratik Rekabet Karşısındaki Tavrı	Baskın lider konumunda, bürokratik rekabete izin vermiyor	Bürokratik rekabeti azaltmak için ekibini daraltıyor ve gayriresmi toplantıları tercih ediyor	Müdahale kararını tek başına aldığı izlenimi hâkim, bürokratik rekabete izin vermiyor
5) Dış Politika Ekibinin Tutumu	Cheney ve Scowcroft askeri çözümden yana, Baker ve Powell daha ihtiyatlı	Yalnızca Christopher daha pasif rolden yana, Başkan ile uyumlular	Cheney ve Rumsfeld müdahale destekçisi, Powell farklı bir profil

			çiziyor
6) Müdahalede Gözetilen Temel Çıkar	Petrol arzının korunması	Orta ve Doğu Avrupa'nın istikrarı için savaşın sınırlanması	Yeni bir terör saldırısının önlenmesi
7) Askeri Müdahale Yöntemi	425 bin asker kullanıldı	Ağırlıklı olarak hava saldırıları	Ağırlıklı olarak CIA ve Kuzey İttifakı kullanıldı

Tablo 18'de yer alan 4. ve 5. etkenler bürokratik siyaset modelini doğrudan ilgilendiren unsurlar olarak bu çalışmanın temel hipotezine ilişkin bulguların ortaya konması bakımından oldukça önemli görülmektedir. Bu doğrultuda, Başkan'ın bürokratik rekabet karşısındaki tavrı ve (Başkan yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı gibi aktörlerden oluşan) dış politika ekibinin müdahale kararına yönelik tutumu, bürokratik siyaset modeline ait varsayımların örnek olaylarda ne ölçüde geçerli olduğunu gözler önüne serebilecek etkenler olarak değerlendirilmektedir. Tablonun son iki etkeni ise askeri müdahale kararlarını alan Amerikan yönetimlerinin fayda maliyet analizini ortaya koyabilecek unsurlar olarak sürecin rasyonelliğine dair ipuçları sunmaktadır. Bu çerçevede, müdahele kararına gerekçe oluşturabilecek açık bir çıkarın mevcut olması ve maliyeti düşük bir askeri yöntemin tercih edilmesi, rasyonel bir karar alma sürecinin izlendiğine işaret eden göstergeler olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışmada örnek olay olarak incelenen Amerikan askeri müdahaleleri 4. ve 5. etkenler çerçevesinde değerlendirildiğinde, öncelikle ilgili Amerikan Başkanlarının bürokratik rekabete meydan vermemeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bu çerçevede, ilk olarak, diplomasi ile şahsen yakından ilgilenen G. H. W. Bush'un - Hermann ve Hermann tarafından ortaya konulan karar birimlerinden ilki ile örtüşecek biçimde- baskın lider konumunda olduğu vurgulanmaktadır. 1991 Irak müdahalesi örneği de Bush'un kabinesinde bürokratik pazarlık yaşandığı izlenimi veren ciddi bir görüş ayrılığı olmadığını ortaya koymaktadır.

İkinci olarak, dış politika konusunda Bush kadar tecrübeli olmadığı ifade edilen Clinton da ulusal güvenlik konusunda bürokratik çatışmalardan kaçınmaya çalışmış ve ekibinin uyum içinde hareket etmesine önem vermiştir. Clinton'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Dışişleri Bakanı'nın yüksek profilli kişiler olmaması da bu durumu destekler niteliktedir. Ulusal Güvenlik Danışmanı Lake'in "dürüst aracı" rolü çerçevesinde farklı görüşleri Başkan'a sunması, Clinton'ın dış çevreden gelen bilgi ve görüşlere karşı duyarlı olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, ayrıca, Clinton'ın dış politika kararları alınırken görüş birliğine önem verdiği şeklinde de yorumlanmaktadır. G. W. Bush ise Afganistan müdahalesi ile ilgili kararını hızlıca vermiş ve kuvvet kullanma seçeneğine daha temkinli yaklaşan Dışişleri Bakanı Powell'ın medya ve kamuoyu önünde geri planda kalmasını sağlamıştır. Bu noktada; 1991 Irak müdahalesinde Genelkurmay Başkanı, Afganistan müdahalesinde ise Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Powell'ın her iki olayda da askeri müdahale kararına temkinli yaklaşması, bu konudaki tutumunda asıl belirleyicinin bürokratik konumu olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablonun son iki etkeni olarak belirlenen temel çıkarlar ve askeri müdahale yönteminin örnek olaylara yansıması ise karar alma sürecinin ne ölçüde rasyonel bir zeminde gerçekleştiğini gözler önüne serme imkânı sağlamaktadır. Bu çerçevede, ABD'nin her üç müdahalede de açık çıkarları bulunduğu göze çarpmaktadır. Buna rağmen Amerikan karar alıcılar ağır maliyetlere katlanmak zorunda kalmamak için makul askeri yöntemler tercih etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra; 1991 Irak müdahalesinin ardından Irak'ın işgal edilmemesi, Bosna'da tek taraflı hareket edilmemesi ve Afganistan'da ulus inşası sürecinden kaçınılması ABD'nin ağır maliyetler ve yükümlülüklerden kaçındığını ortaya koymaktadır. Irak müdahalesinde yaklaşık 425 bin Amerikan askerinin görev alması ise burada diğer örnek müdahalelere oranla daha yüksek çıkarların söz konusu olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aksu, Fuat, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları, İstanbul 2017.

Alden, Chris ve Amnon Aran, *Foreing Policy Analysis New Approaches*, İkinci Baskı, Routledge, Oxon 2017.

Allison, Graham T., *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Harper Collins Publishers, 1971.

Almond, Gabriel A., *The American People and Foreign Policy*, Harcourt, Brace and Company, New York 1950.

Antizzo, Glenn J., *U.S. Military Intervention in the Post-Cold War Era: How to Win America's Wars in the Twenty-First Century*, Louisiana State University Press, Baton Rouge 2010.

Anderson, Terry H., *Bush's Wars*, Oxford University Press, Oxford 2011.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 8. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa 2013.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

Atatüre, Süha, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Yapısı: On Üç Koloniden Küresel Güce Amerika*, Beta Yayınları, İstanbul 2017.

Barfield, Thomas, *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton 2010.

Bert, Wayne, *The Reluctant Superpower: United States' Policy in Bosnia, 1991-95*, Palgrave Macmillan, Hampshire 1997.

Bideleux, Robert ve Ian Jeffries, *The Balkans: A Post-Communist History*, Routledge, Oxon 2007.

Blanton, Shannon L. ve Charles W. Kegley, *World Politics Trend & Transformation*, 2016-2017 Edition, 16. Baskı, Cengage Learning, Boston 2017.

Bora, Tanıl, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası Bosna Hersek*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2018.

Brands, Hal, *Making the Unipolar Moment: U.S. Foreign Policy and the Rise of the Post-Cold War Order*, Cornell University Press, Ithaca 2016.

Brecher, Michael, *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*, Oxford University Press, Londra 1972.

Boys, James D., *Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World*, Bloomsburry Academic, Londra 2015.

Burg, Steven L. ve Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegoniva: Ethnic Conflict and International Intervention*, Routledge, New York 1999.

Bush, George W., *Decision Points*, Crown Publishers, New York 2010.

Bush, George ve Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Vintage eBooks, 2011.

Butler, Michael J., *Selling A Just War: Framing, Legitimacy and US Military Intevention*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2012.

Chomsky, Noam ve Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, Çeviren: Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.

Cleveland, William L. ve Martin Bunton, *A History of the Modern Middle East*, Dördüncü Baskı, Westview Press, Boulder 2009.

Clinton, Bill, *My Life*, Arrow Books, Londra 2005.

Clinton, William J., *Public Papers of the Presidents of the United States*, United States Government Printing Office, Washington 2000.

Crandal, Russell, *Gunboat Democracy: U.S. Interventions in the Dominican Republic, Grenada, and Panama*, Rowman&Littlefield Publishers, Lanham 2006.

Çam, Esat, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul 2000.

Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2011.

Daalder, Ivo H. ve James M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington 2003.

Dâver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993.

Davidson, Lawrence, *Foreign Policy Inc.: Privatizing America's National Interests*, The University Press of Kentucky, Kentucky 2009.

DeFronzo, James, *The Iraq War: Origins and Consequences*, Routledge, New York 2010.

Dobson, Alan P. ve Steve Marsh, *US Foreign Policy Since 1945*, İkinci Baskı, Routledge, Oxon 2001.

Donaldson, Gary, *America at War Since 1945: Politics and Diplomacy in Korea, Vietnam and the Gulf War*, Greenwood Publishing Group, Westport 1996.

Donaldson, Gary (ed.), *Modern America: A Documentary History of the Nation Since 1945*, Routledge, New York 2007.

Dorani, Sharifullah, *America in Afganistan: Foreign Policy and Decision Making from Bush to Obama to Trump*, I. B. Tauris, Londra 2019.

Dougherty, James E. ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, J. B. Lippincott, 1971.

Drew, Elizabeth, *On the Edge: The Clinton Presidency*, Simon & Schuster, New York 1995.

Duignan, Brian, *The Executive Branch of the Federal Government: Purpose, Process, and People*, Britannica Educational Publishing, New York, 2010.

Dumbrell, John, *Clinton's Foreign Policy: Between the Bushes, 1992-2000*, Taylor & Francis e-Library, 2009.

Duverger, Maurice, *Siyasal Rejimler*, Çeviren: Teoman Tunçdoğan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1986.

Efegil, Ertan, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2012.

Efegil, Ertan, *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.

Ertaş, Türker, *Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.

Farkas, Evelyn, *Fracturated States and U.S. Foreign Policy: Iraq, Ethiopa and Bosnia in the 1990s*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2003.

Feith, Douglas, *War and Decision: Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terrorism*, Harper Perennial, New York 2008.

Fogarassy, Helen, *Mission Improbable: The World Community on A UN Compound in Somalia*, Lexington Books, Lanham 1999.

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Oxford University Press, Oxford 2005.

Gerger, Haluk, *Kan Tadı: Belgelerle ABD'nin Kara Tarihi*, Yordam Kitap, İstanbul 2012.

Giddens, Anthony, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, Macmillan, Londra 1979.

Goldstein, Joshua S. ve Jon C. Pevehouse, *International Relations*, 10. Baskı, Pearson, Boston 2014.

Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 16. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016.

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II*, Ekin Yayınevi, Bursa 2011.

Haass, Richard, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, Gözden Geçirilmiş Baskı, Brookings Institution Press, Washington D.C. 1999.

Halperin, Morton H., *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, The Brooking Institution, Washington 1974.

Halperin, Morton H. ve Priscilla A. Clapp, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington 2006.

Hastedt, Glenn, *Encyclopedia of American Foreign Policy*, Facts on File, New York, 2004.

Hehir, Aidan, *Humanitarian Intervention: An Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2010.

Hendrickson, Ryan, *The Clinton Wars: The Constitution, Congress and War Powers*, Vanderbilt University Press, Nashville 2002.

Herman, Edward S. ve Noam Chomsky, *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği*, Çeviren: Ender Abadoğlu, Üçüncü Basım, Bgst Yayınları, Nisan 2017.

Hess, Gary R., *Presidential Decisions for War: Korea, Vietnam, The Persian Gulf and Iraq*, İkinci Baskı, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009.

Heywood, Andrew, *Political Ideologies: An Introduction*, Beşinci Baskı, Palgrave Macmillan, New York, 2012.

Hill, Christopher, *Foreign Policy in the Twenty-First Century*, İkinci Baskı, Palgrave, Londra 2016.

Hill, Christopher, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York 2003.

Hippel, Karin von, *Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Holbrooke, Richard, *To End a War*, The Modern Library, New York 1999.

Hook, Steven W., *U.S. Foreign Policy: The Paradox of World Power*, Beşinci Baskı, CQ Press, Washington DC 2006.

Hook, Steven W. ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, Çeviren: Özge Zihnioğlu, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2016.

Holsti, Ole Rudolf, *Public Opinion and American Foreign Policy*, Gözden Geçirilmiş Baskı, The University of Michigan Press, Ann Arbor 2007.

Houghton, David Patrick, *The Decision Point: Six Cases in U.S. Foreign Policy Decision Making*, Oxford University Press, Oxford 2013.

Hudson, Valerie M., *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, İkinci Baskı, Rowman & Littlefield, Lanham 2014.

Hudson, Valerie M. ve Benjamin S. Day, *Foreing Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, Üçüncü Baskı, Rowman & Littlefield, Lanham 2020.

Hulsman, John C., *A Paradigm for the New World Order: A Schools of Thought Analysis of American Foreign Policy in the Post-Cold War Era*, Palgrave Macmillan, Hampshire 1997.

Huntington, Samuel, *Asker ve Devlet Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*, Çeviren: K. Uğur Kızılaslan, 2. Baskı, Salyangoz Yayınları, 2006.

Hybel, Alex Roberto ve Justin Matthew Kaufman, *The Bush Administrations and Saddam Hussein: Deciding on Conflict*, Palgrave Macmillan, New York 2006.

İmga, Orçun, *Amerika'da Din ve Devlet: Tarihi ve Felsefi Temeller***,** Liberte Yayınları, Ankara 2010.

Janis, Irving Lester, *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin, Boston 1972.

Jentleson, Bruce W., *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*, Dördüncü Baskı, W. W. Norton & Company, New York 2010.

Jones, Seth G., *In the Graveyard of Empires: America's War in Afghanistan*, W. W. Norton & Company, New York 2010.

Jorgensen, Knud Erik, *International Relations Theory: A New Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2010.

Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984.

Khadduri, Majid ve Edmund Ghareeb, *War in the Gulf 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, Oxford University Press, New York 1997.

Khong, Yuen Foong, *Analogies at War: Korea, Munich, Dien Bien Phu and the Vietnam Decisions of 1965*, Princeton University Press, Princeton 1992.

Kissinger, Henry, *Diplomacy*, Simon&Schuster, New York 1994.

Kurtbağ, Ömer, *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara 2010.

Lewis, Adrian R., *The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge, New York 2007.

Lowi, Theodore ve Benjamin Ginsberg, *American Government: Freedom and Power*, İkinci Baskı, W. W. Norton & Company, New York, 1992.

Lynch, Timothy J., *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, Cambridge University Press, Cambridge 2020.

Lynch, Timothy J., *Turf War: The Clinton Administration and Northern Ireland*, Routledge, New York 2019.

Martel, William C., *Victory in War: Foundations of Modern Strategy*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Cambridge University Press, New York 2011.

McCrisken, Trevor B., *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy since 1974*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2003.

McEvoy-Levy, Siobhan, *American Exceptionalism and US Foreign Policy: Public Diplomacy at the End of the Cold War*, Palgrave Macmillan, New York 2001.

Mintz, Alex ve Karl DeRouen Jr., *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010.

Mitchell, David, *Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process*, Ashgate, Aldershot 2005.

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle Among Power and Peace*, Rev. Kenneth W. Thompson ve W. David Clinton, Yedinci Baskı, McGrawHillHigherEducation,Boston2005,http://saldanha.pbworks.com/f/Morgenthau.Politics+Among+Nations.pdf, (13.07.2018).

Morin, Jean-Frederic ve Jonathan Paquin, *Foreign Policy Analysis: A Toolbox*, Palgrave Macmillan, Quebec 2018.

Neack, Laura, *The New Foreign Policy Power Seeking in A Globalized Era*, İkinci Baskı, Rowman&Littlefield Publishers, Inc., Lanham 2008.

Neville, Leigh, *Special Operations Forces in Afghanistan*, Osprey Publishing, New York 2008.

Nevins, Allan ve Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, 9. Baskı, Çeviren: Halil İnalcık, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.

Nomer, Mert, *ABD Başkanlık Sisteminde Başkanın Yetkileri*, Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.

O'Sullivan, Christopher D., *Colin Powell: A Political Biography*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 2010.

Öztop, Fatma Anıl, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2016.

Patterson, Thomas E., *The American Democracy*, İkinci Baskı (Update Edition), McGraw-Hill, New York 1994.

Primakov, Yevgeni, *Bu Savaş Olmayabilirdi*, Çeviren: Lizi Behmoaras, Afa Yayınları, İstanbul 1991.

Rawls, John, *The Law of Peoples with "The Idea of Public Reason Revisited*", İkinci Baskı, Harvard University Press, Cambridge, 2000.

Reiter, Dan, *Crucible of Beliefs Learning, Alliances, and World Wars,* Cornell University Press, Ithaca 1996.

Ricci, Dennis N., *Presidential Decision Making and Military Intervention in the Post Cold War Era: Go or No-Go,* Lexington Books, Lanham 2019.

Rosati, Jerel A. ve James M. Scott, *The Politics of United States Foreign Policy*, Beşinci Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston 2011.

Simons, Geoff, *The Vietnam Syndrome: Impact on US Foreign Policy,* Palgrave Macmillan, Hampshire 1998.

Smith, Joseph, *Historical Dictionary of United States-Latin American Relations,* The Scarecrow Press, Lanham 2007.

Soysal, İsmail ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1997.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Beşinci Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2012.

Stephens Jr., Otis H. ve John M. Scheb II, *American Constitutional Law: Sources of Power and Restraint*, Dördüncü Baskı, Thomson, Belmont 2008.

Stewart, Richard W. (ed.), *American Military History Volume II: The United States Army in A Global Era*, Center of Military History, Washington D.C. 2005.

Stramer, Janicke, *US Foreign Policy and Religion During the Cold War and the War on Terror*, The Edven Mellen Press, Lewiston 2012.

Sweeney, Michael S., *Secrets of Victory: The Office of Censorship and the American Press and Radio in World War II*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2001.

Vincent, R. J. *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton 1974.

Viotti, Paul R. ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, Beşinci Baskı, Longman, Boston 2012.

Waltz, Kenneth N., *Man, the State and War A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 2001.

Watts, Duncan, *Pressure Groups*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007.

Weldes, Jutta, *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1999.

Wiarda, Howard J., *Divided America on the World Stage: Broken Government and Foreign Policy*, Potomac Books, Washington D.C. 2009.

Wilson, James Q., *Bureaucracy: What Government Agencies Do and Why They Do It*, Basic Books, New York 1989.

Wittkopf, Eugene R., Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr., *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Yedinci Baskı, Thomson, Belmont 2008.

Woodward, Bob, *Bush Savaşta*, Çeviren: Şefika Kamcez, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2005.

Yapıcı, Merve İrem, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları, Ankara 2010.

Yegin, Abdullah, *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, İstanbul 2015.

Yetiv, Steve, *Explaining Foreign Policy: U.S. Decision Making in the Gulf Wars*, İkinci Baskı, The John Hopkins University Press, Baltimore 2011.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

Abidi, A.H.H., "Origins and Dimensions of the Iraqi Claim over Kuwait", *India International Centre Quarterly*, Cilt 18, Sayı 1, 1991, ss. 129-143.

Abulof, Uriel, "The Malpractice of Rationality in International Relations", *Rationality and Society*, Cilt 27, Sayı 3, 2015, ss. 358-384.

Acet, Gül Seda ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17, Sayı 33, Nisan 2017, ss. 59-76.

Adler, David Gray, "The President as King: The Usurpation of War and Foreign Affairs Powers in the Modern Age", *The Presidency and the Challenge of Democracy*, Derleyenler: Michael A. Genovese ve Lori Cox Han, Palgrave Macmillan, New York 2006, ss. 159-189.

Akbal, Özdemir, "ABD'nin Askeri Güç Uygulamasının Dönüşümü", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Ocak 2019, ss. 32-41.

Akçay, Engin ve Özdemir Akbal, "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2013, ss. 7-29.

Akdağ, İbrahim, "Amerika Birleşik Devletleri Hukuk Sisteminde Uluslararası Anlaşmalar", *Yasama Dergisi*, Sayı 20, 2012, ss. 175-197.

Akgönenç Mughisuddin, Oya, "Bosna-Hersek'te Güvenilmez Barış ve Dayton Anlaşması Sonrası: Gerçek Barış Süreci mi, Geçici Bir Ateşkes mi?", *Bilig*, Sayı 1, Bahar 1996, ss. 116-124.

Akyıldız, Hüseyin, "Tartışılan Boyutlarıyla Homo Economicus", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2008, ss. 29-40.

Alesina, Alberto ve David Dollar, *Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?*, National Bureau of Economic Research (NBR) Working Paper No. 6612, Haziran 1998.

Allison, Graham T. ve Morton H. Halperin, "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications", *World Politics*, Cilt 24, Sayı S1(Theory and Policy in International Relations), Bahar 1972, ss. 40-79.

"Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri", Çeviren: Muvaffak Akbay, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 1950, ss. 446-493.

Arnold, Peri E., "Bill Clinton and the Institutionalized Presidency: Executive Autonomy and Presidential Leadership", *The Postmodern Presidency: Bill Clinton's Legacy in U.S. Politics*, Derleyen: Steven E. Schier, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2000, ss. 19-40.

Aslan, Seyfettin, "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, Nisan 2009, ss. 113-121.

Ataöv, Türkkaya, "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 1967, ss. 237-284.

Ay, Hakan, "Ekonomi Politikalarını Oluşturmada Baskı ve Çıkar Gruplarının Rolü", *İktisat Politikası*, Derleyen: Vildan Serin, Alfa Yayıncılık, İstanbul 1998, ss. 417-455.

Ay, Hakan, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobicilik", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 14, Mart-Nisan 1997, ss. 1191-1195.

Azarkan, Ezeli, "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devletlerinin Tanınmasında Siyaset ve Hukukun Etkisi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 35, 2016, ss. 39-78.

Bağcı, Hüseyin, "Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 27, 1994, ss. 257-279.

Baklacıoğlu, Nurcan Özgür, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi", *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu ve Özgün Erler Bayır, Der Yayınları, İstanbul 2014.

Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995, Cilt II, Central Intelligence Agency Office of Russian and European Analysis, Washington DC, Ekim 2003.

Barilleaux, Ryan J., "The President, 'Intermestic' Issues, and the Risks of Political Leadership", *Presidential Studies Quarterly*, Cilt 15, Sayı 4, Güz 1985, ss. 754-767.

Batır, Kerem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2011, ss. 115-134.

Baum, Matthew A. ve Philip B. K. Potter, "The Relationship Between Mass Media, Public Opinion and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis", *The Annual Review of Political Science*, Cilt 11, 2008, ss. 39-65.

Baumann, Robert F., "From UNPROFOR to IFOR", *Armed Peacekeepers in Bosnia*, Hazırlayanlar: Robert F. Baumann, George W. Gawrych ve Walter E. Kretchik, Combat Studies Institute Press, Kansas 2004, ss. 36-57.

Bedir, Şener Faruk, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", *Birey ve Toplum*, Cilt 3, Sayı 6, Güz 2013, ss. 73-97.

Bendor, Jonathan ve Thomas H. Hammond, "Rethinking Allison's Models", *American Political Science Review*, Cilt 86, Sayı 2, 1992, ss. 301-322.

Bennett, Andrew, Joseph Lepgold ve Dany Unger, "Burden-Sharing in the Persian Gulf War", *International Organization*, Cilt 48, Sayı 1, Kış 1994, ss. 39-75.

Bernstein, Barton J., "Understanding Decisionmaking, U.S. Foreign Policy, and the Cuban Missile Crisis A Review Essay", *International Security*, Cilt 25, Sayı 1, Yaz 2000, ss. 134-164.

Bingöl, Oktay, "Askeri Müdahale Olgusunun Teorik Boyutu ve Tarihsel Arka Planı", *ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, 2. Baskı, Hazırlayan: Haydar Çakmak, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s. 31.

Boynton, G. R., "The Expertise of the Senate Foreign Relations Committee", *Artificial Intelligence and International Politics*, Derleyen: Valerie M. Hudson, Westview Press, Boulder 1991, ss. 291-309.

Bozatay, Deniz Anbarlı ve İsmail Meriç, "Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı", *Akademik Orta Doğu*, Cilt 7, Sayı 14, 2013, ss. 149-173.

Brecher, Michael, Blema Steinberg ve Janice Stein, "A Framework for Research on Foreign Policy Behavior", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 13, Sayı 1, Mart 1969, ss. 75-101.

Bulutay, Tuncer, "Rasyonalite ve Belirsizlik Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, 1982, ss. 23-60.

Burchill, Scott, "Liberalism", *Theories of International Relations*, Üçüncü Baskı, Derleyenler: Scott Burchill vd., Palgrave Macmillan, New York 2005, ss. 55-83.

Caporaso, James A., Charles F. Hermann, Charles W. Kegley, Jr., James N. Rosenau ve Dina A. Zinnes, "The Comparative Study of Foreign Policy: Perspectives on the Future", (Paper Presented at the 27th Annual Meeting of the International Studies Association, Anaheim, 25-29 Mart 1986), Ohio State University, Columbus, Mershon Center, Mart 1986.

Carey, Henry F., "U.S. Domestic Politics and the Emerging Humanitarian Intervention Policy: Haiti, Bosnia, and Kosovo", *World Affairs*, Cilt 164, Sayı 2, Güz 2001, ss. 72-82.

Charlick-Paley, Tanya ve Donald A. Sylvan, "The Use and Evolution of Stories as a Mode of Problem Representation: Soviet and French Military Officers Face the Loss of Empire", *Political Psychology*, Cilt 21, Sayı 4, 2000, ss. 697-728.

Collins, Joseph J., "Planning Lessons from Afghanistan and Iraq", *Joint Force Quarterly*, Cilt 41, 2006, ss. 10-14.

Croft, Stuart, "Christian Evangelicals and US Foreign Policy", *New Directions in US Foreign Policy*, Derleyenler: Inderjeet Parmar, Linda B. Miller ve Mark Ledwidge, Taylor & Francis e-Library, 2009, ss. 120-135.

Çoban-Oran, Filiz, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 2017, ss. 2019-2037.

Çuhadar-Gürkaynak, Esra ve Binnur Özkeçeci-Taner, "Decisionmaking Process Matters: Lessons Learned from Two Turkish Foreign Policy Cases", *Turkish Studies*, Cilt 5, Sayı 2, Yaz 2004, ss. 43-78.

Dağcı, Gül Tuğba ve Hilal Zorba, "ABD'nin Askeri ve İnsani Müdahale Siyasetini Etkileyen Dinamikler: Bosna-Hersek ve Kosova Örneği", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* Cilt 4, Sayı 1, 2016, ss. 46-69.

Dağcı, Gül Tuğba ve Osman Diler, "ABD İnsani Askeri Müdahalelerini Belirleyen Faktörler", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2017, ss. 71-95.

Dalar, Mehmet, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 1, Yıl 9, 2008, ss. 91-123.

David, Charles-Philippe, "At Least 2001: US Security Policy and Exit Strategy in Bosnia", *European Security*, Cilt 9, Sayı 1, 2000, ss. 1-21.

Demirel, Naim, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Bölge Uygulaması", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 8, 2016, s. 111-132.

Den Dulk, Kevin R. ve Mark J. Rozell, "George W. Bush, Religion, and Foreign Policy: Personal, Global, and Domestic Contexts", *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt 9, Sayı 4, Kış 2011, s. 71-82.

Devlen, Balkan ve Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", *Rethinking Realism in International Relations Between Tradition and Innovation*, Derleyenler: Annette Freyberg-Inan, Ewan Harrison ve Patrick James, The John Hopkins University Press, Baltimore 2009, ss. 136-163.

Doğan, Nejat, "Uluslararası İlişkiler ve Rasyonellik: Bürokratik Politikanın Alana Katkısı ve Geleceğin Öngörülmesinde Rasyonellik Varsayımının Önemi",

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 3, 2012, ss. 85-103.

Dorani, Sharifullah, "The Foreign Policy Decision Making Approaches and Their Applications", *The Rest*, Cilt 9, Sayı 2, Yaz 2019.

Doyle, Michael W., "Liberalism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, ss. 54-78.

Doyle, Michael W., "Liberalism and World Politics", *American Political Science Review*, Cilt 80, Sayı 4, Aralık 1986, ss. 1151-1169.

Eizenstat, Stuart E., "Nongovernmental Organizations as the Fifth Estate", *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, Cilt 5, 2004, ss. 15-28.

Eralp, Atila, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 57-88.

Erdoğan, İlker, "Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm mü Yaşanıyor?", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2013, ss. 176-191.

Ereker, Fulya, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36, Kış 2013, ss. 45-71.

Erişen, Cengiz, "Dış Politika Analizi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyenler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, 6. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2017.

Everts, Philip, "When the Going Gets Rough: Does the Public Support the Use of Military Force?", *World Affairs*, Cilt 162, Sayı 3, Kış 2000, ss. 91-107.

Ferejohn, John, "Rationality and Interpretation: Parliamentary Elections in Early Stuart England", *Culture and Politics A Reader*, Derleyenler: Lane Crothers ve Charles Lockhart, St. Martin's Press, New York, 2000, ss. 393-413.

Flockhart, Trine, "Constructivism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, ss. 79-94.

Fordham, Benjamin O., "Who Wants to Be A Major Power? Explaining the Expansion of Foreign Policy Ambition", *Journal of Peace Research*, Cilt 48, Sayı 5, ss. 587-603.

Gaddis, John Lewis, "International Relations Theory and the End of the Cold War", *International Security*, Cilt 17, Sayı 3, Kış 1992-1993, ss. 5-58.

Garrison, Jean, "Constructing the National Interest in US-China Policy Making: How Foreign Policy Decision Groups Define and Signal Policy Choices", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 3, Sayı 2, 2007, ss. 105-126.

Gause, F. Gregory, "Iraq's Decision to Go to War, 1980 and 1990", *Middle East Journal*, Cilt 56, Sayı 1, Kış 2002, ss. 47-70.

George, Alexander L., "The Case for Multiple Advocacy in Making Foreign Policy", *The American Political Science Review*, Cilt 66, Sayı 3, Eylül 1972, ss. 751-785.

Gold, Hyam, "Foreign Policy Decision-Making and the Environment: The Claims of Snyder, Brecher and the Sprouts", *International Studies Quarterly*, Cilt 22, Sayı 4, Aralık 1978, ss. 569-586.

Gözen, Ramazan, "ABD Dış Politikası Karar Alma Sistemi", *Amerikan Dış Politikası*, Derleyen: Ramazan Gözen, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, ss. 70-99.

Gözen, Ramazan, "ABD Dış Politikası Yaklaşımları", *Amerikan Dış Politikası*, Derleyen: Ramazan Gözen, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, ss. 101-130.

Guth, James L., "The Religious Roots of Foreign Policy Exceptionalism", *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt 10, Sayı 2, 2012, ss. 77-85.

Güleç, Cansu, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2018, ss. 79-102.

Güngörmüş Kona, Gamze ve Ömer Arvasi, "ABD'nin Müdahale Mantığı ve Irak Özelinde Yarattığı Güvenlik Sorunsalı", *Stratejik Öngörü*, Sayı 7, 2006, ss. 61-75.

Hallin, Daniel C., "Images of the Vietnam and the Persian Gulf in U.S. Television", *Seeing Through the Media: The Persian Gulf War*, Derleyenler: Susan Jeffords ve Lauren Rabinovitz, Rutgers University Press, New Jersey 1994, ss. 45-58.

Halperin, Morton H. ve Priscilla A. Clapp, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington 2006.

Haynes, Jeffrey, "Religion and Foreign Policy", *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Derleyen: Jeffrey Haynes, Taylor & Francis e-Library, 2008, ss. 293-307.

Hermann, Charles F., "Decision Structure and Process Influences on Foreign Policy", *Why Nations Act*, Derleyenler: Maurice A. East, Stephen A. Salmore ve Charles F. Hermann, Sage Publications, Beverly Hills 1978, ss. 69-102.

Herman, Edward S., "The Media's Role in U.S. Foreign Policy", *Journal of International Affairs*, Cilt 47, Sayı 1, Yaz 1993, ss. 23-45.

Hermann, Margaret G. "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework", *International Studies Review*, Cilt 3, Sayı 2, (Leaders, Groups and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking), Yaz 2001, ss. 47-81.

Hermann, Margaret G. ve Charles F. Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical İnquiry", *International Studies Quarterly*, Cilt 33, Sayı 4, Aralık 1989, ss. 361-387.

Hermann, Margaret G., Thomas Preston, Baghat Korany ve Timothy M. Shaw, "Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals", *International Studies Review*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 2011, ss. 83-131.

Herszenhorn, David M., "House Benghazi Report Finds No New Evidence of Wrongdoing by Hillary Clinton", *The New York Times*, 28 Haziran 2016, https://www.nytimes.com/2016/06/29/us/politics/hillary-clinton-benghazi.html, (27.02.2019).

Holsti, K. J., "The Comparative Analysis of Foreign Policy: Some Notes on the Pitfalls and Paths to Theory", *The Political Economy of Foreign Policy in Southeast Asia*, Derleyenler: David Wurfel ve Bruce Burton, Palgrave Macmillan, New York 1990, ss. 9-20.

Holsti, Ole R., "Models of International Relations and Foreign Policy", *Diplomatic History*, Cilt 13, Sayı 1, Kış 1989, ss. 15-43.

Holzgrefe, J. L. "The Humanitarian Intervention Debate", *Humanitarian Intervention: Ethical Legal and Political Dilemmas*, Derleyenler: J. L. Holzgrefe ve Robert O. Keohane, Cambridge University Press, Cambridge 2003, ss. 15-52.

Hyde, Maj Charles K., "Casualty Aversion: Implications for Policy Makers and Senior Military Officers", *Aerospace Power Journal*, Cilt 14, Sayı 2, Yaz 2000, ss. 17-27.

Hudson, Valerie M., "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 1, Sayı 1, Mart 2005, ss. 1-30.

Hudson, Valerie M., "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, ss. 13-34.

Hudson, Valerie M. ve Christopher S. Vore, "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow", *Mershon International Studies Review*, Cilt 39, Sayı 2, Ekim 1995, ss. 209-238.

Hutchinson, William, "Media, Government and Manipulation: The Cases of the Two Gulf Wars", *Proceedings of the 9th Australian Information Warfare and Security Conference*, Edith Cowan University Security Research Centre, 1 Aralık 2008, ss. 35-40.

İpek, Özlem, "Dış Politikada Medyanın Rolü", *Lectio Socialis*, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz 2018, ss. 153-161.

Jenichen, Anne, "A Transatlatic Secular Divide? The Representation of Religion in EU and US Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 15, Sayı 4, 2019, ss. 451-469.

Kaarbo, Juliet, "Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas", *International Studies Review*, Cilt 5, Sayı 2, Haziran 2003, ss. 156-163.

Kaarbo, Juliet, Jeffrey S. Lantis ve Ryan K. Beasley, "The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective", *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior*, Derleyenler: Rean K. Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis ve Michael T. Snarr, İkinci Baskı, CQ Press, 2012.

Kahraman, Sevilay, "Karar-Alma Yaklaşımları", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler*, Derleyen: Haydar Çakmak, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014, ss. 146-156.

Kakışım, Can, "Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 50, Temmuz-Aralık 2017, ss. 27-44.

Karacasulu, Nilüfer, "Dış Politika Nedir?", *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin, Ankara 2008, ss. 11-22.

Kaya, Emirhan, "Liberalism and International Security", *Security in Comtemporary World: Theories and Issues*, Derleyenler: Sibel Turan ve Latif Pınar, Siyasal Kitabevi, Ankara 2019, ss. 37-48.

Kaya, Emirhan, "Oyun Kuramı Çerçevesinde Suriyeli Mülteci Krizi", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Derleyenler: Sibel Turan ve Nergiz Özkural Köroğlu, Transnational Press London, Londra 2017, ss. 157-176.

Kelleher, Catherine McArdle, "Presidents, Polls, and the Use of Force", *American Defense Policy*, Derleyenler: Peter L. Hays, Brenda J. Vallance ve Alan R. Van Tassel, Yedinci Baskı, The John Hopkins University Press, Baltimore 1997, ss. 170-177.

Kitapcı, İsmail, "Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2017, ss. 85-10.

Klare, Michael T., "Oil, Iraq, and American Foreign Policy", *International Journal*, Cilt 62, Sayı 1, 2007, ss. 31-42.

Kleiner, Juergen, "Diplomacy with Fundamentalists: The United States and the Taliban", *The Hague Journal of Diplomacy*, Cilt 1, 2006, ss. 209-234.

Kousser, Thad ve Austin Ranney, "Politics in the United States", *Comparative Politics Today A World View*, Derleyenler: G. Bingham Powell, Jr., Russell Dalton ve Kaare Strom, 10. Baskı, Pearson, Essex 2010, ss. 665-713.

Köktaş, Mümin, "Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi", *Liberal Düşünce*, Yıl 19, Sayı 73-74, Bahar-Yaz 2014, ss. 109-137.

Krasner, Stephen D., "Are Bureaucracies Important? (Or Allison Wonderland)", *Foreign Policy*, Sayı 7, 1972, ss. 159-179.

Kuloğlu, Armağan, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 30, Haziran 2011, ss. 74-81.

Küçük, Mustafa, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak", *Ege Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 2, 2009, ss. 771-795.

Lane, Ruth, "Concrete Theory: An Emerging Political Method", *The American Political Science Review*, Cilt 84, No 3, Eylül 1990, ss. 927-940.

Leffler, Melvyn P., "Bush's Foreign Policy", *Foreign Policy*, Sayı 144, Eylül-Ekim 2004, ss. 22-28.

Leigh-Phippard, Helen, "The Contact Group on (and in) Bosnia: An Exercise in Conflict Mediation", *International Journal*, Cilt 52, Sayı 2, 1998, ss. 306-324.

Levy, Jack S., "Organizational Routines and the Causes of War", *International Studies Quarterly*, Sayı 30, 1986, ss. 193-222.

Lindsay, James M. ve Randall B. Ripley, "How Congress Influences Foreign and Defense Policy", *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill*, Derleyenler: Randall B. Ripley ve James M. Lindsay, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1993, ss. 17-36.

Macdonald, Paul K., "Useful Fiction or Miracle Maker: The Competing Epistemological Foundations of Rational Choice Theory", *American Political Science Review*, Cilt 97, Sayı 4, Kasım 2003, ss. 551-565.

Manning, Bayless, "The Congress, the Executive and Intermestic Affairs: Three Proposals", *Foreign Affairs*, Cilt 55, Sayı 2, Ocak 1977, ss. 306-324.

Massari, Maurizio, "US Foreign Policy Decision-Making during the Clinton Administration", *The International Spectator*, Cilt XXXV, Sayı 4, 2000, ss. 91-105.

Mearsheimer, John ve Stephen Walt, "The Israel Lobby", *The Domestic Sources of American Foreign Policy,* Derleyen: James M. McCormick, Yedinci Baskı, Rowman&Littlefield, Lanham 2017, ss. 69-83.

Mercer, Jonathan, "Rationality and Psychology in International Relations", *International Organization*, Sayı 59, Kış 2005, ss. 77-106.

Mızrak, Baransel, "Amerika'da Ayrımcı Politikalar ve Siyashi Mücadele Tarihi", *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,* Araştırma 33, 2017.

Michaels, Jeffrey H., "Dysfunctional Doctrines? Einsenhower, Carter and U.S. Military Intervention in the Middle East", Political Science Quarterly, Cilt 126, Sayı 3, 2011, ss. 465-492.

Miles, Jack, "Religion and American Foreign Policy", *Survival*, Cilt 46, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 23-37.

"Milestones for Women in American Politics", *Center for American Women and Politics*, https://www.cawp.rutgers.edu/facts/milestones-for-women, (13.03.2019).

Mintz, Alex, "Foreign Policy Decisionmaking: Bridging the Gap Between the Cognitive Psychology and Rational Actor Schools", *Decision-making on War and Peace The Cognitive-Rational Debate*, Derleyenler: Nehemia Geva ve Alex Mintz, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1997, ss. 1-8.

Mintz, Alex, "The Decision to Attack Iraq: A Noncompensatory Theory of Decision Making", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 37, Sayı 4, Aralık 1993, ss. 595-618.

Monten, Jonathan ve Andrew Bennett, "Models of Crisis Decision Making and the 1990-91 Gulf War", *Security Studies*, Cilt 19, Sayı 3, 2010, ss. 486-520.

Morales, Waltraud Queiser, "U.S. Intervention and the New World Order: Lessons from Cold War and post-Cold War Cases", *Third World Quarterly*, Cilt 15, Sayı 1, 1994, ss. 77-101.

Moss, Todd J., "US Policy and Democratisation in Africa: The Limits of Liberal Universalism", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt 33, Sayı 2, 1995, ss. 189-209.

O'Connor, Ann, "Foreign Policy Powers", *Guide to Congress*, Altıncı Baskı, CQ Press, Washington 2008, ss. 207-287.

Oğuzlu, Tarık, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 6. Baskı, Derleyenler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2017, ss. 147-165.

O'Hanlon, Michael E., "A Flawed Masterpiece", *Foreing Affairs*, Cilt 81, Sayı 3, 2002, ss. 47-63.

Oktay, Emel, "ABD'nin Bosna'ya Askeri Müdahalesi: 1995", *ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, 2. Baskı, Hazırlayan: Haydar Çakmak, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, ss. 433-440.

O'Reilly, Marc J. ve Wesley B. Renfro, "Like Father, Like Son?, A Comparison of the Foreign Policies of George H. W. Bush and George W. Bush", *Historia Actual Online*, Sayı 10, 2006, ss. 17-36.

Önder, Murat, "Amerika Birleşik Devletleri", *Yönetsel Yapı İncelemeleri*, Derleyenler: Burhan Aykaç, Hatice Altunok ve Fatma Gül Gedikkaya, Nobel Yayıncılık, Ankara 2018, ss. 59-106.

Örnek, Serdar, "ABD'de Kadın Haklarının Gelişimi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, 2015, ss. 105-129.

Özcan, Gencer, "Dış Politika Analizi", *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Derleyen: Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, ss. 323-349.

Özdikmenli, İlkim ve Şevket Ovalı, "Irak Savaşı Sonrasında Liberal Dünyanın Yapay İkiliği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, ss. 89-118.

Öztürk, Namık Kemal ve Hüseyin Kurt, "Amerikan Başkanlık Sistemi", *Başkanlık Sistemi*, Derleyenler: Murat Aktaş ve Bayram Coşkun, Liberte Yayınları, Ankara 2015, ss. 51-77.

Pearson, Frederic, "Foreign Military Interventions and Domestic Disputes", *International Studies Quarterly*, Cilt 18, Sayı 3, Eylül 1974, ss. 259-290.

Pfiffner, James, "Policy Making in the Bush White House", *Issues in Governance Studies*, Number 21, Ekim 2008.

Pickering, Jeffrey ve Emizet F. Kisangani, "The International Military Intervention Dataset: An Updated Resource for Conflict Scholars", *Journal of Peace Research*, Cilt 46, Sayı 4, 2009, ss. 589-599.

Post, Jerrold M., *Killing in the Name of God: Osama bin Laden and AL-Qaeda*, The Counterproliferation Papers, Future War Series No. 18, Air University, Kasım 2002.

Preston, Thomas ve Paul' t Hart, "Understanding and Evaluating Bureaucratic Politics: The Nexus Between Political Leaders and Advisory Systems", *Political Psychology*, Cilt 20, Sayı 1, 1999, ss. 49-98.

Quigley, John, "The Afghanistan War and Self-Defence", *Valparaiso University Law Review*, Cilt 37, Sayı 2, 2003, ss. 541-562.

Record, Jeffrey, "The Bush Doctrine and War with Iraq", *Parameters*, Cilt 33, Sayı 1, Bahar 2003, ss. 4-21.

Robertson, David, "Isolationism", *The Routledge Dictionary of Politics*, Üçüncü Baskı, Taylor & Francis e-Library 2004, ss. 253-254.

Robinson, Piers, "Media and US Foreign Policy", *US Foreign Policy*, Derleyenler: Michael Cox ve Doug Stokes, İkinci Baskı, Oxford University Press, Oxford 2012, ss. 160-177.

Rose, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Cilt 51, Sayı 1, Ekim 1998, ss. 144-172.

Rosenau, James N., "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", *International Studies Quarterly*, Cilt 12, Sayı 3, Eylül 1968, ss. 296-329.

Rosenau, James N., "Comparative Foreign Policy: One Time Fad, Realised Fantasy and Normal Field", *International Events and the Comparative Analysis of Foreign Policy*, Derleyen: Charles. W. Kegley, Gregory A. Raymond, Robert M. Rood ve Richard A. Skinner, University of South Carolina Press, Columbia 1975, ss. 3-38.

Rosenau, James N. "The Concept of Intervention", *Journal of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 2, (Intervention and World Politics), 1968, ss. 165-176.

Rozell, Mark J., "Introduction: Religion and the Bush Presidency", *Religion and the Bush Presidency*, Derleyenler: Mark J. Rozell ve Gleaves Whitney, Palgrave Macmillan, New York 2007, ss. 1-10.

Rubin, Barnett R., "Afghanistan Under Taliban", *Current History: A Journal of Contemporary World Affairs*, Sayı 625, Şubat 1999, ss. 79-91.

Rubin, Barry, "The Gulf States and the Iran-Iraq War", *The Iran-Iraq War: Impact and Implications*, Derleyen: Efraim Karsh, Palgrave Macmillan, New York 1989, ss. 121-132.

Rumelili, Bahar, "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Ryan, David, "From the Tilt to the Unintended Transformation: The United States and Iraq", *America and Iraq: Policy-Making, Intervention and Regional*

Politics, Derleyenler: David Ryan ve Patrick Kiely, Taylor & Francis e-Library, 2008.

Sadra Shahryarifar, "A Defence on the Prominence of Rational Actor Model within Foreign Policy Analysis", *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 19, Sayı 1, 2016, ss. 22-29.

Sak, Yıldıray, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 44, Kış 2015, s. 124.

Sancaktar, Caner, "Sosyalist Yugoslavya'nın Yıkılışında Hırvat Milliyetçiliğinin Rolü", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2019, ss. 51-86.

Schlesinger, Stephen, "The End of Idealism: Foreign Policy in the Clinton Years", *World Policy Journal*, Cilt 15, Sayı 4, Kış 1998/1999, ss. 36-40.

Scott, James M. ve Ralph G. Carter, "Acting on the Hill: Congressional Assertiveness in U.S. Foreign Policy", *Congress & The Presidency*, Cilt 29, Sayı 2, Güz 2002, ss. 151-169.

Sey, Cem, "ABD Kongresi Üzerindeki Gölge", *BBC Turkish*, 6 Ocak 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2006/01/printable/060106_fooc_abramoff.shtml, (22.07.2019).

Simon, Herbert A., "Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science", *The American Political Science Review*, Cilt 79, Sayı 2, Haziran 1985, ss. 293-304.

Singh, Robert, "Neo-conservatism: Theory and Practice", *New Directions in US Foreign Policy*, Derleyenler: Inderjeet Parmar, Linda B. Miller ve Mark Ledwidge, Taylor & Francis e-Library, 2009, ss. 32-47.

Sinnott-Armstrong, Walter, "Preventive War-What is it Good for?", *Preemption: Military Action and Moral Justification*, Derleyenler: Henry Shue ve David Robin, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 202-221.

Smyth, Daniel, "Avoiding Bloodshed? US Journalists and Censorship in Wartime", *War & Society*, Cilt 32, Sayı 1, Mart 2013, ss. 64-94.

Snidal, Duncan, "Rational Choice and International Relations", *Handbook of International Relations*, Derleyenler: Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simmons, İkinci Baskı, Sage Publications, Londra 2012, ss. 85-111.

Stockdale, Nancy, "Rumaila Oil Field", *The Encyclopedia of Middle East Wars: The United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts*, Derleyen: Spencer C. Tucker, ABC-CLIO, Santa Barbara 2010, ss. 1045-1046.

Sümer, Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, ss. 119-144.

Şener, Bülent, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: Amerikan İstisnacılığı ya da Açık/Kaçınılmaz Yazgı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 26, 2014, ss. 405-420.

Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy", *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Derleyenler: Steven E. Lobell, Norrin M.

Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge 2009, ss. 1 -41.

Tanrısever, Oktay F., "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 89-129.

Tarr, David R., "Congressional Investigations", *Guide to Congress*, Altıncı Baskı, CQ Press, Washington 2008, ss. 289-327.

Tatalovic, Sinisa, "Military Aspects of the Peacekeeping Operation in Croatia", *CPSR*, Cilt 2, Sayı 2, 1993, ss. 55-63.

Taydaş, Zeynep ve Özgür Özdamar, "A Divided Government, an Ideological Parliament, and an Insecure Leader: Turkey's Indecision about Joining the Iraq War", *Social Science Quarterly*, Cilt 94, Sayı 1, Mart 2013, ss. 217-241.

Tayfur, M. Fatih, "Dış Politika", *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Derleyen: Atila Eralp, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss. 73-105.

Tayfur, M. Fatih, "Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review", *METU Studies in Development*, Cilt 21, Sayı 1, 1994, ss. 113-141.

Temizel, Handan, "Kamuoyu Kuramları ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss. 126-146.

Tillema, Herbert K., "Foreign Overt Military Intervention in the Nuclear Age: A Clarification", *Journal of Peace Research*, Cilt 26, Sayı 4, 1989, ss. 419-420.

Tuschhoff, Christian, "Why NATO is Still Relevant?", *International Politics*, Sayı 40, 2003, ss. 101-120.

Uslu, Nasuh, "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 54, Sayı 3, 1999, ss. 165-199.

Ünnü, Nazlı Ayşe Ayyıldız, "Rasyonel Perspektif Işığında Karar Verme Eylemi: Nitel Bir Analiz", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, 2014, ss. 91-116.

Vaisse, Justin, "Why Neoconservatism Still Mastters", *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper, Sayı 20, Mayıs 2010.

"Victoria Woodhull", *National Park Service, U. S. Department of the Interior*, https://www.nps.gov/people/victoria-woodhull.htm, (13.03.2019).

Vile, John R., "Harisiades v. Shaughnessy (1952)", *The First Amendment Encyclopedia*, Middle Tennessee State University, https://mtsu.edu/first-amendment/article/218/harisiades-v-shaughnessy, (31.01.2019).

Walker, Stephen G., "Foreign Policy Analysis and Behavioral International Relations", *Rethinking Foreign Policy Analysis States, Leaders, and the Microfoundations of Behavioral International Relations*, Derleyenler: Stephen G. Walker, Akan Malici ve Mark Schafer, Routledge, New York 2011.

Wattenberg, Martin P., "From a Partisan to Candidate-centered Electorate", *The New American Political System*, Derleyen: Anthony King, İkinci Baskı, The AEI Press, Washington 1990, ss. 139-174.

Welch, David, "The Organizational Process and Bureaucratic Politics Paradigms Retrospect and Prospect", *International Security*, Cilt 17, Sayı 2, Güz 1992, ss. 112-146.

Wells, Jr., Samuel F., "The Origins of Massive Retaliation", *Political Science Quarterly*, Cilt 96, Sayı 1, Bahar 1981, ss. 31-52.

Wilcox, Clyde ve Rentaro Iida, "Interest Groups in American Elections", *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*, Derleyenler: L. Sandy Maisel ve Jeffrey M. Berry, Oxford University Press, Oxford 2010, ss. 552-567.

Wivel, Anders, "Explaining Why State X Made a Certain Move Last Tuesday: the Promise and Limitations of Realist Foreign Policy Analysis", *Journal of International Relations and Development*, Cilt 8, Sayı 4, 2005, ss. 355-380.

Wohlforth, William C. "Realism and Foreign Policy", *Foreign Policy Theories, Actors, Cases*, Derleyenler: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, Üçüncü Baskı, Oxford University Press, New York 2016, ss. 35-53.

Yalçınkaya, Haldun, "Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, ss. 29-56.

Yapıcı, Merve İrem, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, Sayı 8, 2007, ss. 1-24.

Yıldırım, Onur, "Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi", *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015, ss. 91-108.

Yılmaz, Samet, "Neoklasik Realizm: İlerletici mi Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2015.

BMGK Kararları

Resolution 660 (1990), *The United Nations*, https://undocs.org/S/RES/660(1990), (25.11.2019).

Resolution 661 (1990), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/doc/661, (25.11.2019).

Resolution 678 (1990), *The United Nations*, https://undocs.org/S/RES/678(1990), (28.11.2019).

Resolution 713 (1991), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/713, (03.02.2020).

Resolution 743 (1992), UNSCR, http://unscr.com/en/resolutions/743, (03.02.2020).

Resolution 781 (1992), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/781, (03.02.2020).

Resolution 808 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/808, (22.02.2020).

Resolution 816 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/816, (03.02.2020).

Resolution 819 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/819, (03.02.2020).

Resolution 824 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/824, (03.02.2020).

Resolution 836 (1993), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/836, (31.01.2020).

Resolution 998 (1995), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/998, (06.02.2020).

Resolution 1368 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1368, (07.03.2020).

Resolution 1373 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1373, (07.03.2020).

Resolution 1386 (2001), *UNSCR*, http://unscr.com/en/resolutions/1386, (26.05.2020).

Kanunlar

"Authorization for Use of Military Force (Public Law 107-40)", 18 Eylül 2001, *Library of Congress*, https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf, (13.03.2020).

"Legislative Reorganization Act of 1946", *Legis Works*, http://legisworks.org/sal/60/stats/STATUTE-60-Pg812.pdf, (28.06.2019).

Public Law 93-148, https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-87/pdf/STATUTE-87-Pg555.pdf, (21.01.2019).

USA Patriot Act of 2001, Public Law 107-56, 26 Ekim 2001, https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf, (23.07.2020).

Tezler

Doğan, Taylan, *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü: ABD Örneği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetini Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Duivenbode, Dore van, *What Made the United States and the Netherlands Decide to Intervene in Afghanistan (2001)?*, Yüksek Lisans Tezi, Utrecht University Faculty of Humanities, Comparative History, 2014.

Ereker, Fulya, *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010.

Ertem, Helin Sarı, *Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2010.

Gülbaş, Ekrem Erdinç, *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü*: *ABD Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul 2007.

Halttu, Janne, *The Iraq Crisis of 2003 and Press-State Relations: An Analysis of Press Coverage in Finland, Ireland and the UK*, University of Westminster School of Media, Arts and Design, Doktora Tezi, Temmuz 2010.

Kınacıoğlu, Müge, *United Nations and Unilateral Military Interventions: Admissible Justifications in the United Nations' Responses*, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Tezi, Ankara 2003.

Peterson, Shannon, *Stories and Past Lessons: Understanding U.S. Decisions of Armed Humanitarian Intervention and Non-Intervention in the Post-Cold War Era*, Graduate School of the Ohio State University, Doktora Tezi, Political Science, Columbus 2003.

Riberio, Joana M. J., *President Obama v. President W. Bush: Can a President's Leadership Style be an Effective and Efficient Influence for US Diplomacy and Foreign Policy?,* Universidade Da Beira Interior, International Relations, Yüksek Lisans Tezi, Covilha (Portekiz) Şubat 2013.

Sancaktar, Caner, *Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Smith Jr., Thomas David, *The Casualties Hypothesis: The Influence of News Media Coverage of U.S. Military Deaths on Public Support for Military Operations*, The Ohio State University, Graduate Program in Journalism and Communication, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

İnternet Kaynakları

"ABD Kongresi Üzerindeki Gölge", *BBC Turkish*, 6 Ocak 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2006/01/printable/060106_fooc_abramoff.shtml, (22.07.2019).

ABD'ye Bakış: Seçimler, *ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu*, https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/2016/10/secimler_kitapcik_2016.pdf, (21.02.2019).

"About DHS", *Homeland Security*, https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security, (09.05.2020).

"About the NAM", *The National Assocaiation of Manufacturers*, https://www.nam.org/about/, (24.07.2019).

"About Us", AFL-CIO, https://aflcio.org/about-us, (23.07.2019).

"Abramoff'a Dört Yıl Hapis Cezası", *BBC Turkish*, 5 Eylül 2008, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080905_abramoff.shtml, (22.07.2019).

Aday, Sean, "The US Media, Foreign Policy, and Public Support for War", *The Oxford Handbook of Political Communication*, Derleyenler: Kate Kenski ve Kathleen Hall Jamieson, Haziran 2014, https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199793471.001.0001/oxfordhb-9780199793471-e-025, (24.07.2019).

"Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions", *UN Peacemaker*, 5 Aralık

2001,https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_011205_AgreementProvisionalArrangementsinAfghanistan%28en%29.pdf.

Amerika Hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklamalı), XXVII. Değişiklik: Kongre Üyelerinin Maaşları, *The World Book Encyclopedia*, 2004, https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf, (20.07.2020).

Asch, Solomon E., "Opinions and Social Pressure", *Scientific American*, Cilt 193, Sayı 5, Kasım 1955, ss. 31-35, https://www.lucs.lu.se/wp-content/uploads/2015/02/Asch-1955-Opinions-and-Social-Pressure.pdf, (25.07.2018).

Bueno de Mesquita, Bruce, "Foreign Policy Analysis and Rational Choice Models", *The International Studies Association Compendium Project*, http://www.isacompss.com/info/samples/foreignpolicyanalysisandrationalchoicemodels_sample.pdf, (16.10.2018).

Bell, Daniel, "The End of American Exceptionalism", *The Public Interest*, Güz1975,https://www.nationalaffairs.com/storage/app/uploads/public/58e/1a4/c02/58e1a4c0275fd468387975.pdf, ss. 193-224.

"Bush and Public Opinion", *Pew Research Center*, 18 Aralık 2008, https://www.people-press.org/2008/12/18/bush-and-public-opinion/, (26.05.2020).

Carey, Maeve P., Presidential Appointments, the Senate's Confirmation Process, and Changes Made in the 112th Congress, *Congressional Research Service*, 9 Ekim 2012, https://fas.org/sgp/crs/misc/R41872.pdf, (17.01.2019).

"Casualty Status", *US Department of Defense*, 9 Mart 2020, https://www.defense.gov/casualty.pdf, (12.03.2020).

Charter of the United Nations, Chapter I: Purposes and Principles, *United Nations*, https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html, (22.07.2020).

"Clinton Vetoes Lifting Bosnia Arms Embargo", *The New York Times*, 12 Ağustos 1995, https://www.nytimes.com/1995/08/12/world/clinton-vetoes-lifting-bosnia-arms-embargo.html, (06.02.2020).

"Condoleezza Rice", *Standford University Political Science* ,https://politicalscience.stanford.edu/people/condoleezza-rice, (11.03.2020).

"Creation of the Department of Homeland Security", *Homeland Security*, https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security, (09.05.2020).

Desilver, Drew, "U.S. Trails Most Developed Countries in Voter Turnout", *Pew Research Center*, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/05/21/u-s-voter-turnout-trails-most-developed-countries/, (08.05.2019).

Dutton, William H., "The Fifth Estate Emerging Through the Network of Networks", (*Prometheus*, Cilt 27, Sayı 1), Mart 2009, https://www.researchgate.net/publication/46527032_The_Fifth_Estate_Emerging_Through_the_Network_of_Networks, (07.08.2019), ss. 1-32.

Directory of Representatives, *United States House of Representatives*, https://www.house.gov/representatives, (21.02.2019).

"Donald H. Rumsfeld", *Historical Office, Office of the Secretary of Defense*, https://history.defense.gov/Multimedia/Biographies/Article-View/Article/571280/donald-h-rumsfeld/, (11.03.2020).

Fahmy, Dalia, "Americans are Far More Religious Than Adults in Other Wealthy Nations", *Pew Research Center*, 31 Temmuz 2018, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/07/31/americans-are-far-more-religious-than-adults-in-other-wealthy-nations/, (12.09.2019).

Fung, Katherine, "Record Number of Journalists Killed During Iraq War: Committee to Protect Journalists", *HuffPost*, 19 Mart 2013, https://www.huffpost.com/entry/iraq-war-killed-journalists_n_2907550, (09.09.2019).

"George Herbert Walker Bush (1924-2018)", *United States of America Department of State, Office of the Historian*, https://history.state.gov/departmenthistory/people/bush-george-herbert-walker, (04.07.2020).

Haklar Bildirgesi, *Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği*, https://photos.state.gov/libraries/adana/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf, (28.02.2019).

Hippler, Jochen, "The Media and Foreign Policy", *Transnational Institute*, https://www.tni.org/my/node/7776, (19.08.2019).

Hogue, Henry B., Supreme Court Nominations Not Confirmed, 1789-August 2010, *Congressional Research Service*, 20 Ağustos 2010, https://fas.org/sgp/crs/misc/RL31171.pdf, (17.01.2019).

Holman, Craig, "Origins, Evolution and Structure of the Lobbying Disclosure Act", *Public Citizen*, 11 Mayıs 2006, https://www.citizen.org/wp-content/uploads/ldaorigins.pdf, (28.06.2019).

Hadzıc, Aldıjana ve Lejla Bıogradlıja, "Saraybosna'da Pazar Yeri Katliamı Anıldı", *Anadolu Ajansı*, 28 Ağustos 2018, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/saraybosnada-pazar-yeri-katliami-anildi/1240947, (26.12.2019).

"ISAF's Mission in Afghanistan (2001-2014)", *NATO*, 1 Eylül 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm, (04.03.2020).

"Judgement List", *International Criminal Court for the former Yugoslavia*, https://www.icty.org/en/cases/judgement-list#1996, (22.02.2020).

Kuzey Atlantik Antlaşması, 4 Nisan 1949, *North Atlantic Treaty Organisation*,https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (26.03.2020).

Lewis, Anthony, "At Home Abroad; Mr. Clinton Abroad", *The New York Times*, 12 Temmuz 1993, https://www.nytimes.com/1993/07/12/opinion/at-home-abroad-mr-clinton-abroad.html, (14.02.2020).

Lobbying Database, *OpenSecrets*, https://www.opensecrets.org/lobby/, (17.07.2019).

Mackley, J. P., "The Balkan Quagmire Myth", *The Washington Post*, 7 Mart 1993, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1993/03/07/the-balkan-quagmire-myth/4ee252c4-7b60-47df-a74d-9e7f43c1e1c0/, (19.02.2020).

Mearsheimer, John J. ve Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", *Foreign Policy*, 3 Kasım 2009, https://foreignpolicy.com/2009/11/03/an-unnecessary-war-2/, (28.11.2019).

National Security Council, *The U. S. Government Manual*, https://www.usgovernmentmanual.gov/Agency.aspx?EntityId=67qOZ2weSpE=&ParentEId=p0fnvDxExmY=&EType=/sbLHImeIYk=, (04.03.2019).

Newport, Frank, "Public Opinion of the War in Afghanistan", *Gallup,* 31 Ekim 2001, https://news.gallup.com/poll/9994/public-opinion-war-afghanistan.aspx, (03.03.2020).

National Security Directive 26, 2 Ekim 1989, https://fas.org/irp/offdocs/nsd/nsd26.pdf, (06.12.2019).

Newport, Frank, "2017 Update on Americans and Religion", *Gallup*, 22 Aralık 2017, https://news.gallup.com/poll/224642/2017-update-americans-religion.aspx, (12.09.2019).

O'Connor, Mike, "3 U.S. Diplomats Killed in Bosnia", The New York Times, 20 Ağustos 1995, https://www.nytimes.com/1995/08/20/world/3-us-diplomats-killed-in-bosnia.html, (25.12.2019).

"President Delivers State of Union Address", *The White House,* 29 Ocak 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html, (27.03.2020).

Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1995, Book II), 25 Eylül 1995, ss. 1473-1486, https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-1995-book2/html/PPP-1995-book2-doc-pg1473.htm, (11.02.2020).

Smeltz, Dina, Ivo Daalder, Karl Friedhoff, Craig Kafura ve Lily Wojtowicz, America Engaged: American Public Opinion and US Foreign Policy, 2018 Chicago Council Survey, https://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/report_ccs18_america-engaged_181002.pdf, (29.04.2019).

Straus, Jacob R., The Lobbying Disclosure Act at 20: Analysis and Issues for Congress, *Congressional Research Service*, 1 Aralık 2015, https://fas.org/sgp/crs/misc/R44292.pdf, (18.07.2019).

"Summary of Bills Vetoed, 1789-Present", *United States Senate*, https://www.senate.gov/reference/Legislation/Vetoes/vetoCounts.htm, (13.03.2019).

"The Senate's Role in Treaties", *United States Senate*, https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Treaties.htm, (22.01.2019).

United States v. Curtiss-Wright Export Corp., *Cornell Law School Legal Information Institute*, https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/299/304#writing-USSC_CR_0299_0304_ZS, (31.01.2019).

"U. S. Public Becoming Less Religious", *Pew Research Center*, 3 Kasım 2015, https://www.pewforum.org/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/, (12.09.2019).

Wilkinson, Tracy ve Michael Ross, "Serbs Down U.S. Jet, Start to Free U.N. Peacekeepers", *Los Angeles Times*, 3 Haziran 1995, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-06-03-mn-8838-story.html, (25.12.2019).

17th Amendment to the U.S. Constitution: Direct Election of U.S. Senators, *National Archives*, https://www.archives.gov/legislative/features/17th-amendment, (21.02.2019).

"Washington's Farewell Adress 1796", *Yale Law School Lillian Goldman Law Library*, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/washing.asp, (26.12.2018).